

**A RÉDICSI MÓRA FERENC ÁLTALÁNOS
ISKOLA ÉS NAPKÖZITTHONOS ÓVODA**

PEDAGÓGIAI PROGRAMJÁNAK

I. számú

Melléklete

Az óvoda hagyományőrző programja

Hagyományőrzés az óvodában

Az ŐSZI ünnepkörhöz kapcsolódó szokások, hagyományok

Az őszi évszak sokszínűséget, különös kettősséget (életöröm - elmúlás) a gyerek nap, mint nap megtapasztalják közvetlen közletről. Látják az ezer színben pompázó derűs természetet, ugyanakkor megériinti őket fokozatos hanyatlásának melankolikus hangulata is.

- Befőzések, a babakonyhai éléskamra feltöltése, gyümölcsaszálás.
- Vitaminsaláta készítése a gyerekekkel együtt, az általuk hozott gyümölcsökből, zöldségekből.
- Sütőtököt sütünk, töklámpást készítünk.
- Termények betakarítása, szüret, must készítése.
- „Hökkönsült” percc sütése kukoricaszedésre, szüretre (a receptet a gyerek nagyszüleiktől hozzák), kemence használat.
- Csipkebogyó, kökény gyűjtése a közeli kiserdőben (Csuszigálóban) őszi séta alkalmával, csipkebogyóból teafőzés.
- Kukoricacsuhéból, szárból, tökből, mákgubóból, tobozból, makkból, dióból, gesztenyéből különböző játékok, bábok, hangszerek készítése.
- Vidékünk földje agyagos, ebből adódóan ősi mesterségek alakultak ki: téglavetés, fazekasság. Az agyagot, mint jól formálható alapanyagot megismertetjük a gyerekekkel, játékokat, edényeket, szobrokat készítünk belőle, amiket ki is égetünk.
- Mindenszentek napján a gyerekek szüleikkel együtt kimennek a temetőbe. Szeretteik sírjára koszorút visznek, gyertyát égetnek. A koszorúkötés, gyertyaöntés megmutatása.

A TÉLI ünnepkörhöz kapcsolódó szokások, hagyományok

Az évszak jellegéből adódóan (viszontagságos időjárás, az egyre rövidülő nappalok, hosszú téli esték) több időt töltenek együtt az emberek a családi otthonokban. A bensőséges hangulat, az emberi kapcsolatok szívből jövő melegsége megériinti a gyermeki lelket is

December 6. Mikulás napja

Előkészületek:

- A csoportszoba feldíszítése
- A gyerekek a Mikulás bácsinak készítenek különböző technikával alkalomhoz illő rajzokat, ezekkel díszítjük a falakat, várjuk a Mikulást
- Az óvónők ajándékot készítenek minden gyereknek

Mikulás napján tartjuk az ünnepet, amikor a piros ruhás Mikulás osztogatja puttonyából az ajándékot, a gyerekek pedig az alkalomhoz illő vidám dalokkal, versekkel kedveskednek Miklós püspök utódjának.

December 13. Luca napja

Búzát ültetünk ezen a napon, amely karácsonykor az ünnepi asztalra kerül. A gyerekek Luca-napi jókívánságokkal köszöntik társaikat és a felnőtteket.

Advent, karácsonyvárás

- Karácsony előtt négy héttel elkészítjük az adventi koszorút, és ezzel kezdetét veszi az ünnepi készülődés.
- Minden héten meggyújtunk egy gyertyát. A gyertyafénynél közösen karácsonyi dalokat énekelünk, titkos vágyokról, ajándékozásról fantáziálunk, várjuk az ünnepet, intenzíven átéljük a várakozás örömét.
- Karácsonyfadíszeket készítünk közösen, mézeskalácsot sütünk.
- Megnézzük a templomban közösen a Betlehemet, a betlehemezés szokásaival megismertetjük a gyerekeket. (dramatikus betlehemes játékokat tanítunk).
- Különböző anyagokból (törekszünk a természetes anyagok felhasználására) betlehemet, ajándékokat készítünk karácsonyra a gyerekekkel együtt, amit hazavihetnek, megajándékozhatják szeretteiket.

Karácsonyfaállítás

- A kis fenyőt egy edénybe ültetjük (gyökereset) a gyerekekkel, az általuk készített díszekkel díszítjük.
- Titokzatos módon kerül a fa alá az ajándék (a Jézuska hozza a játékokat, mesekönyveket). Körbeálljuk a fát, csilingeléssel, dallal, betlehemes játékkal ünnepelünk a kis Jézuska születése napján. Meghívjuk a másik csoportot együtt örülni. Végül önfeledten, boldogan ismerkedünk az új játékokkal.
- Délben ünnepi asztalt terítünk, gyertyafénynél ebédelünk. Megtanítjuk a gyermekekkel, hogyan lehet meghitt hangulatot varázsolni a karácsonyi asztalok köré az ünnepi terítéssel.

Az újév köszöntése

- Vidáman, bolondozással, népi mondókákkal kívánunk egymásnak boldog új esztendőt

- Az udvaron hóembert építünk, bohókás kalapot teszünk a fejére, seprűt a kezébe. Hócsatákat vívunk, sokat mozgunk a friss téli levegőn, hogy egész évben egészségesek legyünk.

Disznóölés

- **Minden gyereknek van személyes élménye.** Az élmények játékban való megjelenítését segítjük, a feltételeket megteremtjük.

Farsang

A vízkereszttől a hamvazószerdáig tartó időszak, vidám, tréfás télbúcsúztató, téltemetés, tavaszvárás. A lassan ébredező természettel együtt (egyre hosszabbak a nappalok) az emberek hangulata is egyre derűsebb lesz.

- A többhetes készülődés magába foglalja a vidám versek, mondókák, tréfás dalok, legény-leánycsúfolók tanulását, örömteli ismételtetését (Horváth Károly helyi néprajzkutató gyűjtéseiből)
- Folyamatosan kerülnek a falakra, mennyezetre a legkülönbözőbb anyagokból és technikákkal az óvónők és a gyerekek által készített álarcok, farsangi szemüvegek, bohócok, színes szalagok, megadva ezzel is az időszak életörömmel teli, vidám hangulatát.
- A várakozás beteljesülése maga az ünnep, húshagyókedden a farsangi felvonulás, bál (jelmezes multság). A szülők sok finomságot hoznak ilyenkor az óvodába, de az itteni étrend is tükrözi a hagyományokat (farsangi fánk, gulyás). Az ünnep után a szülők is bejöhetnek az óvodába, együtt örülhetnek gyerekeikkel a jelmezbálon. A gyerekek többsége este maszkázni (maskurálni) indul óvodai jelmezében, a szomszédokat meglátogatja.

A TAVASZI ünnepkörhöz kapcsolódó szokások, hagyományok

A napsugár eleinte még gyengéden simogat, aztán mind jobban és jobban árasztja ránk melegét. Hosszabbodnak a nappalok. Egyre több időt töltünk a szabadban, ahol mindenütt a nyugtató zöld szín uralkodik. Az életöröm, a termékenység, a bőségkívánás az egészségjólás megannyi változatát jelképezi ez az ünnepkör.

Márcuis 15.

Kora tavaszi nemzeti ünnepünk szimbólumai a gyerekekhez közel állnak, számukra is felfoghatóak. Ilyenek a huszárcsákó, kard, paripa, párta, dob, nemzeti színű zászló, kokárda, huszárdalok, Kossuth, Petőfi neve-

- Nemzeti színű zászlót festünk a gyerekekkel, kokárdát, huszárcsákót, kardot készítünk
- Huszárdalokat, katonás mondókákat, verseket tanulunk, vonulunk, menetelünk, katonai játékokat játszunk, dobszóra járunk.
- Ezen a napon ünneplőbe jönnek a gyerekek, kokárdát tűzünk a gallérjukra, virágot viszünk a 48'-as emlékszoborhoz, ahol alkalomhoz illő dalokat, verseket mondunk közösen.
- Sétát teszünk a faluban, megnézzük a fellobogózt középületeket (hazaszeretetre nevelés).

Húsvét

Hosszan készülődünk az ünnepre. A megtisztulás, feltámadás ünnepének szimbólumai szintén közel állnak a gyerekekhez. A tojás, mint a termékenység egyik jelképe szolgál a díszítés alapjául.

- Kifűjt vagy keményre főzött és papírból kivágott tojásokat díszítünk. Változatos technikákat alkalmazunk, a népi díszítőművészetből merítünk. Főként a helyi népi motívumokat, díszítő technikákat, anyagokat alkalmazunk (viaszolás, berzselés, karcolás, színezés hagymahéj levében)
- Tojásfát állítunk, amire a gyerekek felaggathatják a saját maguk által díszített hímes tojásaikat (tojáskarika).
- Bábokat készítünk (csirke, nyúl, bárány), amelyek szintén a termékenységet, a szaporaságot, az életörömet, a természet újjáéledését szimbolizálják.
- A napi készülődéshez hozzátartozik környezetük tisztogatása, csinosítása, az óvoda takarítása a gyerekekkel együtt (babaszobai nagytakarítás). Az udvart is felgereblyézzük, rendezgetjük, söpörgetjük.
- A locsolkodás még itt-ott fellelhető élő hagyomány a faluban. A gyerekeket felkészítjük erre, locsolóverseket tanítunk, a szokást el is játsszuk (A fiúk meglocsolják a lányokat, tréfás locsolóversikéket mondanak. A lányok saját maguk által festett hímes tojással köszönik meg a kölnivizes frissítést).

Májusfaállítás

- Az udvaron feldíszítünk egy élő fát színes szalagokkal „kismajálist” tartunk.
- Dalokkal, táncokkal az évszakhoz illő versekkel készülünk erre a napra, a feldíszített fa köré szervezzük az udvari játékot.

Anyák napja

- Hetekkel előtte készülődünk, minden gyerek ajándékot készít az édesanyjának, ezt titokban tartjuk, hogy igazán meglepetés legyen.
- Anyák-napi dalokat, verseket ismételtetünk, családi fényképeket nézegetünk, sokat beszélgetünk a szülő-gyermek viszonyról.
- Segítjük az anyukás-apukás szerepjáték kialakulását, feltételeit megteremtjük. A szerepjáték feszültségoldó hatása különösen fontos (A gyerekek játszassák ki magukból a feszültséget)
- A gyerekek az óvodában nagy szeretettel készített ajándékot otthon, családi körben adják át édesanyjuknak (anyák napja), a sokat gyakorolt köszöntők kíséretében (Magát a köszöntést többször is eljátsszuk az ünnep előtt).

Évzáró ünnepély

- Arra törekszünk, hogy ne legyen túlságosan megterhelő és unalmas a készülődés. A már örömmel ismételtetett versekből, gyermekjáték dalokból, mondókákból, mesékből, dramatizálásokból, bábozásokból, táncos mozgásokból állítjuk össze a játékos vidám műsort.
- A nagycsoportosok e napon búcsúznak az óvodától. Ajándékba egy szép mesekönyvet kap minden iskolába menő gyerek.

Az ünnepély nyilvános. A szülőknek, a vendégeknek a gyerekek által díszített meghívót küldjük.

Gyermekhét

Május utolsó hetében tartjuk, igyekszünk méltóképpen „zárni” a nevelési évet. Célunk, hogy a hátrányos helyzetű gyermekeink is olyan örömteli élményekhez jussanak, amelyeket ingerszegény családi környezetük nem tesz lehetővé.

Első nap

- Általában pályázati pénzből gyermekszínházba megyünk, vagy autóbusszal, kisvasúttal természetvédelmi vagy néprajzi jellegű kirándulást teszünk, vagy az óvónők játszanak „színházat” a gyerekeknek.

Második nap- Madarak és fák napja

- Kirándulást, gyalogtúrát szervezünk a közeli erdőbe. Az egész délelőttöt ott töltjük. A gyerekek kedvükre, szabadon mozoghatnak, szaladgálhatnak, mozgásos játékokat játszhatnak.
- A környezet megóvására, a környezetvédelmi szabályok betartására hívjuk fel a figyelmüket. Tűzgyújtás csak a kijelölt helyen lehet, a szemetet nem szórjuk szét, hanem magunkkal vitt zsákokba gyűjtjük.
- Óvjuk a fákat, bokrokat, nem tépkedjük, tördeljük le őket. Vigyázunk az állatokra, nem tapossuk el a bogarakat, hangyákat, gilisztákat csak megfigyeljük természetes életmódjukat, hallgatjuk a madárdalt.
- Minden gyermek hátizsákkal (amiben enni és innivalót mi rakunk) kirándul. A szabadban tízórazunk. Papírsárkányt eregetünk.

Harmadik nap

Pünkösddőlés a tavaszi és nyári napforduló ünnepe, a faluban élő hagyomány a püskösdi búcsú (kirakodóvásár, király - és királynőválasztás). A szülők sok finomságot hoznak ilyenkor az óvodába (májusi cseresznye, eper, sütemények)

- Az óvodában tréfás vetélkedővel, érdekes versenyjátékokkal, rajzversennyel, zenével, tánccal tesszük emlékezetessé ezt a napot.
- A színes, vidám program befejezéséül megválasztják a legügyesebb kisfiút és kislányt püskösdi királynak, királynénak. Díszes koronát (saját készítésű) teszünk a fejükre, miközben a többi gyerek püskösdi népi gyermekjátékdalokkal ünnepli őket.
- A tréfás vetélkedők résztvevőit az óvónők által készített ajándékokkal jutalmazzuk. A nap végén vidám élményeiket mesélve, a jutalomjátékoktól „roskadozva” térnek haza a gyerekek.

A NYÁRI ünnepkörhöz kapcsolódó szokások, hagyományok

Perzsel a nap sugara, keressük a hűsítő árnyéket, felüdülünk az enyhet adó szellőtől, örülünk a frissítő víznek. Gólyák, fecskék tanítják repülni a fiókákat. Gyermekük is felfedező útra indulnak

- Lepkét kergetnek az udvaron, megfigyelik az eresz alatt fészkelő fecskecsaládot, megcsodálják a házat cipelő csigát. Népi mondókákkal, gyerekdalokkal csalogatják őket közelebb.
- Tájmegismerő kirándulásokat teszünk, nyári gyűjtőmunkát végzünk (búza, kamilla, mák, szárított virág)
- Aratásnál kalászyűjtés, búzacoszorú készítése, kenyérsütés az új kenyér ünnepére.
- Növényből játékeszközök készítése. Papírsónak, ágakból összekötözött tutaj úsztatása, papírsárkány eregetése. Békarokkából békaszék, asztal készítése

SZÜLETÉSNAPOK megünneplése

Minden gyerek születésnapját megünnepeljük.

- Ünnepi asztalt terítünk, az ünnepelt kívánságára elénekeljük a legkedvesebb dalait, érzékeltetjük az idő múlását. Az ünnepelt egy évvel „öregebb” lett, milyen sokat nőtt, okosodott, tudatosítjuk benne, hogy hány éves.
- Erre a napra a szülők gyümölcsöt vagy süteményt küldenek gyermekükkel, aki megkínálja az öt ünneplő, köszöntő társait
- Az óvónők saját készítésű ajándékokkal lepik meg a gyereket.

**A RÉDICSI MÓRA FERENC ÁLTALÁNOS
ISKOLA ÉS NAPKÖZIOTTHONOS ÓVODA**

PEDAGÓGIAI PROGRAMJÁNAK

II. számú

Melléklete

**A Lenti Kistérség Többcélú Társulás
Közoktatási esélyegyenlőségi intézkedési
tervének adaptációja**

1. Általános célkitűzések 2008-2014

- ◆ Egyenlő esély biztosítása minden gyermek, tanuló számára a pedagógiai szakszolgálatok igénybe vételére.
- ◆ A szakszolgálati ellátáson belül a fejlesztésekre még nagyobb hangsúly fektetése.
- ◆ A pedagógiai szakszolgálatok igénybe vétele minden település (bejáró) gyermeke számára elérhető legyen (utazó szakember hálózat működtetése)
- ◆ A hátrányos helyzetű gyermekek esélyeinek növelése a közoktatás fejlesztésével, az óvodák és az iskolák épületeinek korszerűsítése, felújítása, az eszközellátottság folyamatos javítása, korszerű informatikai eszközök biztosítása
- ◆ A hálózat-szerű együttműködések erősítése, az egymástól való tanulás megszervezése a közoktatási intézmények között a jó gyakorlatok terjesztéséhez.
- ◆ Az óvodai nevelés eredményességének, hatékonyságának növelése intézményközi szakmai együttműködések megtartásával.
- ◆ A közoktatás különböző szintjein működő intézményeinek együttműködése a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók folyamatos nyomon követése, az átmenetek megkönnyítése érdekében.

2. Beavatkozást igénylő területek

Az óvodai nevelés terén

- a) Az óvodai szakmai dokumentumok beépítése az iskolai dokumentumokba.
- b) Az óvoda-iskola átmenet zökkenőmentes biztosítása érdekében fejlesztő programok, közös projektek kidolgozása, a jó gyakorlatok egymásnak történő átadása, az óvodai nevelési gyakorlatok megismertetése az iskolákkal.

Az iskolai oktatás, nevelés terén

- a) A programok, tantervek felülvizsgálata, a stratégiai dokumentumok módosítása.
- b) A projektpedagógia bevezetéséhez és működtetésére alkalmas iskolai mikro (osztálytermi) és makro környezet kialakítása.
- c) Az osztálytermi berendezések fejlesztése a kooperatív technikák folyamatos alkalmazásához.

- d) Az 5-6. osztályos átmenet szakrendszerű megvalósítása, a nem szakrendszerű oktatás keretében az attitűdformálásra és a képességfejlesztésre fókuszálás a tantárgyi ismeretátadás mellett.
- e) A szabadidős programok széles választékának megteremtése a hátrányos helyzetű tanulók bevonásával.
- f) A mindennapos testedzés, az egészséges életmódra nevelés infrastrukturális lehetőségének megteremtése.
- g) Tanuló-követő kódrendszer kidolgozása, ami által a diákok követése az esetleges intézményváltásnál is biztosítottá válik. A kompetenciamérések segítségével lehetővé válik az egyes tanulók képességei, készségei kibontakozásának nyomon követése, és egyéni fejlesztésre is lehetőség nyílik.

2. Konkrét feladatok, felelősök, határidők

<i>Feladatok</i>	<i>Felelősök/érintettek</i>	<i>Határidő</i>
A rászoruló óvodások egyéni fejlesztéséhez a biztosítani szükséges a fejlesztő órák anyagi fedezetét.	Jegyző Igazgató, óvodavezető	Minden év szeptember 15.
Meg kell vizsgálni fejlesztő felkészítés és fejlesztő iskolai oktatás megszervezésének tárgyi és személyi feltételeit.	Jegyző Intézményvezetők	2010. június 30.

3. Célkitűzések, feladatok, időtávok (kistérségi koordinációs feladatok)

Rövid-távú	Középtávú	Hosszú-távú
Az óvodai nevelésben nem részesülő (3-5 éves) gyermekek, illetve tanulói jogviszonnyal nem rendelkező, nappali iskolarendszeren kívüli tankötelesek és gondviselőik személy szerinti felkeresése családsegítő szolgálat vagy más illetékes szervezet szak-emberének/ szakembereinek rendszeres családlátogatása útján, szükség szerint a helyi kisebbségi önkormányzat, vagy civil szervezet segítőinek közreműködésével. Környezettanulmány végzése, különös tekintettel az óvodáztatást/iskoláztatást akadályozó tényezőkre.	Az SNI tanulók szakértői felülvizsgálatának kezdeményezésére irányuló intézményi programok támogatása, szülői tájékoztató programok szervezése.	Települési egészségügyi és szociális térkép elkészítése
A 100%-os szakos ellátottság elérése		Az infrastrukturális

Rövid-távú	Középtávú	Hosszú-távú
		fejlesztések, eszközbeszerzések a mai kor színvonalának megfelelően megvalósulnak.
Azon családok azonosítása, ahol van olyan gyermek, aki nem részesül óvodai nevelésben (minden naptári év január-február hónapban az előző naptári év december 31-ei adatok alapján.)	Az oktatás-nevelés törvényességi feltételeinek (szakos ellátás, osztályösszevonások, személyi- és tárgyi feltételek, felülvizsgálatok) hiánytalan biztosítása, a rendelkezésre álló normatívák igénylése és célzott felhasználása.	Legalább ügyfélszintű akadálymentesítés valamennyi óvodában, általános és középiskolában
	Preventív célú óvoda- és iskolafejlesztési program a pedagógiai munka modernizációja, az integrált oktatás, esélyteremtés érdekében.	
Intézkedések kezdeményezése az óvodáztatást akadályozó egyedi tényezők elhárítására: pl. beóvodázás támogatásának biztosítása, étkezés, utazás stb. költségeinek átvállalása.	A kompetencia-mérések eredményeit, tapasztalatait megvitató tantestületi-, intézményközi-, települési fórumok,	

Rövid-távú	Középtávú	Hosszú-távú
	<p>szakmai munkaközösségek szervezésének támogatása és biztosítása az országos eredményektől való szignifikáns eltérések okainak feltárása és a beavatkozási lehetőségek meghatározása érdekében. A fejlesztések szakmai-módszertani és egyéb feltételeire vonatkozó intézkedési terv kidolgozása.</p>	
	<p>A kétfévente esedékes kompetencia-méréseket követő elemzések, fejlődés-vizsgálatok tapasztalatai, ill. a fórumok, szakmai testületek ajánlásai alapján a fejlődési ütemet növelő fejlesztési programok megvalósításának támogatása, ill. az ahhoz szükséges feltételek (humánerőforrás-fejlesztés,</p>	

Rövid-távú	Középtávú	Hosszú-távú
	átszervezés, pedagógiai módszerek és szemlélet megújítása, infrastrukturális feltételek, eszközellátottság javítása stb.) optimális biztosítása az érintett intézményekben.	
A közoktatási törvény iskolai körzethatárokra és a tanulók felvételére vonatkozó rendelkezéseit maradéktalanul érvényesíteni szükséges a településen belül minden évben az első osztályosok beiratkozásakor.	A lemorzsolódás kockázatában érintett tanulók mentorálása.	
Az óvodáztatás feltételeinek és körülményeinek tovább-fejlesztése a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek minél teljesebb körű és eredményes óvodáztatása érdekében, egyéni fejlesztés.	A releváns esélyegyenlőtlenségi indikátor folyamatos ellenőrzése, további korrekciós intézkedések tervezése és végrehajtása.	
Intézményi tartalmi-módszertani-, infrastrukturális és humán-erőforrás felmérés és intézkedések tervezése az optimális feltételek biztosítására.	Az érintettek (pedagógusok, szülők és társadalmi partnerek, bevonásán, meggyőzésén alapuló intézkedési és kommunikációs terv készítése.	

Rövid-távú	Középtávú	Hosszú-távú
A gyermekek, tanulók egyéni adottságaihoz igazodó pedagógiai módszertanok adaptálásának támogatása a törésmentes továbbhaladás biztosításának céljából.	Pedagógus továbbképzések igénybevétele a hiányterületeken, módszertani adaptáció megtervezése és megvalósítása a tantestület aktív bevonásával, a tanórai gyakorlat megváltoztatása.	
A lemaradók esetében a szakszolgálatok és szakmai szolgáltatók igénybevételével megvalósított komplex vizsgálatok és egyéni fejlesztési programok kidolgozásának támogatása, az optimális fejlesztés feltételeinek biztosítása.	A pedagógiai program átdolgozása (szükség szerint szakértői támogatás igénybevételével.)	
Az iskolafokok közötti átmenet elősegítése, a lemorzsolódás megelőzése, a sikeres továbbhaladás és a tanulók után-követésének megvalósítása érdekében intézményi együttműködések (pl. mentorálás) támogatása és biztosítása.		
Továbbképzések szervezésének és igénybevételének támogatása és a részvétel biztosítása az érintett intézmények ill. pedagógusok számára.		
Az infrastrukturális fejlesztési igények ismeretében a gazdaságosság		

Rövid-távú	Középtávú	Hosszú-távú
<p>és fenntarthatóság elvének érvényesítése a tervezésben (pl. funkcióbővítés- és átalakítás: felnőttoktatási, közösségi célú hasznosítás).</p>		
<p>A kommunikáció és együttműködés hatékonyságának növelése a szülőkkel és segítő szolgáltatásokkal, társadalmi partnerekkel. Egyeztető fórum létrehozása és működtetése.</p>		

4. Komplex beavatkozások, konkrét intézkedések

- ◆ Tilos a hátrányos megkülönböztetés (bármiféle okból), továbbá minden olyan különbségtétel, kizárás, korlátozás vagy kedvezés, amelynek célja vagy következménye az egyenlő bánásmód megszüntetése vagy akadályozása.
- ◆ Új integrációs oktatási programok, formák és módszerek megismerésével, bevezetésével hozzájárulni az esélyegyenlőtlenség csökkentéséhez, a szegregációs és a diszkriminációs jelenségek megszüntetéséhez. A kollégák pedagógus továbbképzés keretében elsajátítsák azokat a kompetenciákat, amelyeket a befogadó környezet személyközpontú nevelés elfogadására felkészítése és az e környezetben történő oktatás megkíván.
- ◆ Biztosítjuk minden jogosult számára a tankötelezettség teljesítéséhez szükséges feltételeket.
- ◆ Feladatunk, hogy a tanulók időben megkezdjék a tankötelezettség teljesítését, és ne legyenek kimaradó, lemorzsolódó tanulók.
- ◆ A minőség javítása érdekében folyamatosan napirenden tartjuk a nevelő-oktató munka pedagógiai alapelvei, céljai, feladatai, eszközei, eljárásai tökéletesítését, korszerűsítését. A személyiségfejlesztéssel és a közösségfejlesztéssel kapcsolatos pedagógiai feladatokat, a beilleszkedési, magatartási nehézségek “kezelésével” összefüggő és a tehetség, képesség kibontakoztatását segítő pedagógiai tevékenységeket, a gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatokat, a tanulási kudarcnak kitett tanulók felzárkóztatását, a szociális hátrányok enyhítését segítő tevékenységet.

5. Akcióterv

Az akciótervnek a helyzetelemzés által feltárt problémákra, hiányosságokra (esélyegyenlőségi kockázatokra) kell reagálnia. Az eredményesség csak úgy valósítható meg, ha az összegyűjtött adatok alapján szükség esetén kellően előkészített, tervszerű beavatkozásokat kezdeményezünk.

Helyzetelemés megállapítására hivatkozás	Cél konkrét megfogalmazása	Intézkedés leírása	Az intézkedés felelőse	A megvalósítás határideje	Rövidtávú indikátor (1 év)	Középtávú indikátor (2-3 év)	Hosszútávú indikátor (4-6 év)
--	----------------------------	--------------------	------------------------	---------------------------	----------------------------	------------------------------	-------------------------------

Az intézményekben az óvodáztatás és iskoláztatás intézményi feltételeit folyamatosan javítani kell. Biztosítani kell a HHH/hh-s gyermekek pontos, naprakész nyilvántartását, az adatok koherenciáját.	A HHH/hh gyermekek naprakész nyilvántartás a nyilvántartás számadatainak ismeretében intézkedések meghozatala, a hátránykompenzáció érdekében	A szülők felkeresése, szülői nyilatkozatok elkészítése, ösztönzése. A családsegítő szolgálat irányításával rendszeres családlátogatók. Kommunikációs terv készítése.	Intézményvezetők. Család-gondozó	2008. 12.30	A szülői nyilatkozatok száma. A családokkal kapcsolatos dokumentált kapcsolatok mérőszáma. A nyilvántartott HHH/hh gyermekek száma	A HHH nyilvántartások, határozatok az óvodáztatás/iskoláztatás feltételeinek javításáról.	A rendszeres iskolába járás alóli felmentések az országos szint alatt maradnak. A tankötelezettség teljesítése a tanköteles korban kezdődik.(túlkorosok száma a csoportokban megszűnik) Iskolai nyilvántartások pontosak.
---	---	--	---	-------------	--	---	---

Helyzetelemés megállapítására hivatkozás	Cél konkrét megfogalmazása	Intézkedés leírása	Az intézkedés felelőse	A megvalósítás határideje	Rövidtávú indikátor (1 év)	Középtávú indikátor (2-3 év)	Hosszútávú indikátor (4-6 év)
---	-----------------------------------	---------------------------	-------------------------------	----------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Az iskolában és az óvodában a HHH/hh tanulók számának aránya változó.	A szegregáció kialakulását az intézmények szakmai munkájának magas szintű működésével kell biztosítani. Preventív célú óvoda- és iskola-fejlesztési program elterjesztése a pedagógiai munka modernizációja	A csoport-szervezés gyakorlatának áttekintése. A fejlesztő csoport működésének folyamatos kontrollja.	Intézményvezetők.	Folyamatosan	A beíratott tanulók száma, szociális összetétel.	Lemorzsolódási adatok, tankötelezettségi mutatók. Intézményi önértékelések.	Pedagógiai, módszertani fejlesztések listája. „Jó gyakorlat” elemek számbavétele. Kulcskompetenciák mérési eredményei.
---	---	---	-------------------	--------------	--	---	--

Helyzetelemés megállapítására hivatkozás	Cél konkrét megfogalmazása	Intézkedés leírása	Az intézkedés felelőse	A megvalósítás határideje	Rövidtávú indikátor (1 év)	Középtávú indikátor (2-3 év)	Hosszútávú indikátor (4-6 év)
--	----------------------------	--------------------	------------------------	---------------------------	----------------------------	------------------------------	-------------------------------

SNI tanulók számának pontos nyilvántartása, a felülvizsgálatok tervszerű ütemezése.	A közoktatási szakszolgálattal való együttműködés. Kiegészítő egészségügyi és szociális beavatkozások tervezése a szűrés és korai fejlesztés érdekében	Együttműködési szerződések lehetőségének kihasználása. Az intézményi tartalmi, módszertani, infrastrukturális és humán erőforrás feltételek felmérése.	Intézményvezetők	2008-március-tól folyamatosan	Települési és szociális térkép elkészítése. Az SNI tanulók szakértői felülvizsgálatainak száma. Lemorzsolódási adatok. Kompetenciamérés eredményei.	Egyéni fejlesztési tervek beépítése a pedagógiai programba. Az SNI tanulók százalékos aránya az országos mutatókhoz.	Az integrációs oktatást módszertani eszközök, eljárások beépülnek a pedagógiai programba. Továbbtanulási adatok. A középiskolába került tanulók „Nyomonkövető” vizsgálatai.
---	---	---	------------------	-------------------------------	--	---	---

Helyzetelemés megállapítására hivatkozás	Cél konkrét megfogalmazása	Intézkedés leírása	Az intézkedés felelőse	A megvalósítás határideje	Rövidtávú indikátor (1 év)	Középtávú indikátor (2-3 év)	Hosszútávú indikátor (4-6 év)
--	----------------------------	--------------------	------------------------	---------------------------	----------------------------	------------------------------	-------------------------------

A tárgyi feltételek meglétében mutatkozó hiányosságok felszámolása, az infrastruktúra fejlesztése.	A humán erőforrás, szakos ellátottság maximális biztosítása, folyamatos fejlesztése.	Helyzet-és igényfelmérés. Kapacitás-térkép készítése.	Intézményvezetők,	2009. 01.30.	Továbbképzések nyilvántartása. Tanórán kívüli foglalkozási lehetőségek biztosítása. A kötelező feladatellátáshoz kapcsolódó óraszámok feletti lehetőség.	11/1994. MKM rendelet alapján a kötelező felszerelési és eszközlisták teljesülése.	Partneri igényfelmérés és elégedettség vizsgálat. Nem szakrendszerű oktatás működésének mutatói.
--	--	---	-------------------	--------------	--	--	--

Helyzetelemés megállapítására hivatkozás	Cél konkrét megfogalmazása	Intézkedés leírása	Az intézkedés felelőse	A megvalósítás határideje	Rövidtávú indikátor (1 év)	Középtávú indikátor (2-3 év)	Hosszútávú indikátor (4-6 év)
--	----------------------------	--------------------	------------------------	---------------------------	----------------------------	------------------------------	-------------------------------

A kompetenciamérések eredményei alapján folyamatos elemző munka, intézkedési terv készítése szükséges, valamint szükség szerint a HH/HHH tanulók esetén külön intézkedési tervek elkészítése.	A tanulók, és köztük a HH/HHH tanulók is minél eredményesebben szerepeljenek a méréseken, az átlag javuljon. Névre szóló értékelések készítése.	Külön intézkedési tervek készítése Egyéni fejlesztési terv	Intézményvezetők	Folyamatos	Az intézkedési tervek megléte Az „első képességszintben” teljesítő tanulók száma csökken. A 3/2002 Om rendeletben előírt teljesítés.	Az eredmények 5%-kal javulnak, a szórás csökken, a különbségek csökkennek a mérések eredményeiben. A tanulók a tanulási képesség szint 2.3.4. kategóriáiban helyezkednek el.	Az eredmények további 5%-kal javulnak, a szórás csökken A hozzáadott pedagógiai érték növekszik A 4. képességszintben elhelyezkedő tanulók száma növekszik.
---	---	---	------------------	------------	--	---	---

6. Megvalósítás

- ♦ Az intézményvezetők feladata, hogy a közoktatási intézmények működését és pedagógiai munkáját érintő, és az esélyegyenlőségi szempontból fontos egyéb közszolgáltatásokat meghatározó stratégiai dokumentumba és iránymutatásba beépüljenek és érvényesüljenek az egyenlő bánásmódra és esélyegyenlőségre vonatkozó kötelezettségek és a program célkitűzései;
- ♦ Évente értékelésre kerül a programba leírtak megvalósítása, (intézményvezető önértékelés, pedagógus önértékelés, beszámolók).

Cél	Feladat	Módszer/eszköz	Felelős	Gyakoriság
Minden dokumentumban érvényesüljenek az egyenlő bánásmódra és esélyegyenlőségre vonatkozó kötelezettségek és a program célkitűzései	Az intézmény működését és pedagógiai munkáját meghatározó dokumentumok, és a közszolgáltatásokat meghatározó stratégiai dokumentumok vizsgálata.	Dokumentum-elemzés	Igazgató IPR vezető	A program elfogadása után és utána a dokumentumok módosításakor
A folyamatos visszacsatolással és értékeléssel az egyenlő bánásmód és esélyegyenlőség elveinek folyamatos érvényesítése	Az értékelés, visszacsatolás megtervezése	Munkaterv készítése és az ütemezett feladatok végrehajtása	Igazgató IPR vezető	Évente
Felkészült szakemberek döntéshozók, tisztségviselők, intézményvezetők az érintett területen	Továbbképzések, konzultációk, fórumok szervezése	Szakemberek meghívása	Igazgató	Évente

7. Monitoring és nyilvánosság

Fontos szerepe van a program megvalósulásának nyomon követése. Ennek eszközei:

- Az eredményesség értékelése, ellenőrzése évente történik
- **Éves monitoring vizsgálatok** eredményeinek nyilvánossá tétele és ennek kapcsán a személyes adatok védelmének biztosítására kiemelkedő figyelmet kell fordítani.
- Szükséges minden elérhető eszközt és helyi médiumot bevonni (honlap, tájékoztató kiadványok, rendezvények, lakossági fórumok, helyi sajtó stb.) a támogató szakmai és társadalmi környezet kialakítása érdekében.
- Az évenkénti értékeléskor feltárt hiányosságok felszámolására külön intézkedési tervet kell készíteni, amelyben meghatározásra kerülnek a célkitűzések, tevékenységek, határidők, sikerkritériumok.

Cél	Feladat	Módszer/eszköz	Felelős	Gyakoriság
Az eredményesség megállapítása	Az intézkedésekhez kapcsolt indikátorok teljesülése.	Az adatok feldolgozása	Intézményvezetők	Évente beszámolók
Minden érintett megismerhesse a programban rögzítettek célkitűzéseket.	Az éves eredmények közzététele	Intézményi fórumok, lakossági fórum, az önkormányzat, illetve az intézmények honlapjai, helyi sajtó, intézményi hírlevelek	Intézményvezetők	Évente egyszer, de jelentős események esetén többször is lehet

8. Szankcionálás

Amennyiben a fentiekben leírt megvalósítás, az évi monitoring, az önértékelés során arra derül fény, hogy a vállalt célokat nem sikerül teljesíteni, akkor:

- elemzik az okokat az érintettek (szükség esetén külső szakértő bevonásával)
- megállapítják a felelőségeket,
- intézkedési tervet készítenek.

**A RÉDICSI MÓRA FERENC ÁLTALÁNOS
ISKOLA ÉS NAPKÖZIOTTHONOS ÓVODA**

PEDAGÓGIAI PROGRAMJÁNAK

III. számú

Melléklete

Képességkibontakozó és integrációs program

Iskolai nevelés

I. Az alkalmazás feltételei

1. Integrációs stratégia kialakítása

1.1. Általános helyzetelemzés

Körzetünkben kevés a munkalehetőség. A lakosság körében a munkanélküliek aránya 10 %, közmunkásként dolgozik 10 %. Az aktív dolgozók közül sokan 3 és 4 műszakban minimálbérért dolgoznak.

Az iskola tanulóinak létszáma 111 fő, a tanulók közül rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül 33 fő. Ingyenes tankönyvellátásban részesül 57 fő. A hátrányos helyzetű tanulók kimutatása az I. számú mellékletben található. A kimutatás mellett a törvényi előírásoknak megfelelően az szülők írásos nyilatkozatát is rögzítettük.

A hátrányos anyagi helyzetet súlyosbítja a szülők alacsonyfokú iskolázottsága. Az iskola tanulóinak 21 %-ánál (23 fő) a szülők iskolai végzettsége nem haladja meg az általános iskola 8 osztályát. A sokgyermekes családoknál tapasztalható, hogy hiányzik a motiváció a munkahely keresésére, mivel igény szintjük kielégítéséhez elég a gyermekek után kapott járandóság.

Ebből következik, hogy a szülők gyermekeik otthoni felkészülésében nem tudnak megfelelő szintű segítséget nyújtani. Emellett sokaknál az otthoni munka, a feladatok elkészítésének ellenőrzése sem valósul meg. Nem ösztönzik gyermekeiket a jobb eredmény elérésére, megelégednek az elért teljesítménnyel. Nem támasztanak gyermekükkel szemben elérhető, de egy kis erőfeszítést igénylő követelményt. Nem érték a tudás, nem tűznek ki célokat a gyermek elé, így idővel a gyermek is a szülő életvitelét követi. (Vannak olyan esetek is, ahol a szülők gátolják gyermekük tanulmányi fejlődését.) A családok lakáskörülményei gyakran nem teszik lehetővé a nyugodt tanulást, pihenést. (Egyszobás lakásban 6-8 fő lakik)

A tanulási kudarcok sokszor magatartási problémákat is előidéznek. A tanuló fegyelmezetlen viselkedésével szeretne előtérbe kerülni. A gyermekek az iskolai szokásrendet ismerik, elfogadják, általában be is tartják. A családban kialakult napirend többnyire nincs. Ennek jelei: kialvatlanság, figyelemkoncentráció zavara, éjszakai tévézés, az éjszakai felnőtteknek való filmek témája és szöveganyaga jelentkezik a gyermek játékaiban, beszédében. Az ilyen gyermekek hangadók, irányítani akarnak, a kevésbé erőszakosak is gyakran követik őket

(félelemből). Ezek a tanulók nem csak társaikkal nem tudnak megfelelő kapcsolatot teremteni, de a felnőttekkel, a szüleikkel is tiszteletlenek. Ezek a problémák megkövetelnék a szülők és a nevelők közti szoros együttműködést, de a szülők többsége passzív magatartást tanúsít az iskola iránt. Szülői értekezletre, fogadóórára nem járnak, az ellenőrző bejegyzéseit nem írják alá, az osztályfőnökök kezdeményezésére sem hajlandók a nevelőkkel való találkozásra.

A fent említett okok miatt vált szükségessé a program bevezetése, hogy ezeknek a gyerekeknek is lehetőségük legyen a fejlődésre, a képességeiknek megfelelő kompetenciák elsajátítására.

Intézményünk **személyi feltételei** biztosítottak az integrációs nevelés eredményes megvalósítására. Szakos ellátottságunk nagyon jó, több diplomával, szakvizsgával rendelkező nevelők tanítanak, akik nagy gondot fordítanak az önképzésre és a továbbképzésre. Mindenki megismerkedett a legújabb oktatási módszerrel a kompetencia alapú oktatással, és a projekt módszerrel is. A pedagógusok mellett tantestületünkben egy gyógypedagógus, egy szurdopedagógus és iskolánk fejlesztő pedagógusa segíti az oktató-nevelő munkát.

Az iskola jó **tárgyi feltételekkel** rendelkezik. A következő szaktantermek biztosítják a zavartalan és szakszerű tanítást: tornaterem, multimédiás terem, kézműves terem, számítástechnika terem, könyvtár, fejlesztő szoba. A jól felszerelt számítástechnika teremben a délelőtti tanórákon, és szabadidőben nevelői felügyelettel használhatják az Internetet. Kialakítottunk egy multimédiás termet, mely a legkorszerűbb oktatástechnikai eszközökkel felszerelt (digitális tábla, audio-vizuális eszközök), s egyben nyelvi laborként is funkcionál. Az iskola a szükséges mennyiségű IKT eszközzel, és szélessávú Internet kapcsolattal rendelkezik. Az iskolai és a falusi könyvtár összevonásával könyvtári állományunk 15 ezerre nőtt. Kulturált környezetben, olvasóteremmel, Internet eléréssel áll az olvasók rendelkezésére. Minden szükséges dokumentum – szakkönyv, lexikon, kötelező és ajánlott olvasmány, folyóirat - a tanulók rendelkezésére áll. Heti 3 alkalommal kölcsönözhetnek tanulóink. A különböző tantárgyak oktatásához szükséges eszközállomány megfelelő az integrációs oktatás-nevelés bevezetéséhez.

A **Gyermekjóléti Szolgálattal** nagyon jó a munkakapcsolatunk, volt kolléganőnk a Gyermekjóléti Szolgálat helyi munkatársa, irodája az intézményben található, így szinte napi kapcsolatban vagyunk mi is, és a gyerekek is vele.

A **szülőkkel** való jó együttműködés érdekében évente 3 alkalommal tartunk szülői értekezletet, 2 alkalommal fogadóórát, 2 alkalommal (ősszel és tavasszal) nyílt napokat

rendezünk. A pedagógusok fogadóórán kívüli időpontban is szívesen állnak a szülők rendelkezésére. Iskolai rendezvényeinket minden alkalommal a szülők bevonásával, együttműködésével szervezzük.

A tanulók magtartásának, munkájának értékelése a havi megbeszéléseken történik.

1.2. Célrendszer

A: Neveléssel kapcsolatos

- Házirendben megfogalmazottak tudatos gyakoroltatása
- Napirend, szokásrend kialakítása (pl. iskolába érkezés időpontja, stb.)
- Kulturált étkezési szokások elsajátítása
- Közösséghez való alkalmazkodás normáinak elfogadása
- Beszédkultúra, szókincs, beszédhangnem, kifejezésmód fejlesztése
- Tárgyi környezetük védelme, óvása
- Használati tárgyaik, ruházatuk, tanszereik megbecsülése
- Személyiségük fejlesztése (kitartás, akaraterő, stb. erősítése)
- Társaik munkájának, alkotásainak megbecsülése
- Egészségügyi ismeretek (WC használat, tisztálkodás, stb.) elsajátítása

B: Oktatással kapcsolatos:

- Matematikai alapkészségek
- Helyesírás javítása
- Áttekinthető füzetvezetés, külalak
- Szövegértés
- Olvasási technika fejlesztése
- Beszédkészség fejlesztése
- Helyes tanulási szokások kialakítása
- Írás eszközszintű használata

1.3. Kétéves bevezetési ütemterv elkészítése (II. számú melléklet)

2. Az iskolába való bekerülés elősegítése

2.1. Az óvodából az iskolába való átmenet segítése

A rédicsi Móra Ferenc Általános Iskolához egy tagintézmény, az óvoda tartozik. Az iskola és az óvoda között jó munkakapcsolat alakult ki az évek során. **A kölcsönös tájékozottság az együttműködés feltétele.**

Együttműködés

Az együttműködés formái:

- munkaértekezleteken az alapdokumentumok tanulmányozása, a nevelési programban meghatározott célkitűzések összehangolása
- közös értekezletek tartása (év eleji, félévi, év végi)
- a leendő 1. osztályos tanító néni látogatása az óvodában

Az iskolában és az óvodában dolgozó pedagógusok tapasztalatot szereznek a nevelési program megvalósításának hatékonyságáról. Az így szerzett tájékozottságot az óvónő felhasználja arra, hogy beszélgetések során konkrét útbaigazítást adjon a gyermekeknek és szüleiknek az iskolai élet várható követelményeiről az osztályban, a napközi otthonban.

A tanító és a napközis nevelő építhet már kialakított szokásokra (tisztálkodás, étkezés, napsz rendszer, névnapok, játékok stb.) és ezzel töretlenül vezetheti tovább az óvodában kialakult közösségeket.

Valamennyi leendő 1. osztályos személyiségének, a közösségben elfoglalt helyének, családi körülményeinek ismerete.

A gyermekek alapos megismerését célzó programok:

- munkaértekezletek
- februárban a leendő első osztályosok ellátogatnak szüleikkel együtt az iskolába (tájékoztatás, közös játék és kézműves foglalkozás)
- a leendő 1. osztályos tanító néni látogatása az óvodában
- az óvónők és a leendő első osztályosok részt vesznek egy tanítási órán
- az óvodások és az alsó tagozatos iskolások közös kulturális, sport és kézműves foglalkozásai
- szakmaközi megbeszélések a két intézmény gyermekvédelmi felelősei és a Gyermekjóléti Szolgálat munkatársainak részvételével

A kapcsolat ütemezése, látogatások

Az óvoda és az iskola közötti együttműködés célja a nevelési folyamat zökkenőmentes egységének biztosítása. A dokumentumok tartalmazzák a személyi kapcsolatokban történő realizálódást, a látogatások tartalmát és időpontját.

Az intézményvezetők részéről

- Az éves terv egyeztetése szeptemberben

Az óvónők részéről:

- Kooperatív részvétel a munkaértekezleteken, szakmai megbeszéléseken
- Aktív részvétel az óvodások és az alsó tagozatosok közös programján

A leendő első osztályos tanító néni és a leendő napközis nevelő

- Kooperatív részvétel a munkaértekezleteken, szakmai megbeszéléseken
- Aktív részvétel az óvodások és az alsó tagozatosok közös programján
- Látogatásaik az óvodai csoportokban, mely látogatások a kialakult tevékenységi formák és a gyermekek megfigyelésére irányul.

Nagycsoportos óvodások részéről

- Séta alkalmával ismerkedés az iskolával, környezetével
- Közös kulturális, sport és kézműves foglalkozásokon való részvétel

Kapcsolat az óvodás gyermekek szüleivel

Az intézményvezetők részéről

- Az óvodavezető az első szülői értekezleten tájékoztatást nyújt a nagycsoportos óvodások szüleinek az egyeztetett éves programról
- Februárban az óvodás gyermekek szülőjének az iskola igazgatója bemutatja az iskola szervezeti felépítését, humánerőforrásait, oktatási-és fejlesztő eszközeit, ismerteti a tanórán kívüli szabadidős foglalkozásokat és a telephelyként működő művészeti iskola tanszakait.

A leendő első osztályos tanító néni és a napközis nevelő részéről

- Februárban szülői értekezleten a pedagógusok tanácsot adnak a nagycsoportos óvodások szüleinek, hogy mit tehetnek az iskolára való előkészítés érdekében, javaslatot tesznek az óvodából az iskolába való átmenetet segítő játékokra, mesékre, beszélgetési témákra, közös sétákra. Átadják a taneszközök listáját.
- Részt vesznek az óvoda tanévzáró ünnepélyen.

Felelős: Óvodavezető, igazgatóhelyettes, leendő első osztályosokat tanító pedagógusok

Kiemelt pedagógiai feladatok

Szülői igény, de a nevelés-oktatás feladata is, megteremteni azokat a feltételeket, amelyek biztosítják a gyermekek egyenletes fejlődését. A halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek nincsenek birtokában azoknak az alapkészségeknek, amelyek a személyiség fejlődéséhez létfontosságúak.

Az alábbi elemi alapkészségek fejlesztése közös célunk az iskolára készülés és az iskolába lépés időszakában:

- szocializáció
- írásmozgás koordináció
- beszédhang-hallás
- relációs szókincs
- elemi számolási készség
- tapasztalati következtetés,
- tapasztalati összefüggés megértés
- finommozgás koordináció
- kultúrtechnikák
- téri tájékozódás fejlesztése

Logopédus, fejlesztő pedagógus alkalmazása, a hátrányok gyors és hatékony csökkentése érdekében. (Együttműködés Nevelési Tanácsadó szakembereivel → tapasztalatok megbeszélése, továbbhaladás mikéntjében közös állásfoglalás → eredményesség-eredménytelenség megállapítása → felmérések)

Diagnosztikus fejlődésvizsgálat

Az óvoda által elvégzett iskolaérettségi vizsgálat eredménye alapján differenciáltan kell a gyermekekkel való bánásmódot megválasztani, egyénre szabottan a fejlesztést megtervezni a hátrányok minél teljesebb leküzdéséért. A diagnosztikus fejlődésvizsgálattal az érintett első osztályos tanulók kognitív képességeiről, szociális és emocionális érettségéről szeretnénk képet kapni. A mérés időpontja szeptember hónap.

2.2. Heterogén osztályok kialakítása

[11/1994. MKM rend. 39/D és 39/E §] Intézményünkben 1-1 évfolyamon 1 osztállyal dolgozunk, így adott a jogszabályi előírás. Nincs lehetőség nem heterogén osztályok szervezésére.

3. Együttműködések-partnerségi kapcsolatok kiépítése

3.1. Szülői házzal

Az eredményes nevelő–oktató munka fontos feltétele a szülőkkel való kapcsolattartás. Partnerként kezelésük, az iskola életéről, gyermekükről történő széleskörű tájékoztatásuk együttműködési készségük záloga. Fontos, hogy elvárásaikat, javaslataikat, kéréseiket és véleményüket közölni tudják az iskolával. Érezniük kell, hogy érdekeink közösek. A jó együttműködés feltétele, hogy a szülő bizalommal fordulhasson az iskolához.

Pedagógusok mindennapi feladatai e közös munka érdekében:

- Kezeli partnerként, nevelőtársként a családot, a szülőt, alakítsanak ki vele jó kapcsolatot (fogadóóra, nyíltnap, családlátogatás)
- Ismerjék tanulók családi hátterét, azok szerkezetét, életmódját, értékrendjét benne a gyermek helyzetét, szerepét (családlátogatás alkalmankénti beszélgetések)
- Osszák meg a szülővel a gyermekéhez kapcsolódó megfigyeléseiket, tapasztalataikat. Vita esetén szakmailag indokolják véleményüket, intézkedéseiket.
- Tartsanak rendszeres kapcsolatot a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek szüleivel, lehetőségeikhez mérten próbálják kedvező irányba terelni az általuk hibásnak vélt nevelési gyakorlatot.
- Adjanak szakmailag indokolt tanácsot a gyermekkel kapcsolatos nevelési, magatartási és tanulmányi problémák megelőzésére.
- Tájékoztassák a szülőt rendszeresen, ha szükséges azonnal, a gyermek előmeneteléről, magatartásáról, szorgalmáról.
- Törekedjenek bevonni a szülőt közvetlen iskolai, nevelési feladatok megoldásába is.

Az iskolahasználók legszélesebb autonómiáját biztosítja intézményünkben a **Szülői Szervezet**, amely a szülői véleménynyilvánítás hivatalos fóruma. Az intézmény biztosítja a szülőknek a gyermek neveltségi és tanulmányi előmenetelének figyelemmel kísérését - a törvényben előírtaknak megfelelően. A szeptemberi szülői értekezleteken kerül sor az osztályonkénti két SZSZ választmányi tag megválasztására vagy megerősítésére, akik tagjaik közül megválasztják a vezetőséget. Az SZSZ elnökével a rendszeres kapcsolatot az iskolavezetés tartja. Az SZSZ választmányi ülésein az iskola igazgatója tájékoztatást ad az éves munkatervről, a szülőket, tanulókat érintő kérdésekről.

A szülők és a pedagógusok együttműködésére az alábbi fórumok szolgálnak:

Családlátogatás:

Családlátogatásokon tájékozódunk a családok szociális helyzetéről, a családi légkörről, a gyermek nevelésével kapcsolatos felfogásokról, válaszolunk a szülők kérdéseire, problémáira.

Felelős: osztályfőnökök

Szülői értekezlet:

A szülőkkel való kapcsolattartás legegyszerűbb és bevált színtere a szülői értekezletek. Előtte minden alkalommal fogadóórán várjuk az érdeklődő szülőket.

Feladata:

- a szülők és a pedagógusok közötti folyamatos együttműködés kialakítása,
- a szülők tájékoztatása:
 - az iskolai célokról, feladatokról, lehetőségekről,
 - az országos és helyi közoktatás-politika alakulásáról, változásairól.
 - a helyi tanterv követelményeiről,
 - az iskola és a szaktanárok értékelő munkájáról,
 - saját gyermekének tanulmányi előmeneteléről, iskolai magatartásáról,
 - a gyermek osztályának tanulmányi munkájáról, neveltségi szintjéről,
 - iskolai és az osztályközösség céljairól, feladatairól, eredményeiről, problémáiról
- a szülők kérdéseinek, véleményének, javaslatainak összegyűjtése és továbbítása az intézmény vezetői felé.

Felelős: igazgató, osztályfőnökök

Fogadó óra:

Fogadóórákat tartunk az iskolai munkatervben meghatározott időpontokban. Itt történik a tapasztalatok, a gondok megbeszélése, a közös tennivalók egyeztetése. A tanuló egyéni fejlesztésének céljából konkrét tanácsokkal látjuk el a szülőt (otthoni tanulás, szabadidő helyes eltöltése, egészséges életmódra nevelés, tehetséggondozás, továbbtanulás, magatartási problémák, személyiségzavarok, stb.)

Felelős: osztályfőnökök, szaktanárok

Nyílt nap:

Nyílt napokon lehetőséget biztosítunk a szülők számára, hogy lássák gyermekük osztályközösségben elfoglalt helyét, valamint azt, hogy a gyermek hogyan felel meg a vele szemben támasztott követelményeknek.

Felelős: igazgató, osztályfőnök

Írásbeli tájékoztatás:

Feladata a szülők tájékoztatása a tanulók tanulmányaival vagy magatartásával összefüggő eseményekről, illetve különféle iskolai vagy osztályszintű programokról.

Felelős: osztályfőnökök

Kötetlen beszélgetések:

A szülőkkel való együttműködés jól megfigyelhető a tanításon kívüli rendezvényeken. Szívesen és aktívan vesznek részt a karácsonyi ünnepélyen, a farsangon, a gyermeknapon. A kötetlen beszélgetések nagyon alkalmasak arra, hogy a gyermekekről, családról, iskoláról is szót váltsunk.

Elégedettségi felmérések:

Szükség van arra is, hogy a szülők rendszeresen véleményt nyilváníthassanak az iskolai életről, munkáról. Ezért feltétlenül szükség van a szülők körében elégedettségi felmérést elvégezni, elemezni. (ld. IMIP)

Közös szabadidős programok:

Iskolánk közös színházlátogatásokat és kirándulásokat szervez a szülőkkel együtt. Iskolánkban aktív szülői szervezet működik. Részt vesznek a gyermekprogramok szervezésében és lebonyolításában (farsang, gyereknap, táborozás, Tavaszi zsongás), évek óta sikeres iskolabált tartanak.

Kommunikációs terv a szülőkkel való együttműködésre:

Tevékenység	Határidő	Felelősök
Szülői értekezletek	Szeptember, Február	Igazgató, osztályfőnökök
Családlátogatás (1. o., 5.o., HHH tanulók)	I. félév vége	osztályfőnökök
Fogadóóra	Október, Május	Szaktanárok, osztályfőnökök

Nyílt nap	November, Április	Igazgató, osztályfőnökök
Szülői Szervezet tagjainak megválasztása	Szeptember	osztályfőnökök

3.2. Gyermekjóléti szolgálattal

A Gyermekjóléti Szolgálat irodája az intézményben található, így szinte napi kapcsolatban vagyunk a szolgálat munkatársával, aki volt kollégánk. A veszélyeztetett és hátrányos helyzetű tanulók feltérképezése minden tanév elején megtörténik, majd az okok folyamatos feltárása és a teendők megszervezése közös feladat. A gyermekvédelem helyzetéről a Gyermekjóléti Szolgálat munkatársa éves beszámoló készít, melyhez adatot, információt az iskola is szolgáltat. Az írásos dokumentum anyagát az intézmény is megkapja.

Az ifjúságvédelmi munka további résztvevői: szülő, osztályfőnökök, védőnő, iskolaorvos, egyház, akik szükség szerint tartják a kapcsolatot a területi gondozóval.

Az iskola gyermekvédelmi tevékenysége három területre terjed ki:

- prevenció
- a gyermek fejlődését veszélyeztető okok feltárása
- a gyermek fejlődését veszélyeztető okok megszüntetése

Az osztályfőnök kiemelt teendője, de valamennyi nevelő feladata:

- időben feltárja a szociális problémákkal rendelkező tanulók helyzetét
- ha veszélyeztetettséget tapasztal, jelentse az iskolavezetésnek, az ifjúságvédelmi felelősnek, a családsegítő munkatársának, a jegyzőnek
- javaslatot tegyen a szociális hátrányok enyhítésére (szociális támogatások, hivatalos védelem).

Az osztályfőnök feladatai:

- a tanulók körülményeinek megismerése (családlátogatás)
- veszélyeztetettség esetén az illetékes személyek értesítése
- folyamatosan ellenőrzi a tanuló tanulmányi munkáját- konzultál a szaktanárokkal
- folyamatosan ellenőrzi a tanuló magatartását, hiányzásainak indokoltságát
- folyamatosan kapcsolatot tart a szülőkkel, az ifjúságvédelmi felelőssel, az igazgatóval.

Az ifjúságvédelmi felelős feladatai:

- összehangolja az osztályfőnökök, tanárok ifjúságvédelmi munkáját
- figyelemmel kíséri a veszélyeztetett tanulók ügyét, kapcsolatot tart a gyámügyi előadóval, a családsegítő munkatársaival
- nyilvántartást vezet a veszélyeztetett és hátrányos helyzetű tanulókról.
Minden pedagógus fokozottan figyelemmel kíséri ezen tanulók iskolai előmenetelét, magatartását. Egyéni beszélgetésekkel, a lehetőségekhez mért maximális segítségnyújtással törekszik problémáik megoldására.

Rendszeresen iskolába járás esetén is családlátogatás keretében győződünk meg a hiányzás okairól. Indokolatlan hiányzás esetén az osztályfőnök felszólítást küld a szülőnek, további igazolatlan hiányzás esetén a körjegyzőségre.

A szociálisan rászoruló tanulóink nagy részére étkezéshez, tankönyv- és tanszervásárláshoz támogatást kérhet a fenntartótól.

A tanulókat és a szülőket tájékoztatjuk azokról a lehetőségekről, intézményekről, amelyekhez problémáik megoldása érdekében fordulhatnak.

Felelős: igazgató, ifjúságvédelmi felelős, osztályfőnökök

3.3. Szakmai és szakszolgálatokkal

Kapcsolatot tartunk a **Lenti Nevelési Tanácsadóval**, ahonnan heti rendszerességgel logopédus, gyógypedagógus és szurdopedagógus jön az iskolánkban és foglalkozik a problémás gyerekekkel.

A **Tanulási Képességeket Vizsgáló Bizottság**, kérésünkre szintén elvégzi a beküldött tanulók vizsgálatát, javaslatot tesznek a tanulóval foglalkozó pedagógusoknak a bánásmód mikéntjére, elrendelik az ellenőrzés és értékelés alóli felmentéseket, a speciális oktatási formákat, az egyéni foglalkozási időkeretet. Nyilatkoznak a tanuló után igényelhető normatíva formájáról. Szükség esetén kontrollvizsgálatra berendelik a tanulókat.

A **Pedagógiai Intézet** által szervezett szakmai napokon, előadásokon, tanfolyamokon részt veszünk, illetve közösen szerveztünk szakmai előadást a sajátos nevelés témakörében. Szakmai kiadványaink is segítségünkre vannak.

Az **egészségügyi intézmények** dolgozói közül az iskolaorvos és védőnő rendszeresen végzik a tanulók vizsgálatát, szűrését. Az iskolafogászati ellátást a fogszakorvos évi megállapodás alapján végzi. Előre egyeztetett időpontban évi két alkalommal szűri, kezeli a tanulókat. A védőnő szívesen tart egészségügyi felvilágosító előadást, osztályfőnöki órát.

Feladat: A fenti intézményekkel való rendszeres kapcsolat fenntartása, a tanulók érdekében végzett konzultációk, felmérések, képességvizsgálatok.

Felelős: Igazgató

3.4. Középfokú oktatási intézményekkel

A pályaválasztási szülői értekezletekre a lenti középiskolákból rendszeresen meghívjuk az igazgatókat vagy a szaktanárokat, aki részletes tájékoztatást nyújtanak az intézményükben folyó munkáról, a felvételi követelményekről, továbbtanulási lehetőségekről, illetve az elhelyezkedési esélyekről.

Osztályfőnöki órákon több középiskola (Lenti, Zalaegerszeg, Deák, Vép) képviselője tájékoztatja a tanulókat az intézményükben folyó képzés lehetőségeiről.

A megye középiskoláinak nyílt napjain, tanulóink rendszeresen részt vesznek. A közeli középiskolák által meghirdetett tanulmányi versenyeken való részvételre ösztönözzük diákjainkat.

Felelős: 8.o.osztályfőnök

Az általános iskola befejezése után is nyomon követjük tanulóink tanulmányi eredményét, az iskolák visszajelzést küldenek volt tanulóink félévi osztályzatairól. Közös fórumon is érdeklődünk kollégáktól volt gyermekeink előmeneteléről.

Felelős: Igazgató

3.5. Civil szervezetekkel

„A RÉDICSI ISKOLAKÖRZET GYERMEKEIÉRT ALAPÍTVÁNY”

A közhasznú alapítványt 1997-ben a rédicsei Móra Ferenc Általános Iskola pedagógusai alapították. Az alapítvány működését irányító kuratóriumnak vezetője és egy tagja intézményünk pedagógusa.

Az alapítvány fő célja: a nevelés, oktatás, képességfejlesztés, és ismeretterjesztés, ezen belül az idegen nyelvi, az informatikai, az anyanyelvi oktatás valamint a sport támogatása, a tehetséges és a hátrányos helyzetű gyermekek lehetőség szerinti támogatása, jutalmazása.

Az alapítvány az oktatási körülmények javítása érdekében: eszközöket vásárolt, aktívan bekapcsolódik a kulturális és sportrendezvények szervezésébe és lebonyolításába.

„RÉDICS ÉS VONZÁSKÖRZETE FEJLŐDÉSÉÉRT KÖZALAPÍTVÁNY”

Anyagilag támogatja rendezvényeket: játszóház, iskolabál, úszásoktatás, sportversenyek. Az anyagi támogatás mellett nagyon sok program, rendezvény megvalósulását támogatja a propaganda anyagok elkészítésével. Szervezi a bábszínházi előadásokat és a Mikulás ünnepséget. Eszközöket, társasjátékokat vásárol a közösségi tér működtetéséhez.

„BARANGOLÓK A TERMÉSZETÉRT EGYESÜLET”

Tanulóink számára sporteszközöket vásároltak.

A kapcsolattartásért, együttműködésért felelős: igazgató

A KÖZSÉGBEN ÉLŐ VÁLLALKOZÓK

Nagyobb rendezvények alkalmával, egyéb esetekben lehetőségeikhez mérten sporteszközökkel, társadalmi munkával és felajánlásokkal segítik a tanulók iskolai munkáját.

II. A tanítást-tanulást segítő és értékelő eszközrendszer elemei

1. Kompetenciafejlesztő programok és programelemek

1.1. Az önálló tanulást fejlesztő programok

Tanórai foglalkozások

Mivel a tanulók olyan szociokulturális környezetből jönnek, ahol nem érték a tudás, ezért legfőbb feladatunk a tanulás iránti motiváció erősítése. A programba bekerülő gyerekek nyelvi fejlettsége az átlagosnál alacsonyabb szintű. Ezért hosszabb nyelvi fejlesztésre, valamint a beszédmozgások megfigyelésére és tudatosítására van szükségük. Gondolkodásuk konkrét, ismeretszerzésre csak közvetlen tapasztalat útján képesek. Ezért tervezzük adaptáltuk 1. osztályban Meixner Ildikó dyslexia prevenciós módszerét. A többi osztályban alkalmazzuk a kooperatív tanulási módszereket és a projektmódszer technikáit. Rajzórán, kézműves foglalkozásokon a változatos kézműves technikák alkalmazásával lehetőséget biztosítunk a kreativitásra, a drámapedagógiai foglalkozásokon pedig az önkifejezésre, az alkotókedv felébresztésére. A sikeres alkotások, produkciók elismerésével, a dicsérettel erősítjük a tanulás iránti pozitív érzelmi viszonyulás kialakulását.

Feladat: Egyéni segítségnyújtás, odafigyelés, fejlődés figyelemmel kísérése.

Felelős: tanítók, szaktanárok

Otthoni kutatómunka

Az iskolai könyvtárban található bőséges szakirodalmi és szépirodalmi könyvállomány, valamint az informatikai szaktanterem szabadidőben való használatának lehetősége hozzásegíti a tanulókat, hogy önállóan szerezzenek ismereteket, végezzenek kutató és gyűjtőmunkát, készüljenek kiselőadásokra.

Feladat: Érdeklődési kör szélesítése a motiváció hatásos alkalmazásával. Egyénre szabott segítségnyújtás.

Felelős: tanítók, szaktanárok

Napközi foglalkozások

A tanórán kívüli személyiségfejlesztés egyik színtere a napközi. A napközi otthonban a tanulás, az ismeretek megszilárdítása áll a központban. A hátrányos helyzetű tanulók közül többen napközisek. Mivel a szülők nagy része gyermekeik otthoni felkészülésében nem tud megfelelő szintű segítséget nyújtani, ezért fő feladatunk a délelőtti tananyag megerősítése, felkészítés a másnapi tanórákra. Célunk a helyes tanulási szokások kialakítására, az önálló tanulási képesség fejlesztésére, a szóbeli tanulási technikák elsajátíttatása.

Felelős: napközis nevelők

Intézményi szinten szervezett programok

Iskolánk az éves munkatervben a diákönkormányzattal egyeztetve rögzíti, hogy a hagyományápolás jegyében milyen programokat szervez.

Intézményünk 1996-ban vette fel az egyik legnépszerűbb magyar író, Móra Ferenc nevét. Olyan példaképet állítottunk tanítványaink elé, akinek kitartása, szorgalma, műveltsége, természet-és családszeretete mindannyiunk előtt mindig követendő példaként lebeghet. Az ő emlékére rendezzük meg minden évben a Móra-napokat. Az ünnepi programsorozat rendezvényei:

- Műveltségi verseny kicsiknek és nagyoknak
- Tanulmányi versenyek rendezése kistérséghez tartozó iskolák számára
- Rajzverseny kicsiknek és nagyoknak, az elkészült művekből kiállítás rendezése
- Játékos sportverseny alsó tagozatosoknak, osztályok közti focibajnokságok, asztalitenisz versenyek
- Emlékműsor.

Az iskolai ünnepéyeinek egy részét a nemzeti ünnepek köré csoportosítva szervezzük (augusztus 20., március 15.). Közel 20 éves hagyományként minden évben megrendezzük a Tavaszi zsongás című kulturális bemutatónkát, ahol tanítványaink a falu lakossága előtt mutathatják be mindazt a tudást, amit az iskolában és a művészeti iskolában tanultak. Karácsonykor előtt játszóházi foglalkozást tartunk, ahol karácsonyi tálakat, díszeket készítünk a szülőkkel együtt. Ehhez a falusi alapítványtól kapunk segítséget. A szülőkkel közösen tarjuk a farsangot és a gyermeknapot, mely lehetőséget ad különböző ötletek megvalósítására, a közös munkára, az együttműködésre. A programokon tanulóink részt vesznek.

Feladat: A programokban való teljes részvétel biztosítása. Igényfelmérés.

Felelős: igazgató, diákönkormányzatot segítő pedagógus, nevelők

Tehetséggondozó foglalkozások

Intézményünkben a tehetséggondozást szolgálják a különböző tanórán kívül szervezett szakkörök és foglalkozások. Járhatnak a tanulók- a Táltos Művészeti Iskola keretében- tánc,- kézműves, drámafoglalkozásokra. A mozgásos tevékenységet igénylők foci- és kézilabdaedzésekre, de furulyázni tanulhatnak a zene iránt érdeklődő tanulók. A második idegen nyelvvvel, az angolnal, már alsó tagozaton is megismerkedhetnek tanulóink.

A különböző versenyekre való felkészülés, felkészítés teljes mértékben ingyenes tanulóink részére. A többletfoglalkozások mellett a jól felszerelt szakkönyvtár, ingyenes internet használata segíti a felkészülést. A versenyek nevezési díját a költségvetésből fizetjük. A tanulók utaztatását minden esetben iskolai költség terhére oldjuk meg.

Az iskolában az egyház hittanórákat szervez, beépítve a heti órarendbe. Az órákon való részvétel önkéntes, tanulóink nagy többsége ezen a foglalkozáson részt vesz.

Feladat: A versenyeken való részvétel minél teljesebb biztosítása.

Felelős: szaktanárok, szakemberek

A tanulási zavarok kialakulását megelőző programok

Az általános iskolai oktatás egyik legfontosabb alapeleme az olvasás és írástanítás. Kerestük és megtaláltuk azt a módszert, amely a helyi sajátosságokat figyelembe véve, hatékonyan működtethető.

Elsődleges célunk az volt, hogy a műveltségbeli, valamint a nyelvi hátrányokat mielőbbi hatékony fejlesztő munkával csökkentjük, tanulóinkat alkalmassá tegyük az olvasás- és írástanulásra, játékos módszer alkalmazásával a pszichológiai gátakat feloldjuk.

Az 1. osztályban ehhez felhasználjuk - Meixner Ildikó: JÁTÉKHÁZ című könyvét

Az első osztályban sok időt fordítunk a fejlesztésre, a beszédszervek mozgásának tudatosítására (szájmozgás, a hangszalagok rezgése a nyelv mozgása).

A gyermekek életkori sajátosságait figyelembe véve a szókincsfejlesztés tárgyakkal, képekkel történik, egyre magasabb nyelvi szinten.

A betűtanítás fő elve a hármas asszociáció kialakítása:

- a hang akusztikus képe,
- a betű vizuális képe,
- a hang beszédmotoros emlékképe.

A betűtanítás sorrendjével a homogén gátlás nem alakul ki. A szótagsorok, szópárok olvasásának állandó gyakorlása, megszünteti az olvasás technikai problémáit, pontossá, egyenletes ritmusúvá teszi az olvasást. Az olvasási programunkhoz késleltetett írástanítás kapcsolódik. A térirányok sokoldalú gyakorlása után, a betűelemek elsajátítása következik. Az alapos előkészítő munka után az írás technikai (fiziológiai) problémát nem okoz.

1.2. Eszközjellegű kompetenciák fejlesztése

Komplex művészeti programok

Intézményünkben a Táltos Művészeti Iskola keretében valósul meg a művészeti oktatás. Az iskola pedagógiai programja, helyi tanterve, nevelő-oktató munkája lehetőséget ad a személyiségfejlesztésre, a tanulással, a sokoldalú iskolai élettel, a játékkal és a különböző művészeti ágakkal:

- színjáték
- néptánc
- képzőművészet

A személyiség fejlődését azzal is segítjük, hogy számukra megfelelő tanulási környezetet szervezünk, kialakítva bennük a szép és jó iránti fogékonyságot.

- Törekszünk népünk és más népek kultúrájának megismertetésére, hagyományok megőrzésére.
- Fontosnak tartjuk a megfelelő kommunikációs kultúra, az egyéni és közösségi érdek érvényesítésének, megbecsülésének elsajátítását.
- Feladatunk a kritikai gondolkodás megerősítése, konfliktusok kezelése, az értelmi és érzelmi egyensúly megteremtése.
- Pedagógusok életvitelükkel példát adnak.

- Az önálló személyiségjegyek tiszteletben tartása mellett segítjük a pozitív vonások fejlődését, erősödését.
- A tanulók értelmi, érzelmi, akarati tényezőit figyelembe véve törekszünk különböző jellemvonások kialakítására: önbizalom, önbecsülés, szerénység, büszkeség, bátorság, igazságosság, őszinteség, gyanakvás, jóság, leleményesség, fegyelmezettség, kitartás, önuralom, képzelet, empátia, tolerancia, türelem, megbízhatóság, felelősségtudat, értékrendszer.

A művészeti oktatás valamennyi formája csoportokban történik, így nagy jelentősége van a személyközi (interperszonális) kapcsolatnak a társas érintkezés, az információcsere, az „együttélés” kapcsán.

A szavak, mozdulatok, tekintet, hang, mozgás, testtartás, gesztus a társ távolsága, közelsége, érzelmek az önmaguk és a társ viselkedése, arról való vélekedés, összehasonlítás, az együtt szerzett élmények átélése válnak különböző életérzések meghatározóivá a tanulók életében.

Az alapfokú művészetoktatás tevékenységformái:

Drámajáték – színjáték

A tanszak célja:

- felkeltse a gyerekek színház iránti érdeklődését
- helyzet és szerepjátékokkal fejlessze a kommunikációs képességeket
- a tanulók szerezzenek tapasztalatokat arról, hogy egy-egy emberi viszonyban ki hogyan viselkedik, mi a gesztus és a mimika szerepe a karakterek alakításában
- szabadítsa fel a gátlásokat, hogy bátrabban tudjanak kommunikációs helyzetben megnyilatkozni
- jutassa sikerélményhez a tanulókat, ugyanakkor tapasztalják meg az erőfeszítést, a küzdelmet
- erősödjön a közösséghez való tartozás érzése.

A fejlesztés eszközei, módszerei:

- Bemelegítő-játékok
- Érzékelő játékok
- Ritmusgyakorlatok
- Beszédgyakorlatok
- Utánzó játékok
- Memória- és koncentráció-fejlesztő játékok
- Szerepjátékok, szabályjátékok

- Csoportos improvizációs játékok
- Koncentrációs és mozgáskoordinációs gyakorlatok
- Kapcsolatteremtő és bizalom gyakorlatok
- Dramatizálás
- Beszédgyakorlatok
- Mozdásgyakorlatok

Néptánc

A néptánc tanszak célja, hogy a magyar néptánc és népi kultúra iránti érdeklődést elmélyítse a tanulóknál. A táncokon keresztül ismerjék meg hagyományainkat, a hazánkban élő népek táncait, a táncok lépésanyagát, jellegzetességeit, stílusát.

A népi játék és néptánc a tanszak fő tantárgyai, melyek több részterületet foglalnak magukba:

- Tánctechnika
- Ritmikai gyakorlatok, táncos nyelvezet
- Népi játékok
- Néptánc
- Daltanulás
- Folklórismeret

Kézműves tanszak

A program keretében folyó vizuális nevelés alkalmat ad a képző- és iparművészeti tevékenység iránt érdeklődő és vonzódnak tanulók képességeinek fejlesztésére, biztosítja a különböző művészeti szakterületeken való jártasságok megszerzését és gyakorlását. **A képzés széles körben segíti a hátrányos helyzetű, intellektuális nehézségekkel küzdő tanulók sikerhez, örömhöz jutását. Figyelembe veszi az életkori sajátosságokat,** a tanulók érdeklődésére, vizuális tapasztalataira építve gyarapítja ismereteiket, fejleszti képességeiket és alakítja, formálja személyiségüket.

A kézműves tanszak két csoportban dolgozik (alsósok, felsősök), a tanulók számára igen kedvelt tevékenységi formák.

A kézműves műhelymunka tanításának célja:

- A kézműves tevékenység megismertetésével a hagyományos népi kultúra átörökítése, a múlt értékeinek beépítése a mai tárgykultúrába, tárgyalgó tevékenységbe.
- A természetes anyagok felhasználásával a természetközeli szemlélet kialakítása és megerősítése, a környezetharmonikus életvitel, a környezetalakítási képességének megalapozása, az értékteremtés és- megőrzés igényének létre hozása.

A kézműves műhelymunka feladatai:

- a manuális és konstrukciós képesség, a kreativitás fejlesztése, az esztétikai érzékenység mélyítése
- a hagyományos tárgy és szellemi kultúra összekapcsolásának bemutatása
- a természethez, a környezethez való kötődés mélyítése élmény-, ismeret- és tapasztalatszerzés által
- az önkifejezés, az önmegvalósítás lehetőségének felfedezése a kézműves tevékenységeken keresztül
- a kézügyesség, a technikai érzék, a tervező- teremtő fantázia fejlesztése
- az értékteremtésen keresztül a munkára nevelés

A kézműves foglalkozásokon a természetes anyagok használatából indulunk ki. Az anyagokból dísz, vagy használati tárgyak készülnek az alábbi szempontok szerint:

- jól használható legyen az elkészült tárgy
- illeszkedjék a tárgy jellegéhez, és a népművészetet használjuk sarokkönek a motívumok megválasztásával
- lehető legkevesebb erőre gyártott anyagot használjunk.

A gyerekek kreativitására építve arra törekszünk, hogy saját tervezésű darabokat hozzanak létre. A tervezéshez használjuk a vázlatfüzetet, amelyben megőrzik az év folyamán készült terveiket, vázlataikat, gyűjtik élményeiket, s egyben láthatjuk év végén a fejlődésüket.

1.3. Szociális kompetenciák fejlesztése:

A rohamosan változó szociális körülmények, a családok nagy részének romló anyagi helyzete, a létbizonytalanság, a munkanélküliség egyre szélesedő skálája ellentmondásos helyzeteket teremt a családok között és a családon belül is. A szülők egyre távolabbi munkahelye, a négyműszakos beosztás – a megélhetés biztosítása érdekében minden lehetőséget el kell fogadni – a gyermekek magárahagyatottságát hozza maga után. A nagyon korán önállósodó kisgyermeknél a szülői felügyelet lazulása a mentálhigiénés szokások kialakulását negatívan befolyásolja.

A rendszeres tisztálkodás mellett az egészséges táplálkozás is csorbát szenved. Gyakori a reggeli nélkül iskolába érkező tanuló – ennek részben a család nehéz anyagi helyzete is okozója. A divat már az általános iskolás gyermekek öltözködésében is megmutatkozik, mely gyakran az egészségtelen ruházat és cipő viselését eredményezi.

Feladatunknak tekintjük az egészséges életmód kialakítására nevelést, a káros szenvedélyek kialakulásának megelőzését. Az osztályfőnöki órák mentálhigiénés témáinak feldolgozása, a körzeti megbízott által tartott DADA program megtartása.

Felelős: osztályfőnökök, körzeti megbízott

1.4. Közösségfejlesztő, közösségépítő program

Színterei:

- osztályközösségek (séták, kirándulások, túrák...)
- alsó tagozatosok programjai (színházlátogatás, vetélkedők, sportrendezvények)
- felső tagozatosok iskolai rendezvényei (kulturális és sportrendezvények, rendhagyó órák, színházlátogatás)
- iskolai kirándulások (önköltségesek)
- erdei iskola (anyagi lehetőségek függvényében)
- az iskola szakkörei, művészeti csoportjai, azok bemutatkozása
- a tanulók szereplési lehetőségei:
 - tanulmányi és művészeti versenyek
 - községi és iskolai megemlékezések

Felelős: intézmény-vezető, osztályfőnökök

2. Az integrációt segítő tanórán kívüli programok, szabadidős tevékenységek

2.1. Patrónusi, mentori rendszer működtetése

A mentor az a tanár, akinek kulcsfontosságú szerepe van az iskola és a szülők közötti kapcsolattartásban. A szülővel folytatott négyszemközti beszélgetések során tájékoztatást ad a tanuló iskolai fejlődéséről és általában az iskolával kapcsolatos pedagógiai kérdésekről. Rendszeresen tájékoztatja az igazgatóságot a szülők véleményéről, kérdéseiről és javaslatairól. Olyan segítő, pártfogó, aki a gyermek iskolai kapcsolatrendszerének működtetését segíti, tanórai és tanórán kívüli tevékenységében tanácsadóként, segítőként a tanuló mellett áll.

Intézményünk kisiskola, mely előnyei közé tartozik többek között a teljes körű személyes ismeretség. Tehát minden pedagógus minden gyermeket személyesen ismer és viszont. Nem csak a név szerinti ismeretet jelenti, hanem a személyiség és a szociális környezet megnyugtató, reális és pontos ismeretét. Ezért fontosnak tartjuk, hogy az osztályfőnök minden

osztályban betöltse a mentor szerepét. Ez eddig is így működött, különösebb változtatásra ezen a területen nincs szükség.

Kiemelt szerepe lesz ezt követően is az osztályfőnöknek, aki a személyiségfejlődés állandó nyomon követésekor támogató, segítő véleménynyilvánítással, személyes ráhatással végzi oktató-nevelő munkáját. Szükség szerint tájékoztatja a gyermeket tanító pedagógusokat, közvetít a tantestület, az iskolavezetés, a szülő és a gyermek között.

Mindezen rendszer eredményes működtetésének feltétele az abszolút bizalom, melyet a pedagógus- gyermek - szülő együttesen teremthet meg.

2.2. Együtműködés civil programokkal

A szabadidő hasznos és kulturált eltöltéséhez hozzájárulnak a tanításon kívül szervezett foglalkozások: tanulmányi versenyek, vetélkedők, kirándulások, múzeum és színházlátogatások. A már említett iskolai könyvtári kölcsönzési lehetőségek és a számítástechnika-terem szabadidőben való használhatósága szintén a hátrányok kompenzálását segíti.

3. Az integrációt segítő módszertani elemek

Az oktató-nevelő munka hatékonyságát befolyásoló tényezők egyike a tanítás-tanulás során alkalmazott módszerek. A különböző adottságú, képességű, készségszintű, motiváltságú tanulókkal való eredményes foglalkozás, különböző eljárást, különböző módszert igényel. Akiknek különböző a munkához (tanuláshoz) való viszonya, különböző a képességbeli vagy fiziológiai terhelhetősége, azok elé más-más célt kell kitűznünk, más-más feladatokkal lehet egyéni teljesítményük szintjét a legjobban emelni. A szociokulturális hátrányok enyhítésére csak az egyénre szabott, minden körülményt és adottságot figyelembe vevő sajátos módszer lehet eredményes. A gyermek, a helyzet, a feladat és természetesen a pedagógus személyisége is befolyásoló tényező az eredményes és hatékony módszerek kiválasztásában.

Nem lehet csupán egyetlen módszert kiemelni az alkalmazható módszerek széles skálájáról. Fontos megemlíteni, hogy a módszerek sokszínűségében válogatva a nevelő mindig a leghatékonyabbnak vélt, a fejlesztést legjobban szolgáló módszert kell, hogy válassza.

Az eredményes képességfejlesztés, tehetséggondozás, felzárkóztatás a következetesen vezetett tanítási órákon alapszik. A tanulás korszerű felfogásmódjának jellemző vonása a motiváció, – az érzelmi szféra fontosságának figyelembevétele.

A személyiségfejlesztést, az oktató-nevelő munka hatékonyságát kedvezően befolyásolják:

- A foglalkozások érdekesek, élményszerűek legyenek, hogy a gyermekek örömmel vegyenek ezeken részt, érezzék, hogy valamivel gazdagodtak, többet tudnak.
- A felfedezés izgalma, a sikeres problémamegoldás, az eredményes munka tudata legyen a tanulók tevékenységének legfőbb indítéka.
- A fejlődés alapfeltétele a tevékenykedés.
- Az önálló problémamegoldó gondolkodás kialakításához a konvergens gondolkodás gátjainak letörésén keresztül vezet az út. Ennek célszerű eszköze a problémák divergens megfontolásokon alapuló vizsgálata.
- A megoldási módszereket lehetőleg a tanulók fedezzék fel. A heurisztikus tanítási eljárások alkalmazása, a megfelelően kiválasztott rávezető kérdések gondolkodásra nevelő hatása a legeredményesebb, mert e módszer a mechanikus tanulást, a formális ismereteket, a pusztá emlékezést eleve kizárja.

Az integrációt segítő **módszertani elemek közül kiemeljük** az egyéni haladási ütemet segítő **differenciált tanulásszervezést**, valamint a **projektmódszert**. De meg kell említeni a **kooperatív tanulásszervezést**, a gyakran alkalmazott csoportmunkát, az érdekes és sokszínű drámapedagógiát. Valamennyi előfordul a pedagógusok tanítási gyakorlatában a frontális osztálymunkával együtt.

3.1. Egyéni haladási ütemet segítő differenciált tanulásszervezés

Minden ember más, ezért nem lehet a hagyományos, a gyerekek azonosságára épülő frontális tanulásszervezést alkalmazni, különösen az integrációban érintett gyerekeknél nem. Az egyénre szabott fejlesztés feltételezi az egyéni sajátosságok figyelembe vételét, és a környezet ehhez igazítását. A tanulók személyiségének és kognitív képének feltárása feltételezi a pedagógus megfelelő szakmai, módszertani kultúráját. Testületünk e területen él azokkal a továbbképzési lehetőségekkel, amelyek segítik a módszer eredményes alkalmazását.

A differenciálás kiterjed a:

- különböző nehézségű feladatok kitűzésére
- az eszközhasználat mértékére
- a feladatmegoldáshoz rendelkezésre álló időkeret meghatározására
- az alternatív utak kiválasztására, alkalmazására
- az önállóság szintje szerinti differenciálásra.

A differenciált tanulás-szervezésben az egyes tanulók fejlettségéhez, fejlesztéséhez igazodó feladatok leggyakoribb típusai:

- Ismerethiányok miatt szükséges ismeretpótló,
- Egyes ismeretekben bizonytalan tanulók megerősítését célzó,
- Az alkalmazásban járatlanok számára gyakorlást biztosító,
- Az önállótlanabbak részére tanulási módszereket alakító,
- A tehetségesebbek részére továbbfejlesztő hatást biztosító változatok.

Az egyéni bánásmód alkalmazásának pedagógiai stratégiája olyan nevelői magatartást követel, amely valamennyi tanuló személyiségének ismeretében az egyes tanuló szempontjából a leghatékonyabb pedagógiai eljárás alkalmazását kívánja meg.

3.2. Kooperatív tanulási technikák

A kompetencia alapú oktatás egyik legfontosabb módszere, mely segíti a kommunikációs készségek, a társas kapcsolatok fejlődését, hozzájárul az esélyegyenlőség biztosításához, hatékonyan segíti a tananyag elsajátítását, a képességek fejlődését. Olyan képességek és készségek optimális fejlesztését célozza meg, amely segít, hogy a jövő felnőttei eleget tudjon tenni az új kihívásoknak.

A 10 fős tantestületből, nyolc végezte el a kooperatív technikák elsajátítását célzó tanfolyamot, különböző tantárgyi területeken. A módszer beépítése a mindennapi munkába elkezdődött, folyamatos.

Különösen fontosnak tartjuk a módszerek következő területen való alkalmazását:

- Gondolkodás fejlesztése
- A társas kapcsolatainak fejlesztése
- A kommunikáció fejlesztése

Cél: A kooperatív tanulási, módszerek, elsajátíttatása a tanulókkal, a tantárgy és a tananyag adta lehetőségeken belül.

Felelős: szaktanárok, osztálytanítók

3.3 Projekt módszer

Napjainkban egyre többet hallunk annak fontosságáról, hogy az iskolának a mindennapi életben jól hasznosítható tudást kell közvetítenie. Megváltozott a tanulók tudáshoz való viszonya, így nem csak a szülők, de a tanulók is egyre gyakorlatiasabb, naprakész információk átadását várják el oktatási intézményeinktől. A tanár szerepe is egyre inkább megváltozik: az egyirányú ismeretközlés helyett a tanulási folyamat megszervezésére,

támogatására, a diákok aktív részvételére helyeződik a hangsúly. Erre az új kihívásra lehet - többek között - kiváló válasz a projektmódszer alkalmazása.

A módszerről

A projekt egy olyan sajátos tanulási egység, tanulási technika, amely a megismerés fő forrásává az önálló és csoportos tapasztalást teszi. Más szóval a projekt egy ismeretszerzési folyamat, amely az elsajátítást egy alkotó folyamat részeként és eredményeként valósítja meg. A módszer lényege nem kizárólag az, hogy a tanulók egy-egy problémára megoldást találjanak, hanem az, hogy a lehető legtöbb összefüggést és kapcsolódási pontját is felfedjék. Vagyis a projektmunka során megvalósuló ismeretsajátítás mellé fontosságban felzárkózik maga a gondolkodási folyamat, valamint az egyéb gyakorlati tevékenységek megvalósítása során szerzett tapasztalatok, élmények szellemi és érzelmi hatása.

A tehetség és sikeresség fogalma más definíciót nyer, hiszen az iskolába eltérő képességekkel érkező gyerekek a felmerülő feladatokat saját kompetenciáiknak és képességeiknek megfelelően oldhatják meg, így adott esetben olyan tanulók is hatékonyan részt vehetnek a projektmunkában, hozzájárulhatnak annak sikeréhez, akik a hétköznapi tanulási tevékenységben kevesebb sikerélményhez jutnak. A projektorientált tanulás és a cselekvőképesség (fejlődése, fejlesztése) szorosan összefüggenek egymással. A döntéshozatali folyamatokban való cselekvő részvétel, az elmélet és a gyakorlat merev szétválasztásának megszüntetése, valamint az egyoldalú szaktárgyi (szaktudományi) specializáció feloldása döntő kritériumai e tanulási formának.

A témaválasztás alapjait a mindennapi problémák, valamint az aktuális és aktualizálható tanulói érdekek alkossák. Ezek a tanulói érdeklődéshez, aktuális érdekeikhez kapcsolódó problémák ugyanakkor szervesen beépülnek, beépíthetők a tantervi követelmények, elvárások rendszerébe.

Kompetenciák, képességek

A projektmódszer alkalmazásakor hierarchikus munkamegosztás helyett, a kooperativitás, az együttműködés kerül előtérbe. Mindenki saját élményei, képességei, tapasztalata alapján járul hozzá a csoport eredményességéhez, így a diákok bekapcsolódhatnak a célorientált mozzanatokba, és személyiségfejlődésük adott szakaszában meglévő ambícióik, tehetségük függvényében találják meg és végzik a projektfeladatokat.

A diákok a munkavégzéshez és a mindennapi élethez nélkülözhetetlen képességeket fejlesztenek ki, úgymint a szolidaritás, együttműködés, felelősségvállalás, önértékelés, az

idegen nyelvi kommunikáció és az informatikai készségek, amelyek mind hozzájárulnak a munkaerőpiacon sikerességükhöz és érvényesülésükhöz.

A tanár szerepe

A projektmunka során megváltozik a tanár szerepe is. Az irányítás helyett, inkább az együttműködést elősegítő, az egyes munkafolyamatokat koordináló és tanácsadói szerepkörök kerülnek előtérbe. Ez azt is jelenti, hogy a projekt munkát segítő és/vagy abban részt vevő tanár gyakran az iskolai közegetől eltérő, a mindennapi élethez hasonló szituációkban nyilvánul meg, így legtöbbször a diákok partnerévé válik az "első az egyenlők között" elvet követve. Mindazonáltal rendkívüli szerepet nyer a tanár tudatossága, munkaszervező képessége, mivel a projekt módszer, nagyfokú szervezőkészséget, lényeglátást és folyamatos szakmai fejlődést kíván meg. Nemcsak a diákokat kell összefognia, de meg kell teremteni az egyes műveltségi területek, mint például a hon- és népismeret, a környezeti nevelés, az információs és kommunikációs kultúra közötti összhangot.

Feladat: A tantárgyi tanmenetekben megjelölni a projekt módszerrel feldolgozandó anyagot.

Felelős: szaktanárok

4. Műhelymunka, a tanári együttműködés formái

Értékelő esetmegbeszélések

A nevelők feljegyzéseket készítenek a tanulók haladásáról. Havonta a bejegyzések kapcsán közös megbeszéléseket tartanak, melyeken megvitatják a felmerülő problémákat, tanácsaikkal, ötleteikkel segítik egymás munkáját. Az osztályfőnök naprakész információval rendelkezzen a tanuló szociális, érzelmi helyzetéről. Az esetmegbeszéléseken a problémák valódi okának feltárására törekedjünk. A lehetséges megoldási módok közül igyekezzünk mindig a leghatékonyabb módszert kiválasztani, amely a tanuló személyiségének leginkább megfelel.

Az értékelő esetmegbeszélések szempontjai:

1. Helyzetelemzés
2. Szociokulturális környezet változásai
3. Személyiségfejlődés
 - Tanulási képességek, kognitív kompetenciák
 - Szociabilitás
 - Viselkedéskultúra

- Emocionális tényezők, attitűdök
- Tehetség területek
- Fejlesztendő területek

Problémamegoldó fórumok

A programban résztvevő nevelők szükség esetén javaslatot tesznek problémamegoldó fórumok megtartására, melyen a szaktanárok, osztályfőnökök, napközis nevelők, egyéb segítő szakemberek is részt vesznek (meghívás alapján). E fórumokon a nehézségeket, gondokat feltárják, elemzik, illetve megoldást keresnek a kollégák.

Hospitálásra épülő együttműködés

A programban résztvevő nevelők élnek a hospitálás lehetőségével. Az óralátogatások alkalmával a pedagógusok megismerkednek kollégáik tanítási és nevelési módszereivel, tapasztalatokat cserélnek, lehetőség nyílik a gyermekek átfogóbb megismerésére.

5. Az értékelési rendszer eszközei

Szöveges értékelés

A nevelők minden hónap végén feljegyzéseket készítenek az egyéni haladási naplóba. Háromhavonta részletes értékelést írnak a következő szempontok figyelembevételével:

- a tanuló viszonya a fejlesztő foglalkozáshoz (pl. aktív, közreműködő, passzív, stb.)
- otthoni gyakorlás minősége
- fejlődés üteme (megfelelő, a vártnál lassúbb, stb.)
- egyéni haladás tervezetének esetleges korrekciója (újabb célkitűzések az eredményesség elérése végett)
- részvétel különböző, szoros integrációt kiegészítő programokon (helyesírási, vagy szavalóverseny, társadalmi munka, környezeti és egészségnevelési programban való részvétel)

A szöveges értékelést háromhavonta a szülőknek megküldjük, s lehetőséget adunk fogadóóra keretében, hogy a leírtakra reagáljanak, érdeklődjenek.

Egyéni fejlődési napló

Minden tanulónak egyéni naplót nyitunk, mely a gyermek személyes adataival, helyzetelemzésével, illetve a fejlesztendő területek célkitűzésével indul.

A továbbiakban a napló havonta lebontva az alábbiakat tartalmazza:

- Dátum tantárgy, a tananyag pontos megnevezése, megjegyzés, aláírás.

Minden hónap végén az érintett nevelők az osztályfőnökökkel együtt röviden értékelnek.

6. Multikulturális tartalmak

A tantárgyakban integráltan jelennek meg a tananyagok, a helyi tantervben rögzítve, beépülve.(irodalom, nyelvtan, idegen nyelvek, ének, rajz, környezetismeret, természetismeret, történelem, földrajz...). A tananyagon túl a szabadidős tevékenységekben és az alapfokú művészetoktatás tartalmában is helyet kapnak a nálunk időszerű és igényt kielégítő multikulturális tartalmak.

Felelős: intézményvezető

7. Továbbtanulás feltételeinek biztosítása

7.1. Pályaorientáció-továbbtanulásra felkészítés

Feladatunk, hogy tanulóink- az általános iskolai felkészítő, felzárkóztató és tehetséggondozó munka eredményeként- el tudják végezni a 8. osztályt, továbbá a 9. évfolyamon képességeiknek megfelelően teljesítsenek. Eddigi tapasztalataink szerint hátrányos helyzetű tanulóink rendszeresen jártak, és be is fejezték a középiskolát. A lemorzsolódás elenyésző volt. Szeretnénk, ha tanulóink középfokú intézményben az érdeklődésüknek megfelelő tagozaton tanulnának, és minél többen szereznének érettségit.

7.2. Feladataink:

- Hetedik osztálytól / továbbra is / az osztályfőnöki órákon meg kell ismertetni a tanulókat a középiskolák típusaival, az egyes típusok által kínált lehetőségekkel. Törekedni kell arra, hogy a tanulók a képességeiknek leginkább megfelelő középiskolát válasszák. Ebben iskolánk igénybe veszi a zalaegerszegi Foglalkoztatási és Információs Központ (FIT) által biztosított pályaorientációs foglalkozásokat, programokat a 8. osztályos tanulók részére.
- Szorosabb együttműködés kialakítása szükséges a diákok által választott középiskolákkal /meghívott pályaválasztási felelősök tájékoztatói a 8. évfolyam és szüleik részére/.
- A pályaválasztási kiállítás megtekintése Zalaegerszegen /ZMPI szervezésében/ továbbra is, az itt tapasztaltak megbeszélése / lehetőség szerint együtt a szülőkkel /
- A középiskola által szervezett nyílt napokon való részvétel biztosítása.

- A pályaválasztási tájékoztató megvásárlásának biztosítása a tanulók igénye szerint, de 1 közös példány használatának biztosítása mindenképpen.
- A 8. osztály osztályfőnökének részvétele a Zala Megyei Pedagógiai Intézet által évente szervezett, továbbtanulásra felkészítő tájékoztatón. A ZMPI egyéb szolgáltatásainak igénybevétele /külön tanácsadás /.
- A jelentkezési lapok kitöltéséhez osztályfőnök/pályaválasztási felelős segítségének biztosítása
- Középiskolai tanulmányaik figyelemmel kísérése.
- Középiskolai tanulmányaikhoz segítségnyújtás, élhetnek a kölcsönzés adta lehetőségekkel.
- Pályaválasztási szülőértekezlet tartása

Felelős: osztályfőnökök

III. Várható eredmények

- A hátrányos helyzetű tanulók integrációs felkészítésbe bevont aránya megfelel a jogszabályi előírásoknak
- Az intézmény tartósan képes a különböző szociokulturális háttérrel és eltérő képességekkel érkező gyerekek fogadására és együttnevelésére
- Az intézmény nevelési programjában kiemelt szerepet kapnak az együttneveléshez szükséges módszerek
- Az intézmény párbeszédet alakít ki minden szülővel
- Az intézményben létezik a tanári együttműködésre épülő értékelési rendszer
- Nő az évfolyamvesztés nélkül továbbtanuló hátrányos helyzetű tanulók aránya
- Csökken a tankötelezettségi befejezése előtt az iskolai rendszerből kikerülők száma. Csökken az osztályt ismételni köteles hátrányos helyzetű tanulók aránya
- Az országos kompetenciamérések eredményei az országos átlagot meghaladó mértékben javulnak
- Nő az érettségit adó intézményekben továbbtanuló hátrányos helyzetű fiatalok száma
- Kidolgozásra kerül az intézmény egészét érintő önértékelési rendszer

III. számú melléklet

AZ INTEGRÁCIÓS FELKÉSZÍTÉS PEDAGÓGIA RENDSZERÉNEK KÉTÉVES BEVEZETÉSI ÜTEMTERVE

Tevékenység	I. félév	II. félév	II. ÉV
I. Az alkalmazás feltételei			
1. Integrációs stratégia elkészítése			
1.1. Helyzetelemzés az integráció szempontjai, elvárható eredményei alapján	Helyzetelemzés elkészítése		Az egy évvel korábbi helyzetelemzés áttekintése, felülvizsgálata, aktualizálása
1.2. Cérendszer megfogalmazása	Elkészül az általános célok intézményi szintű megfogalmazása – a helyi sajátosságok figyelembevételével.		A célok teljesülésének vizsgálata, szükség szerinti korrekció elvégzés
1.3. Bevezetési terv elkészítése (II. sz . melléklet)	Elkészül a bevezetési terv, melyhez csatoljuk a fenntartó intézményfejlesztési tervét. (demográfiai adatok, szakellátottsági mutatók, stb.)	A tanulók szüleinek tájékoztatása megtörtént.	Időarányos teljesítés figyelemmel kísérése, szükség esetén a korrekció elkészítése.
<ul style="list-style-type: none"> • Beiskolázási terv elkészítése • Szervezetfejlesztési terv elkészítése 	Iskolaszervezési intézkedések, technikai feltételek, módszerek, és pedagógus készségek	Szervezetfejlesztési terv készül a hiányzó technikai és módszertani feltételek biztosítására	A szervezetfejlesztési terv teljesítésének áttekintése, Szükséges korrekciók elkészítése.

<ul style="list-style-type: none"> • Erőforrás terv 	<p>vizsgálata megtörtént. Az intézményi humánerőforrások áttekintése.</p> <p>Beiskolázási terv aktualizálása.</p>		<p>Az erőforrásterv felülvizsgálata.</p>
<p>2. Az iskolába való bekerülés előkészítése</p>			
<p>2.1. Az óvodából az iskolába való átmenet segítése</p>	<p>Rendszeres konzultáció az érintett óvónőkkel. Közös program készül: -célmeghatározás -a kapcsolattartás módja és ütemezése tekintetében - helyzetelemzés</p>	<p>A leendő iskolások felméréseinek vizsgálatának megbeszélése, a szükséges fejlesztések megszervezése.</p>	<p>Tapasztalatok megbeszélése, fejlesztési feladatok egyeztetése.</p>
<p>2.2. Heterogén osztályok kialakítása a jogszabálynak megfelelően.</p>	<p>Iskolaszervezési intézkedések, technikai feltételek adottak.</p>	<p>Az integrációs feltételrendszer létrejött.</p>	<p>Integrációs rendszer fenntartása.</p>
<p>3. Együttműködés – partneri kapcsolatok kiépítése</p>			
<p>3.1. Szülői házzal</p>	<p>Elkészül a kommunikációs terv a szülőkkel való kapcsolattartás formájára és tartalmára.</p>	<p>A kapcsolatok működtetése.</p>	<p>A tapasztalatok alapján szükség szerinti módosítás. Beépítés a PP-ba.</p>

3.2. Gyermekjóléti szolgálattal	Az együttműködés konkretizálása	Folyamatos kapcsolattartás	Kapcsolattartás formájának felülvizsgálata, fejlesztése
3.3. Szakmai és szakszolgálatokkal	A hagyományosan jól működő kapcsolat fenntartása	A kapcsolat működtetése	Felülvizsgálat, szükség szerint módosítás.
3.4. Középfokú oktatási intézménnyel	A 8. osztályosok továbbtanulási szándéka szerinti középiskolákkal a kapcsolat felvétele	A 9. évfolyamon továbbtanuló tanulóink középiskoláitól a félévi tanulmányi eredményről visszajelzés kérése	Évente ismétlődő kapcsolatrendszer működtetése
3.5. Civil szervezetekkel	A működő kapcsolatok fenntartása.	A kapcsolatok bővítése a lehetőségekhez mérten.	A kapcsolatok tartalmas működtetése.
II. A tanítást-tanulást segítő és értékelő eszközrendszer elemei			
1. Kulcskompetenciákat fejlesztő programok és programelemek			
1.1. Az önálló tanulást segítő felkészítés	Döntés születik a kulcskompetenciák fejlesztését segítő területek meghatározásáról	A programelemek konkretizálása.	Éves szinten a területek konkretizálása, a munkaterv szerinti kimunkálása.
1.2. Eszközjellegű kompetenciák fejlesztése	A már működő művészeti program fenntartása.	A program működtetése.	A programelemek felülvizsgálata, fejlesztése
1.3. Szociális kompetenciák	A működő közösségfejlesztő	A munka folytatása.	Eredményesség felülvizsgálata után

fejlesztése	tevékenység felülvizsgálata, bővítése egészségnevelési elemekkel.		korrekció.
2. Az integrációt segítő tanórán kívüli programok, szabadidős tevékenységek			
2.1. Patrónusi, mentori vagy tutori rendszer működtetése	Döntés született a patrónusi rendszer működtetéséről	Konkretizálódott a mentorok szerepe, személye, kapcsolatuk működése	Működés feltételeinek biztosítása. segítése
2.2. Együttműködés civil programokkal	Az integrációt szolgáltató programok számbavétele megtörtént	A programokban érintett személyekkel, szervezetekkel a kapcsolat kiépítése	Éves munkaterv alapján a segítő programok közös tervezése
3. Az integrációt elősegítő módszertani elemek			
3.1. Egyéni haladást segítő differenciált tanulásszervezés	A pedagógusok elfogadó támogatása a módszer alkalmazására	A differenciált tanulásszervezés beépítése a tanítási órákba	A pedagógusok folyamatosan alkalmazzák a differenciálást
3.2. Projektműdszer	A pedagógusok felkészítése a módszer alkalmazására	A projektműdszer megismerése, alkalmazási területük számbavétele	A projektműdszer megjelenik a tanmenetekben, a pedagógusok alkal- mazzák a tanítási órán
3.3. Kooperativitás	A nevelők elsajátították a módszer alkalmazását.	A kooperatív technikák bevezetése, megismertetése a tanulókkal.	A módszer alkalmazása a tanítási órákon.
4. Műhelymunka – a tanári együttműködés formái			
4.1. Értékelő	Döntés született a	A nevelők	A tapasztalatokra épülő

esetmegbeszélések	tanári együttműködés formájáról	megismerték és elfogadták az értékelő esetmegbeszélések szempontjait, lebonyolításának módját	korrekció, a szempontok finomítása
5. A háromhavonta kötelező kompetenciaalapú értékelési rendszer eszközei			
5.1. Egyéni fejlődési napló	Döntés születik az értékelés módjáról	Az egyéni fejlődési napló értékelési szempontjainak kidolgozása	A fejlődési napló vezetése alapján az érintett tanulók értékelése a jogszabályban meghatározottak alapján történik
6. Multikulturális tartalmak			
6.1. Multikulturális tartalmak megjelenítése a különböző tantárgyakban	A multikulturális tartalmak megjelenítéséről döntés született (a tantárgyakban integráltan)	A tantárgyak tananyagának megvizsgálása, a multikulturális tananyag beépülésének kijelölése	A tananyagok beépültek a helyi tantervekbe, tanmenetekbe.
7. A továbbhaladás feltételeinek biztosítása			
7.1. Pályaorientáció	A tudatos pályaorientációról döntés született	A programban rögzített feladatokat a pedagógusok megismerték	A pályaorientációval kapcsolatos folyamatos fejlesztés az éves munkatervben megjelenik

III: Várható eredmények

1. A helyi viszonyok ismeretében reális célok alapján a várható eredmények megfogalmazása	Adatgyűjtés az eredmények megfogalmazásához	Rögzítődnek a várható eredmények	A valódi eredmények összevetése a programban megfogalmazottakkal. Kimutatás számszerűen a program sikeréről.
---	---	----------------------------------	--

Óvodai nevelés

I. Az alkalmazás feltételei

1. Integrációs stratégia kialakítása

1.1. Általános helyzetelemzés

Kétcsoportos óvodánk körzetesített, 12 település önkormányzata tartja fenn, az általános iskolával közös igazgatás alatt működik.

Az ellátandó gyerekek létszáma évek óta 40-50 közötti, ami az 50 férőhelyre számítva éppen megfelelő kihasználtságot jelent.

A gyermekek közel 50%-a bejáró, többségük autóbusszal közlekedik, és naponta 9-10 órát tölt az óvodában.

Halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeink aránya több, mint 30%, ők rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülnek. A hátrányos anyagi helyzetet súlyosbítja a szülők alacsony fokú iskolázottsága, végzettségük nem haladja meg az általános iskola 8 osztályát. A fenti családok lakás- és életkörülményei nem nevezhetők ideálisnak, sőt rendkívül lepusztult körülmények között is nevelődnek gyermekek. A szülők nem vállalnak munkát, a gyerekek után kapott járandóságokból tartják fenn magukat a családok.

Gyerekeik óvodába lépésekor nem rendelkeznek azokkal az alapvető szokásokkal, amelyek megkönnyítenék a beszoktatást. A kisgyermek legtöbb esetben az intézményben találkozik először kulturált emberi környezettel.

Az integrációs nevelés arra hivatott, hogy megfelelő személyi és tárgyi feltételek biztosításával a gyermek valamilyen mértékben leküzdje az életkörülményeiből és neveltetéséből fakadó hátrányokat.

Az óvoda személyi feltételei: A két vegyes csoportban 3 óvónő és 2 technikai személyzet dolgozik.

A tárgyi feltételek jónak mondhatók, az óvoda külső-belső környezete esztétikus, rendezett.

A szülőkkel törekszünk a jó együttműködésre, igyekszünk a gyermek érdekét nézve mielőbb megoldást találni a nehézségek felmerülésekor.

2. Szervezési feladatok

2.1. A halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek óvodai beíratásának támogatása:

- a teljeskörű óvodáztatás biztosítása, lehetőleg a gyermek 3 éves korban kerüljön be az intézményes nevelésbe
- az érintett gyermekek felkutatásában segítenek: a védőnők, az önkormányzat népszégnyilvántartó munkatársa, családsegítő munkatársa, a már óvodás gyermekek szülei
- az óvodavezető a gyermekvédelmi felelőssel meglátogatja a családot, és beírja a gyermeket

2.2. Integrációt elősegítő csoportalakítás

- a család mintájára vegyes csoportokat alakítunk, így a testvérek együtt maradhatnak, a nagyobbaktól a kicsik utánzásos mintakövetéssel elsajátítják a szokásrendszert, a beszoktatás zökkenőmentesebb lesz.
- a HHH-s gyermekek elosztása arányosan történik a két csoportban

2.3. Az igazolatlan hiányzások minimalizálása

- a hiányzás második hetében, ha nem jön jelzés a szülő részéről, elkezdjük az okok feltárását. Először felvesszük a kapcsolatot a szülővel, ha nem sikerül, akkor a családsegítő szolgálat munkatársát, majd a védőnőt és ha szükséges, a gyermek házi orvosát keressük meg.
- az ötödik évüket betöltő gyermekek esetében a hatályos jogszabályok szerint járunk el.

2.4. A szülők munkába állását lehetővé tévő nyitva tartás kialakítása

- a szülői igényeket felmérjük, és indokolt esetben az SZMSZ-ben felülvizsgáljuk a fenntartóval együtt az óvoda nyitva tartását.

2.4. A nevelőtestület együttműködése

- rendszeres team-munka valamennyi munkatárs részvételével, a dajkák bevonása is szükségyszerű – az érintett gyerekek gondozása lényegesen nagyobb odafigyelést, több időt és munkát jelent.
- esetmegbeszélések: a problémák valódi okának feltárása, lehetséges megoldási módok közül a leghatékonyabbnak látszót kiválasztani.
- havi rendszerességgel külön megbeszélés tartása a gyermekről készült feljegyzések alapján
- hospitálások: az óvónők munkarendjét tekintve mindhárman dolgoznak mindkét csoportban, így közvetlen információik vannak az érintett gyermekekről

3. A pedagógiai munka kiemelt területei

3.1. Az óvodába lépéskor komplex állapotfelmérés:

- tájékozódunk a születés körülményeiről, a gyermek csecsemőkori fejlődéséről, óvodakészültségéről (szobatisztaság, beszédfejllettség, mentális és fizikális állapot), fertőző betegségei (a védőnők segítségét kérjük)

3.2. Kommunikációs nevelés

- szókincs, nyelvi kifejezőkészség, beszédértés, beszédészlelés fejlődésének elősegítése
- a beszédhibás gyermekek fejlesztésében a logopédus segítségét kérjük
- beszédjavító,- fejlesztő gyakorlatok alkalmazása minden érintett gyermek esetében

A fejlesztés tartalmi részletei a Nevelési Programban található.

II. számú melléklet

AZ INTEGRÁCIÓS FELKÉSZÍTÉS PEDAGÓGIA RENDSZERÉNEK KÉTÉVES BEVEZETÉSI ÜTEMTERVE

Tevékenység	2008/2009 I. félév	2008/2009 II. félév	2009/2010- 2. év
1. Szervezési feladatok			
1.1. A halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek óvodai beíratásának támogatása	IMIP	Helyzetelemzés, szükséges módosítások megh.	Helyzetelemzés, módosítások.
1.2. Integrácót elősegítő csoportalakítás	HHH-s gyermekek elosztása arányosan történik a két csoportban		Két vegyes csoport, arányos elosztás.
1.3. Az igazolatlan hiányzások minimalizálása	Hatályos jogszabályok szerint járunk el	A jelzőrendszer tagjainak együttműködése	A jelzőrendszer tagjainak együttműködése
1.4. A szülők munkába állását lehetővé tévő nyitva tartás kialakítása	SZMSZ-ben felülvizsgáljuk a fenntartóval együtt az óvoda nyitvatartását		Korrekció a lehetőségeken belül
2. A nevelőtestület együttműködése			
2.1. rendszeres team-munka	Esetmegbeszélések 3 havonta	Értékelés 3 havonta	Az értékelés felülvizsgálata, a szükséges módosítások elvégzése
3. A pedagógiai munka kiemelt területei			
3.1. Az óvodába lépéskor komplex állapotfelmérés	Anamnézis készítése	Mérési eredmények	Az anamnézis kiegészítése a mérési eredményekkel
3.2. Kommunikációs nevelés	A PP- ban meghatározottak szerint		A PP- ban meghatározottak szerint
3.3. Érzelmi nevelés, szocializáció	A PP- ban meghatározottak szerint		A PP- ban meghatározottak szerint
3.4. Egészséges életmódra nevelés	A PP- ban meghatározottak szerint		A PP- ban meghatározottak szerint
3.5. Társadalmi	Multikulturális	Multikulturális	Tapasztalat alapján

érzékenység tudatos fejlesztése	tartalmak megismerése	tartalmak beépítése	felülvizsgálat és korrekció
3.6. Korszerű óvodapedagógia módszerek	Kooperatív módszerek alkalmazása		Kooperatív módszerek alkalmazása
4. Gyermekevédelemmel, az egészségügyi ellátással, szociális segítségnyújtással kapcsolatos munka			
4.1. Egészségügyi szűrővizsgálatok	A védőnő és a fogorvos szűrővizsgálata	A védőnő és a fogorvos szűrővizsgálata. Óvoda-orvosi vizsgálat	A védőnő és a fogorvos szűrővizsgálata. Óvoda-orvosi vizsgálat
4.2. Gyermeke-orvosi- védőnői tanácsadás		Szülői fórumokon	Szülői fórumokon
4.3. Gyermekejóléti szolgáltatások kezdeményezése, szervezése	Ruhagyűjtés	Kirándulás, gyermekszínház	Ruha, játék gyűjtése, adományozása
4.4. A szociális ellátórendszerrel való aktív együttműködés	Szegénység miatt nem maradhat ki gyermek		Szegénység miatt nem maradhat ki gyermek
5. Együttműködés kialakítása az óvodán kívüli szervezetekkel			
5.1. Gyermekejóléti családsegítő szolgálat	A családsegítővel rendszeres a kapcsolattartás		A családsegítő szolgálattal rendszeres kapcsolattartás
5.2. Védőnői hálózat		Információk a leendő óvodásokról	Tájékozódás óvodáskor előtt
5.3. Szakmai szolgáltatók	Nevelési Tanácsadó TKVSZB		Együttműködés értékelése, felülvizsgálata
6. Óvoda- iskola átmenet támogatása			
6.1. Iskolaérettség elérését támogató pedagógiai munka	PP.alapján	Differenciálás alkalmazása	Értékelés, korrekció, ha szükséges.
6.2. Iskolaválasztás	Helyi általános iskolát javasoljuk	PP megismertetése a szülőkkel	Nagycsoportos szülők tájékoztatása az iskolai tevékenységről
6.3. Óvoda- iskola átmenetet segítő program	A leendő elsős tanító meglátogatja a nagycsoportos óvodásokat. Az óvodások	A tanító óvodai hospitálása, nagycsoportosok iskolalátogatása, közös nevelési ért.	Konzultáció a tapasztalatokról. A DIFER mérés tapasztalataiból következtetések

	ellátogatnak az iskolába. Közös Gyermeknap szervezése. Közös nevelési értekezlet tartása. DIFER mérés bevezetése	DIFER mérés elemzése	levonása, korrekció. Elemzés alapján az átmenet tervének korrekciója
6.4. A gyerekek fejlődésének utánkövetése		Konzultáció a tapasztalatokról	A szükséges korrekciók elvégzése.
7. Szülőkkel való kapcsolattartás, együttműködés			
7.1. Személyes kapcsolat kialakítása minden szülővel	A szülőkkel napi kapcsolatban vagyunk, nyílt napokat, szülői értekezlet tartunk	Fogadóóra, szülői ért, elégedettség mérések	A szülői elégedettségmérés alapján a partnerségi kapcsolatok felülvizsgálata
7.2. Gyermek egyénre szabott beszoktatásának biztosítása	PP alapján		A programelem értékelése, korrekció
7.3. Rendszeres napi / heti tájékoztatás a gyermekek fejlődéséről	A gyerekek alkotásainak kifüggesztése	A gyerek munkáinak összegyűjtése, átadása a szülőnek iskolába lépés előtt	
7.4. Szülői közösségek kialakítása	Szülői Szervezet működése farsang, gyermeknap közös szervezése		Programelem értékelése
8. Intézményi önértékelés, eredményesség			
8.1. Intézményi önértékelés		Int. önértékelés	Int. önért. elkészítése június 31-ig.
8.2. Eredményesség mérése		Eredményesség mérése	Tanév végén indikátorok alapján

**A RÉDICSI MÓRA FERENC ÁLTALÁNOS
ISKOLA ÉS NAPKÖZIOTTHONOS ÓVODA**

PEDAGÓGIAI PROGRAMJÁNAK

IV. számú

Melléklete

Környezeti nevelési program

1. Alapelvek

Fenntartható fejlődés erősítése

- A környezeti nevelés a fenntartható fejlődés feltételeinek megvalósítását szolgálja. Olyan fejlődést, mely a jelen szükségleteit kielégíti anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékeinek esélyeit.

Környezetünk védelme

- Az ember környezetéhez hozzátartozik a természetes, az épített és a társadalmi környezet. A környezeti nevelés olyan személyiségformálást jelent, melynek során az ember felismeri a természeti, társadalmi, gazdasági jelenségek kölcsönösségét, helyét és szerepét a környezeti rendszerben. Kialakítja az emberekben azokat az új környezeti magatartási és életviteli mintákat, melynek során a társadalom környezetért felelős személyiségeivé válnak.
- E cél eléréséért biztosítanunk kell tanulóink számára azt a lehetőséget, hogy elsajátíthassák a pozitív érzelmi hozzáállást, elkötelezettséget, a környezet megvédéséhez szükséges értékrendszert, készséget, tudást.

Rendszerszemléletű környezetlátás

- A környezeti nevelésnek rendszerszemléletűnek kell lennie, hiszen környezetünkben minden mindennel összefügg, ez lehetőséget ad több tudományterület összekapcsolására is.
- A környezeti nevelés élethosszig tartó folyamat, mely nem korlátozódik csak az iskolára, az élet más színterein is megjelenik.

Problémamegoldó szemlélet

- A környezeti nevelésnek a valós életben kell gyökereznie. Helyi problémákra és azok megoldására természeti, társadalmi jellemzők megismerésére kell támaszkodnia. Ezek megoldása közben láttatja meg a globális összefüggéseket. (természettudományos kompetencia)
- A problémák egyedül nem megoldhatók, ezért a környezeti nevelés fontos célja az együttműködésre nevelés, az egymásra figyelés, egymás elfogadása, a társadalomba való beilleszkedés képességének fejlesztése. Mivel a jövő ökológiai problémái előre sok esetben nem láthatóak, ezért fontos az problémamegoldó gondolkodás, kreativitás képességének kialakítása és fejlesztése. (matematikai kompetencia)

2. Konkrét célok és feladatok

- Képesé kell tenni a tanulókat arra, hogy személyes tapasztalataik alapján tudjanak együttműködni a környezeti konfliktusok közös kezelése és megoldása terén.
- Nyitottá kell tennünk tanulóinkat a környezet szépségeink befogadására, kritikussá a negatív környezeti jelenségekkel szemben.
- Segíteni a környezeti folyamatok, összefüggések megértését, a **környezettudatos életvitel kialakítását**, lehetővé tenni a természet teljességének megérzését.
- Élményhelyzeteket kell biztosítanunk, hogy helyes döntéseket tudjanak hozni felelősségteljes magatartással, jó értékítéllettel a pozitív jövőkép kialakulásának érdekében.
- Biztosítanunk kell a problémák, jelenségek sokoldalú megközelítésének és megoldásának lehetőségét.
- Ki kell alakítanunk a gyerekekben a helyes választás képességét, adjunk lehetőséget a **környezetkímélő technológiákkal** készült termékek megismerésére, a takarékos és **mértékletes életvitel** igényére.
- Elő kell segíteni a környezettudatos magatartás és életvitel kialakulását, be kell vonni a tanulókat a közvetlen környezet értékeinek megőrzésébe.
- A környezeti nevelés beépítése egyéb tantárgyakba lehetővé teszi az összetett környezeti jelenségek sokoldalú megközelítését, megismerését. (magyar irodalom, történelem, művészeti tárgyak, technika)
- Az ökológiai szemlélet kialakítása, fejlesztése a természetes életközösségek megfigyelésével, környezeti változások nyomon követésével, természetes élőhelyek megóvásával, irányított természetvédelmi tevékenységgel.(téli madáretetés készítése, folyamatos madáretetés)
- Törekednünk kell arra, hogy az iskolai rendezvények a lehető legkisebb értékben terheljék a környezetet.
- Iskolánk környezeti adottságainak megőrzése, udvarunk további parkosítása a gyerekekkel közösen megoldható gyakorlati feladat.

3. Kiemelt kompetenciafejlesztési területek

Természettudományos kompetencia

- Az emberi tevékenység okozta változások megértése
- A fenntartható fejlődés formálásáért viselt egyéni és közösségi felelősség

- A tudományos és technológiai fejlődés saját magunkra, családunkra, közösségünkre és az egész Földre gyakorolt hatásának felelőssége

Szociális és állampolgári kompetencia:

- Közügyekben való aktív közreműködés fontossága a környezetvédelemben

Környezettudatosság, esztétikai tudatosság

- Környezetünk esztétikus alakítása, egyetemes és kulturális örökségünk védelme

4. Megvalósítás munkaformái, módszerei, eszközei

4.1. Tanórai munkaformák

A tanórai tartalom a kötelezően elsajátítandó ismeretszerzést jelenti. Szervezési formája hagyományos 45 perces tantermi óra, amely lehet nem tanteremben töltött óra is (pl. természetismereti séta, kirándulás, terepgyakorlat)

A NAT és a kerettanterv alapján meghatároztuk a környezeti nevelés tananyagát. Arra törekszünk, hogy a tananyagtartalmakban megjelenjenek a helyi problémák és értékek.

Helyi adottságok	Tantárgy	Téma	Pedagógiai cél
Zalai dombság	Természetismeret Földrajz Biológia Ének Osztályfőnöki	Kialakulása. Élőlények, fajok védelme Népdalok (Horváth Károly gyűjtéséből)	Környezetünk ismerete, óvása. Közösségi életre nevelés Érzelmi nevelés
Kebele patak (vízpart) Dedesi tó	Természetismeret Biológia Kémia Osztályfőnöki	Vízpart élővilága. Vízszennyezés	A természet szeretete, tisztelete. Felelős állampolgári nevelés
Szántófield, rét	Természetismeret	Szántófieldi növények, a rét élővilága	Ökológiai gondolkodás kialakítása
Lombhullató erdők	Természetismeret	Az erdő élővilága	Tájékozódás, környezettudatos viselkedés
48-as emlékpark	Történelem Irodalom	A 19. 20. század történelme, és irodalma	Közösségi nevelés
Világháborús emlékmű	Történelem Irodalom	A 19. 20. század történelme, és irodalma	Közösségi nevelés
Tájház	Rajz	Népművészet, néprajz	Hagyományok ismerete, tisztelete.
Épített környezet	Rajz Technika	Látogatás, rajzolás	Értékrendszer esztétikai megalapozása
Szennyvíztelep	Kémia	Víz tisztítás	Problémamegoldó gondolkodás

Az egyes tantárgyak kiemelt lehetőségei

Magyar nyelv és irodalom

A tanulók:

- ismerjék meg közvetlen természetes- és mesterséges ember alkotta környezetük értékeit bemutató irodalmi alkotásokat (meséket, mondákat, népdalokat, verseket);

- egy táj megismerésekor képesek legyenek kifejezni érzelmeiket, alkalmazva érzékeljék az anyanyelv gazdagságát, szépségét a szóbeli és írásbeli kommunikáció során;
- ismerjék meg az anyanyelv gazdagságát, a tájnyelv, a köznyelv és az irodalmi nyelv egymásra hatását, és mindezt tudják alkalmazni a természet és ember alkotta környezettel való kapcsolatteremtésben;
- törekedjenek az anyanyelv védelmére;
- sajátítsák el a média elemzésének technikáit.

A tanulóknban:

- alakuljon igénnyé a hatékony kommunikációra való törekvés;
- növeljük a környezethez való, pozitív érzelmi és intellektuális közeledést a környezet- és természetvédelmi témájú könyvek feldolgozásával;
- fejlesszük az egyéni és a közösségi kompetenciákat a drámajátékok segítségével.

Idegen nyelv

A tanulók:

- váljanak érzékeny a természet szeretetére a jól megválasztott szövegek feldolgozásának segítségével;
- legyenek érzékenyek a hazai környezeti problémákra, és ismerjék meg a nyelv segítségével más országok hasonló problémáit;
- ismerjék meg más népek ilyen irányú tevékenységeit, valamint az idegen országok környezetvédelemmel foglalkozó szervezeteit.

A tanulóknban:

- alakuljon ki és fejlődjön a nemzetközi felelősség a környezettel szemben;
- fejlődjön az idegen nyelvi kommunikációképesége, és fedezzék fel ennek lehetőségeit.

Matematika

A tanulók:

- váljanak képessé arra, hogy a más tantárgyakban tanított környezeti összefüggéseket matematikai módszerekkel demonstrálják;
- legyenek képesek a környezeti mérések eredményeinek értelmezésére, elemzésére statisztikai módszerek alkalmazásával;
- tudjanak táblázatokat, grafikonokat készíteni, elemezni;
- logikus gondolkodása, szintetizáló és lényegkiemelő képessége fejlődjön;
- tudják megfigyelni az őket körülvevő környezet mennyiségi és térbeli viszonyait;
- váljanak képessé egy adott témához megfelelő adatok kiválogatására, gyűjtésére és feldolgozására;
- ismerjenek konkrét, a valós életből vett példákat, és legyenek képesek ezeket elemezni, tudjanak megfelelő következtetéseket levonni;
- legyenek képesek reális becslésekre;
- tudjanak egyszerű statisztikai módszereket alkalmazni.

A tanulóknban

- alakuljon ki a rendszerben való gondolkodás;
- alakítsuk ki a környezeti rendszerek megismeréséhez szükséges számolási készségeket.

Fizika

A tanulók:

- váljanak képessé a környezeti változások magyarázatára;
- ismerjék meg az élő szervezetre káros fizikai hatások (sugárzások, zaj, rezgés) egészségkárosítását, tudják ezek kibocsátásának csökkentési lehetőségeit;

- ismerjék fel a fizikai törvényszerűségek és az élőlények életjelenségei közötti analógiákat, valamint az élő és élettelen közötti kölcsönhatásokat;
- tudják értelmezni a környezet változásainak törvényszerűségeit, és ennek tudatában legyenek képesek megoldást keresni a globális környezeti problémákra;
- mérjék fel annak fontosságát, hogy a környezeti erőforrásokat felelősséggel szabad csak felhasználni;
- ismereteik birtokában, tetteik következményeit látó, távlatokban gondolkodó állampolgárrá váljanak.

Földrajz

A tanulók:

- szerezzenek tapasztalatot, gyűjtsenek élményeket a közvetlen élő és élettelen környezetükről;
- érzékeljék és értékeljék a környezetben lezajló változásokat, mint a természeti és társadalmi folyamatok hatásainak eredményeit;
- ismerjék meg a világ globális problémáit;
- ismerjék meg és őrizzék a természeti és ember alkotta táj szépségeit.

Biológia

A tanulók:

- ismerjék meg a globális környezeti problémákat és azok megelőzési, illetve mérséklési lehetőségeit;
- ismerjék és szeressék a természet illetve az épített környezetet;
- ismerjék fel az élőlények alapvető szerkezeti-működési jellemzőit, fedezzék fel azok között az ok-okozati összefüggéseket;
- ismerjék meg a környezet-egészségügyi problémákat;
- legyenek képesek az egészségügyi problémák megelőzésére és mérséklésére;
- sajátítsák el a testi-lelki egészséget megőrző életviteli technikákat;
- a tanulóiban alakuljon ki ökológiai szemléletmód.

Kémia

A tanulók:

- rendelkezzenek a környezetbiztonsághoz szükséges ismeretekkel;
- törekedjenek a környezettudatos magatartás kialakítására;
- legyenek képesek a környezeti elemek egyszerű vizsgálatára, az eredmények értelmezésére;
- értsek meg a különböző technológiák hatását a természet és épített környezetre, valamint becsülik meg ezek gazdasági hatásait.

Ének

A tanulók:

- ismerjék fel a természeti illetve művészeti szépség rokonságát és azonosságát;
- ismerjék meg a természet zenei ábrázolásának módjait;
- fedezzék fel a természet szépségeinek megjelenését a népdalokban;
- vegyék észre a zene közösségteremtő, közösségteremtő szerepét;
- tudják, hogy az élő illetve élettelen természet hangjai a zenében és a hétköznapiakban egyaránt akusztikus élményt jelentenek.

Rajz

A tanulók:

- ismerjék fel a természeti illetve művészeti szépség rokonságát és azonosságát;
- ismerjék meg a természet képzőművészeti ábrázolásának lehetőségeit;
- ismerjék és tudják, hogy a hagyományápolás fenntarthatóság egyik alappillére; tudjanak példákat említeni a népi építészet, díszítőművészet hazai előfordulására;
- ismerjék a természetes alapanyagok használatát;
- legyenek képesek a műalkotásokat környezeti nevelési szempontoknak megfelelően elemezni;
- legyenek képesek alkotásokat létrehozni a környezet nevelési témaköröknek megfelelően;
- ismerjék a tárgyi világ formanyelvi elemeit, a tartalom és a forma összefüggését;
- tudjanak példákat mondani a környezetvédelmi szempontok szerinti formatervezésre;
- kutassanak fel, ismerjenek meg helyi, népi építészeti emlékeket.

Testnevelés

A tanulók:

- fedezzék fel, értsék meg, hogy a környezeti hatások jelentős mértékben befolyásolják egészséges testi fejlődésüket;
- legyenek tisztában azzal, hogy a testnevelés és a sport nélkülözhetetlen az élményszerű tapasztalatszerzésben, az emberi kapcsolatokban, az együttműködés és a tolerancia fejlesztésében;
- értsék és tapasztalják meg a szabadtéri foglalkozásokon keresztül, hogy a környezetszennyezés az egészségre veszélyes;
- igényeljék, hogy a sportoláshoz lehetőség szerint természetes anyagokból készüljenek az eszközök és a tornaszerek;
- sajátítsanak el régi magyar, mozgást igénylő népi játékokat (pl. zsákban futás, gólyalábazás);
- tudatosítsák általa az egészség és a környezet komplexitását.

Osztályfőnöki

A tanulók:

- ismerjék meg a természeti és emberi környezet értékeit, azok esztétikumát és tanulják megbecsülni azt;
- ismerjék fel a környezetkárosító magatartást és legyenek motiváltak annak elkerülésére;
- tanuljanak meg kialakítani és gyakorolni segítő, együttműködő emberi kapcsolatokat;
- legyenek képesek pozitív, környezettudatos döntéseket hozni és azokat megvalósítani.
- a tanulóknak alakuljon ki a környezettel harmonikus életvezetés, pozitív jövőkép;
- alakuljanak ki környezettudatos fogyasztási szokások, részesítsék előnyben a természetes, újrahasznosítható anyagokat.

A tanórán, a tananyagot kívül még sok egyéb tevékenység is nevel a környezet megóvására, környezetbarát életmódra.

- ◆ energiatakarékosság
- ◆ szelektív hulladékgyűjtés (több aknás szemetes edény)
- ◆ papírtakarékosság
- ◆ anyagok újrahasznosítása pl. technika órán
- ◆ figyelemfelkeltő és természetfilmek megtekintése
- ◆ a környezet folyamatos tisztántartása
- ◆ esztétikus, környezetbarát dekoráció tervezése, készítése.

4.2. Tanórán kívüli tevékenységek

Jellemzői

- Tantárgyakon átívelő
- Sokoldalú megközelítése egy adott tartalomnak
- A természet és a társadalom kapcsolatrendszerének holisztikus megközelítése
- Különbéféle tevékenységek
- Ismeretek összekapcsolása
- Módszerek sokfélesége
- Integrált
- Globális
- Komplementáris

Lehetőségeink:

- Terepi: tanulmányi séta, tanulmányi kirándulás, erdei iskola, terepgyakorlat akadályverseny.
- Játékok: érzékelést fejlesztők, szituációs, drámajáték.
- Kézműves foglalkozások: főként természetes anyagokkal.
- Akciók: vetélkedők, pályázatok, újság, kiállítás, tereprendezés
- Látogatás: múzeum, szennyvíztisztító.
- Versenyek
- Jeles napok
- DÖK- nap

Módszerek (gyűjtemény)

- Játékok: szituációs, memóriafejlesztő, kombinációs, érzékelést fejlesztő, ráhangolást segítő, bizalomerosztó, kapcsolatteremtést segítő, drámapedagógia.
- Modellek készítése, építés
- Projekt módszer
- Terepgyakorlati módszerek: terepgyakorlatok, térképkészítés, egyszerű megfigyelések, célzott megfigyelések, mérések.
- Aktív, kreatív munka: természetvédelmi és fenntartási munkák.
- Hulladékgyűjtés, rend- és tisztasági verseny
- Közösségépítés: csoportszervezés a környezeti nevelés érdekében.
- Művészi kifejezés: vizuális művészet a környezeti nevelésben, irodalmi alkotások, zeneművészet, fotóművészet, táncművészet, népművészet, esztétikai érzékenység és élmény fejlesztése, a tanulók önkifejezése a művészetek nyelvén.

5. Iskolánk tagjainak, partnereinek feladata és szerepköre a környezet- és egészségvédelemben

Humán erőforrások	Feladat, szerepkör	Erősségek
Iskolavezetőség	Támogatja a környezeti nevelési programokat. A minőségi munka részeként értékeli az ilyen tevékenységet. Anyagi forrásokat teremt. Ösztönző rendszert dolgoz ki. Aktívan részt vesz az egyes programokban.	Hiteles személyiségek a pedagógusok és a diákság számára. Hasznosítható kapcsolatrendszer.
Tanárok	Kidolgozzák és a tantárgyakba beépítve tanítják az egyes környezet-	Minden tanár folyamatos feladata a környezeti nevelés.

	egészségügyi tartalmakat.	
Osztályfőnökök	Évfolyamokra lebontva foglalkozik az egészségneveléshez szükséges tartalmak feldolgozása	Lehetőség van az aktualitások azonnali megbeszélésére osztályközösségi szinten.
Gyermekvédelmi felelős	A hátrányos és a veszélyeztetett tanulók segítése.	Családok bevonása, konkrét segítségadás, vagy közvetítés.
Iskolaorvos, védőnő	Előadások tartása az egészséges életmódról, a környezeti ártalmakról.	Szakmai kompetencia, személyes ráhatás.
Technikai dolgozók	A programok tárgyi feltételeinek biztosítása, tantermek, vizesblokkok, világítási hálózat karbantartása.	Hulladékgyűjtés.
Diákok	A tervezett éves programban vesznek részt (hallgatóság, tevékeny részvétel, megfigyelések, kezdeményezések).	Valamennyi diák érintett a programban. Partnerség a felnőtt résztvevőkkel. A főhangsúly a szemléletformáláson van.
Szülők	Előadások tartása, szemléltető eszközök gazdagítása, anyagi támogatás, külső erőforrások felkutatása.	Tevékeny részvétel a programokban, az ő szemléletük is formálódik, a környezeti- és egészségnevelés túlmutat az iskola falain.

6. Taneszközök

- Korszerű tankönyvek, természetismereti kiadványok, folyóiratok, játékgyűjtemények, természetfilmek
- Térképek, modellek, tablók, tájékozódási eszközök (iránytű)
- Vizsgálatokhoz, mérésekhez szükséges eszközök, anyagok.
- Növénygondozáshoz és ültetéshez eszközök
- Játékokhoz szükséges eszközök
- Kézműves foglalkozásokhoz, gyakorlati természetvédelemhez szükséges anyagok, eszközök
- Internet elérési lehetőség a könyvtárban és az informatika teremben

7. Az iskolai környezet alakítása

- Iskolánkban az elmúlt évek során sikerült olyan környezetet létrehozni, melybe szívesen érkeznek, és otthonosan érzik magukat egész nap a gyerekek. Ez a barátságos, otthonos környezet jelentős hatást gyakorol a gyerekek személyiségének formálódására.
- A kézműves és rajzórakon készült alkotásokkal díszítjük az iskolánk folyosóját. A tanulók szívesen részt vesznek a szépítésében, színes falújságok, tablók készítésében. A falújságokon folyamatosan kiállítjuk színvonalas alkotásaikat.

- Udvarunk alkalmas a közös játékokra, meghitt beszélgetésekre, jó idő esetén a lehetőség van arra, hogy a szabadban tartsunk tanítási órát. (Pad, asztal, homokozó, sportpálya)
- A pénzügyi lehetőségekhez képest igyekszünk energiatakarékos világítóeszközöket, víztakarékos WC tartályokat beszerezni. A gyerekek figyelmét a vízzel és villanyárammal való takarékosagra irányítjuk, és megköveteljük az erre való odafigyelést.

Az iskola mindennapi élete

- A környezeti nevelés szempontjából az iskola mindennapi életének is tervszerűnek kell lenni.
- Szükséges az iskola minden dolgozójának példamutató magatartása.
- Mindannyian betartjuk a hulladékgyűjtés szabályait, takarékos energia- és vízgazdálkodást.
- A gyerekektől elvárjuk a kulturált étkezést.
- Tanulóink számára biztosítjuk a lehetőségét annak, hogy minél több időt töltsenek a szabadban mozgással, játékkal.

A javulást szolgáló célok, feladatok

A helyzetből adódó jellemzők	Célok	Tevékenység, feladat
Buszmegálló, útkereszteződés közelsége	Közlekedésbiztonság növelése (kerékpáros és gyalogos közlekedés)	Közlekedési ismeretek kiemelt tanítása Biztonsági felszerelések használatának ösztönzése
Zaj	Csökkentés	Fák, cserjék gondozása
Szemét, hulladék	Tiszta, egészséges környezet	Hulladékgyűjtés Környezettudatos nevelés Felvilágosító előadások
Játszótér hiánya	A gyerek mozgásigényének kielégítése	Játszótéri elemek vásárlása (költségvetés függvénye) Játékok vásárlása (labdák, karikák, ugrókötelek)
Az iskola otthonossá tétele	Tiszta, otthonos környezet	Felújítások Díszítések, dekorációk Bútorok, eszközök cseréje
Energia felhasználás	Takarékos fűtés, világítás	Nyílászárók cseréje, elektromos rendszer korszerűsítése

**A RÉDICSI MÓRA FERENC ÁLTALÁNOS
ISKOLA ÉS NAPKÖZIOTTHONOS ÓVODA**

PEDAGÓGIAI PROGRAMJÁNAK

V. számú

Melléklete

Egészségnevelési program

1. Helyzetelemzés

- **Iskola orvosi szűrővizsgálat eredménye** (leggyakoribb problémák)
 - lúdtalp
 - túlsúly
 - gerincferdülés
 - magas vérnyomás
 - hallásprobléma
 - látásprobléma
- **Tanulói ismeretek, attitűdök**
 - Tantárgyakon belüli ismeretszerzés
- **Személyi feltételek**
 - Ifjúságvédelmi felelős
 - Védőnő
 - Iskolaorvos
 - Fogorvos
 - Családsegítő munkatársa

- **Szülői attitűdök**

Családi háttér – A nehéz körülmények között élő családok száma emelkedő tendenciát mutat. Arra törekszünk, hogy a családi nevelést kiegészítve neveljük, szocializáljuk, fejlesszük a gyermekeket. A szülőket nevelőpartnernek tekintjük, hiszen az iskolai nevelés nem lehet eredményes családi megerősítés nélkül! Iskolánk nyitott, a szülők igényeinek megfelelően lehetőséget adunk arra, hogy bármikor betekintést nyerjenek gyermekeik iskolai életébe.

2. Legfontosabb célkitűzéseink

- Alakítsuk ki tanulóinkban az egészséges életmód iránti igényt.
- Tanulóink ismerjék meg - életkoruknak megfelelően - saját egészségi állapotukat.
- Ismerjék meg az egészséget károsító tényezőket és azok veszélyeit.
- Legyenek képesek elutasítani a számukra károsat, az egészség képviseljen értéket.
- Alakítsunk ki igényt az egészséges és tiszta környezet iránt.
- Egészséges táplálkozás iránti igény kialakítása
- Testmozgás fontosságának tudatosítása

3. Kiemelt kompetenciafejlesztési területek

- **Természettudományos kompetencia**

Az ember és a rajta kívüli természet között lejátszódó kapcsolatok megértése, előrejelzése,
- **Szociális kompetencia:**

A saját egészséges életvitel meghatározó szerepének megértése

Testi, lelki egészség egészségünk védelme, ennek szerepe a társadalomban

4. Egészségfejlesztéssel kapcsolatos legfontosabb feladataink

- Az **egészséges életmódra nevelés** legyen része az iskolai élet minden területének.
- Biztosítsuk az egészséges fejlődéshez szükséges feltételeket és tevékenységeket.
- Mutassunk be sokoldalú egészségvédő lehetőségeket, nyújtsunk az egészség megvédésére, visszaszerzésére vonatkozó közérthető ismereteket.
- Tudatosítsuk, hogy alapvető értékünk az élet és az egészség. Ajánljunk ezek megővására magatartási alternatívákat, gyakorlással, segítséggel és példamutatással. Alakítsunk ki egészségvédelmi szokásrendszert, helyes szokások folyamatos gyakoroltatásával és ellenőrzésével.
- Ösztönözzük tanulóinkat – közös véleményformálással, tanácsadással – az egészségvédő magatartás szabályainak megtartására. **(anyanyelvi kommunikáció)**
- Nyújtsunk segítséget az egészségvédő öntevékenységben és az egészséges életmód kialakításában.
- A napközis tevékenységek során biztosítsunk lehetőséget arra, hogy a napirendbe beillesztve tudatosan tervezett, fejlesztő mozgással és játékkal levegőn tölthessék szabadidejük nagy részét. Mindezek figyelembevételével alakítsuk helyesen a napi és heti rendet.

5. Egészséges táplálkozásra nevelés feladatai

- Az egészséges táplálkozás iránti igény kialakítása.
- A kulturált étkezési szokások, az étkezések rendjének kialakítása, és az ízléses terítés iránti igény felkeltése.
- Iskolánk tanulóink számára háromszori étkezést biztosít.
- Az étrend összeállításánál figyelembe kell venni a gyermekélelmezési normákat.
- Esetenként az eltérő táplálkozást igénylő gyerekek étkeztetését biztosítani kell.
- El kell érniük, hogy tanulóink fogyasztási szokásaiban változás történjen, helyezték előtérbe az egészséges élelmiszereket.

6. Személyi higiéne kialakításának feladatai

- Helyes tisztálkodási és fogápolási igények kialakítása, technikák elsajátítása.

- Az időjárásnak, évszaknak megfelelő öltözködési szokások kialakítása. Váltócipő használata.
- Gyakori fertőző betegségek megelőzésének, terjedésük megakadályozása módjainak tanulása, ismerete, betartása.
- Káros élvezeti szerek veszélyeinek és fogyasztásuk következményeinek megismerése.
- Rendszeres fogorvosi szűrés és tájékoztatás, szükség esetén kezelések igénybevétele.
- Egészségügyi szolgáltatások rendszeres biztosítása, szükség szerint igénybevétele. (Iskolaorvos, védőnő, fogorvos)

7. Mentálhigiéné feladatai

Biztonságos, nyugodt, bizalommal teli, elfogadó, szeretetteljes légkör biztosítása tanulóink, dolgozóink számára.

- Ésszerűen tervezett oktató és nevelőmunka, mely biztosítja tanulóinknak az egyenletes terhelést.
- A veszélyeztetett és halmozottan veszélyeztetett tanulók körének felmérése és folyamatos segítése. Megfelelő segítségnyújtás a lelkileg sérült tanulóknak az iskolapszichológusokkal együttműködve. A lelkileg egészséges tanulók mentális épségének megőrzése.
- Személyre szabott beavatkozási lehetőségek alkalmazása, kiegészítése különböző terápiák javaslatával.
- Lehetőségek biztosítása, és személyes példamutatás a szabadidő helyes, egészséges eltöltésére.

8. Családi életre nevelés feladatai

- Tegyük képessé tanulóinkat a tartalmas, egyenrangú, harmonikus emberi kapcsolatok kialakítására és fenntartására. Tudatosítsuk, hogy a család életünk alapvető, legfontosabb közössége. Törekedjünk a kívánatos családmodell iránti igény felkeltésére és kialakítására.
- A családi életre nevelés fontos területe a szexuális nevelés.

Feladatunk, hogy megismerjék és megérthessék testük működését, a nemiségnek az emberi életben betöltött szerepét. Tájékoztatnunk kell a gyerekeket a nemi úton terjedő betegségekről, és a megelőzési lehetőségeiről. Ismereteket kell nyújtanunk a fogamzásgátló módszerekről, a tudatos családtervezésről.

9. Az egészségnevelési program segítői

- Iskolaorvos

Rendszerességgel végzi a gyermekek egészségügyi szűrését és kötelező oltását. A szűrővizsgálatok alapján szakorvosi beutalóval látja el a gyerekeket. Folyamatosan kapcsolatot tart az iskola vezetésével, jelzi az egészségügyi problémákat.

- **Védőnő**

Segíti az iskolaorvos munkáját, vezeti a dokumentációt, szűréseket végez, kezeli a tanulók egészségügyi törzkönyvét, amelyet a gyermek iskolából való távozása után a következő iskolába továbbít. Előadásokat tart az iskola vezetésével egyeztetett témákban (Egészségügyi felvilágosítások, sebellátás stb.)

- **Fogorvos**

Évente két alkalommal végez szűrést osztályonként, előre egyeztetett időpontban. Ha szükséges visszarendeli a gyerekeket kezelésre, vagy fogszabályozásra.

- **Családsegítő szolgálat vezetője**

A rászoruló családok segítséget kaphatnak. Kapcsolattartók a gyermekvédelmi felelősök.

- **Gyermekvédelmi felelős**

A gyermekvédelmi feladatokat látja el. Jól ismeri a hátrányos helyzetű és a problémákkal küzdő családokat.

- **Családi háttér**

A családok nagyobb része egyre kevésbé rendezett, de elfogadható anyagi körülmények között él. Sok a munkanélküli és az alacsony szociokulturális környezetben élő gyerek.

Arra törekszünk, hogy a szülők megelégedésére a családi nevelést kiegészítve neveljük, fejlesszük a gyermekeket. A szülőket partnernek tekintjük a nevelésben, hiszen munkánk nem lehet eredményes a családi megerősítés nélkül. Iskolánk nevelői nyitottak a szülők igényeinek megfelelő figyelembevételére. Mindezek eléréséhez lehetőséget biztosítunk az ismeretek átadásával és programok szervezésével.

10. Tevékenységi területek

Tanórákon

- Az életjelenségek megismerése
- Az emberi test részei (testrészek, csontváz, izomzat, mérhető tulajdonságai, változásai, testünk működésének megfigyelése.)
- Érzékszerveink (felismerésük, védelmük, tisztántartásuk)
- Egészséges életmód (helyes napirend, táplálkozás, rendszeres mozgás, tisztálkodás, fogápolás)
- Táplálkozás, fejlődés (táplálékcsoportok, helyes napi étrend, étkezési kultúra, a táplálék útja, a táplálkozás hatása fejlődésünkre, életjelenségeinkre)

- Az egészség megóvása (a betegségek megelőzése, a betegségek és leggyakoribb tüneteik, leggyakoribb fertőző betegségek).
- A légzés (légúti megbetegedések, környezeti ártalmak és a légzés kapcsolata)

Szabadidőben (a mozgás és levegőzés biztosítása)

- **Alsó tagozat.** Tanulóink napjuk nagy részét az iskolában töltik, ezért gondoskodnunk kell arról, hogy a napi tanulás mellett módjuk nyíljon pihenésre, játékra, kikapcsolódásra. Arra törekszünk, hogy a szabadidős foglalkozások lehetőséget adjanak arra, hogy a gyerekek minél több fajta foglalatosságot próbáljanak ki, melyek fejlesztik képességeiket, kreativitásukat, mozgáskultúrájukat.
Legalább napi két órát töltsenek a gyerekek a szabad levegőn való mozgással, játékkal.
- **Felsősök számára** két 15 perces szünet napirendbe iktatásával biztosítjuk a levegőzést, és az udvari szabad mozgást. **A napközit** úgy szervezzük, hogy legalább 1 óra szabad mozgásos levegőzés előzze meg a tanulási időt az ebéd után.

Iskolánk szabadidős tevékenységei, amelyek az egészségnevelést szolgálják

- Játékos foglalkozások az udvaron szünetekben
- Heti 1 alkalommal kézilabdaedzés
- Heti 1 alkalommal fociedzés
- Kirándulások, kerékpártúra szervezése
- Táltos Művészeti Iskola: néptánc
- Osztálykirándulások szervezése (önköltséges)
- Sportversenyek
- Az iskola folyamatos természetbaráttá, ízléssé, otthonossá tétele
- Kerékpáros ügyességi verseny

11. Kapcsolat a szülőkkel

Törekszünk arra, hogy a szülők minél jobban megismerhessék egészségnevelési alapelveinket. Ehhez szükség van a folyamatos kapcsolattartásra.

- szülői értekezletek
- fogadó órák
- személyes beszélgetések
- szülők bevonása programjainkba

12. Az egészségnevelés prevenciós programjai

- A felső tagozatos osztályfőnöki órákon az osztályfőnökök folyamatosan foglalkoznak az egészséges életmód kérdéseivel
- Előadókat hívunk a következő témakörökben:
 - Káros szenvedélyek, drogok
 - Tűzvédelem
 - Közlekedésbiztonság
 - A mindennapos testedzés megvalósításának lehetőségei

Mindennapos testnevelés megvalósítása

- Alsó tagozaton heti 3, felsőben 2,5 testnevelés óra; nagyszünetekben 2*15 perc, melynek keretében figyelmet fordítunk az elemi mozgások és játékok tanítására, gyakorlására, amelyek egyrészt sokoldalú mozgástapasztalatot biztosítanak ügyességük fejlesztésére, ugyanakkor hozzájárulnak fizikai képességeik életkoruknak megfelelő fejlesztéséhez az egészséges életmód szokásainak megalapozásához, mozgásigényük felkeltéséhez, kielégítésükhöz és a sport megszeretetéséhez.
- Fejlesztjük térbeli tájékozódó képességüket, egyensúlyérzéküket.
- Az iskolai testnevelési óra keretében tartásjavító torna beiktatása. Az óra eleji bemelegítés 10 perce kiválóan alkalmas a tartásjavító torna beiktatására.
- Megalapozzuk az egészséges életmód és a rendszeres fizikai aktivitás szokásainak igényét.
- Az órák szervezésénél figyelmet kell fordítani arra, hogy a tanulóknak sikerélménye legyen, így a mozgást örömmel végezzék.
- Testnevelés órákon –a lúdtalpas tanulóink magas létszáma miatt - elengedhetetlen a speciális gyakorlatok végzése.
- A heti testnevelés órán felül a gyerekek életkorának és érdeklődési körének megfelelő mozgáslehetőségeket biztosításával teremtünk lehetőséget a „mindennapos testnevelésre”: futball, kézilabda, játékos testmozgás napköziben, úszás (minden tanév végén), tánc.
- Sportágban tehetséges tanulók versenyekre való felkészítése
- Osztálybajnokságok rendezése
- Túrák, kirándulások (gyalogos és kerékpártúrák)

13. Tevékenységi területek

Tantárgyi ismeretek

1. évfolyam:

- Élő vagy élettelen (Az életjelenségek megismerése)
- Az emberi test részei
- Érzékszerveink
- Élünk egészségesen! (Helyes napirend, egészséges táplálkozás, rendszeres mozgás)
- Hogyan tartom tisztán a testem? (tisztálkodási szokások, tisztálkodási eszközök, évszaknak megfelelő öltözködés)
- Napirend

2. évfolyam

- Az emberi test (testrészek, csontváz, izomzat)
- Életjelenségek (mozgás, légzés, növekedés, fejlődés)
- Táplálkozz egészségesen! (táplálékcsoportok, a napi étrend összeállítása, étkezési kultúra)
- Óvd az egészségedet! (egészséges életmód, helyes napirend, egészség, betegség, sportolás, tisztálkodás, fogápolás)
- Érzékszerveink (az emberi érzékszervek védelmük, tisztántartásuk)

3. évfolyam

- Testünk (testünk felépítése, mérhető tulajdonságai, változásai, testünk működésének a megfigyelése)
- Mozgás (a mozgás hatása életünkre, életjelenségeinkre)
- Táplálkozás, fejlődés (egészséges táplálkozás, tápanyagok, élelmiszer-csoportok, a táplálék útja, emésztés, helyes étkezési szokások)
- A légzés (légúti megbetegedések, környezeti ártalmak és a légzés kapcsolata)
- Tisztálkodás
- Betegségek és tüneteik (Láz, fájdalom, hányás, hasmenés, vérzés; a leggyakoribb fertőző betegségek)

4. évfolyam

- Az ember életkori szakaszai
- Helyes és helytelen szokásaink (alvás, szabadidő, levegőzés)
- Szenvedélybetegségek
- Légúti betegségek
- Allergia
- Táplálkozási szokások
- Vitaminok

5-6. évfolyam

- Az emberi test
- A bőr
- Bőrápolás és kozmetikumok
- Mozgás és egészség
- Az étel útja és átalakulása
- Az egészséges táplálkozás
- Légzés
- A keringés és kiválasztása
- Fiú és a lány

- Káros szenvedélyek
- Serdülőkori elváltozások, betegségek
- Betegápolás elsősegélynyújtás a családban
- Elsősegély-nyújtási alapismeretek
- Veszélyhelyzetek otthon és az iskolában

7-8. évfolyam

- Hogyan épül fel a testünk?
- Testünk építőkövei
- Testünk külső és belső felszíne
- Kötő és támasztószövetek, az izomszövetek
- Veszélyben a bőr (bőr gombásodása, fejtetű, szemölcs, mitesszerek, pattanás, allergia)
- Test és szépségápolás
- A mozgásrendszer
- A csont és a vázizom
- Mozgásszervi betegségek, sérülések (gerincferdülés, bokasüllyedés, ízületi gyulladás, rándulás, ficam, csontsérülések)
- Amit a bőr és a mozgásszervek elsősegélyről tudni kell
- Táplálékok és tápanyagok (fehérje, szénhidrát, zsír, vitaminok, ásványi anyagok, víz). Az ésszerű és helyes táplálkozás. A táplálkozásokkal összefüggő számítások.
- Az emésztőrendszer és betegségei (fogszuvasodás, gyomorrontás, bélfertőzések, bélférges)
- Az alkohol a légutak és a gázcsere
- Légzés és a légzőrendszer betegségei (szénanátha, tüdőrák, nátha, torokgyulladás, mandulagyulladás, légcsőhurut, hörgőhurut, tüdőgyulladás)
- A vér és érrendszer
- A szív és a keringés és betegségei
- Az immunrendszer
- Vérzések és vérzéscsillapítások
- Az idegsejtek felépítése és működése
- Az életfolyamatok idegi szabályozása
- A szem és a látás
- A hallás és az egyensúlyérzékelése
- A nyelv az orr és a bőr, mint érzékszervek
- Érzékszerveink egészsége (kötőhártya-gyulladás, kancsalság, rövidlátás, távollátás, középfül-gyulladás, zajártalom)
- Az idegrendszer felépítése és működése
- A vegetatív idegrendszer
- A velünk született és tanult reflexek
- Az agyműködés. Az idegrendszer elváltozásai, betegségei (agyrázkódás, agyhártyagyulladás, agyvelőgyulladás, elmebetegség, kimerülés, neurózis)
- Mondj nemet a drogokra!
- A hormonrendszer
- A férfi és a nő; a szexualitás és fogamzásgátlás
- A megtermékenyítéstől a születésig
- A születéstől a halálig
- Nemi úton terjedő betegségek (AIDS, kandidózis, vérbaj kankót, nemi szervi herpesz)

14. Osztályfőnöki órák tematikája

5-8- osztály

Témakörök:

- Egészségnevelés
- Az egészséges életmód
- Egészségkárosító szenvedélyek
- Család, szerelem, barátság, társas kapcsolatok
- Önismeret, önbizalom, önhittség
- Mások megismerése, emberismeret
- Példakép, eszménykép, ideál
- Pályaorientáció
- Közlekedésre nevelés

**RÉDICSI MÓRA FERENC ÁLTALÁNOS ISKOLA
ÉS NAPKÖZITOTTHONOS ÓVODA**

PEDAGÓGIAI PROGRAMJÁNAK

VI. számú

Melléklete

**A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai
irányelve**

2/2005. (III. 1.) OM rendelet

a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban: közoktatásról szóló törvény) 94. §-a (1) bekezdésének a) pontjában kapott felhatalmazás alapján a következőket rendelem el:

1. § A sajátos nevelési igényű - a testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, halmozottan fogyatékos, valamint a pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott - gyermekek óvodai nevelését végző óvoda, a nevelési programját az Óvodai nevelés országos alapprogramja, valamint az e rendelet 1. számú mellékleteként kiadott Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelvében foglaltak figyelembevételével készíti el, illetve fogadja el.

2. § (1) A sajátos nevelési igényű - testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, halmozottan fogyatékos, valamint a pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott - tanulók iskolai nevelését és oktatását végző iskola helyi tantervét az iskolatípusra kiadott - választható - kerettantervek és az e rendelet 2. számú mellékleteként kiadott Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében foglaltak figyelembevételével készíti el, illetve fogadja el.

(2) A sajátos nevelési igényű tanulót a többi tanulóval együtt nevelő, oktató iskola a helyi tantervének elkészítésénél az e rendelet 2. számú mellékleteként kiadott Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvét is figyelembe veszi. Az együtt oktatott tanuló egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációját központilag kiadott egyéni fejlődési lapon dokumentálja.

3. § A közoktatásról szóló törvény 23. §-ára tekintettel engedélyt kap az értelmi fogyatékos tanulókat nevelő és oktató általános iskola, a speciális szakiskola, a készségfejlesztő speciális szakiskola fenntartója, hogy olyan helyi tantervet hagyjon jóvá, amely alapján az iskola a tanulókat - fejlettségüktől függően - alacsony iskolai végzettség megszerzésére vagy alacsony iskolai végzettség megszerzésére készíti fel. Az iskola a felvétel előtt tájékoztatja a jelentkezőket és a szüleiket a helyi tantervben foglaltakról.

3/A. § A súlyosan, halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő iskolai oktatását végző intézmény a rehabilitációs pedagógiai programját az e rendelet 3. számú mellékleteként kiadott Súlyos és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatása irányelvének figyelembevételével készíti el, illetve fogadja el.

4. § (1) Ez a rendelet 2005. június 15. napján lép hatályba azzal, hogy a 2. § (2) bekezdésében meghatározott egyéni fejlődési lap vezetésére és alkalmazására vonatkozó rendelkezéseit a 2006/2007-es tanévtől az iskolai oktatás valamennyi évfolyamán alkalmazni kell.

(2) A Fogyatékos gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Fogyatékos tanulók iskolai oktatásának tantervi irányelve kiadásáról szóló 23/1997. (VI. 4.) MKM rendelet (a továbbiakban: R.) 1. számú melléklete alapján elkészített és jelenleg alkalmazott óvodai nevelési programokat az óvodák, az R. 2. számú melléklete alapján elkészített és jelenleg alkalmazott tanterveket az iskolák kifutó rendszerben alkalmazhatják.

 (3)

1. számú melléklet a 2/2005. (III. 1.) OM rendelethez

A Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve

1. Általános elvek

1.1. Az Óvodai nevelés országos alapprogramja a sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésében

Az alapidokumentumban meghatározott nevelési, fejlesztési tartalmak minden gyermek számára szükségesek. Az óvodai nevelés a sajátos nevelési igényű gyermekeknél is a nevelés általános célkitűzéseinek megvalósítására törekszik. A nevelés hatására a sérült kisgyermeknél is fejlődik az alkalmazkodó készség, az akaraterő, az önállóságra törekvés, az érzelmi élet, az együttműködés. A sajátos nevelési igény szerinti környezet kialakítása, a szükséges tárgyi feltételek, és segédeszközök megléte akkor biztosítja a nevelési célok megvalósíthatóságát, ha a napirend során a gyermek mindig csak annyi segítséget kap, ami a további önálló cselekvéséhez szükséges.

1.2. Az irányelv célja

Az irányelv célja, hogy a nevelési programban foglaltak és a sajátos nevelési igény összhangba kerüljenek. Annak biztosítását szolgálja, hogy

- az elvárások igazodjanak a gyermekek fejlődésének üteméhez,
- fejlesztésük a számukra megfelelő területeken valósuljon meg,
- a sajátos nevelési igényű gyermekeket a nevelés, a fejlesztés ne terhelje túl,
- a rehabilitációs, rehabilitációs célú fejlesztő terápiák programjai váljanak az óvodák nevelési programjainak tartalmi elemeivé.

Az irányelv egyaránt vonatkozik a gyógypedagógiai intézményrendszerhez tartozó óvodákban, óvodai csoportokban, és a sajátos nevelési igényű gyermekek többiekkel együtt - integráltan - megvalósuló óvodai nevelésére.

A fejlesztés szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszert minden esetben a gyermekek állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg. A többségi óvodában történő együttnevelés - az illetékes szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleményének figyelembevételével - minden esetben egyéni döntést, esetenként egyéni fejlesztést igényel.

1.3. A rehabilitációs, rehabilitációs ellátás közös elvei

A sajátos nevelési igény kifejezi

a) a gyermek életkori sajátosságainak a fogyatékoság által okozott részleges vagy teljes körű módosulását,

b) a képességek részleges vagy teljes kiesését, fejletlenségét, eltérő ütemű fejleszthetőségét.

Az egészségügyi és pedagógiai rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység olyan teammunkában kialakított és szervezett nevelési folyamatban valósul meg, mely az egyes gyermekek vagy gyermekcsoport igényeitől függő eljárások (időkeret, eszközök, módszerek, terápiák) alkalmazását teszi szükségessé.

A sajátos nevelési igény a szokásos tartalmi és eljárásbeli differenciálástól eltérő, nagyobb mértékű differenciálást, speciális eljárások alkalmazását, illetve kiegészítő fejlesztő, korrekciós, rehabilitációs, rehabilitációs, valamint terápiás célú pedagógiai eljárások alkalmazását teszi szükségessé.

A nevelés, a fejlesztés feltételeit a közoktatási törvény és az ahhoz kapcsolódó jogszabályok határozzák meg. Az általánosan kötelező feltételeket a jogszabályok több területen módosítják, illetve kiegészítik olyan többlétszolgáltatásokkal, amelyeket ki kell alakítani, és hozzáférhetővé kell tenni.

A gyermekek rehabilitációs, rehabilitációs célú fejlesztésének az alapja a szakértői bizottság szakvéleménye. Az óvodai nevelőmunka során figyelemmel kell lenni arra, hogy:

- a sérült kisgyermek harmonikus személyiségfejlődését az elfogadó, az eredményeket értékelő környezet segíti;

- a gyermek iránti elvárást fogyatékoságának jellege, súlyosságának mértéke határozza meg;

- terhelhetőségét biológiai állapota, esetleges társuló fogyatékosága, személyiségjegyei befolyásolják.

A rehabilitációs, rehabilitációs egyéni és/vagy csoportos fejlesztés gyógypedagógiai kompetencia. Az egyéni fejlesztési terv elkészítéséhez a gyermek fogyatékoságának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkező gyógypedagógiai tanár, terapeuta közreműködése szükséges.

1.4. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység közös céljai és feladatai

a) A testi, érzékszervi, értelmi, beszéd- és egyéb fogyatékoságból, az autizmusból fakadó hiányzó vagy sérült funkciók helyreállítása, újak kialakítása.

b) A meglévő ép funkciók bevonása a hiányok pótlása érdekében.

c) A különféle funkciók egyensúlyának kialakítása.

d) A szükséges speciális eszközök elfogadtatása és használatuk megtanítása.

e) Az egyéni sikereket segítő tulajdonságok, funkciók fejlesztése.

A fejlesztés rövid távú céljait minden esetben a fejleszthetőséget megfogalmazó gyógypedagógiai-orsvosi-pszichológiai komplex vizsgálat diagnózisára, javaslatára kell építeni.

1.5. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenységet meghatározó tényezők

a) A fogyatékoság típusa, súlyossága.

b) A fogyatékoság kialakulásának, diagnosztizálásának és a speciális ellátás megkezdésének ideje.

c) A gyermek

- életkora, pszichés és egészségi állapota, rehabilitációs műtétei,

- képességei, kialakult készségei,

- kognitív funkciói, meglévő ismeretei.

Mindezek alapján a fejlesztés magába foglalja a vizuális, akusztikus, taktilis mozgásos észlelés folyamatait, a motoros képességek, a beszéd- és nyelvi készségek fejlesztését. Az egyes fogyatékosági típusok függvényében más-más terület kap nagyobb hangsúlyt.

Halmazott fogyatékoság esetén az adott gyermeknél, gyermekcsoportnál megállapított fogyatékoságok mindegyikére tekintettel kell lenni.

Indokolt esetben a nevelési programot egyéni fejlesztési terv is kiegészítheti.

1.6. A szükséges pedagógiai feltételek biztosítása a sajátos nevelési igényű gyermek számára

- a) A sérülésspecifikus módszerek, terápiák, technikák szakszerű megválasztása és alkalmazása;
- b) az egyéni szükségletekhez igazodóan speciális segédeszközök használata; a segédeszközök elfogadtatása, azok következetes használatára és megóvására nevelés;
- c) a kompenzációs lehetőségek körének bővítése a nem vagy kevésbé sérült funkciók differenciáltabb működésének tudatos fejlesztésével;
- d) annak felismerése, hogy a sajátos nevelési igényű kisgyermek egyes területeken kiemelkedő teljesítményre is képes;
- e) rugalmas szervezeti keretek kialakítása a sajátos nevelési igényű gyermekek egyéni foglalkoztatásának megvalósulásához;
- f) az óvoda pedagógusai, pedagógiai munkát segítő alkalmazottai és a szülők megfelelő tájékoztatása a sajátos nevelési igényű gyermek befogadására, együttműködés a sérült gyermek családjával.

1.7. A többségi óvodákban megvalósuló - integrált - nevelés, oktatás

A sajátos nevelési igényű gyermekek családi nevelését, a közösségbe való beilleszkedését elősegíti/elősegítheti a többi gyermekkel együtt történő integrált nevelésük. Az együttnevelést vállaló intézmény többet vállal, magasabb értéket kínál a sajátos nevelési igényű gyermeknek, mint részvétet és védettséget.

Az integrált fejlesztésben részt vevő óvoda:

a) pedagógiai programjának, illetve a speciális tartalmak közvetítésének figyelembe kell vennie a sajátos nevelési igényű gyermek fejlesztésének igényeit,

b) külön gondot fordít arra, hogy a gyermek minden segítséget megkapjon hátrányainak leküzdéséhez.

Az adott gyermek fejlesztési stratégiájának kialakítását a gyermek fogyatékoságának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkező, az integrált fejlesztésben tapasztalatokkal rendelkező gyógypedagógus, terapeuta segíti (módszertani intézmény, utazótanári szolgálat). Közreműködése kiterjed a gyermeket fejlesztő óvodapedagógusok felkészítésére, a fogadó óvoda sajátos teendői ellátásának tervezésére, folyamatos tanácsadásra, mely az óvodai nevelőmunkán túl a szülők és az óvoda együttműködésére is kellő hangsúlyt helyez.

Az integráltan fejlesztett gyermek számára biztosítani kell mindazokat a speciális eszközöket, egészségügyi és pedagógiai rehabilitációs, rehabilitációs ellátást, melyekre a szakértői és rehabilitációs bizottság javaslatot tesz.

Sikerkritériumnak a gyermekek beilleszkedése, fejlődése, az együtt haladás lehetősége tekinthető, melynek eredményes megvalósítását az alábbiak szolgálják:

a) Az együttnevelés megvalósításában érvényesül a rehabilitációs, rehabilitációs szemlélet és a sérülésspecifikus módszertani eljárások alkalmazása. A módszerek, módszerkombinációk megválasztásában a „sérülésspecifikusság” alkalmazkodást jelent a sajátos nevelési igény típusához, az eltérő mértékéhez, az egyéni fejlődési sajátosságokhoz.

b) A gyermekek integrált nevelésében, fejlesztésében részt vevő, magas szintű pedagógiai, pszichológiai képességekkel (elfogadás, tolerancia, empátia, hitelesség) és az együttneveléshez szükséges kompetenciákkal rendelkező óvodapedagógus

- szükség esetén egyéni fejlesztési tervet készít, individuális módszereket, technikákat alkalmaz,

- a foglalkozások során a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat beépíti, a gyermek fejlődésének elemzése alapján - szükség esetén - eljárásait megváltoztatja, az adott szükségletre igazodó módszereket megválasztja,

- egy-egy nevelési helyzet, problémamegoldásához alternatívákat keres,

- alkalmazkodik az eltérő képességekhez, az eltérő viselkedésekhez,

- együttműködik a különböző szakemberekkel, a gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépíti a pedagógiai folyamatokba.

c) A gyermek fogyatékoságának típusához igazodó szakképesítéssel rendelkező - gyógypedagógiai tanár/terapeuta - az együttműködés során:

- segíti a pedagógiai diagnózis értelmezését, figyelemmel kíséri a gyermek haladását,

- javaslatot tesz gyógypedagógia-specifikus módszerek, módszerkombinációk alkalmazására, az egyéni fejlesztési szükségletre igazodó módszerváltásokra, a gyermek igényeihez igazodó környezet kialakítására,

- segítséget nyújt a szükséges speciális (segéd)eszközök kiválasztásában, tájékoztat a beszerzés lehetőségéről,
 - együttműködik az óvodapedagógusokkal, figyelembe veszi a gyermekkel foglalkozó óvodapedagógus tapasztalatait, észrevételeit, javaslatait,
 - kapcsolatot tart a szülővel a rehabilitáció sikerességét szolgáló ismeretek átadásával.
- Az integrált nevelésben közreműködő oktatási intézmények az egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények szak- és pedagógiai szakmai szolgáltatását, az utazó gyógypedagógiai hálózat működtetésére kijelölt intézmények segítségét vehetik igénybe a megyei/fővárosi oktatás-fejlesztési tervekben meghatározott feladatellátás szerint.

2. A sajátos nevelési igényű gyermekek sérülésspecifikus fejlesztésének elvei, feladatai az óvodai nevelés során

2.1. A testi fogyatékos (mozgáskorlátozott) gyermek

A testi fogyatékos (mozgáskorlátozott) gyermeknél a mozgásszervrendszer veleszületett vagy szerzett károsodása és/vagy funkciózavara miatt jelentős és maradandó mozgásos akadályozottság áll fenn, melynek következtében megváltozik a mozgásos tapasztalatszerzés és a szocializáció. A különleges gondozási igényt meghatározza a károsodás keletkezésének ideje, formája, mértéke és területe.

A jelentősen eltérő kóreredet - végtagredukciós fejlődési rendellenességek és szerzett vétaghiányok; petyhüdt bénulást okozó kórformák; a korai agykárosodás utáni mozgás-rendellenességek; egyéb, maradandó mozgásállapot-változást, mozgáskorlátozottságot okozó kórformák; a halmozott sérüléssel járó különböző kórformák - és károsodás miatt a mozgáskorlátozottság egyénileg is sok eltérést mutat.

A testi fogyatékos (mozgáskorlátozott és halmozottan sérült mozgáskorlátozott) gyermek óvodai nevelése során kiemelt feladat a speciális, egyénre szabott eszközök használatának kipróbálása, megtanítása, s ezek segítségével a tágabb és szűkebb környezet minél sokrétűbb megismertetése, és ily módon az életkornak megfelelő tapasztalatok megszerzetése, a megtanult mozgás alkalmaztatása. Az óvodában biztosítani kell - a gyermek állapotának megfelelően - az akadálymentes közlekedést, a megfelelő mozgás- és étletteret (az ehhez szükséges eszközöket, például lejtő, kapaszkodó), mindig szem előtt tartva az önállóságra nevelés elvét. A mozgásnevelést az óvodai foglalkozások körébe kell beépíteni. Az elsajátított mozgásminták rögzítése, a szükséges korrekciós helyzetek alkalmaztatása a napirend egészét átszövő feladat.

A halmozottan sérült mozgáskorlátozott gyermekek esetében a mozgáskorlátozottságon kívül még más - érzékszervi, beszéd- vagy értelmi sérülés - is nehezíti a fejlesztés lehetőségét. Fejlesztésük döntően a mozgáskorlátozottak pedagógiája és a társuló fogyatékoság gyógypedagógiai módszereinek kombinációival történik.

2.2. A látássérült gyermek

A látássérült gyermek látásteljesítménye (vízusa) az ép látáshoz (vízus: 1) viszonyítva két szemmel és korrigáltan (szemüveggel) is 0-0,33 (0-33%-os látásteljesítmény) közötti. A látássérült gyermekek a nevelés-oktatás szempontjából lehetnek: vakok, aliglátók és gyengéklátók. A speciális, gyermekekre szabott pedagógiai program meghatározója a látásélesség mellett: a látássérülés kóroki tényezője, a látássérülés bekövetkeztének időpontja, és a látássérüléshez esetleg csatlakozó egyéb fogyatékoság, rendellenesség.

A látási kontroll hiányosságainak korrigálására minden látássérült gyermek esetében segíteni kell a részvételt a közös játékban, a közösséghez való alkalmazkodást, a viselkedési formák megtanulását és gyakorlását, a közösség előtti szereplést.

Kiemelt hangsúlyt kap az önkiszolgálás megtanítása, a tárgyak és helyük megismertetése, a rendszeretet, a higiéné, különösen a szem és a kéz tisztán tartása.

Az óvodai nevelés során mindvégig figyelembe kell venni a látássérült gyermek fizikai terhelhetőségének korlátait, különös tekintettel az adott szembetegségre.

a) Az óvodai nevelésben részesülő vak gyermekeknél (vízus: 0) is kiemelt szerepet kap a játék, ami tág lehetőséget ad az ép érzékszervek aktivizálásával a hallás, tapintás, szaglás, íz-érzékelés, mozgás-ritmus, tájékozódási képesség intenzív fejlesztésére. Kiemelten fontos a testkultúra kialakítása, a tartáshibák megelőzése, a helyes testtartás megtanítása, majd folyamatos fejlesztése.

Az önkiszolgálás terén életkoruk és sérültségük mértéke szerinti önállóság kialakítása a cél. A környezetük valóságghú megismerése széles körű érzékeltetéshez, a biztonságos téri tájékozódás támpontokhoz kötötten valósítható meg. Az eszközök kiválasztásánál - színek helyett - elsődleges szempont a jól tapinthatóság biztosítása. A számélmények kialakulását az akusztikus minták, a mozgás és a verbális kifejezések is hatékonyabbá teszik, az óvodai foglalkozások során a hatrekeszes dobozok, gombás-, szöges táblák alkalmazása a Braille-írás-, -olvasásrendszer megtanulását készíti elő.

b) Az *aliglátó* gyermekek (vízus: a fényérzéstől 10%-os látásteljesítményig) adottságaik szerint vagy a tapintó-halló vagy a látó-halló (tapintó) életmódra készíthetők fel.

A gyakorlatilag vaknak tekinthető aliglátók (pl. fényérzékelők, színeket felismerők) nevelési programja a tapintó-halló életmódra felkészítést célozza [2.2. a) pont], de nem hanyagolható el látásteljesítményük megőrzése, intenzív fejlesztése sem.

Az aliglátó gyermekek közül a látásukat praktikusán is használók számára olyan fejlesztő programot kell biztosítani, mely a látó-halló (tapintó) életmódra felkészítést tűzi ki célul.

A fejlesztés fő területei ez esetben megegyeznek a gyengénlátó gyermekek nevelésének elveivel [2.2. c) pont].

c) A *gyengénlátó* gyermekek (vízus: 10%-os látásteljesítménytől 33%-ig) főleg látásuk útján tájékozódnak a világban, de az ép látásúakhoz képest sokkal közelebből, kisebb térben tudják azt használni. Nevelésük speciális optikai eszközök segítségével a vizuális megismerés útján történik, de jelentős szerep jut a nevelésben a többi, elsősorban a hallási és tapintási analízátor kompenzatív működésének is. Kiemelten fontos a testtartási hibák megelőzése, a helyes testtartás megtanítása, az ehhez szükséges környezet (pl. dönthető asztal, egyéni megvilágítás) biztosítása.

A gyengénlátó gyermek fejlesztésének kiemelt területei az óvodában:

A gyengénlátó gyermek gondolkodás- és beszédfejlődését a látásos élmények hiányossága jelentősen befolyásolja, ezért különösen fontos a környezet vizuális megismertetése.

Területei:

- Látásnevelés: a látás használatának megtanítása a távoli és a közeli környezetben.

- A nagymozgás fejlesztése: mozgáskoordináció, mozgásbiztonság.

- Térbeli tájékozódás a látás felhasználásával.

- A finommozgás fejlesztése: a kézügyesség fejlesztése, az írás előkészítése.

- A látás-mozgáskoordináció fejlesztése: finommozgások és nagymozgások esetében egyaránt.

d) A *halmozottan fogyatékos látássérült* gyermekek esetében a látás hiányán vagy különböző mértékű csökkenésén kívül még más, testi, érzékszervi vagy értelmi sérülés is nehezíti a fejlesztés lehetőségét, amely döntően a látássérültek pedagógiája és a társuló fogyatékoság gyógypedagógiai módszereinek kombinációival történik. Az eredményességet a döntően egyéni vagy kiscsoportos szervezés biztosítja. Ez gyógypedagógiai óvodai ellátásban valósulhat meg. Abban az esetben, amikor az enyhébb látási sérülésekhez enyhébb fogyatékoságok csatlakoznak, akkor az integrált óvodai nevelés is lehet eredményes.

2.3. A súlyosan hallássérült - siket - és enyhébben hallássérült - nagyothalló - gyermek

A súlyosan hallássérült - siket - és enyhébben hallássérült - nagyothalló - gyermekek hallásvesztése a főbb beszédfrekvenciákon olyan mértékű, hogy ennek következtében a beszédnek hallás útján történő megértésére nem, vagy csak részben képesek. A halláskárosodás miatt - az állapot fennmaradása esetén - a beszédkommunikációban az érthető ejtés teljesen elmarad, vagy erősen sérül. Fentiek miatt korlátozott a nyelvi alapokon történő fogalmi gondolkodás kialakulása, aminek következtében módosul a gyermek megismerő tevékenysége, esetenként egész személyisége megváltozhat. A legkorábbi életkortól alkalmazott orvosi-egészségügyi és speciális pedagógiai ellátás együttes alkalmazása megvalósításával a súlyos következmények csökkenthetők.

A megfelelő otológiai, audiológiai gondozás, a korszerű hallókészülékkel történő ellátás és hallásjavító műtétek mellett a speciális pedagógiai segítség eredményeként a gyermek óvodás életkorára elérhető, hogy a súlyos fokban hallássérült (siket) kisgyermek jelzi a hang érzékelését. Képes lesz az emberi hang kommunikációs funkciójának felismerésére. A beszédhallás fejlődésével és a szájra irányultság kialakulásával párhuzamosan tudatos hangadásra képessé válik. Megindul a passzív és aktív szókinés fejlődése, akusztikusan is körvonalazódnak az első aktív szavak. Mindez a szülők folyamatos közreműködését és együttműködését is igényli.

Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a súlyosan hallássérült szülők gyermekeire. Nagy részük használja a jelkommunikációt vagy annak elemeit, mint kifejezőeszközt.

Kívánatos, hogy a (gyógy)pedagógus oly mértékben legyen jártas a jelnyelv használatában, hogy azt, valamint az ujj-abc-t szükség esetén fel tudja használni a gyermekekkel való kommunikációban és a hallássérült szülőkkel való érintkezésben.

Az enyhébben hallássérült (nagyothalló) és a korai életkorban cochlea implantált kisgyermekek képessé válnak a hallásra épített kommunikációra.

A nyelvi és pszichoszociális fejlettség kedvező esetben olyan szintű lehet az óvodás kor kezdetére, hogy a hallássérült kisgyermek egy része további speciális segítséggel halló társaival együtt vehet részt óvodai nevelésben.

A hallássérült gyermekek óvodai nevelésének központi feladata - a korai pedagógiai és audiológiai gondozásra építve - a nyelvi kommunikáció megalapozása, megindítása, fejlesztése. A fejlesztés eredményességét döntően meghatározza, hogy a gyermek az óvodába lépés időszakában milyen

beszédmegértési, beszédkészenléti állapotban van. Ez függ a hallásállapottól és a beszéd kialakulását egyénenként is nagymértékben és eltérő módon befolyásoló egyéb tényezőktől (például mentális állapot, szociokulturális környezet stb.).

Az anyanyelvi-kommunikációs fejlesztés az óvoda egész napi tevékenységében megjelenik. Minden, a szocializációt hatékonyan segítő munkajellegű tevékenységbe be kell vonni a hallássérült gyermekeket.

A fejlesztés feladatai:

a) *A súlyos fokban hallássérült - siket - gyermekek* (a beszédteremtőben mért hallásszintek átlaga 90 dB vagy nagyobb veszteséget mutat) óvodás életkorban történő fejlesztési feladata a nyelvi kommunikáció rendszerében a hallás fejlesztése, a hangos beszéd aktív használatának építése, a grafomotoros készségfejlesztés és a diszfázia-prevenció.

Az óvodai nevelés során arra kell törekedni, hogy a súlyos fokban hallássérült kisgyermek hangmegnyilvánulásaiival, majd beszéddel hívja fel magára a figyelmet, közölje kívánságait. Környezete igyekezzon a gyermek közölnivalóját, kommunikációs próbálkozásait megérteni.

Az óvodai nevelés egész időtartamát átfogó feladat a kognitív funkciók és az érzelmi élet fejlesztése, alapvető önkiszolgálási szokások elsajátítása, az aktív nyelvhasználat építése. Ennek keretében kell fejleszteni a beszédértést, szókinccset, szájról olvasási készséget, érthető kiejtésre nevelést.

A nyelvi kommunikáció megalapozása érdekében kívánatos, hogy értsék legalább 300-400 szó terjedelmében a hozzájuk intézett kérdéseket, közléseket, azok globális szóképi felismerését, mondatba foglalt formában is.

b) *Az enyhe fokban hallássérült - nagyothalló - gyermekek* a beszédteremtőben mért hallásszintek enyhe nagyothallás esetében 30-45 dB, közepsúlyos esetben 45-65 dB, súlyos esetben 65-90 dB hallásvesztéget mutatnak. A nagyothalló óvodás korú gyermekek az emberi beszédhang, a környezeti hangok korlátozott felfogására, differenciálására képesek. Beszédfejlődésük késve, általában spontán (hallókészülék segítségével), esetenként azonban csak speciális segítséggel indul meg.

A nagyothalló gyermekek óvodai fejlesztésében hangsúlyt kap a nyelvi kommunikáció megindítása, a kommunikációs igény és tevékenység állandó erősítése, a beszédértés, a szókinccsfejlesztés, a szintaktikai elemek nyelvhasználatba építése, a beszédérthetőség folyamatos javítása, melynek eredményeként a nagyothalló gyermekek különböző mértékben közelítik meg a halló társak nyelvi teljesítményét.

A hallássérült kisgyermek eredményes fejlesztésének feltétele a gyermeket körülvevő környezet minden elemében a nyelvi kommunikáció helyzetekhez kötött alkalmazása, szükség esetén a beszédértést és a konkrét megnyilvánulást segítő egyéb eszközrendszerek használata, valamint a családi szociális háttér bekapcsolása a kommunikáció-fejlesztés rendszerébe.

c) *A hallásukat műtéti úton helyreállított/létrehozott (pl. cochlea implantált) hallássérült gyermeknél* - egyik vagy mindkét oldalon végzett hallásjavító műtét után - fizikai értelemben közel ép hallás mérhető.

Fejlesztésük stratégiája döntően a beszédhallásra alapozott módszerek alkalmazásával történik.

Szövegértésük, hangzó beszéd produkciójuk fejlődése hasonlóságot mutat a hallók beszédfejlődésével.

Fejleszthetőségük, fejlődési ütemük döntően függ a műtét időpontjától. A minél korábban végzett hallásjavító műtét előtti és utáni pedagógiai rehabilitációs és rehabilitációs fejlesztés - valamint azzal párhuzamosan -, az audiológiai gondozás eredményezi a nyelvi fejlődés gyorsabb, magasabb szintű elsajátítását.

Fejlesztésük kívánatos színtere az ép hallásúak környezetében van. Teljesítményüket döntően befolyásolja intellektusuk, esetleges - a pszichés fejlődés zavara miatti - beszéd-, nyelvtanulási akadályozottságuk.

d) *A halmozottan fogyatékos hallássérült óvodás korú gyermekek* esetében a hallás különböző mértékű csökkenésén kívül még más (esetenként több: például testi, érzékszervi, értelmi vagy a pszichés fejlődés zavara) fogyatékoság is súlyosbítja a fejlesztés lehetőségét. A velük való foglalkozás döntően a szurdopedagógia és a társuló fogyatékoság gyógypedagógiai módszereinek kombinációival, egyéni fejlesztési terv alapján történik. Fejlesztésüket eredményesen egyéni vagy kiscsoportos formában lehet megvalósítani.

3. Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek

Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek fejlesztésében meghatározó a nem fogyatékos óvodás korúakkal történő együttnevelés. A spontán tanulást, a társakkal való együttműködést, a kommunikáció fejlődését segítik azok az élmények, tapasztalatok és minták, amelyeket a gyermek a kortárs csoportban megél. Az integrált óvodai nevelés keretében szükség szerint gondoskodni kell a folyamatos gyógypedagógiai segítségéről.

Külön óvodai csoport létesítése kizárólag az 5. életévét betöltött - óvodai nevelésre kötelezett - és a komplex - gyógypedagógiai, pedagógiai, pszichológiai és orvosi - vizsgálat diagnózisa alapján egyértelműen az enyhe értelmi fogyatékos övezetbe sorolt gyermekek számára abban az esetben lehet szakmailag indokolt,

ha az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget a gyermek vélhetően csak a speciális nevelés keretében biztosított, intenzív gyógypedagógiai fejlesztés mellett éri el.

4. A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermek

A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermekek óvodai nevelése a korai fejlesztésre épül. A kis lépések elvét alkalmazva, a gyermekekre jellemző cselekvésbe ágyazott gondolkodást figyelembe vevő képességfejlesztésük kellő időt, alkalmat biztosít:

- a) az alapmozgások kialakítására, fejlesztésére,
- b) a minimális kontaktus, kooperációs készség, a nonverbális és verbális kommunikáció fejlesztésére,
- c) a beszédindításra, a beszédmegértés fejlesztésére, az aktív szókinccs bővítésére,
- d) az alapvető önkiszolgálási szokások kialakítására,
- e) az adekvát játékhasználat elsajátítására, a kognitív funkciók fejlesztésére.

Ezek kialakításánál kiemelt szerepe van a rendszerességnek, az utánzásnak, a gesztussal kísért, egyszerű verbális utasításnak, a zenének, a ritmusnak, a sok ismétlésnek.

Az egymáshoz való közeledés, az egymás melletti tevékenykedés fejlesztése a csoportos foglalkozásokon valósítható meg.

5. A beszéd fogyatékos/súlyos, akadályozott beszédfejlődésű gyermek

A beszéd fogyatékos/súlyos, akadályozott beszédfejlődésű gyermek szenzoros, motoros vagy szenzomotoros problémája (megkészt beszédfejlődés, centrális dyslalia, súlyos orrhangzóság stb.), illetve a beszédhibához csatlakozó tanulási és/vagy magatartási zavara miatt eltérően fejlődik. Mindez az anyanyelvi fejlettség alacsony szintjében, a beszédszervek gyengeségében, a beszédhangok tiszta ejtésének hiányában, a szegényes szókinccsben, a beszédmozgásokról szerzett emlékképek felhasználásának hiányában, a grammatikai fejletlenségben, az utánzóképeség gyengeségében nyilvánul meg.

A fejlesztés az anyanyelvi nevelést középpontba állító, speciális terápiákat alkalmazó intenzív, komplex - az életkori sajátosságokat, a játékoság elvét szem előtt tartó - nevelési környezetben valósulhat meg.

Az óvodai nevelés során az anyanyelvi nevelés, a mozgás, a kommunikáció, illetve a vizuomotoros koordinációs készség fejlesztése, a speciális terápiák alkalmazása (diszlexia-prevenció, grafomotoros fejlesztés stb.) segít az iskolába lépéshez szükséges fejlettség elérésében.

6. Az autista, autisztikus gyermek

Az autizmus-spektrumzavarok lényege a társas viselkedés, a kommunikációs és sajátos gondolkodási képességek minőségi károsodása, amely jellegzetes viselkedési tünetekben nyilvánul meg. Az autisztikus gyermekekre legjellemzőbb a kölcsönösséget igénylő társas viselkedési készségek területén tapasztalható gondolkodási képesség sajátos hiányosságai, a beszéd szintjéhez képest károsodott kölcsönös kommunikáció, a rugalmas viselkedés, a szervezés és kivitelezés képességének minőségi sérülése és az egyenletlen képességprofil.

Az autisztikus kisgyermek lehető legkorábbi diagnózist követő rehabilitációs terápiája megelőzheti a kóros viselkedés kialakulását, enyhítheti a fejlődés devianciáját. Ennek eredményeként (ha mentális szintje megengedi) óvodába lépéskor már rendelkezhet korlátozott mennyiségű, de célszerűen használt augmentált - vizuálisan segített - kommunikációs eszközzel. A szociális interakció csecsemőkori szintjét segítséggel használhatja, és a kölcsönösséget igénylő társas viselkedési helyzetekben, illetve környezetében az egyéni fejlesztéshez szükséges viselkedéselemekkel képességeitől függő szinten rendelkezhet.

A korai speciális terápia hiányában ezek lesznek az óvodai fejlesztés fő céljai, kiegészítve a viselkedésproblémák, viselkedés- és gondolkodási készségek terápiájával, szükség esetén a korai elemi készségek kialakításával (szobatisztaság, rágás-evés, önkiszolgálás) fejlesztésének elemeivel.

A jó értelmi képességekkel rendelkező, jól beszélő autisztikus kisgyermek számára is a kommunikációs, szociális és kognitív rehabilitációs terápia az óvodai nevelés elsődleges feladata. Ennek érdekében az óvodai nevelés, illetve ideálisan a szülőkkal való együttműködés eredményeképpen az egész ében töltött idő - különösen a természetes élethelyzetek - használandóak a fejlesztésre. A fejlesztések során szükséges az intenzív, jól strukturált és a meglévő töredékkészségek használata, az egyéni motiváció megteremtése, a speciálisan a gyermek szükségleteihez alkalmazkodó módszerek alkalmazása.

Az óvodai fejlesztés alapja minden esetben pszichológiai képességmérés. A fejlődési szint és szociális alkalmazkodás követése egyéni tervekkel történik, speciális eszközök és módszerek használatával, egyéni fejlesztési helyzetben megalapozva. Az autisztikus gyermekek szükségleteinek megfelelő fejlesztéséhez az

óvodai környezet megfelelő kialakítása, és a speciális módszerekben képzett szakember vagy fejlesztő asszisztens jelenléte szükséges.

2. számú melléklet a 2/2005. (III. 1.) OM rendelethez

A Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve

1. Általános elvek

1.1. Nemzeti alaptanterv alkalmazása a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásában

A Nemzeti alaptanterv (a továbbiakban: NAT) a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának is alapszabványa, az abban meghatározott kiemelt fejlesztési feladatok a sajátos nevelési igényű tanulóknak is érvényesek. A sajátos nevelési igényű tanulókat nevelő-oktató iskolák pedagógiai programjuk, helyi tantervük elkészítésénél figyelembe veszik:

- a közoktatási törvény, a NAT és az Irányelv rájuk vonatkozó előírásait,
- a kollégiumi nevelés országos alapprogramját,
- a nevelés és oktatás helyi célkitűzéseit és lehetőségeit,
- a helyi önkormányzati intézményfenntartó minőségirányítási programját,
- a szülők elvárásait és
- az általuk nevelt tanulók sajátosságait.

1.2. Az Irányelv célja

Az Irányelvben foglaltak célja, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók esetében a tartalmi szabályozás és a gyermeki sajátosságok ugyanúgy összhangba kerüljenek, mint más gyermekeknél. Az Irányelv annak biztosítását szolgálja, hogy:

- a fejlesztés a számukra megfelelő tartalmak közvetítése során valósuljon meg, segítse a minél teljesebb önállóság elérését és a társadalomba való mind teljesebb beilleszkedést,
- az iskola fejlesztési követelményei igazodjanak a fejlődés lehetséges üteméhez,
- ha szükséges, a fejlesztés az iskoláskor előtti képességfejlődés területeire is terjedjen ki,
- a rehabilitációs célú fejlesztő terápiák programjai váljanak az intézmények pedagógiai programjainak tartalmi elemeivé,
- a tanulókat a nevelés, oktatás, fejlesztés ne terhelje túl.

Ennek érvényesítése érdekében meghatározza:

- a tartalmak kijelölésekor egyes területek módosításának, elhagyásának vagy egyszerűsítésének, illetve új területek bevonásának lehetőségeit,
- a sérült képességek rehabilitációs, habilitációs célú korrekciójának területeit,
- a nevelés, oktatás és fejlesztés szokásosnál nagyobb mértékű időbeli kiterjesztésére vonatkozó javaslatokat.

Az Irányelv egyaránt vonatkozik a sajátos nevelési igényű tanulóknak a nem sajátos nevelési igényű tanulókkal együtt (integráltan) és a tőlük elkülönítetten (gyógypedagógiai intézményekben) történő nevelésére, oktatására.

1.3. A sajátos nevelési igényű tanulók habilitációs, rehabilitációs célú ellátása

A sajátos nevelési igényű tanulók különleges gondozási igénye biológiai, pszichológiai és szociális tulajdonság-együttes, amely a tanuló nevelhetőségének, oktathatóságának, képezhetőségének az átlagtól eltérő jellegzetes különbségeit fejezi ki. A tanulók között fennálló - egyéni adottságokból és igényekből adódó - különbségeket az iskolák a helyi pedagógiai programok kialakításakor veszik figyelembe.

A sajátos nevelési igény kifejezi:

- a) a tanuló életkori sajátosságainak fogyatékoság által okozott részleges vagy teljes körű módosulását,
- b) az iskolai tanulásához szükséges képességek részleges vagy teljes kiesését, fejletlenségét, lassúbb ütemű és az átlagtól eltérő szintű fejleszetheitőségét.

A sajátos nevelési igény a szokásos tartalmi és eljárásbeli differenciálástól eltérő, nagyobb mértékű differenciálást, speciális eljárások alkalmazását, illetve kiegészítő fejlesztő, korrekciós, habilitációs, rehabilitációs, valamint terápiás célú pedagógiai eljárások alkalmazását teszi szükségessé.

1.3.1. A habilitációs, rehabilitációs ellátás közös elvei

a) A sajátos nevelési igényű tanulók nevelésében, oktatásában részt vevő közoktatási intézmények egész nevelési-oktatási rendszerét átfogó, hosszú távú habilitációs, rehabilitációs célok és feladatok határozzák meg, melyeket az intézmény dokumentumai tartalmaznak.

b) A habilitációs, rehabilitációs tevékenység olyan szakmaközi együttműködésben kialakított és szervezett nyitott tanítási-tanulási folyamatban valósul meg, mely az egyes tanulók vagy tanulócsoportok igényeitől függő eljárások, időkeret, eszközök, módszerek, terápiák alkalmazását teszi szükségessé.

1.3.2. A habilitációs, rehabilitációs tevékenység közös céljai és feladatai

a) A testi, érzékszervi, értelmi, beszéd- és egyéb fogyatékoságból, az autizmusból fakadó hiányzó vagy sérült funkciók helyreállítása, újak kialakítása.

b) A meglévő ép funkciók bevonása a hiányok pótlása érdekében.

c) A különféle funkciók egyensúlyának kialakítása.

d) A szükséges speciális eszközök elfogadtatása és használatuk megtanítása.

e) Az egyéni sikereket segítő, a társadalmi együttélés szempontjából kívánatos egyéni tulajdonságok, funkciók fejlesztése.

1.3.3. A habilitációs, rehabilitációs tevékenységet meghatározó tényezők

a) A fogyatékoság típusa, súlyossága.

b) A fogyatékoság kialakulásának ideje.

c) A sajátos nevelési igényű tanuló

- életkora, pszichés és egészségi állapota, rehabilitációs műtétei,

- képességei, kialakult készségei,

- kognitív funkciói, meglévő ismeretei.

d) A társadalmi integráció kívánalmai: lehetséges egyéni életút, továbbtanulás, pályaválasztás, életvitel.

A sajátos nevelési igényű tanuló fejlesztésére vonatkozó célokat, feladatokat, tartalmakat, tevékenységeket, követelményeket meg kell jeleníteni:

a) az intézmény pedagógiai programjában,

b) az intézmény minőségirányítási programjában (tervezési és ellenőrzési szinten),

c) a helyi tantervben műveltségi területek, tantárgyak programjában,

d) a tematikus egységekhez, tervekhez kapcsolódó tanítási-tanulási programban,

e) az egyéni fejlesztési tervben.

A szakirányú végzettséggel rendelkező gyógypedagógiai tanár/terapeuta kompetenciája:

1. a programok, programcsomagok összeállítása,

2. a habilitációs, rehabilitációs egyéni és kiscsoportos fejlesztés,

3. közreműködés az integrált nevelés, oktatás keretein belül a tanítási órákba beépülő habilitációs, rehabilitációs fejlesztő tevékenység tervezésében, ezt követően a konzultációban.

1.4. A szükséges pedagógiai feltételek biztosítása a sajátos nevelési igényű tanulók számára

A nevelés, oktatás, fejlesztés kötelezően biztosítandó pedagógiai feltételeit a közoktatási törvény foglalja össze. A közoktatási törvény a sajátos nevelési igényű tanulókhöz igazodva az általánosan kötelező feltételeket több területen módosítja, illetve kiegészíti olyan többlétszolgáltatásokkal, amelyeket ki kell alakítani, és hozzáférhetővé tenni a sajátos nevelési igényű tanulók számára, mint például:

- speciális tanterv, tankönyvek, tanulási segédletek,

- speciális gyógyászati, valamint tanulást, életvitelt segítő technikai eszközök.

1.5. A többségi intézményekben megvalósuló (integrált) nevelés, oktatás

A sajátos nevelési igényű tanulók eredményes szocializációját, iskolai pályafutását elősegítheti a nem sajátos nevelési igényű tanulókkal együtt történő - integrált - oktatásuk. Az együttnevelést megvalósító intézmény többet vállal, magasabb értéket kínál, mint részvétet és védettséget. Sikerkritériumnak a tanulók beilleszkedése, a többi tanulóval való együtt haladása tekinthető, melynek eredményes megvalósítását az alábbi tényezők biztosítják:

- Az együttnevelést megvalósító iskolák pedagógusainak, a szülők közösségének felkészítése a sajátos nevelési igényű tanulók fogadására.

- Az együttnevelés megvalósításában, a különböző pedagógiai színtereken a habilitációs, rehabilitációs szemlélet érvényesülése és a sérülésspecifikus módszertani eljárások alkalmazása. A módszerek, módszerkombinációk megválasztásában a „sérülésspecifikusság” alkalmazkodást jelent a sajátos nevelési igény típusához, az elmaradások súlyosságához, az egyéni fejlődési sajátosságokhoz.

- A nyitott tanítási-tanulási folyamatban megvalósuló tevékenység, amely lehetővé teszi az egyes gyermek vagy csoport igényeitől függő pedagógiai - esetenként egészségügyi - eljárások, eszközök, módszerek, terápiák, a tanítás-tanulást segítő speciális eszközök alkalmazását.

- A sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésében, oktatásában, fejlesztésében részt vevő, magas szintű pedagógiai, pszichológiai képességekkel (elfogadás, tolerancia, empátia, hitelesség) és az együttneveléshez szükséges kompetenciákkal rendelkező pedagógus, aki

a) a tananyag-feldolgozásnál figyelembe veszi a tantárgyi tartalmak - egyes sajátos nevelési igényű tanulók csoportjaira jellemző - módosulásait;

b) szükség esetén egyéni fejlesztési tervet készít, ennek alapján egyéni haladási ütemet biztosít, a differenciált nevelés, oktatás céljából individuális módszereket, technikákat alkalmaz;

c) a tanórai tevékenységek, foglalkozások során a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat beépíti, a folyamatos értékelés, hatékonyság-vizsgálat, a tanulói teljesítmények elemzése alapján - szükség esetén - megváltoztatja eljárásait, az adott szükséglethez igazodó módszereket alkalmaz;

d) egy-egy tanulási, nevelési helyzet, probléma megoldásához alternatívákat keres;

e) alkalmazkodik az eltérő képességekhez, az eltérő viselkedésekhez;

f) együttműködik különböző szakemberekkel, a gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépíti a pedagógiai folyamatokba.

A sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésében, oktatásában, fejlesztésében részt vevő - a tanuló fogyatékoságának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkező - gyógypedagógiai tanár/terapeuta az együttműködés során

a) segíti a pedagógiai diagnózis értelmezését;

b) javaslatot tesz a fogyatékoság típusához, a tanuló egyéni igényeihez szükséges környezet kialakítására (a tanuló elhelyezése az osztályteremben, szükséges megvilágítás, hely- és helyzetváltoztatást segítő bútorok, eszközök alkalmazása stb.);

c) segítséget nyújt a tanuláshoz, művelődéshez szükséges speciális segédeszközök kiválasztásában, tájékoztat a beszerzési lehetőségekről;

d) javaslatot tesz gyógypedagógiai specifikus módszerek, módszerkombinációk alkalmazására;

e) figyelemmel kíséri a tanulók haladását, részt vesz a részeredmények értékelésében, javaslatot tesz az egyéni fejlesztési szükséglethez igazodó módszerváltásokra;

f) együttműködik a többségi pedagógusokkal, figyelembe veszi a tanulóval foglalkozó pedagógus tapasztalatait, észrevételeit, javaslatait;

g) terápiás fejlesztő tevékenységet végez a tanulóval való közvetlen foglalkozásokon - egyéni fejlesztési terv alapján a rehabilitációs fejlesztést szolgáló órakeretben -, ennek során támaszkodik a tanuló meglévő képességeire, az ép funkciókra.

Az integrált nevelésben, oktatásban részt vállaló közoktatási intézmények igénybe vehetik az egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények, szak- és pedagógiai szakmai szolgáltatását, az utazó gyógypedagógiai hálózat működtetésére kijelölt intézmények segítségét a megyei/fővárosi közoktatás-fejlesztési tervekben meghatározott feladatellátás szerint.

1.6. A kollégiumot is magában foglaló intézmények pedagógiai programja

A sajátos nevelési igényű tanulók egy része többcélú - kollégiumot (diákotthont) is magába foglaló - gyógypedagógiai intézményben teljesíti tankötelezettségét. Az intézmények pedagógiai programját az Irányelvben megfogalmazott célok, tartalmak és feladatok, valamint a Kollégiumi nevelés alapprogramjának figyelembevételével kell elkészíteni.

A kollégiumi nevelőmunka a társadalmi beilleszkedéshez szükséges képességek fejlesztését szolgálja. Ennek során jelentős szerepet kap az egyéni bánásmód, a személyre szabott nevelési eljárások, az egészségügyi és pedagógiai célú habilitációs, rehabilitációs tevékenységformák alkalmazása.

A diákotthoni foglalkozások szervezésekor kiemelt szerepet kap:

- a szocializációt segítő képességek (együttműködés, alkalmazkodás, normakövetés, önállóság, önellátás, önkifejezés, pozitív önértékelés) fejlesztése,

- az egyéni tanulási és ismeretszerzési technikák megtanulása, alkalmazása,

- az egészséges életmódra nevelés - a tanuló speciális igényeihez igazítva az egészség megőrzéséhez szükséges technikák, képességek megszerzése, megőrzése,

- a környezeti nevelés, az egyéni igények alapján a saját környezet megfelelő kialakítása,

- a szabadidős program, önkiszolgálás, munka, tehetséggondozás, felzárkóztatás, társas kapcsolatok, közösségi tevékenységek alkalmazása, amelyek a tanuló eredményes társadalmi beilleszkedését segítik elő.

2. A testi fogyatékos (mozgáskorlátozott) tanulók iskolai fejlesztésének elvei

2.1. A mozgáskorlátozott tanuló

Mozgáskorlátozott az a tanuló, akinél a mozgásszervrendszer veleszületett vagy szerzett károsodása és/vagy funkciózavara miatt jelentős és maradandó mozgásos akadályozottság áll fenn, melynek következtében megváltozik a mozgásos tapasztalatszerzés és a szocializáció.

A tanuló speciális nevelési szükségletét meghatározza a károsodás keletkezésének ideje, annak formája, mértéke és területe. Egy kategóriába tartoznak azok a mozgásos tünetcsoportok, amelyek a pedagógiai gyakorlat terén azonos vagy hasonló feladatot jelentenek.

Ebből a szempontból a következő csoportosítás alakítható ki:

- végtagredukciós fejlődési rendellenességek és szerzett végtaghiányok,
- petyhüdt bénulást okozó kórformák,
- a korai agykárosodás utáni mozgás-rendellenességek,
- egyéb, maradandó mozgásállapot-változást, mozgáskorlátozottságot okozó kórformák,
- a halmozott sérüléssel járó különböző kórformák.

A mozgás minden kisgyermek tapasztalatszerzési lehetőségére hatással van, befolyásolja személyiségfejlődését is. A sérült gyermek esetében a mozgásos tanulás lehetősége módosul. Mások a környezetéről, a saját testéről szerzett tapasztalatai, mint az ép mozgású társainak. A mozgásállapot tartóssága, visszafordíthatatlansága is befolyásolja a fejlődésmenetet. Ez nem ritkán az átlagostól eltérő pszichés, szociális és fizikai szükségleteket teremt.

A jelentősen eltérő kóreredit és károsodás miatt a mozgáskorlátozottság egyénileg is sok eltérést mutat. Ebből eredően a tanulók más-más személyiségfejlődési utat járnak be. Nevelhetőségüket meghatározza, hogy tapasztalatszerzési lehetőségeik beszűkültek, a környezethez való alkalmazkodásukban gátoltak. A hely- és helyzetváltoztatás, az önkiszolgálás, a kézfunkció, a manipuláció, a tárgy- és eszközhasználat, a grafomotoros teljesítmény, illetve a verbális és nonverbális kommunikáció eltérő mértékű akadályozottsága az iskolai képzés egész időtartama alatt megkívánja az egyénre szabott módszerek, eljárások, technikák és eszközök, valamint a pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció és a fizikai korlátozottságot csökkentő környezeti adaptáció alkalmazását.

2.2. A mozgáskorlátozott tanulók iskolai fejlesztése

2.2.1. A mozgáskorlátozott tanulók fejlesztésének alapelvei, célja és kiemelt feladatai

2.2.1.1. Alapelvek

A mozgáskorlátozott tanuló nevelésének, oktatásának, mozgásfejlesztésének alapelve, hogy a sérülésből adódó hátrányos következményeket segítsen csökkenteni vagy ellensúlyozni.

A képességek tervszerű fejlesztése az egyéni fejlődési sajátosságokhoz szabottan történjen meg annak érdekében, hogy a gyermekek mozgáskorlátozottként is meg tudják állni a helyüket a környezetükben, a társadalomban.

Mindig szem előtt tartva az önállóságra nevelés elvét, az iskolában - a tanuló állapotának megfelelően - biztosítani kell az akadálymentes közlekedést, a megfelelő mozgás- és étletteret, illetve az ehhez szükséges eszközöket (pl. lejtő, kapaszkodó).

2.2.1.2. Célok

Megteremteni az esélyegyenlőség alapjait, hogy a mozgáskorlátozott gyermekek az iskolai tanulmányok adott pontján felkészültek legyenek az önálló életvitelre.

Ennek érdekében:

- ki kell alakítani a tanulóknak az egészséges énképet és önbizalmat,
- növelni a kudarctűrő képességüket,
- önállóságra nevelni őket.

2.2.1.3. Kiemelt feladatok

A mozgáskorlátozott tanuló iskolai tanulásának nehézségeit leginkább a mozgásszervi károsodás következtében kialakult kommunikációs zavarok és a mozgásteljesítményt igénylő feladatok kivitelezése jelentik. Mindkettő befolyásolja az olvasás, írás, beszéd elsajátítását is, ezért kiemelt fejlesztési feladatként kell kezelni.

A mozgáskorlátozott tanuló egyedi, speciális megsegítést igényel. Ennek során figyelembe kell venni kommunikációjának formáját, szintjét, a gyermek érzelmi állapotát, értelmi képességeit és fizikai adottságait is.

A speciális módszerek, terápiák és technikák alkalmazása és a technikai jellegű segédeszközök igénybevétele segíti

- a mozgásbiztonságot,
- a mozgásreflexek célszerűségét és gyorsaságát,

- az író, rajzoló és eszközhasználó mozgást, a hallásra, beszédészlelésre támaszkodó tevékenységeket.

2.2.2. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

Az iskolai fejlesztés szakaszai megegyeznek a NAT pedagógiai szakaszolásával.

A mozgáskorlátozott gyermek iskolakészültsége általában indokolja, hogy az első évfolyam teljesítésére a helyi pedagógiai program egy tanévnél hosszabb időt (két tanév) biztosítson, de szükség esetén a további pedagógiai szakaszok is szerveződhetnek hosszabb időszámban.

Az iskolai fejlesztés teljes időtartama alatt kiemelt feladat a mozgásnevelés, ami egy komplex rehabilitációs hatásrendszer. Ötvözi a sérült tartási és mozgási funkció helyreállítását célzó, a gyógyító és a motoros képességek fejlesztését szolgáló pedagógiai eljárásokat, s e feladatokat integrálja a tanítás-tanulás folyamatába.

Mivel a mozgáskorlátozott tanulóknál minden esetben a mozgató és tartó szervrendszer irreverzibilis károsodása áll fenn, a mozgásnevelés feladatait nem az életkor, hanem a betegség - annak végleges, javuló vagy romló volta -, továbbá a mozgásállapot súlyossága határozza meg.

2.2.3. A többségi iskolában történő együttnevelés

Az integrált nevelés-oktatás során különös figyelemmel kell lenni a következőkre.

a) Ha a sérült tanuló fogadása az integráló iskola nevelőtestületének egyetértésével találkozik, akkor az garancia arra, hogy a befogadás eredményes lesz.

b) A mozgáskorlátozott tanulók optimális fejlődése érdekében a pedagógiai programban megfogalmazódnak a speciális elvárások és tennivalók (eszköz, segédeszköz, segédletek, differenciálás, az értékelés, minőség, a követelmény egyénre szabott formái stb.). Különösen jelentős az osztályfőnök szerepe az osztályban tanító pedagógusok tájékoztatásában a tanuló sajátos nevelési igényeiről. Az együttnevelés eredményes megvalósulását szolgálja az Irányelv 1.5. pontjában leírtak érvényesítése.

2.2.4. A NAT alkalmazása

A mozgáskorlátozott tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges. A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők. Ha a tanulót mozgás- és pszichés állapota akadályozza, akkor az Irányelvben megadott módosítások figyelembevételével javasolt a helyi tanterv elkészítése.

2.2.4.1. Kiemelt fejlesztési feladatok

A kiemelt fejlesztési feladatok teljesítését a tanulók életkori sajátosságai és a mozgáskárosodásból adódó egyéni eltérések egymással kölcsönhatásban befolyásolhatják.

Énkép, önismeret

A személyiség építésének és a lelki egyensúly fenntartásának egyik eszköze a lehetőségek szerinti önállóságra nevelés. A tanulóknál akkor alakul ki reális, pozitív énkép, ha önmagához képest fejlődik, ér el sikereket.

Információs és kommunikációs kultúra

A mozgáskorlátozott tanulóknak gondot okozhat a kommunikáció, a szóbeli információk feldolgozása, érzékelése, megértése és alkalmazása. Hátrányait az információszerzésben és adásban pótolhatja az elektronikus eszközök, a média használata. Az információs társadalom fejlődése azt is lehetővé teszi, hogy a mozgáskorlátozott tanuló nem az alkalmatlanságot, a képességek hiányát érzi, mert olyan eszközöket használhat, amelyek alkalmazásával az életminősége javulhat.

Lehetőséget kell teremteni arra, hogy a tanulók ne csak az *Informatika* műveltségi területen belül használják a számítógépet, hanem - ha szükséges - a tanítási órákon is. A számítógép írástechnikai segédeszközként tanulási és munkaeszköz a kézírásra a mozgásállapota miatt képtelen és a beszéd útján nehézségekkel kommunikáló tanuló számára.

Tanulás

A mozgáskorlátozott tanulóknál fokozott figyelmet kell fordítani a tanulás összetevőinek tanítására, az egyénre szabott tanulás módszereinek megválasztására. Az előzetes tapasztalatszerzésre a mozgáskorlátozottság miatt nem mindig kerül sor, ezért a tanuló előzetes tudása is hiányos lehet. Esetenként a mozgásos tapasztalatszerzés is akadályozott. A tapasztalati alapozás lehetőségeinek megteremtésével, a kíváncsiság, érdeklődés és megoldási késztetés felkeltésével és megtartásával stabil motiváció érhető el.

Testi és lelki egészség

A fejlesztések során törekedni kell arra, hogy a tanulók minél inkább megismerjék mozgáskorlátozottságuk okát és annak következményeit, elsajátítsák és alkalmazzák az azzal kapcsolatos higiéniai szabályokat. A kellő mértékű önállóság akkor valósítható meg, ha ismerik a számukra nem javasolt mozgásokat, azoknak az eszközöknek a használatát, amelyek a hely- és helyzetváltoztatást lehetővé teszik

számukra. A tanulóknak ki kell alakítani, hogyan viszonyuljanak mozgásállapotukhoz, ismerjék meg saját értékeiket.

Felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Az iskolai fejlesztések során kiemelt feladat a lehető legnagyobb önállóság elérése. Ezért lényeges azoknak az eljárásoknak, módszereknek, tevékenységeknek a megkeresése, kidolgozása és működtetése, illetve azoknak az eszközöknek a megtalálása, amelyek a mozgáskorlátozott tanuló életének minden színterén az önálló életvitel kialakítását segítik, gyakoroltatják. Kiemelt jelentőséggel bír a mozgáskorlátozottak számára elérhető pályák, munkahelyek megismertetése, az ezek iránt való érdeklődés felkeltése. A lelki egyensúly fenntartásának elengedhetetlen eszköze a bizonytalanság kezelésének képessége, amelynek kialakítása a nevelő-oktató munka fontos feladata.

2.2.5. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadók, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye. Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

Magyar nyelv és irodalom

Az olvasás- és írástanítás - a helyesírásra és a tartalomra koncentrálva - az egyénnek megfelelő tempó és segédeszköz kiválasztásával történjen. Egyes tanulóknál a gépi írás elsajátítása teremti lehetőséget az írásbeli kommunikációra. Mivel a beszéd formája a sérülés függvénye, ezért annak a tartalmi részére kerüljön a nagyobb hangsúly.

Élő idegen nyelv

A nyelvtanulás a továbbtanulás, a későbbi munkavállalás, az önbizalom növelésének fontos eszköze, ezért minden esetben szükség van a megszerzett nyelvtudás gyakorlati felhasználhatóságának egyénre szabott megfogalmazására.

Az olvasási és írásnehézségekkel küzdő gyermekek esetében az auditív tanulási módszerek nagyobb eredményességet tesznek lehetővé.

Matematika

Kiemelten szerepe van a tanítás során a sokoldalú érzéketi megerősítésnek.

A geometriai anyag gyakorlati részének tanítása a mozgásállapottól függően egyéni elbírálás alapján történjen, a sérültségnek megfelelő, egyénre adaptált eszközök használatával, mert ezek át tudják segíteni a tanulót a technikai nehézségeken.

Ember és társadalom

Szükség van a társadalmi tapasztalatszerzés hiányainak pótlására.

Meg kell ismertetni a tanulókkal a mozgáskorlátozottakra vonatkozó jogszabályokat és érdekvédelmi szerveződések.

Ember a természetben. Földünk és környezetünk

Az embertani, egészségügyi ismeretek tartalmazzák a tanuló diagnózisának ismeretét, az ezzel kapcsolatos egészségügyi feladatok és problémák kezelését.

Amennyiben a tanuló mozgásos ismeretszerzése gátolt, segédeszközök igénybevétele, a tanulási környezet megfelelő alakítása teremti meg a tapasztalás lehetőségét.

Művészetek

A mozgáskorlátozott tanuló harmonikus fejlődésének és önkifejezésének egyik fontos eszköze a zene, a mozgás a dramatikus interakció és az alkotás.

A felmentés bármely formája indokolatlan, minden esetben meg kell keresni azokat az eljárásokat, módszereket, testhelyzeteket, eszközöket, amelyeknek segítségével a tanuló alkotni képes.

Informatika

Az informatika tanítása szükség esetén az egyénre szabott, adaptált eszközök (pl. speciális egér, klaviatúravédő stb.) alkalmazásával történik.

Az információs-kommunikációs technológiák megismertetése, azok tanulóhoz igazított egyéni használatának megtanítása segítségével válik lehetővé az információszerzés, az önálló tanulás, a tanulók életminőségének a javítása.

Életvitel és gyakorlati ismeretek

Olyan ismeretek, tevékenységformák és eszközök használatának megtanítása szükséges, amelyeket a tanuló hasznosítani tud szabadideje eltöltése, pályaválasztása, önálló felnőtt élete, illetve a társadalomba való beilleszkedés során.

A mozgásállapot alapján kitűzött célok határozzák meg az egyéni képességekhez igazodó feladatokat, az egyéni fejlődéshez szükséges eszközök alkalmazását, az önállóság elérését segítő praktikumok elsajátítását.

Az életminőség javítását az segíti, ha a tanuló megismeri és gyakorolja a gyógyászati segédeszközök használatát, karbantartását és a velük való közlekedést.

Testnevelés és sport

A műveltségi terület elemei és feladatai az alábbiak szerint módosulnak.

Elemek

- a) A gyógytorna passzív és aktív eljárásai.
- b) A fizioterápia módszerei és eljárásai.
- c) Korrekciós és gyógyászati segédeszközök alkalmazása.
- d) Hidroterápia és egyéb terápiás eljárások.
- e) A testnevelés mozgásanyagának (gimnasztika, torna, atlétika, testnevelési és sportjátékok) sérülésspecifikusan adaptált formái.
- f) Adaptált sportfoglalkozások.
- g) A mindennapos tevékenységek végzésére való mozgásos felkészítés és adaptív eszköz használatának megtanítása.

Feladatok

- a) A károsodott mozgási és tartási funkciók helyreállítása, korrekciója, kompenzációja.
 - b) A mozgásszervrendszer optimális működőképességének biztosítása.
 - c) Az állapotromlás, másodlagos károsodások megelőzése.
 - d) A motoros képességek fejlesztése, fizikai kondíció növelése, egészséges életre nevelés, mozgásigény, mozgástudat kialakítása.
 - e) A reális mozgásos éntudat kialakítása, önálló életvitelre elő- és felkészítés.
 - f) Tehetséggondozás különböző adaptált sportfoglalkozásokon keresztül.
- A fejlesztési követelmények jelentős eltérései miatt a helyi tantervekben a testnevelés tantárgyi elnevezés helyett a *mozgásnevelés* elnevezés javasolt.

2.2.6. Pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció

A mozgáskorlátozott tanulók rehabilitációs fejlesztésének sajátos célja, hogy a sérülés következtében hátránnyal induló tanulónak nagyobb esélyt biztosítson az eredményes tanulásra, fejlődésre, a sikeres társadalmi beilleszkedésre.

Ennek érdekében szükséges:

- a központi idegrendszer sérülése által előidézett funkciózavar (beszédzavar, beszédhiba, figyelemzavar, a szenzomotorium zavara, részképesség-kiesés, pszichés és/vagy motoros tempó lassúsága stb.) megszüntetése vagy csökkentése;
- a pszichomotoros funkciók korrekciója, fejlesztése, mivel a szenzomotoros zavar dyslexiához, apraxiához vezethet és ez tanulási problémákat idézhet elő;
- a tanulók folyamatos logopédiai fejlesztése, különös tekintettel a központi idegrendszeri sérülés következtében dysarthriás gyermekek esetében a speciális szomatopedagógiai és logopédiai terápiára. Mindez szervesen illeszkedik a komplex rehabilitációs célú programba;
- a kórforma és mozgásállapot fajtája és súlyossága függvényében kialakított és a tanrendbe iktatott csoportos és egyéni mozgásnevelés;
- a diagnózis szerinti speciális gépírás (gépi írás) megtanítása, amely akkor indokolt, ha a kóreredet miatt a tanuló nem tudná iskolai munkáját kézírással végezni;
- speciális felkészítés az önkiszolgálásra, az önálló életvezetésre;
- az önkiszolgálást, az iskolai munkát segítő és a fejlesztést szolgáló sérülésspecifikus egyedi eszközök biztosítása;
- a nyelvtanítás megvalósítása úgy, hogy az segítse a gyermek más anyanyelvű emberekkel történő kommunikációját és a média segítségével biztosítsa a számára elérhetetlen élményeket;
- a gyógyászati segédeszközök és az orvosi, egészségügyi háttér biztosítása;
- alapos szakmaismereten és önismereten alapuló pályaorientáció;
- a mozgáskorlátozottak jogi lehetőségeinek és érdekvédelmi ismereteinek (szövetség, egyesületek, klubok, alapítványok stb.) ismerete.

2.2.7. A halmozottan sérült mozgáskorlátozott tanulók fejlesztése

A halmozott fogyatékoság olyan állapotot jelent, amelyben különböző társult formában van jelen az értelmi képességek, a mozgásfunkciók, a verbális kommunikáció, a látás, a hallás, valamint más megismerési funkciók, esetenként a személyiség és viselkedés zavara.

Az épen maradt és sérült funkciók korrekciós jellegű fejlesztésével a gyermeket olyan szintre kell eljuttatni, mely az adottságaikhoz és korlátaikhoz mért legteljesebb habilitációt vagy rehabilitációt teszi lehetővé.

Az egyéni felzárkóztató programok alapján történő fejlesztés során a domináns fogyatékosághoz igazodva, de a társult fogyatékoságból eredő korlátokra figyelve szükséges a képességek fejlesztését megvalósítani. Az egyéni fejlődést nyomon kísérő pedagógiai diagnosztizálás az alapja a fejlesztés rövid távú céljai, feladatai és követelményei meghatározásának.

2.2.7.1. Kiemelt pedagógiai feladatok

- A műveltségi tartalmaknak az adottságokhoz és korlátokhoz rugalmasan alkalmazkodó mennyiségben és minőségben történő elsajátítása.
- Minden sérült funkció korrekciós jellegű fejlesztése.
- Tanulási zavarok esetén sérülésspecifikus módszerek alkalmazása.
- Egyéni fejlesztési terv kidolgozása abban az esetben is, ha a gyermek csoportfoglalkozáson vesz részt.
- Az egyéni fejlesztéssel nem korrigálható esetekben áttérés a szociális tanulásra.
- Felkészítés - a gyermek képességeihez mérten - az önkiszolgálásra és - esetleg - munkavégzésre.
- A személyiség fejlesztése a kiegyensúlyozottság, harmonikusság, a szocializációra való alkalmasság irányában.

3. A látássérült (vak, aliglátó, gyengénlátó) tanulók iskolai fejlesztésének elvei

3.1. A látássérült tanuló

A látássérülés a szem, a látóideg vagy az agykérgi látóközpont sérülése következtében kialakult állapot, mely megváltoztatja a tanuló megismerő tevékenységét, alkalmazkodó képességét, személyiségét.

Gyógypedagógiai szempontból azok a tanulók látássérültek, akiknek látásteljesítménye (vízusa) az ép látáshoz (vízus: 1) viszonyítva két szemmel és korrigáltan (szemüveggel) is 0-0,33 (látásteljesítmény 0-33%) közötti.

Ezen belül:

- a) vakok azok a tanulók, akiknek látóképessége teljesen hiányzik (vízus: 0);
- b) aliglátók azok a tanulók, akik minimális látással rendelkeznek: fényt érzékelők, ujjolvasók, nagytárgylátók (vízus: fényérzés -0,1);
- c) gyengénlátók azok a tanulók, akiknek az életvitelét nagymértékben korlátozza a csökkent látásteljesítmény (vízus: 0,1-0,33).

A vak, valamint a gyakorlatilag vak, aliglátó tanulókat elsősorban a tapintó-halló életmód, a látásukat praktikusán használó aliglátókat és a gyengénlátókat a látó-halló (tapintó) életmód jellemzi.

A pedagógiai fejlesztés szempontjából elsődlegesen a látásélesség és a látási funkciók ismerete fontos, de a pedagógusnak tájékozottnak kell lennie

- a látássérülés kórokaról, a látássérültség kialakulásának időpontjáról;
- a szemészeti állapot - prognózis javuló vagy romló tendenciájáról, a pedagógiai látásvizsgálat eredményéről, a gyermek intelligenciájáról, személyiségvonásairól.

A látássérüléshez gyakran társulhat egyéb fogyatékoság is (pl. mozgás-, hallás- és értelmi fogyatékoság, részképesség-kiesés, autizmus).

A nevelés-oktatás szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszer minden esetben a tanulók állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg.

3.2. A látássérült tanulók iskolai fejlesztése

3.2.1. A látássérült tanulók fejlesztésének alapelvei, célja és kiemelt feladatai

A látássérült tanulók nevelését, oktatását ellátó közoktatási intézmények az iskoláztatás során két fő feladat megoldását vállalják: az általános, korszerű alpműveltség nyújtását, valamint azon túl a speciálisan jelentkező, a látás hiányából, a gyengénlátásból és az esetleg csatlakozó fogyatékoságból adódó hátrányok leküzdését. A fejlesztési feladatok megtervezésekor, a módszerek kiválasztásánál figyelembe kell venni, hogy a látás hiánya vagy csökkent volta miatt a látássérült gyermek ismeretszerzését a külvilág iránti látó beállítódás helyett más - a haptikus (bőr- és mozgásérzékelés együttese) és a hallási - beállítódás is jellemzi. Fontos az ép érzékszervek - hallás, tapintás, szaglás, ízérzékelés - fejlesztése, valamint a meglévő látás használatának tanítása.

A látás hiánya, az aliglátás és a gyengénlátás nem csak a tanulás terén okoz eltéréseket, hanem nehezítettek a mindennapi élet tevékenységei (a tájékozódás, a közlekedés, az önkiszolgálás) is. Mindez pszichésen megterhelő, emiatt gyakran személyiség- és szocializációs zavar is kialakulhat (önállótlanág, lassú reakciókészség, passzivitás, önbizalomhiány, elkülönülésre való hajlam vagy túlzott önérvényesítő magatartás, indulatosság, téves eszmék).

A pedagógus fokozott odafigyeléssel, egyéni bánásmóddal és a közösség segítségével tudja mindezt korrigálni.

3.2.2. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A látássérült tanulók iskolai fejlesztésének pedagógiai szakaszai megegyeznek a NAT-ban alkalmazott szakaszolással. Az első évfolyam tananyagának a helyi tantervben két évre történő elosztása a Braille-írás-

olvasás előkészítése, a matematikai fogalmak kialakítása, eszköz- és jelrendszerének elsajátítása, a környezet vizuális és tapintásos megismertetése miatt indokolt.

A képzési szakaszok tervezésekor - az ép tanulókhoz hasonlóan - a látássérült tanulók nevelése során is figyelembe kell venni az életkori sajátosságokat. Az eltérő életkori jellemzők miatt a személyiségfejlesztésnek speciális feladatai vannak az alábbiak szerint.

Az iskolakezdéstől a pubertásig

- Az önállóság iránti igény fejlesztése elsősorban az önkiszolgálás, a mozgás és tájékozódás terén.
- Az érdeklődés felkeltése a környezet, a látható, hallható, tapintható világ megismerése iránt a speciális segédeszközök használatával.
- A működő érzékszervek fokozott kihasználása.
- Az akarat tulajdonságok erősítése a látássérülés hátrányainak leküzdéséhez.
- Az önbizalom, a pozitív énkép alapozása.
- Felkészítés az ép látásúakkal való kapcsolatépítésre, a közösségbe való beilleszkedésre.
- Az egészségvédő viselkedés szokásainak kialakítása, a higiénés tevékenységek elsajátítása, a szem védelme.

Serdülő- és ifjúkor

- Az önállóság további fejlesztése, illetve - a különböző fokú látásteljesítménnyel rendelkező tanulók esetében különösen - a látás kihasználását maximálisan segítő speciális optikai segédeszközök használata iránti igény kialakítása.
- Az érdeklődés irányítása a látóképesség szempontjából reális pályaválasztási területek felé.
- Az akarat tulajdonságok (céltudatosság, kitartás) kialakítása az önálló tanulás és a későbbi munkavégzés céljából.
- Az önfejlesztés igényének kialakítása különösen az ismeretszerzés terén és az egyéni tehetség kibontakoztatásában.
- Az önbizalom és az önkritika egyensúlyának megteremtése, reális énkép kialakítása.
- Az egészségvédő magatartás szokásainak továbbfejlesztése, az egészséges életmód iránti igény kialakítása.
- Az egyéni igényeknek megfelelő közvetlen környezet tudatos át-, illetve kialakításának ismerete.

3.2.3. A többségi iskolában történő együttnevelés

A többségi iskolában történő együttnevelés minden esetben egyéni döntést, esetenként egyéni felkészítést igényel. Az integrált nevelés-oktatás során különös figyelemmel kell lenni a következőkre:

A látássérült tanuló vegyen részt olyan egyéni fejlesztésekben, amelyre állapotából fakadóan szüksége van. Ennek megvalósításához a szakértői javaslat nyújt támpontot, illetve igénybe vehető a látássérültek iskoláiban létrejött egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények által biztosított szak- és szakmai szolgáltatás.

- A látássérült tanulók optimális fejlődése érdekében a pedagógiai programban megfogalmazódnak a speciális elvárások és tennivalók (eszköz, segédeszköz, segédletek, differenciálás, az értékelés, minősítés, a követelmény egyénre szabott formái stb.). Különösen jelentős az osztályfőnök szerepe, az osztályban tanító pedagógusok tájékoztatásában a tanuló sajátos nevelési igényeiről.

- Az együttnevelés eredményes megvalósulását szolgálja az *Irányelv* 1.5. pontjában leírtak érvényesítése.

3.3. A vak és a gyakorlatilag vak, aliglátó tanulók iskolai fejlesztése

3.3.1. A NAT alkalmazása

A vak és az aliglátó tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges.

3.3.1.1. Kiemelt fejlesztési feladatok

A vak és aliglátó tanulók nevelésében a NAT-ban leírt fejlesztési feladatok az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő készségek és képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvényei.

Énkép, önismeret (lásd még: Testi és lelki egészség)

A vak és az aliglátó tanulóknak fel kell készülniük arra, hogy - látássérülésük ellenére - felelősek saját biztonságuk, sorsuk és életpályájuk alakításában. A megfelelő tanulási környezet kialakítása segíti az önálló tevékenységek megvalósítását.

Információs és kommunikációs kultúra

A vak és aliglátó gyermekek ismeretelsajátításában elsődleges szerepe van a verbális kommunikációnak. Törekedni kell arra, hogy a bő szókinccs (verbalizmus) mögött tényleges tartalom legyen. Azokon a

területeken, amelyek csak vizuálisan érzékelhetők (pl. színek, fények, fényképek, festmények), a fogalmi általánosításokat, az árnyaltabb kommunikációt sokoldalú megközelítéssel, érzékeltetéssel lehet kialakítani.

A metakommunikáció (fej- és testtartás, a beszélő felé fordulás, távolságtartás, gesztus, mimika stb.) következetes nevelői ráhatással, különféle helyzetekben történő sok gyakorlattal sajátítható el.

Az információszerzésben kiemelt jelentőségű a virtuális csatornákon keresztüli ismeretszerzés, ezért különösen fontos az elektronikus média használatának megtanítása: a kiválasztás szempontjából elsődleges az információk hallhatósága („beszélő egységek”).

Tanulás

A tanítási-tanulási folyamatban építeni lehet arra, hogy a vak gyermekek figyelme a folyamatos gyakorlás eredményeként koncentráltabb, emlékezetük terjedelme jobb, mint látó társaiké. Ugyanakkor a hiányos szemléletes gondolkodásra épülő elvont gondolkodásuk jellegzetesen „vakos”. Az iskolai évek során el kell sajátítaniuk az önálló tanulást segítő speciális eszközök használatát (pl. beszélő számítógép, olvasóeszközök, Braille-kijelző).

Testi és lelki egészség

A vak, aliglátó gyermek ismerje meg látássérülésének kórokát, az ebből eredő következményeket, fizikai terhelhetőségét (pl. nehéz súlyok emelésének tilalma, megerőltető testmozgás korlátai). Tisztában kell lennie azzal, hogy a balesetek elkerülése csak megfelelő tájékozódási és közlekedési ismeretek birtokában lehetséges (pl. a megszokott haladási irány betartása a közvetlen környezetben, a kéz védekező tartása, egyértelmű/állandó/száma jellegzetes stb. támpontok szerinti tájékozódás, a fehér bot használatának elsajátítása nagyobb térségben).

Ügyelnie kell a szem higiéniájának betartására, a fülészeti problémák mielőbbi kezeltetésére, a rendszeres orvosi ellenőrzés szükségességére. Az egészséges életmódra nevelés segítse a vak tanulót a betegségek megelőzésében, egészségének megőrzésében.

A vak, aliglátó gyermek számára is fontos a rendszeres mozgás, testedzés. Ismerje az egészséget károsító tényezőket, a helyes táplálkozás előnyeit. Kerülje - majd felnőtt élete során is - a káros szenvedélyeket (pl. alkohol, kábítószer, dohányzás). A jobb mozgásállapot kialakítását, a járási, testtartási hibák, túlmozgások megszüntetését a (gyógy)pedagógus (és gyógytornász/gyógytestnevelő) állandó és következetes korrigálása teszi lehetővé.

Felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Az önálló életvitelhez szükséges ismeretek, szokások folyamatosan alakíthatók ki. Fontos feladat az életvezetéshez szükséges rend szeretetének és megtartásának kialakítása, a tanuló szemészeti állapotából fakadó pályaválasztási, munkavállalási (foglalkozási), életviteli, családalapítási stb. korlátok megismerése.

3.3.2. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadók, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők, a tanítási-tanulási folyamat azonban zömében speciális pedagógiai módszerrel és eszközzel irányított. Ha a tanulót állapota akadályozza, akkor az Irányelvben megadott módosítások figyelembevételével javasolt a helyi tanterv elkészítése.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

Magyar nyelv és irodalom

A műveltségi területen belül az írás-, olvasásrendszert a vakok számára a Braille-féle pontírásrendszer alkotja. Elsődleges feladat az írásos közlés és az olvasás Braille-féle alaprendszerének megismertetése, eszközi használatának kialakítása. Ehhez speciális eljárásokra, módszerekre és eszközökre van szükség (pl. hatrekeszes dobozok, gombás-, szögestábla, elfordítható hatponttábla, pontírógép, írotábla).

Élő idegen nyelv

Az idegen nyelv tanulásakor meg kell tanulni annak pontírásos betűhasználatát. Az ismeretsajátításban hangsúlyosabb szerepet kap a hallás útján történő nyelvtanulás.

Matematika

A matematika tanítása során elsődleges

- a számemlékezet fejlesztése, illetve a fejben történő műveletvégzés, a fejszámolás tempójának fokozatos erősítése,
- a négy alpművelet írásban történő végzése helyett az abakusz nevű speciális számolóeszköz használata,
- a logikus gondolkodást fejlesztő és a kombinatorikai feladatok minden témakörön belül nagyobb arányú szerepeltetése.

A geometria-tanítás célja a praktikus ismeretek bővítése. Szerkesztés helyett mértani modellezés történik (eszközei: mértani testek, speciális körök, vonalzó, speciális rajztábla fóliával stb.).

Módszertani szempontból a folyamatos tevékenykedtetés kap kiemelt szerepet.

Ember és társadalom. Ember a természetben. Földünk és környezetünk

E műveltségi területek esetében cél, hogy a tanulók tájékozódni tudjanak a természeti és társadalmi környezetben, minél több közvetlen tapasztalatot, állandóan bővíthető ismeretet szerezzenek a természeti és társadalmi valóságról.

A műveltségi területekhez kapcsolódó tantárgyak nyújtsanak sokoldalú lehetőséget a megfigyelőképesség, az emlékezet fejlesztéséhez, az információszerzés korlátozottsága következtében hiányos fogalmak tartalmi gazdagításához, a tapasztalati bázis kiszélesítéséhez. Ezért fontos, hogy sok konkrét érzékeltetéssel tényleges fogalmak alakuljanak ki a tanulóknál. A tapintásos ismereteken túl jelentős szerepet kapnak a hangok által közvetített információk, szemléltetések. A földrajz és történelem, valamint a természetismereti tantárgyak oktatásánál speciális szemléltető eszköz a domború térkép, illetve a domború ábra - ám az ezeken történő tájékozódás sok előkészítést, gyakorlást igényel.

A társadalmi ismeretek tekintetében meg kell ismertetni a tanulókkal a látássérültekre vonatkozó jogszabályokat és érdekvédelmi szerveződések.

Művészetek

E műveltségi terület esetében a fejlesztési feladatok módosítására van szükség: a tárgy- és környezetkultúrára koncentráltan, illetve a művészeti alkotásokra vonatkozóan a vizuális érzékelés helyébe a tapintással történő érzékelés lép.

A *dráma és tánc* a tanuló térbeni biztonságának, mozgásuk harmóniájának kialakításában, ön- és társismeretük kialakításában, kommunikációjuk fejlesztésében kiemelt szerepet kap.

A *vizuális kultúra* keretében az alkotás elsősorban a domborúrajz elsajátítását jelenti, ami a síkban speciális módon készített ábrák elemzésével, értelmezésével, létrehozásával a többi szaktárgy (pl. geometria, földrajz, fizika, kémia) tanításához nyújt segítséget, fejleszti a tanulók absztrakciós készségét, kézügyességét. Speciális eszközei: fólia, rajztábla, vonalhúzó, körzők, sablonok stb. Ugyancsak kiemelt jelentőségű a térbeli ábrázolás alkalmazása (modellek, agyagozás stb.)

A *zenei nevelés* keretében a hangjegyek rögzítése a Braille-kotta segítségével történik. A szolmizálás kézjeleit módosított formában lehet alkalmazni.

A *médiáismeret* műveltségi részterületét hang által közvetítő médiarendszerek dominanciája jellemzi.

Informatika

A műveltségi terület anyaga kiegészül a gépirással, a speciális hangkijelzéssel ellátott számítógép megismerésével. Ezen eszközök használatával olyan alapismeretek, jártasságok birtokába juttatjuk a vak, aliglátó gyermekeket, melyek segítik a látókkal való kapcsolat létesítését, a mindennapi életben adódó írásbeli ügyeik intézését. A „beszélő egységgel” vagy Braille-sorral kiegészített számítógépek, Notebook-ok kezelésének elsajátítása hasznos a továbbtanulás, az önálló ismeretszerzés szempontjából.

A könyvtári ismeretek tartalmazza a Braille-, valamint a hangos könyvtárak (kazetták, CD-k, digitális könyvek) használatát.

Életvitel és gyakorlati ismeretek

A műveltségi terület alapját a NAT-ban megfogalmazottak jelentik, fokozottabb hangsúlyt kapnak azonban a személyiségállapothoz igazított életviteli technikák. Jelentős a szerepe a látó személyekkel, közösségekkel való nyelvi és szociális érintkezésnek. A gyakorlati ismeretek tekintetében kiemelt szerepet kap a látássérültek pályaválasztását is megalapozó technikák beépítése a tananyagba.

Testnevelés és sport

A műveltségi területnek kiemelten kell szolgálnia az intenzív mozgás- és tájékozódásfejlesztést. A tartáshibák megelőzésére, korrigálására beépíthető a gyógytestnevelés tananyaga. Fontos, hogy a tanuló ismerkedjen meg a látássérültek sportolási lehetőségeivel (csörgölabda, úszás stb.).

3.3.3. Pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció

A pedagógiai és egészségügyi célú (re)habilitáció céljai és feladatai a kötelező oktatás teljes vertikumában azonos súllyal jelentkeznek, azaz a nevelés-oktatás teljes folyamatába be kell épülniük. Az egyéni igények szerint külön habilitációs, rehabilitációs foglalkozások szervezése is szükséges, melyek a döntően individuális jelleg miatt egyéni vagy kiscsoportos foglalkoztatási formában valósíthatók meg.

A (re)habilitáció főbb területei:

- a) az ép érzékszervek működésének intenzív fejlesztése;
- b) a meglévő látás megőrzése, fejlesztése - látásnevelés -, optikai segédeszközök használata;
- c) beszédhiba-javítás;
- d) intenzív mozgásfejlesztés
 - tapintás, finommozgás, a kézügyesség fejlesztése, a Braille-írás, -olvasás technikájának gyorsítása,
 - a testkultúra kialakítása, a testtartási hibák javítása (pl. fejlődgetés, túlmozgások korrigálása) súlyosabb eseteknél gyógytornász, szomatopedagógus bevonásával,
- e) életviteli technikák

- a közlekedést, tájékozódást segítő ismeretek konkrét élethelyzetekben történő elsajátítása, alkalmazása (mozgástréner segítségével a fehér bot technikájának elsajátítása); környezetkialakítás,
- mindennapi tevékenységek (étkezés, varrás stb.),
- a speciális tan- és segédeszközök használatának gyakoroltatása;
- f) a személyiségzavarok megelőzése, ha szükséges, pszichológus segítségével (helyes önértékelés, önelfogadás, alkalmazkodási képesség fejlesztése, megfelelő társas kapcsolatok kialakítása);
- g) a leendő munkahelyen és hivatalos helyeken követendő helyes viselkedéskultúra kialakítása.

3.4. A gyengénlátó és a látásukat praktikusán használó aliglátó tanulók iskolai fejlesztése

3.4.1. A NAT alkalmazása

A gyengénlátó és a látásukat praktikusán használó aliglátó tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges.

A gyengénlátó, aliglátó tanulóknak a tanuláshoz és a mindennapi fejlesztéshez különleges technikák elsajátítása szükséges: elektronikus olvasógép, speciális optikai segédeszközök, látássérültek számítástechnikai segédeszközei, programjai használata, szükség szerint Braille írás-olvasás, tájékozódás hosszú fehér bottal stb., melyeknek ismeretanyaga az egyéni fejlesztési terv része.

A megfelelő eszközrendszer biztosítása mellett (teremvilágítás, egyéni megvilágítás, speciális tanulóasztal, tankönyvkiválasztás, speciális füzet, megfelelő íróeszköz) a követelmények mennyiségi és minőségi teljesítése a gyengénlátók egyéni adottságai szerint várható el. Ennek érdekében több gyakorlási lehetőségre és alkalmanként több időre van szükség.

3.4.1.1. Kiemelt fejlesztési feladatok

A gyengénlátó, aliglátó tanulók nevelés-oktatása során a NAT-ban meghatározott kiemelt fejlesztési feladatok megvalósítása javarészt lehetséges, de mindenkor figyelembe kell venni, hogy a tanulók egyéni adottságai többnyire eltérnek az ép tanulók adottságaitól. Mindkét csoportba tartozó tanulók számára biztosítani kell a tanuláshoz és a társadalmi beilleszkedéshez szükséges speciális ismeretanyagot (speciális technikák és eszközök használata stb.) és a készségfejlesztést (önálló tanulásban használható eljárások, lényegkiemelés, megtartó emlékezet növelése, szóbeli kifejezőképesség gazdagítása, célszerű munkaszokások kialakítása, vizuális megfigyelőképesség fejlesztése stb.).

Énkép, önismeret (lásd még: Testi és lelki egészség)

A gyengénlátó, aliglátó tanuló személyiségfejlődésének alakulásában alapvető szerepe van a megfelelő tanulási környezet kialakításának. Csakis ez segítheti az önálló tevékenység kialakítását. Fel kell készíteni őket arra, hogy mindannyian felelősek saját biztonságuk, sorsuk és életpályájuk alakulásában.

Információs és kommunikációs kultúra

A gyengénlátó, aliglátó tanulóknál a megfelelő látási kontroll hiányának következtében nehezített a kommunikáció, a metakommunikáció által terjedő információk érzékelése, megértése, feldolgozása és alkalmazása. Hátrányait az ép érzékszervek segítségével, más területek fokozott kiművelésével pótolhatják. Az információszerzésben kiemelt jelentőségű a virtuális csatornákon keresztüli ismeretszerzés, ezért az elektronikus média használatát különös gondossággal kell megtanítani: a kiválasztás szempontjai között elsődleges a láthatóság biztosítása és a hallható információk használata (kiegészítésként pl. a nagyítóprogramok és a „beszélő egységek” használata).

Tanulás

Kiemelt cél, hogy a sérült tanulók megismerjék a látásos megismerésben fennálló nehézségeik kompenzálását segítő eljárásokat, és begyakorolják azok alkalmazását. A tanulók a számukra kedvező külső feltételek, körülmények kialakításában kapjanak aktív szerepet. Kiemelt figyelmet kell fordítani az optikai segédeszközök (szemüveg, távcsőszemüveg, lupe, teleszkópos nagyító, elektronikus olvasógép stb.) használatának megtanítására, hogy a láthatóság legelőnyösebb feltételeit önállóan is megteremthessék maguknak. Lehetővé kell tenni számukra, hogy használják az iskolai könyvtárat, megismerjék azokat a speciális programokat és készülékeket (nagyítóprogramok, kiegészítő egységek), a rendelkezésre álló hangos-könyvtárat (kazetták, digitális könyvek), amelyek az egyéni eligazodásukat, tudásbővítésüket segítik.

Testi és lelki egészség

A gyengénlátó, aliglátó tanuló kapjon átfogó képet arról, hogy miként viszonyuljon szembetegségéhez. Képessé kell tenni a tanulókat a helyes higiénés szabályok elsajátítására, a szem óvására, tisztán tartására, a látáskímélő előírások betartására. Kiemelt jelentősége van a szembetegségek miatt javasolt és ellenjavallt mozgáskorlátozások megismerésének, az optikai segédeszközök és azok rendeltetésszerű, helyes használata megtanításának. Fel kell készíteni őket a gyengénlátásból, aliglátásból fakadó fokozott baleseti lehetőségekre, azok megelőzésére, a finommozgások és a tájékozódás ismereteinek elsajátítására.

Felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Az önálló életvitelhez szükséges ismereteket, szokásokat folyamatosan lehet kiépíteni. Fontos feladat az életvezetéshez szükséges rend, szokásrend kialakítása, igényszinten tartása. A tanulónak tisztában kell lennie a pályaválasztási, későbbi munkavállalási, családalapítási stb. lehetőségekkel, korlátokkal. Ehhez szükség van a szemészeti diagnózis és következményeinek ismeretére, a választható pályák tapasztalati úton történő megismerésére, a szűk választási lehetőségek, a valóság, a vágyak és a realitások összehangolására.

3.4.2. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők. Ha a tanulók állapota akadályozza a tananyag elsajátításában, akkor az Irányelvben megadott módosítások figyelembevételével javasolt a helyi tanterv elkészítése.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

Magyar nyelv és irodalom

A gyengénlátásból, aliglátásból fakadó sajátos nehézségek miatt az olvasás-írás tananyagának elsajátításához az 1. és a 2. évfolyamon magasabb óraszám biztosítása javasolt. Az ismeretanyag elsajátításához rövidebb terjedelmű olvasmányok (kötelező olvasmányok) választása indokolt lehet, de a hosszabb művek esetében a hangos/digitális könyvek olvasása is megvalósítható. Az olvasási tempót érintő követelmények meghatározásakor szükséges a látásteljesítmény figyelembevétele. Az írás tanításánál törekedni kell az áttekinthető, rendezett, olvasható írásképre, amelyet a tanuló saját adottságainak megfelelő betűméretben és taneszközökkel teljesít.

Élő idegen nyelv

Az élő idegen nyelv tanulása a gyengénlátó és az aliglátó számára a látó társadalomba való beilleszkedést és az esélyegyenlőséget is célozza. Ennek érdekében kiemelten fontos a mindennapokban előforduló nehezített élethelyzetek gyors megoldását lehetővé tevő (információkérés, tájékozódás, segítségkérés, fejlett kommunikációs készség kialakítása az idegen nyelv használatában) tartalmak beépítése a helyi tantervbe.

Matematika

A tanítás során használt eszközök, és a követelmények meghatározásakor kiemelten figyelembe kell venni az alábbiakat:

- szemléltetéshez és a tanulói munkához speciális (adaptált) eszközöket kell használni (speciális vonalzó, körző stb.);

- a mérés, szerkesztés jelentősen függ a látássérülés mértékétől, ezért a pontosság szempontjából szükséges engedelményeket tenni.

Ember és társadalom

A műveltségi terület tartalmának meghatározásakor az alábbiak beépítése szükséges:

- a gyengénlátó, aliglátó tanuló ismerje meg a látássérültekre vonatkozó jogi szabályozást, és tudja, hogyan élhet jogaival;

- ismerje a látássérültek érdekvédelmi szerveződéseit.

Ember a természetben

A teljes látást igénylő jelenségeket az ismeret szintjén kell biztosítani (fizikai, kémiai, biológiai jelenségek, pl. fénytán).

A tananyagba szükséges beépíteni a gyengénlátással kapcsolatos fizikai és biológiai ismereteket, valamint lehetőséget kell adni a tanári és a tanulói kísérletekben való aktív részvételre.

A követelmények tekintetében - a balesetek elkerülése érdekében - a tanulói kísérleteknél egyéni elbírálásra van szükség.

Földünk és környezetünk

A tartalom feldolgozása során biztosítani kell a gyengénlátók, aliglátók számára használható térképeket (lényegkiemelő, kontrasztos, esetenként tapintható jelzések stb.).

A követelményeknek ismeretanyag szempontjából teljes körűen, de a gyengénlátók, aliglátók által használt eszközzel kell eleget tenni.

Művészetek

A gyengénlátó, aliglátó tanuló az élet minden területén több nehézséggel küzd, mint az ép társai, ezért a készségek, képességek fejlesztése mellett kiemelten fontos a művészetek személyiségkorrekciós hatása.

Az ének-zene ismeretanyagában a hallásos tanulás kerül előtérbe.

A dráma és tánc a tanuló térbeni biztonságának, mozgásuk harmóniájának kialakításában, ön- és társismeretük kialakításában, kommunikációjuk fejlesztésében kiemelt szerepet kap.

A vizuális kultúrán belül a síkbeli ábrázolás mellett - elsősorban az aliglátók esetében - a hangsúly a térbeli plasztikus megjelenítésre (mintázás, makett, agyagozás stb.) helyeződik. Fokozottan érvényesül a jó

minőségű eszközök biztosítása a látássérült gyermek számára megfelelő vizuális élmény megszerzéséhez. A szerkesztési feladatoknál a pontosság terén engedelményeket kell tenni.

Informatika

A gépirás (billentyűzet) tanításának szerepe a gyengénlátó, aliglátó tanuló esetében kiemelten fontos annak érdekében, hogy a mindennapi életben adódó írásbeli feladatait (dolgozat, önéletrajz stb.) esztétikus külalakban készíthesse el. A számítástechnika tanítása során az aliglátók számára speciális hangjelzős és tapintásos információt adó készülékek alkalmazása szükséges.

A könyvtárhasználat az iskolai könyvtár használatára korlátozódik azzal a kiegészítéssel, hogy a gyermek tanuljon meg ismeretlen könyvtárban segítséget kérni és ezúton tájékozódni. Lehetőség szerint ismerje a hangos könyvtárat és igénybevételét.

Életvitel és gyakorlati ismeretek

A műveltségi terület alapját a NAT-ban megfogalmazottak jelentik, fokozottabb hangsúlyt kapnak azonban a személyiségállapothoz igazított életviteli technikák.

A műveltségi terület tartalmába mindazon ismeretek beépülnek, melyek a gyengénlátó tanulók mindennapi életvezetéséhez mind teljesebb önálló életviteléhez szükségesek, illetve alakítják későbbi pályaválasztásukat.

Testnevelés és sport

A gyengénlátó, aliglátó tanulók az állapotuknak megfelelő speciális mozgásnevelésben vesznek részt. A helyi tanterv a testnevelés NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatai közül tartalmazza a nem ellenjavalltakat, valamint a diagnózis ismeretében ajánlott speciális tartalmakat, beépítve a gyógytestnevelési eljárásokat. A speciális tartalmak kialakításánál figyelemmel kell lenni:

- a mozgás-látás koordinációjának fejlesztésére,
- a helyes testtartást segítő gyakorlatokra és a meglévő mozgásszervi betegségek korrekciós gyakorlataira.

A követelmények meghatározása mindig a gyermek egyéni állapotától függ, a látásteljesítmény, a szembetegség kihatásai és a társuló mozgásszervi betegség figyelembevételével.

Amennyiben lehetőség van rá, meg kell ismertetni a gyengénlátó, aliglátó tanulót a látássérültek sportolási lehetőségeivel és biztosítani kell az abban való részvételt (pl. atlétika, csörgőlabda, úszás).

3.4.3. Pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció

A pedagógiai és egészségügyi célú (re)habilitáció céljai és feladatai a kötelező oktatás teljes vertikumában azonos súllyal jelentkeznek, azaz a nevelés-oktatás teljes folyamatába be kell épülniük. Mindamelllett az egyéni igények szerint külön rehabilitációs, rehabilitációs foglalkozások szervezése is szükséges, melyek a döntően individuális jelleg miatt egyéni vagy kiscsoportos foglalkoztatási formában valósíthatók meg. A gyengénlátó, aliglátó tanulók (re)habilitációs célú fejlesztő foglalkozásai általában a következő területeket érintik:

- látásnevelés (a látási funkciók fejlesztése, optikai segédeszközök használata),
- mozgáskorrekció (finommozgás, nagymozgás),
- az olvasási készség fejlesztése,
- tájékozódásra nevelés (tájékozódás vizuális támpontok alapján, tájékozódás hosszú fehér bottal, közlekedési önállóság),
- tapintó írás-olvasás aliglátó vagy progrediáló szembetegségű tanulók esetében (Braille-írás, -olvasás),
- személyiségkorrekció,
- diszlexia, dysgraphia, diszkalkulia,
- logopédiai ellátás,
- gyógytestnevelés,
- a speciális optikai segédeszközök használata,
- mindennapos tevékenységek (étkezés, varrás stb.).

3.5. A halmozottan sérült látássérült tanulók oktatása

A halmozottan sérült, vak, aliglátó, gyengénlátó tanulók nevelését-oktatását és optimális fejlesztését a gyógypedagógiai intézményeken belül működő speciális tagozatok biztosítják. A helyi tanterv kidolgozásánál a társuló fogyatékosokra vonatkozó irányelveket együttesen kell alkalmazni. A halmozottan sérült látássérülteknél egyéni fejlesztési tervet is szükséges készíteni.

Az integrált nevelés-oktatásban résztvevő halmozottan sérült látási fogyatékos tanulók oktatásához a látássérültek intézményeiben létrejött egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények nyújtanak szak- és szakmai segítséget.

4. A hallássérült (siket, nagyothalló) tanulók iskolai fejlesztésének elvei

4.1. A hallássérült tanuló

A hallássérült tanulónál - a hallás hiánya vagy csökkenése miatt - a szokásostól eltér a nyelvi kommunikáció fejlettsége (szövegértés, szókincs, nyelvi szerkezetek értése és használata, hangzó beszéd stb.), és ennek következtében a megismerő tevékenység és egyes személyiségjegyek fejlődése. A tanuló nyelvi kommunikációs szintje az esetek jelentős részében nem korrelál életkorával, hallásállapotával - attól pozitív és negatív irányban is eltérhet.

a) A *siket* tanulónál súlyos fokú hallásvesztés (a beszédterületben mért vesztés 90 dB alatti) áll fenn. Ennek következménye - az állapot fennmaradása esetén - a hangzó beszéd spontán kialakulásának képtelensége, elsajátításának súlyos fokú nehezítettsége, valamint a nyelvi kommunikáció általános akadályozottsága. A hallásvesztés mértékétől, jellegétől, a környezeti hatásoktól függően módosulhat a megismerő tevékenység, a gondolkodás és a lelki élet egészének fejlődése.

b) A *nagyothalló* tanulónál (a beszédterületben mért hallásszintek átlaga enyhe nagyothallás esetén 30-45 dB, közepes nagyothallás esetén 46-65 dB, súlyos nagyothallásnál 66-90 dB) a hallás csökkenése akadályozottságot jelent a hangzó beszéd elsajátításában és értésében. Ennek mértéke a súlyos kommunikációs zavartól a normál nyelvhasználat megközelítésének szintjéig terjedhet.

c) A *hallásukat műtéti úton helyreállított/létrehozott* (pl. cochlea implantált) *hallássérült* tanulóknál - egyik vagy mindkét oldalon végzett hallásjavító műtét után - fizikai értelemben közel ép hallás mérhető. Fejlesztethegységük, fejlődési ütemük több befolyásoló tényező mellett döntően függ attól, hogy a gyermek milyen életkorban volt a műtét elvégzésekor. A nyelvi fejlődés gyorsabb, magasabb szintű elsajátítását a hallásjavító műtét előtti és utáni pedagógiai rehabilitációs és rehabilitációs, valamint azzal párhuzamosan az audiológiai gondozás eredményezi. A fejlesztés stratégiájának alapja döntően a beszédhallásra alapozott módszerek alkalmazása. A szövegértés, hangzó beszéd produkciójának fejlődése hasonlóságot mutat az ép hallásúak beszédfejlődésével. A fejlesztés kívánatos színtere az ép hallásúak környezetében van, de a hallássérültek integrációjára pedagógiai diagnózist követően kerülhet sor. Teljesítményüket a fogadó intézmény felkészültségén és a szülők együttműködő készségén kívül döntően befolyásolja intellektusuk, esetleges - a pszichés fejlődés zavara miatti - beszéd- és nyelvtanulási akadályozottságuk.

d) A *halmozottan sérült hallássérült* (siket, nagyothalló) tanuló hallásvesztéséhez mozgáskorlátozottság, látás-, értelmi fogyatékoság, tanulási, beszéd-, nyelvfejlődési akadályozottság vagy a fejlődés más további zavarai társulhatnak. Mindezek miatt a halmozottan sérült hallási fogyatékos hallássérült tanuló nevelhetősége, oktathatósága súlyosan nehezített.

e) A *hangos beszéd kialakulása után hallássérültté vált* tanulók nehezen dolgozzák fel a hallás elvesztésével fellépő állapotváltozást: a nehezített kommunikációt, a környezettel való kapcsolatuk beszűkülését. Ebben az esetben fokozott segítséget igényelnek a kompenzációs csatornák kialakításához.

4.2. A hallási fogyatékos (siket, nagyothalló) tanulók iskolai fejlesztése

A hallássérült tanuló egyéni fejlesztési lehetőségeit személyiségjegyei, intellektusa mellett döntően befolyásolja a hallássérülés bekövetkeztének, felismerésének időpontja, kóroka, mértéke, a fejlesztés megkezdésének ideje. A hallássérült gyermekek fejlesztése az általános pedagógiai tevékenységen kívül pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitációs eljárások folyamatában valósul meg. A komplex ellátás a korai és óvodai nevelésre építkezve, döntően a szurdopedagógiában használatos módszerek alkalmazásával, megfelelő audiológiai ellátással, a nagy teljesítményű hallókészülékek, hatékony hangátviteli technikák használatával és/vagy a legkorszerűbb műtéti technika alkalmazásával beépített cochleáris implantátumokkal történik. A felsoroltak együttesen határozzák meg a hallássérült tanuló eredményes nevelhetőségét, oktathatóságát.

A rendszeresen végzett mérési, speciális pedagógiai vizsgálati, megfigyelési, tapasztalati eredmények figyelembevétele, valamint az audiológus szakorvossal történő folyamatos kapcsolat elengedhetetlen feltétele az eredményes pedagógiai és egészségügyi rehabilitációs és rehabilitációs tevékenységnek. A szakszerű pedagógiai munka végzéséhez mindezen ismeretek, valamint elemi technikai tudnivalók (hallókészülék stb. kezelésében tájékozottság) szükségesek a sajátos nevelési igényű gyermekeket nevelő-oktató pedagógus számára.

4.2.1. A hallássérült tanulók többségi iskolában történő együttnevelése

A nevelés-oktatás szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszert minden esetben a gyermek állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg.

A többségi iskolában történő együttnevelés egyéni döntést igényel. Alapja az illetékes szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye.

Az integrált nevelés-oktatás során különös figyelemmel kell lenni a következőkre:

Az adott iskola pedagógiai programjának, illetve tantervének legyen része az a tananyag és követelmény, értékelési mód, melyet a hallássérült gyermek speciális fejlesztése igényel.

Külön gondot kell fordítani arra, hogy a tanuló minden segítséget megkapjon hallássérüléséből, gyengébb nyelvi kommunikációs kompetenciájából, fogalmi gondolkozásából eredő hátrányának és ezzel összefüggő tanulási nehézségének leküzdéséhez.

Az értékelés része olyan követelmény legyen, mely a tanuló sérülését figyelembe véve, halló társaival azonos szinten vagy módon teljesíthető. Az értékelésnél figyelembe kell venni az egyéni fejlesztési terv követelményeit.

A hallássérült tanuló fejlesztési stratégiájának kialakítását segíti a szakirányú végzettségű, integrált oktatásban tapasztalatokkal rendelkező gyógypedagógus. A közreműködés terjedjen ki a hallássérült gyermeket oktató pedagógusok felkészítésére, a fogadó iskola sajátos teendői ellátásának tervezésére, folyamatos tanácsadásra. Az eredményesség érdekében szükség van a szülők és az iskola együttműködésére.

Az integráltan tanuló hallássérült gyermek számára biztosítani kell mindazokat a speciális eszközöket, egészségügyi és pedagógiai habilitációs, rehabilitációs ellátást, melyekre a szakértői és rehabilitációs bizottság javaslatot tesz, illetve a hallássérülés tényéből következik (pl. audiológiai gondozás).

Ennek megszervezéséhez a szakértői javaslat, a hallássérültek iskoláiban létrejött egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények részéről történő folyamatos tanácsadás, - mint pedagógiai szakszolgálat, és szervezett továbbképzés, egyéb pedagógiai-szakmai szolgáltatás - nyújthat segítséget.

4.2.2. A NAT alkalmazása a hallássérült (süket és nagyothalló) gyermekek nevelése-oktatásában

A hallássérült tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges.

Kiemelt fejlesztési feladatok

A hallássérült tanulók nevelésében a NAT-ban leírt fejlesztési feladatok az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók egyéni fejlődésének függvényei.

Énkép, önismeret

A hallássérült tanulókat fontos segíteni abban, hogy érzékszervi fogyatékoságukkal együtt élve a munka világának aktív részesévé váljanak.

Információs és kommunikációs kultúra

Az ismeretszerzésben fontos szerepe van a vizuális csatornának. Törekedni kell arra, hogy ezen az úton szerzett ismereteknek valóság-hű tartalma legyen, az ismeretanyag a fogalmi általánosításokat, az árnyaltabb kommunikációt is fejlessze.

Hon- és népismeret

A komplex ismeretanyagon nyugvó fejlesztési feladat feltételezi a térben, időben, tartalmakban eltérő összefüggések felismerését. Mindezek súlyos gondot okozhatnak a kommunikációjukban akadályozott hallássérülteknek. A szókincs, fogalmak bővítése, nonverbális úton szerzett ismeretek fontos részét képezik az egyéni szükségletekhez igazított fejlesztésnek.

Szükséges a társadalmi kapcsolatépítés, kapcsolattartás formáinak elsajátítása, gyakorlása.

Európai azonosságtudat - egyetemes kultúra

Közvetlen élmény nyújtásával lehet hatékonyan ismereteket adni a hazánkon kívüli kultúrkinccsek megismeréséhez. A tanulók szemléletének, nyitottságának formálásában nagy jelentőséggel bír, ha kommunikációs lehetőségeikkel kapcsolatot tudnak teremteni szélesebb környezetükben élő (sors)társaikkal.

Környezeti nevelés

A legalacsonyabb életkortól megfigyelés, tevékeny részvétel útján lehet hatékonyan eljuttatni a tanulókat a környezet alakításának, óvásának felismeréséhez. Tudatos pedagógiai segítségre, sok vizuálisan érzékelhető élmény adására van szükség az ismeretek elsajátításához.

Tanulás

A hallássérült gyermekek tanulási folyamatát lényegesen nehezíti különböző mértékű kommunikációs akadályozottságuk. A tanúlással kapcsolatos speciális igényeik, lehetőségeik (emlékezet, annak struktúrája, dysphasiás jegyek stb.) feltárására építve valósítható meg az egyéni fejlesztés.

Az információs kommunikációs technológiák megismertetése kiemelt pedagógiai feladat, mert ezáltal gazdagodnak az információszerzés lehetőségei.

Testi és lelki egészség

A hallássérült tanulókat szükséges megismertetni - az életkoruknak, esetleges társuló fogyatékoságuknak megfelelő szinten - azokkal az okokkal, melyek hallássérülésüket, illetve annak következményeit okozták. Fontos feladat a hallásjavító eszközök használatának, és azoknak az egészségügyi ismereteknek az elsajátíttatása, melyekkel megőrizhető, illetve aktivizálható hallásmaradványuk. Életmódjuk, életvitelük alakításában hangsúlyos szerepe van komplex kommunikációs lehetőségeik fejlesztésének (hallásmaradvány kihasználása, szájról olvasás). Szükséges, hogy felismerjék a környezetben előforduló káros szokásokat, kerüljék az ártalmas, utánzó magatartási formákat (dohányzás stb.).

Felkészülés a felnőtt élet szerepeire

Az iskolai fejlesztések során kiemelt feladat a lehető legnagyobb önállóság elérése. Ezért lényeges azoknak az eljárásoknak, módszereknek, tevékenységeknek a megkeresése, és működtetése, amelyek a tanuló életének minden színterén az önálló életvitel kialakítását segítik, gyakoroltatják. Alapvető fontosságú feladat mindazon személyiségjegyek feltárása, melyek a tanulók további sorsának döntő befolyásoló tényezői lehetnek (kézügyesség, megfigyelés stb.). Ezek fejlesztése jó esélyt adhat arra, hogy pályaválasztásuk sikeres legyen. Reálisan kell felmérniük, feldolgozniuk a hallássérülésükből következő akadályozó tényezőket.

4.3. A súlyos fokban hallássérült és nyelvi kommunikációjukban nagyfokú elmaradást mutató hallássérült tanulók iskolai fejlesztése

4.3.1. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

Az iskolai fejlesztés szakaszai megegyeznek a NAT pedagógiai szakaszolásával.

A súlyos fokban hallássérült és nyelvi kommunikációjukban nagyfokú elmaradást mutató hallássérült gyermek iskolakészültsége általában indokolja, hogy a bevezető és a kezdő szakasz hosszabb időszámban - teljesítésére hat tanév javasolt - szerveződjön.

A *kezdő és a bevezető szakasz* speciális fejlesztési feladatát a nyelvi kommunikáció alapozása jelenti. Ez az intenzív nyelvi kommunikációs fejlesztő szakasz - a speciális nevelési szükségletek miatt - általában három tanévnyi időtartamot vesz igénybe. A megnövelt időtartam funkciója (a korai és óvodai fejlesztésre építve) a nyelvi kommunikáció alapozásának folytatása, az életkornak megfelelő ismeretek tartalmainak nyelvi megfogalmazása, megértése, továbbá a szókincs bővítése, valamint a szükséges grammatikai elemek alkalmazása. Célja az azonos évfolyam halló tanulói teljesítmények megközelítése a következő anyanyelvi területeken:

- az olvasás technikájának kialakítása,
- az írás technikájának kialakítása,
- a tudatos anyanyelvtanulás előkészítése.

A nyelvi kommunikáció biztonságos megalapozásával, folyamatos fejlesztésével a megfelelő kultúrtechnikák (olvasás, írás, nyelvi rendszer) az ismeretszerzés eszközeivé válnak.

Az alapozó szakasz végéig átfogó feladat a *nyelvi rendszer kiépítése*. Megvalósítása elsődlegesen a Magyar nyelv és irodalom műveltségi terület fejlesztési feladata. Általános cél, hogy ez a szakasz megalapozza egy olyan direkt kommunikációs szint elérését, amely alkalmas valamennyi műveltségi terület ismeretanyagának teljesebb körű elsajátítására (szókincs, nyelvalaki struktúrák stb. vonatkozásában). Alkalmazása, gyakorlása minden területen megvalósítandó fejlesztési feladat, beépíthető a szabadon választott és a rehabilitációs célú tanórak programjaiba.

A nyelvi kommunikáció építésének feladatai az általános iskolai oktatás egész időtartama alatt döntően befolyásolják a műveltségi területek tartalmainak feldolgozását.

A fejlesztő szakasz végére a nyelvi készségek olyan szintjére kell eljuttatni a súlyos fokban hallássérült tanulókat, amely alkalmassá teszi őket az egyre önállóbb ismeretszerzésre, szövegalkotó műveletek végzésére, a korszerű műveltség iskolai tartalmának birtoklására. Ennek érdekében valamennyi műveltségi területen a fejlesztő szakaszban is megjelenik az anyanyelvi készségek intenzív fejlesztése (szóbeli és írásbeli közlés, a beszéd- és szövegértés készségei, az aktív és passzív szókincs gyarapítása, a passzív szókincs aktivizálási folyamatának gyorsítása).

A *jelnyelv* a megértés fontos eszköze a súlyos fokban hallássérült egyének számára az egymás közötti kommunikációban. A hangos beszédet kísérő jelnyelv segítséget nyújt a nyelvi kommunikáció közvetítésében és értelmezésében azokban az esetekben, amikor a nyelvi közlés megértése különböző okok miatt akadályozott (kedvezőtlen fizikai körülmények, mentális problémák stb.).

A nyelvi és jelnyelvi közlések kölcsönös tolmácsolásának oktatását a fejlesztő szakaszban, a nyelvi kommunikáció alapjainak elsajátítását követően, a tanulók és szüleik elhatározásának figyelembevételével, valamint a szükséges személyi, szakmai feltételek biztosításával javasolt megszervezni.

4.3.2. A fejlesztés kiemelt feladatai

- A szociális kapcsolatrendszer, az érintkezési formák pontos értelmezése, nyelvi formáinak elsajátítása a személyiség harmonikus fejlesztése érdekében.
- Az ismeretek bővítésével kapcsolatos fogalomrendszerek pontos kiépítése, a tudáselemek értő, értelmező összekapcsolása a kognitív funkciók (a felfogás, a feldolgozás, a lényegkiemelés és összefüggések meglátása alkalmazás) szintjeinek fejlesztésével.
- A vizuális percepció, az önkifejezés, az önmegvalósítás, a valóság képi feldolgozásának, megjelenítésének, értelmezésének folyamatos bekapcsolása a tanulás-tanítás folyamatába a személyiség kibontakoztatása, gazdagítása céljából.
- A magyar nyelvnek megfelelő beszédmód komplex, folyamatos fejlesztése.
- A beszédhallás, az érthető artikuláció intenzív fejlesztése az oktatás valamennyi szakaszában.

- Az információszerzés, az interperszonális kapcsolatok új technikai formáira való felkészítés (számítógép, internet stb.), az írásos kommunikáció, idegen nyelv ismerete írásos formájának hangsúlyos megalapozása és fejlesztése.
- A tehetségre utaló személyiségjegyek feltárása és gondozása.
- Valamennyi kommunikációs csatornán a szövegrítés és mondanivaló kifejezésének fejlesztése.
- A továbbtanulás, a szakmaszerzés ismereteinek, lehetőségeinek alapozása, kitekintés a munka világára.

4.3.3. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmakat és fejlesztendő képességeket az egyéni sajátosságok figyelembevételével szükséges alkalmazni, és a helyi tantervekben érvényesíteni.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők, a tanítási-tanulási folyamat azonban speciális pedagógiai módszerrel és eszközzel irányított. A fejleszthetőség sajátos akadályát döntően a nyelvi fejlettségi állapot jelenti: a hallók azonos korosztályától egyedileg nagyon változó mértékben elmaradt szókinccs, a nyelvi kifejezőeszközök kevésbé automatizált és árnyalt használata, a nyelvhasználat akusztikus, ritmikai összetevőinek érzékeléséből, felhasználásából következő eltérések. A helyi tanterv elkészítésénél a fentiek miatt az alábbi módosítások mérlegelése indokolt:

Magyar nyelv és irodalom

Komplex nyelvi fejlesztésre van szükség, speciális feladatokkal, módszerekkel a nyelvi kommunikáció mind teljesebb értékű elsajátításának céljából.

A műveltségi terület speciális fejlesztési részterületei valamennyi évfolyamon:

a) Hallás-, ritmus-, mozgásnevelés

Közvetlenül a hallássérülést és annak következményeit tantárgyi keretekben, egyénre tervezett fejlesztési programmal lehet csökkenteni, kompenzálni. Speciális tevékenykedtetés célozza a beszédhallás, a hangos beszéd további komponenseinek - mozgási, ritmikai - fejlesztését. A fejlesztési program az egyéni adottságok figyelembevételével készül. Az elért teljesítmények az egyéni adottságok miatt nagy eltérést mutatnak, közös követelményrendszerének meghatározása nem indokolt.

b) Beszédhallás-nevelés

Speciális eljárásokkal valamennyi anyanyelvi tantárgy keretében megjelenik. További alkalmazása minden tantárgy, foglalkozás keretében szükséges.

c) Helyes ejtés

Döntően a hangzásilag érthető beszéd komplex kialakítása, fejlesztése céljából az egyén adottságaihoz igazodóan, individuális keretek között folyó foglalkozás. A fejlesztés az egyéni anyanyelvi nevelés keretei között történik hagyományos és modern technikai eszközök, speciális módszerek alkalmazásával.

d) Szájról olvasás

A beszédhallás elégtelensége vagy hiánya miatt a beszédértés vizuális formáját jelenti. Kiemelt feladata a nyelvi kombinációs készség, a vizuális emlékezet fejlesztése.

e) Jelnyelv

Sajátos, alapvetően szocializációs funkciójú, a nyelvi kommunikációt vizuális úton közvetítő forma (augmentációs kommunikáció) oktatása a 7. évfolyamtól valamennyi tanuló számára kívánatos.

Élő idegen nyelv

A tanulók oktatásában az élő idegen nyelv műveltségi terület tanítása az intézmény pedagógiai programja, helyi tanterve alapján szervezett keretekben, a nyelvi fejlettségi szint függvényében történik. Az oktatás folyamatában jelentős hangsúlyt kap az írásos forma.

A nyelvi fejlettségi szint szerint célszerű a csoportokat szervezni.

Matematika

A nyelvi kommunikációs szint, a fogalmi gondolkodás, valamint a matematikai problémák felismeréséhez és megoldásához szükséges absztrakciós képesség szoros összefüggést mutat. Fentiekből következően a matematika eredményes oktatásának feltétele a fogalmi, gondolkodásbeli megalapozottság. Ennek további feltétele, hogy a nyelvi kommunikációs szint megfelelő alapokat biztosítson a gondolkodási műveletek elsajátításához.

Ember és társadalom

A műveltségi terület speciális fejlesztési tartalmát képezi a tér-idő viszonylatok kialakítása, a tájékozódási képesség, a történésekből, folyamatokból a tendenciák felismertetése. Segítséget nyújt a hallássérült embernek sajátos problémái miatti akadályozott helyzetében a társadalmi környezetben való eligazodásához, szocializációjához. Sérülésspecifikus tartalma kiegészül a siketek társadalmi beilleszkedését segítő szociális és jogi ismeretek oktatásával.

Ember a természetben. Földünk és környezetünk

A nyelvi kommunikációjukban és megismerő tevékenységükben akadályozott siket tanulókat gyakorlati tevékenykedtetéssel juttassa olyan alkalmazható ismeretek birtokába, melyek konvertálhatók a természeti környezet, a viszonylatok, összefüggések felismeréséhez.

Művészetek

Az önkifejezés, az információszerzés széles skálája teremthető meg e műveltségi terület tartalmain keresztül. A kreativitás fejlesztése szempontjából megkülönböztetett jelentőséggel bír a vizuális kultúra sokoldalú művelése, a személyiség fejlesztésében a dráma és a tánc adta lehetőségek kihasználása. A tanulók teljesítménye e részterületeken eléri, esetenként meghaladhatja a halló társak produktumait.

Informatika

A hallássérült tanulóknak az információszerzésben és kommunikációban meglévő akadályozottságuk következtében alapvető szükségük van a vizuális információszerzés, feldolgozás és átadás legkorszerűbb technikáinak ismeretére és ezek alkalmazására. Ezeknek az ismereteknek a jelentős részét a számítástechnika fogja át. Megkülönböztetett a jelentősége az írásos kommunikációban.

A lehető legkorábbi életkortól javasolt, hogy megismerkedjenek az információcsere technikai lehetőségeivel. A fentiek indokolják, hogy a hallássérült tanulók elsajátítsák a gépirást és a számítógép kezelését is.

Életvitel és gyakorlati ismeretek

Megkülönböztetett jelentősége a hallássérültek oktatásában abban áll, hogy lehetőséget biztosít a manuális készségek magas fokú fejlesztésére, a mozgássorok összerendezettségének fokozására, az önálló életvitel megalapozására. Feladata, hogy direkt módon alapozza meg a munkavégzésre történő felkészülést, a pályaválasztást is.

A közlekedés világában való részvételre történő felkészítés hangsúlyos szerepet kap az oktatásban, mivel a hallássérült gyermek és felnőtt a baleseteknek, veszélyhelyzeteknek fokozottabban van kitéve.

Testnevelés és sport

Speciális szerepe többirányú. A fejlesztésnek figyelembe kell vennie a tanulók adottságait, az átlagosnál gyakrabban előforduló mozgáskoordinációs zavarokat, testi fejlődési rendellenességeket. A tehetséggondozás fontos területe is egyben, ahol a hallássérült tanulók jó adottságaikat fejlesztve a halló társakkal azonos teljesítményekre képesek. Feladata a fizikai munkavégzésre történő testi és pszichikai felkészítés, a halló gyermekekkel való kapcsolatok kiépítése, versenyhelyzetek teremtése.

4.4. A halmozottan sérült siket tanulók fejlesztése

A siket, ép intellektusú tanulók között jelentős azoknak az aránya, akik súlyos beszéd- és nyelvtanulási zavar tüneteit mutatják - pl. diszfázia - és nem érik el a siket tanulók átlagos fejlettségi szintjét sem a beszéd megértésében és kivitelezésében, sem az írásos kommunikációban. Fejlesztésük döntően egyéni programok alapján történik, speciális beszédoktatásban és mozgásnevelésben részesülnek. Oktatásukban - az illetékes szakértői bizottság javaslata alapján - szükség esetén indokolt a jelnyelv alkalmazása.

A halmozottan sérült siket tanulók másik csoportjában a különböző fokú értelmi fogyatékoság jelent súlyos akadályozottságot a pszichés fejlődés egészében, a kognitív területeken, továbbá a nyelvi és más kommunikációs lehetőségek kialakulásában. Fejlesztésük a súlyosan hallássérült és az értelmi fogyatékos tanulók lehetőségeinek, módszereinek figyelembevételével történik.

A többszörösen halmozottan sérült hallásfogyatékos tanulóknál (kettőnél több fogyatékoság, pszichés fejlődési zavar előfordulása esetén) valamennyi szakterület szakmódszertana figyelembevételével történik a komplex fejlesztés. A helyi tanterv követelményrendszerét az egyéni fejleszthetőség figyelembevételével kell meghatározni. A „tananyag” és követelményrendszer döntően a kommunikáció és életvitel praktikus elemeit tartalmazza.

Oktatásukban szükség esetén a jelnyelv mint módszer és döntő információszerzési, valamint közlő csatorna vagy augmentatív kommunikáció alkalmazása javasolt.

A hallássérülés együtt járhat más testi és érzékszervi (látás, mozgás) sérüléssel is. Az oktatás a domináns fogyatékoságnak megfelelő intézményben történik. A halmozottan sérült siket tanulók oktatásában valamennyi érintett fogyatékosági terület pedagógiai és rehabilitációs feltételeit biztosítani kell. A helyi tantervben a követelmények, a továbblépés feltételeinek meghatározásánál a testi, érzékszervi fogyatékoság tényét figyelembe kell venni.

A halmozottan és többszörösen halmozottan sérült siket tanulók esetében a fejlesztési ciklusok is módosulhatnak, szükség esetén indokolt az egyéni fejlesztési terv szerinti képzésük. Az egyéni felzárkóztató programok alapján történő fejlesztés során a domináns fogyatékosághoz igazodva, de a társult fogyatékoságból eredő korlátokra figyelve szükséges a képességek fejlesztését megvalósítani. Az egyéni fejlődést nyomon kísérő pedagógiai diagnosztizálás az alapja a fejlesztés rövid távú célja és feladatai kijelölésének, a követelmények megfogalmazásának.

4.5. A súlyosan hallássérült és nyelvi kommunikációjukban nagyfokú elmaradást mutató hallássérült tanulók pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitációja

A feladat jellegéből adódóan a pedagógiai és egészségügyi rehabilitáció döntően individuális jellegű, ezért egyéni vagy kiscsoportos keretben valósul meg.

- Az egészségügyi célú rehabilitáció a hallássérült tanulók esetében elsősorban a folyamatos otológiai és audiológiai ellátásra irányul, melyet számukra iskolai keretekben, illetve szervezésben szükséges biztosítani.

- A súlyosan hallássérült tanulóknál az információk szerzésében nagy szerepet játszik a vizuális csatorna, ezért a látás védelme, a szemészeti ellátás és a fülészeti gondozás kiemelt fontosságú.

- Különösen a hallásukat a hangos beszéd kialakulása után elvesztett tanulók esetében - az eredményes iskolai oktatás szempontjából - kiemelten fontos a mentálhigiénés gondozás, a pszichológiai ellátás.

- A hallás hiánya és annak súlyos következményei döntő befolyással bírnak nem csak a fogalmi gondolkodás fejlődésére, hanem a lelki élet, a személyiség fejlődésének egészére is. Ezért alapvető pedagógiai fejlesztési cél a lehetőség szerinti legkorábbi időponttól kezdett szakszerű hallásnevelés (a meglévő hallásmaradvány aktivizálására alapozva), a modern technikai lehetőségek felhasználásával.

- A siket tanuló nyelvi kommunikációjának egyik összetevője a szájról olvasás, amely a Magyar nyelv és irodalom műveltségi területen mint hangsúlyos, egyéni differenciált rehabilitációs feladat is megjelenik.

- A nyelvi kommunikáció kiépítésének sajátos eszközeként használható az ujj-ábécé, mint a betűk ujj-jellekkel történő vizuális megjelenítése, valamint a nehezített artikulációt segítő jelrendszer. Döntően - az óvodai fejlesztésre alapozva - az alsóbb évfolyamokon jelenik meg, mint a nyelvi kommunikáció kiépítését támogató sajátos eszköz. A további évfolyamokon is segíti az akadályozott artikulációt a vizuális megjelenítéssel. Különösen nehezített körülmények között az információ értéséhez és közléséhez nyújt segítséget.

- Főként a rehabilitációs célú foglalkozások között jelenik meg a gépirás tanítása az írásos kommunikáció és az informatikai eszközök használatának elősegítése érdekében.

- A helyes ejtés kialakítása és gondozása a legkorábbi életkortól az iskoláztatás teljes ideje alatt szurdopedagógiai módszerekkel történik.

- Az egyéni anyanyelvi nevelés a habilitációs, illetve a rehabilitációs célú órakeretben kerül megvalósításra, kiemelten az iskolai fejlesztés első szakaszában. Tartalma: a siket tanulók komplex anyanyelvi képességeinek, készségeinek egyéni, differenciált fejlesztése az eltérő kommunikációs adottságok figyelembevételével, különös tekintettel a helyes ejtésre. Szoros egységben áll a Magyar nyelv és irodalom műveltségi terület követelményeivel.

- A beszéd-, nyelvtanulási (diszfáziás) és egyéb tanulási zavar tüneteit mutató tanulók komplex korrekciója az iskoláztatás végéig szükséges.

- A hallás-ritmusmozgás nevelés összehangolt fejlesztő tartalma közvetlenül szolgálja a hallássérülés és következményeinek korrekcióját. A rehabilitációs órakeretben történő megjelenítésén kívül része valamennyi nyelvi fejlesztést is megvalósító tantárgynak.

- A speciális intézmények integrációs nevelést segítő, gondozó tevékenységének keretében egyrészt az iskolai életre való felkészítés, másrészt a hallókkal folyó kommunikáció, továbbá az egyéni integrációt, a középiskolában integrált keretek közötti továbbtanulásra történő felkészítést támogató gyógypedagógiai közreműködés feladatai jelennek meg.

4.6. A nagyothalló tanulók iskolai fejlesztése

4.6.1. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

Az iskolai fejlesztés szakaszai megegyeznek a NAT pedagógiai szakaszolásával.

A nagyothalló gyermek iskolakészültsége általában indokolja, hogy a bevezető szakasz hosszabb időszámban - teljesítésére két tanév javasolt - szerveződjön, de az iskola pedagógiai programja és a helyi tanterve alapján a későbbiekben is sor kerülhet egy évfolyam tananyagának egy tanévnél hosszabb időtartamban történő feldolgozására.

Az iskoláztatás bevezető és kezdő szakaszában - a korai gondozás és a speciális óvodai nevelés eredményeire támaszkodva - a nyelvi kommunikációs készségek kialakítása, fejlesztése dominál. Ez a szakasz a szókincs fejlesztését, a köznapi nyelv elemeinek elsajátítását, a beszédérthetőség fejlesztését, a nyelvi különbségek kezelését, valamint a nyelvi-szociális érintkezési formák kialakítását tartalmazza. A tanulók elsajátítják és megközelítően olyan szinten birtokolják az alapvető kultúrtechnikákat, hogy eszközként használhatják a további tudás megszerzésében.

Legkésőbb az *alapozó szakasz* végére a nagyothalló tanulók nyelvi kommunikációs fejlettsége lényegében elérheti az azonos korú halló tanulók fejlettségének alsó szintjét.

A *fejlesztő szakaszban* fő elemeiben már kialakultnak tekinthető az egyéni beszédállapot. Erre támaszkodva általában megvalósítható:

- a nyelvi rendszer további finomítása, a nyelvi-kommunikációs szint emelése, az olvasás-írás eszköz szintű használata, a nyelvi érintkezés formáinak bővítése: tágabb tájékozódás a köznapi nyelvhasználatban, árnyaltabb alkalmazás, a műveltségi területek és témák tartalmának megfelelő fogalmak értő használata, a szociális kapcsolatrendszer, az érintkezési formák pontos értelmezése, a kommunikációs szándéknak megfelelő nyelvi formák megválasztása.

Valamennyi pedagógiai szakasz kiemelt feladata a beszédhallás folyamatos fejlesztése.

4.6.2. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadók, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők, a tanítási-tanulási folyamat azonban zömében speciális pedagógiai módszerrel és eszközzel irányított. Ha a tanulót állapota akadályozza, akkor az *Irányelvben* megadott módosítások figyelembevételével javasolt a helyi tanterv elkészítése.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

Magyar nyelv és irodalom

- A műveltségi terület fejlesztési feladatainak megvalósítása során komplex nyelvi fejlesztés is történik, speciális feladatokkal, módszerekkel a nyelvi kommunikáció mind teljesebb értékű elsajátításáért. Minden évfolyamon szükséges az *egyéni anyanyelvi nevelés biztosítása*, melynek célja a nagyothalló gyermekek szükségleteihez igazított nyelvi korrekció, különös tekintettel a beszédérthetőség javítására, a nyelvi megnyilvánulások szintjének minél jobb közelítésére a halló gyermekek kommunikációjához.

Élő idegen nyelv

A tanítási módszerek és a tartalom megválasztásánál a hallásállapotról, a nyelvhasználat nehezítettségére figyelemmel kell lenni.

Művészetek

A műveltségi terület tantárgyain belül az ének-zene fejlesztési feladatait speciális módon kell kialakítani, melynek célja a hallóképesség fejlesztése, a természeti-társadalmi környezet hangjainak megismertetése, az emberi beszéd akusztikus felfogásának a segítése. Szegregált oktatás esetén „Hallás és zenei nevelés” tantárgy beépítése javasolt a helyi tantervbe.

A *Dráma és a tánc* sokoldalú személyiségfejlesztő lehetőségeinek kiaknázása a rehabilitációs célok megvalósításához is hozzájárul.

4.7. A halmozottan sérült nagyothalló tanulók fejlesztése

A halmozottan sérült nagyothalló tanulók nevelési, oktatási lehetőségeit alapvetően befolyásolja a társult fogyatékoság jellege és súlyossága, ezért az iskolai fejlesztés elveit és szakaszait - valamennyi érintett fogyatékosági terület pedagógiai és rehabilitációs feltételeinek biztosításával - a helyi tantervekben kell meghatározni. A helyi tantervben a tartalmaknak, a továbblépés feltételeinek meghatározásánál a testi, érzékszervi fogyatékoság tényét figyelembe kell venni, szükség esetén az iskolai oktatás egyéni fejlesztési terv alapján történhet. Az egyéni felzárkóztató programok alapján történő fejlesztés során a domináns fogyatékosághoz igazodva, de a társult fogyatékoságból eredő korlátokra figyelve szükséges a képességek fejlesztését megvalósítani. Az egyéni fejlődést nyomon követő pedagógiai diagnosztizálásra alapozva fogalmazhatók meg a fejlesztés rövid távú céljai, feladatai, követelményei.

4.8. A hangos beszéd kialakulása után hallássérültté vált tanulók iskolai fejlesztése

A tanulók e csoportja esetében a sajátos nevelési igény a hallássérülés bekövetkezésének idejétől jelenik meg. Oktatásuk NAT-hoz való viszonyát alapvetően az iskola helyi tanterve, hallássérüléseikből következő sajátos egészségügyi és speciális pedagógiai igényük szabályozza.

Pedagógiai, valamint egészségügyi célú rehabilitációjukat - ezen Irányelvnek a hallássérültekre vonatkozó fejezetén túl - az alábbiak figyelembevételével szükséges tervezni:

- a hallókészülék használatára szoktatás,
- a hallásmaradvány kondicionálása,
- a meglévő beszédállapot fenntartása (megőrzése) és fejlesztése,
- a szájról olvasás készségének kiépítése, fejlesztése,
- a módosult életvitel elfogadtatása, a harmonikus személyiség erősítése.

4.9. A nagyothalló tanulók pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitációja

A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitációs foglalkozások a gyermek állapotához igazodóan egyéni vagy kiscsoportos formában szervezhetők.

- Nagyothalló tanulók esetében az egészségügyi célú rehabilitáció elsősorban a folyamatos otológiai és audiológiai ellátásra irányul, melyet számukra iskolai keretekben szükséges biztosítani. A nagyothalló tanuló fokozottabban támaszkodik a látására, ezért annak védelme a fülészeti ellátással azonos fontosságú.

- Nagyothalló tanulóknál - különösen a hangos beszéd kialakulása után bekövetkezett halláscsökkenés esetén - kiemelten fontos a mentálhigiénés gondozás, a pszichológiai ellátás.

- A nyelvi kommunikáció döntő befolyással bír nem csak a fogalmi gondolkodás fejlődésére, hanem a lelki élet egészére is. Ezért alapvető pedagógiai fejlesztési cél a lehetőség szerinti legkorábbi időponttól kezdett szakszerű szurdologopédiai ellátás.

- Speciális intézményi oktatás esetén az integrált iskolai és iskolán kívüli életre történő felkészítés biztosítása is feladat.

- A beszéd-, nyelvtanulási (diszfáziás) és egyéb tanulási zavar tüneteit mutató tanulók korrekciója az iskoláztatás végéig szükséges. A számukra alkalmazott követelmények egyéni képességeik függvényében módosulnak.

- Az „Integrációs gyakorlat” célja a kezdő évfolyamokban a halló gyermekekkel való érintkezés, kapcsolattartás megkezdése, beépítése a hallássérült gyermekek életébe, a későbbiekben a középső évfolyamokon a többségi iskolában nevelkedő gyermekekkel, gyermekcsoportokkal való növekvő gyakoriságú együttlét, együtt-tanulás, együtt-sportolás stb., az utolsó két évfolyamon pedig a pályairányítás, a pályaválasztás, az ezzel kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismeretek, tevékenység végzése.

5. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók iskolai fejlesztése

5.1. Az enyhén értelmi fogyatékos tanuló

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók akadályozottsága, személyiségfejlődési zavara, az idegrendszer különféle eredetű, öröklött vagy korai életkorban szerzett sérülésével és/vagy funkciózavarával függ össze. Az enyhe fokú értelmi fogyatékos (mentális sérülés) diagnosztizálása elsősorban orvosi, gyógypedagógiai és pszichológiai feladat.

Pszichodiagnosztikai vizsgálatokkal állapítható meg a kognitív funkciók lassúbb fejlődése, valamint más, nem intellektuális területeken jelentkező eltérések.

5.2. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók nevelési, oktatási szempontú jellemzői

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók fejlődése igen eltérő attól függően, hogy milyen egyéb érzékszervi, motorikus, beszédfejlődési, viselkedési stb. rendellenességeket mutatnak, amelyek vagy oksági összefüggésben állnak az értelmi fogyatékossgal, vagy következményesen egyéb hatásokra alakulnak ki. Tanulási helyzetekben megfigyelhető jellemzőik: a téri tájékozódás, a finommotorika, a figyelemkoncentráció, a bonyolultabb gondolkodási folyamatok, a kommunikáció, valamint a szociális alkalmazkodás fejlődésének eltérései. Ezek változó mértékben és mindig egyedi kombinációban jelennek meg, a tanulási képesség különböző mértékű fejlődési zavarát is mutatják és akadályozzák az iskolai tanulási eredményességét.

A nevelésükhöz szükséges feltételek:

a) a fogyatékossg típusának és súlyosságának megfelelő gyógypedagógiai tanár/terapeuta foglalkoztatása,

b) speciális tanterv, tankönyv és más segédletek, illetve

c) a szakértői és rehabilitációs bizottság által meghatározott szakmai szolgáltatások biztosítása.

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók nevelési igényeinek megfelelő gyógypedagógiai nevelés és terápia hatására fejlődésük a mentális képességek területén is számottevő lehet.

5.3. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

5.3.1. Alapfokú nevelés

a) Bevezető szakasz: 1-2. évfolyam.

b) Kezdő szakasz: 3-4. évfolyam.

Ebben a két szakaszban a tanuláshoz nélkülözhetetlen pszichés funkciók fejlesztésére helyeződik a hangsúly. A tanulók között meglévő eltérések differenciált eljárások, tartalmak és oktatásszervezési megoldások, terápiai alkalmazását teszik szükségessé. A képességfejlesztésben hangsúlyos szerepük van a közvetlen érzéki tapasztalatoknak, a tárgyi cselekvéses megismerésnek, a céltudatosan kiválasztott tevékenységnek. A tanuló fejlesztésének hosszú folyamatában az aktuális igényeknek megfelelően kell módosulnia a pedagógiai folyamat korrekciós, kompenzáló jellegének.

A bevezető szakaszban javasolt - a közoktatási törvény által biztosított lehetőséggel élve - egy évfolyam tananyagának elsajátítására egy tanévnél hosszabb időtartamot tervezni. A hosszabb időkeret nagyobb esélyt

nyújt az alapvető kultúrtechnikák eszközszintű elsajátítására, amennyiben megfelelő motiváltság mellett, ismétlődő tanulási folyamatban, állandó aktivitásban egyre önállóbb tanulási tevékenységre készíti a tanulókat. A gyógypedagógiai nevelésnek az egész személyiség fejlesztésére kell törekednie.

E két szakaszban nagyobb hangsúlyt kap a tanulási, magatartási és viselkedési szokások következetes kialakítása és megerősítése.

Az iskolák helyi tantervükben határozzák meg azokat a pedagógiai diagnosztikán és fejlesztési stratégián alapuló konkrét gyógypedagógiai eljárásokat - szükség esetén terápiákat -, amelyek az iskoláskor kezdő éveiben hatékonyan segítik a készségfejlesztést. Az iskolatípus módosításának esetenkénti szükségessége folyamatos gyógypedagógiai diagnosztizálás nyomán a tanítás-tanulás folyamatában állapítható meg biztonsággal.

c) Alapozó szakasz: 5-6. évfolyam.

d) Fejlesztő szakasz: 7-8. évfolyam.

Az alapozó és a fejlesztő szakaszban a tanulók fejlesztése elsődlegesen a megismerési módszerek további fejlesztésére, a szemléletes képi gondolkodás nyomán kialakuló képzetekre, ismeretekre, az elsajátított tanulási szokásokra épül. Hangsúlyosabbá válik az önálló tanulási tevékenység. A tanítás-tanulás folyamatában előtérbe kerül a verbális szint, de a tanulók fejlettségének megfelelően, differenciált módon jelen van a manipulációs és a képi szint is.

5.3.2. Középfokú oktatás

Megszilárdító szakasz: 9-10. évfolyam.

A cél elsősorban az ismeretek megerősítése, szintetizálása, a tudáselemek rendszerbe illesztése, alkalmazása, a pályorientáció, az önálló életvezetési technikák tudatos gyakorlása. A tanulók eltérő képességprofilja, iskolai életének különbözősége, egyéni fejleszthetőségi prognózisa esetén is kiemelt cél, hogy a tanulók a speciális szakiskola, - vagy az integrált keretek között történő - nevelés, oktatás során elsajátítsák azokat az ismereteket és készségeket, amelyek az önálló életvitelhez, a munkaerőpiacra történő belépéshez és megmaradáshoz elengedhetetlenül szükségesek.

5.3.3. Szakképesítés megszerzésére felkészítő szakasz

A speciális szakiskola szakképző évfolyamain szakmai vizsgára történő felkészítés, vagy az életkezdéshez való felkészülést, a munkába állást lehetővé tevő egyszerű betanulást igénylő munkafolyamatok elsajátítását nyújtó képzés folyik. Az államilag elismert, az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) szereplő szakképesítésekre való felkészítés esetén a szakképzési évfolyamok száma az OKJ-ben megjelölt képzési idő, illetve - a közoktatásról szóló törvényben biztosított lehetőség alapján - a sajátos nevelési igény típusához igazodó nyújtott képzési idő szerint történik. Az egyszerű betanulást igénylő munkafolyamatok elsajátítását nyújtó képzés esetében a szakképzési évfolyamok száma kettő: a 11. és a 12. évfolyam.

A szakképzési évfolyamokon is kiemelt szerepet kap a tanulók adottságaihoz igazodó készség- és képességfejlesztés, a komplex személyiségfejlesztés. A nevelés, oktatás célja:

- A korábban kialakult tudásbeli és szociális hátrányok felszámolása,
- A tanuláshoz, szakmatanuláshoz szükséges motiváció megteremtése, erősítése,
- A szakmai vizsgára való felkészítés,

- Munkavégzésre való szocializálás, munkavállalói magatartás kialakítása, a tanulók élettervezésének elősegítése, önálló életvezetés megalapozása.

5.4. Az integrált keretek között nevelt enyhén értelmi fogyatékos tanulók fejlesztése

Az integrált keretek között nevelt enyhén értelmi fogyatékos tanulók nevelésében az Irányelvben leírtakat kell alkalmazni, figyelembe véve a befogadó intézmény pedagógiai programját, helyi tantervét. A befogadó intézmény pedagógiai programjában - az Irányelv 1. fejezetében leírtak alkalmazásával - szerepelnie kell a fogyatékos tanuló nevelése-oktatása sajátos elveinek, és figyelembe kell vennie a tanulást, fejlődést nehezítő körülményeket is. Ezen belül fontos meghatározni és biztosítani azokat a segítő eljárásokat, amelyek az eredményes integráció feltételei lehetnek. A fejlesztéshez, rehabilitációs és rehabilitációs célú foglalkozások vezetéséhez, az egyéni fejlesztő programok kimunkálásához, a tantárgyak fejlesztési feladatainak megvalósításához a szakirányú képesítéssel rendelkező gyógypedagógiai tanár együttműködése szükséges. Amennyiben a tanuló állapota megkívánja, úgy más szakembert (pl. terapeuta, logopédus, pszichológus, orvos, konduktor) is be kell vonni a fejlesztő munkába.

5.5. A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció

A gyógypedagógiai nevelés egészét átható rehabilitációs, rehabilitációs nevelés célja az értelmi fogyatékos fiatalok szocializációja, eredményes társadalmi integrációja. A fogyatékoságból eredő hátrányok csökkentését segítő programok az iskola helyi tantervének részeként működnek. Megjelenhetnek tréning

formájában, tantárgyi témaként, egy-egy terület önálló fejlesztési programjaként, beépülhetnek a tanítási órán kívüli (vagy diákközhelyi) programokba.

A gyógypedagógus, a terapeuta - esetenként más szakember véleményének figyelembevételével - készíti el a fejlesztő programot, amely a tanuló különleges gondozási igényére épül, és egyedi tulajdonságainak fokozatos kibontakozását szolgálja.

A fejlesztés a tanítás-tanulás folyamatában megmutatkozó fejletlen vagy sérült funkciók korrigálására, kompenzálására, az eszköztudás fejlesztésére, a felzárkóztatásra, a tanulási technikák elsajátítására, a szociális képességek fejlesztésére, az önálló életvezetésre irányul, és a programokon, tréningeken keresztül valósul meg.

A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység lényeges eleme a folyamatos vagy szakaszos pedagógiai diagnosztizálás. Szolgálja a korrigáló, kompenzáló tartalmak, eljárások, terápiás eszközök tervezését, megelőzheti a további - másodlagos - tünetek megjelenését. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység során a fejlesztő programok készítésekor és elemzésekor elsődlegesen azt kell figyelembe venni, hogy a gyógypedagógiai nevelés, a terápiás eljárás és eszközrendszer miként tud vagy hozzájárulni a pszichikai, a fiziológiai funkciók zavarának korrigálásához, kompenzálásához, a funkcionális képességek csökkenéséből, a funkciók fejletlenségéből eredő zavarok kezeléséhez, a szociális szféra akadályozottságából származó hátrányok csökkentéséhez.

5.6. A NAT alkalmazása

5.6.1. Ajánlás a NAT műveltségi területek százalékos arányára

Műveltségi területek	1-4. évfolyam	5-6. évfolyam	7-8. évfolyam	9-10. évfolyam
Magyar nyelv és irodalom	32-42	17-24	15-20	10-15
Élő idegen nyelv	-		4-8	6-10
Matematika	17-23	15-20	15-20	10-15
Ember és társadalom	4-8	6-8	6-10	6-10
Ember a természetben	4-8	7-11	15-20	10-15
Földünk és környezetünk	-	4-8	4-8	4-8
Művészetek	10-15	10-15	8-12	8-12
Informatika	2-4	4-8	4-8	5-10
Életvitel és gyakorlati ismeretek	4-8	11-15	11-15	21-28
Testnevelés és sport	10-15	10-15	10-15	10-15

5.6.2. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő készségek és képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye. A műveltségi területek tartalmi segítenek abban, hogy a tanulói képességek mind magasabb szintre fejlődjenek az egyénileg meghatározott lehetőségek határain belül.

5.6.3. Műveltségi területek

5.6.3.1. Magyar nyelv és irodalom

A magyar nyelv a tanulás célja és egyben minden ismeretszerzés eszköze is. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók nevelésében kitüntetett helye van. Célja és feladata a szókincsfejlesztés és -gazdagítás, a növekvő igényű helyes nyelvhasználat erősítése, a nyelvi hátrányok csökkentése. Feladata továbbá az eredményes olvasás-, írástanulás feltételeinek megteremtése, e speciális készségek kialakítása, megerősítése. Kiemelkedő szerepe van a nyelv rendszerére, a helyesírásra vonatkozó alapvető tudás elsajátításában.

Az irodalmi ismeretek célja, hogy műveken keresztül gazdag tapasztalatokhoz juttassa a tanulókat a világról, az emberi természetről, az emberi létről, érzelmekről, a valósághoz való sokrétű viszonyulásról. Az irodalmi ismeretek hozzájárulnak a tanulók személyiségének, gondolkodásának, érzelmi világának, erkölcsi, esztétikai érzékének gazdagításához.

A magyar nyelv és irodalom műveltségi területnek meghatározó szerepe van az önálló tanulás kialakításában, az önműveléshez szükséges képességek fejlesztésében.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

a) Az olvasás elsajátításához szükséges hármasszociáció megerősítése:

- vizuális észlelés - jelfelismerés,
- akusztikus észlelés - hangok differenciálása,
- a beszédmotoros észlelés fejlesztése.

b) A téri tájékozódás fejlesztése.

- c) Grafomotoros készségek fejlesztése.
- d) Az olvasott szavak és a köztük lévő grammatikai viszonyok felismertetése.
- e) Szavak olvasásának begyakorlása - szóemlékezet, vizuális, akusztikus memória fejlesztés.
- f) Szövegösszefüggések megáttatása.
- g) A helyesírási szokások megerősítése.

A Magyar nyelv és irodalom nagyobb témakörei és fejlesztési feladatai

- a) Beszédkészség, szóbeli szövegalkotás és -megértés - Fejlesztési feladatok**
kommunikáció
 Beszédészlelés, beszédérzékelés, szóbeli utasítások megértése, magyarázó, elemző szövegek, ábrák felfogása.
 Közlő, befogadó szerep különféle köznapi kommunikációs helyzetekben.
 Passzív és aktív szókinccsgazdagítás, szókinccsfejlesztés.
 A nem verbális kommunikáció elemeinek megismerése.
 A szóhasználat és a testbeszéd összhangjának megteremtése.
 A fejlettségnek megfelelő olvasmányok, szövegek felfogása, érthető, érzékletes elmondása, dramatizálása.
- b) Olvasás, írott szöveg megértése - ismeretek az irodalomról**
 Az olvasás jelrendszerének elsajátítása - a sérülésspecifikumok figyelembevételével. Összeolvasás - szavak, szó szerkezetek, mondatok olvasása.
 Hangos és néma olvasás. Ismert tartalmú szövegek elemző hangos olvasása. Az aktív és a passzív szókinccs gazdagítása.
 A fejlettségnek, életkornak megfelelő szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegek jelentéseinek feldolgozása, önálló megértése. A szövegek műfaji különbségeinek felismerése, megadott szempont szerinti feldolgozása.
- c) Írás, íráskép, íráshasználat, helyesírás**
 Az írás jelrendszerének elsajátítása a tanulók sérülésspecifikumainak figyelembevételével.
 Mondat- és egyszerű szövegalkotás a különféle tanult műfaji elemek szerint irányítással. Az eszközszintű íráshasználat elsajátítása egyéni adottságok szerint.
 A tanult helyesírási és nyelvhelyességi ismeretek alkalmazása egyszerű írásbeli szövegalkotás során.
 Önkifejezés, egyéni stílus, önellenőrzés, hibajavítás.
 Megismert tartalmakhoz, szövegekhez vázlatkészítés.
- d) Ismeretek az anyanyelvről - nyelvi, nyelvtani tudás**
 A tanuló spontán, hétköznapi nyelvhasználatának tudatosítása, a nyelvi elemkészlet gyarapítása.
 Természetes beszédhelyzetek, életszerű szövegek, mondatok vizsgálata - nyelvi elemek, szabályszerűségek felfedezése, kiemelése, mondatfajták, mondatszerkezetek.
 Szófajok, nyelvi szabályszerűségek kész nyelvi
- Kommunikációs képességek fejlesztése különféle élethelyzetekben.**
 A tanult nyelvi fordulatok alkalmazása tanulási helyzetben és a spontán beszédben is.
 A kommunikációs helyzetnek megfelelő kulturált nyelvi magatartás, viselkedés fejlesztése, gyakorlása.
 Önismeret erősítése. Véleménynyilvánítás, mások véleményének meghallgatása.
 A szövegtartalmat, a beszélő szándékát tükröző kommunikáció eszközeinek alkalmazása irányítással és fokozódó önállósággal.
 Vizuális, akusztikus észlelés, érzékelés, a figyelem és az emlékezet fejlesztése.
 Ismert szövegek dramatizálása, improvizáció, helyzetgyakorlatok.
- Fejlesztési feladatok**
 A fonematikus észlelés, az optikus differenciálóképesség fejlesztése, gyakorlatok hanganalizálásra.
 A tanulók által megismert aktív és passzív szókinccs gazdagítása, gyakorlatai.
 Szövegértő és -elemző képesség fejlesztése különféle műfajokban.
 A néma értő olvasást követő - szövegértést bizonyító - feladatok megoldása.
 Információk gyűjtése a fejlettségnek megfelelő forrásanyagokból irányítottan, majd önállóan.
 Irodalmi művek feldolgozása irányítottan, szempontsorral, algoritmussal.
 A verbális emlékezet, az akaratlagos figyelem fejlesztése.
- Fejlesztési feladatok**
 Az írás-előkészítés gyakorlatai, a kéz ügyesítése, az írásmozgás fejlesztése, a szem-kéz koordináció kialakítása.
 A vizuális, az akusztikus figyelem és differenciálási képességének fejlesztése.
 Összerendezett íráskép kialakítása az egyéni adottságok mellett. Az írás eszközszintű műveleteinek gyakorlatai: másolás, tollbamondás, emlékezetből írás fokozatai.
 Az írásmozgás tempójának, rendezettségének, a helyesírás biztonságának kialakítása.
 Szövegek alkotása - elbeszélő, leíró műfajokban -, tréningek, gyakorlatok, szövegkorrigálások.
- Fejlesztési feladatok**
 A tanulók nyelvi tapasztalatainak megerősítése, a nyelvi elemkészlet gazdagítása, a spontán használt nyelvi szabályok kiemelése.
 Szövegvizsgálatok, kommunikációs helyzetek a mondatfajták vizsgálatára.
 A mondaton belüli szerkezetre irányuló tapasztalatszerzés gyakorlatai egyszerű

anyagokon, a szavak csoportosítása adott szempont szerint: szerkezet, jelentés, stílushatás. Alapvető helyesírási szabályok megismertetése, megerősítése, gyakorlása. Helyesírási kézikönyv megismerése, gyakorlatai. Kreatív gyakorlatok a különböző műfajú, hangnemű szövegekben a szavak jelentésére vonatkozóan.

beszédhelyzetekből kiindulva. A nyelvtani ismeretek elsajátításával kapcsolatos gyakorlatok - analitikus, szintetikus - a köznapi nyelvi tevékenységhez kötöten, nyelvtani szempontú mondat- és szövegalkotás gyakorlatai. Helyesírási helyzet (szavak, mondatok) tudatos elemzése, tanult minta, analógia, szabály megerősítése, helyesírási teljesítmények fejlesztése, helyesírási szokások megerősítése. Az önkorrekciónak képesség fejlesztése, hibakeresés, -javítás, helyesírási problémahelyzetek felismertetése. Helyesírás fejlesztése másolással, tollbamondással, illetve emlékezetből történő írásbeli feladatokkal.

5.6.3.2. Élő idegen nyelv

Az *Élő idegen nyelv* tanításának, tanulásának céljait a tanulók szükségletei határozzák meg.

Az enyhén értelmi fogyatékos/tanulásban akadályozott tanulók szükségletei indokolnák a korai idegen nyelvi oktatást, de a tanulási képességük akadályozottsága miatt aránytalan terhelést jelentene a sérült tanuló számára.

A szülők igényei, a tanulók fejlettsége szerint az iskola hozhat döntést a hetedik évfolyam előtt megkezdett idegennyelv-tanulás ügyében.

Az idegen nyelv tanításának alapvető célja a kellő motiváció és készítés a nyelv tanulása iránt, sikerélményekhez juttatni a tanulót a későbbi nyelvtanulás érdekében.

A nyelvtanulás a természetes nyelvsajátításra épül. Az idegen nyelv elsajátítása során a tanulók olyan nyelvi tevékenységekben vesznek részt, amelyek értelmi szintjüknek, fejlettségüknek megfelelnek.

A nyelvtanulási stratégiák között fontos szerep jut a játékos tevékenységeknek, az egyszerű élethelyzetek modellezésének, ismert helyzetek, tartalmak idegen nyelven történő értelmezésének.

A szemléltetéshez, a konkrét helyzetekhez, cselekvésekhez kötődő nyelvtanulás eredményesebb, a szavak könnyebben megjegyezhetők és felidézhetők (pl. köszönés, bemutatkozás, kérdezés). Az egyszerű utasítások, a cselekvésre épülő játékos feladatok eredményesen fejleszthetik a hallott szöveg megértését.

Természetes része a tanuló tanórai beszédének a magyar nyelvű kérdés és válasz, amelyet párhuzamosan használnak az idegen nyelvvel együtt. A nyelvtanulás középpontjában a motiváció fenntartása, a hallott szöveg (kérdés, utasítás, cselekvés stb.) megértése, fejlesztése áll.

Az idegen nyelv olvasásának, írásának tanítása csak fejlettség szerint, a tanulóban erősödő igény alapján kívánatos. Az idegen nyelv tanulása nem önmagáért történik, hanem az idegen nyelvi környezetben az elemi kommunikáció és kapcsolattartás érdekében, az egyszerű információk felfogása, megértése céljából.

A sikeres nyelvtanulás érdekében szükség van a hosszabb időkeretre, a folyamatos gyakorlásra.

Témaajánlatok az idegen nyelv tanításához

1. Én és a családom: bemutatkozás, lakcím, a család bemutatása.
2. Az otthon és környezet: a lakás, a lakószoba, játékok, kedvenc állatok.
3. Az iskola: osztályterem berendezési tárgyai, tanszerek nevei.
4. Étkezés: eszközök, ételek, italok, étkezési szokások (reggeli, ebéd, vacsora).
5. Öltözködés: ruhadarabok - télen, nyáron -, a testrészek megnevezése.
6. Vásárlás: mindennapi bevásárlás, kérés, kérdés a vásárlás tárgyára.
7. Utazás: közlekedés, utca, a közlekedés eszközei, a jelzőlámpa színei, jelentései; kérdés, tudakozódás a közlekedésre vonatkozóan.

Fejlesztési feladatok

- a) *Beszédszándék* Az idegen nyelven történő megszólaltatás gátlásainak oldása. Szükségletek, motívumok felébredtetése az idegen nyelv tanulása iránt. Idegen nyelvű információhordozók iránti kíváncsiság felkeltése. Erősíteni az Európában való eligazodás, kommunikálás igényét.
- b) *Beszédértés* Az idegen nyelvi témákban feldolgozott, begyakorolt szavak megértése, értelmezése. Egyszerű - a témához kapcsolódó - kérdések felfogása, megválaszolása. Kapcsolatfelvétel a tanult témakörökben. Kérdések, igények egyszerű kifejezése.
- c) *Beszédképesség* Képesség - a tanult témákban - egyszerű kérdések megfogalmazására és azok megválaszolása.

5.6.3.3. Matematika

A Matematika műveltségi terület lehetőséget ad a környező világ mennyiségi és térbeli viszonyainak felfedezésére, megismerésére. Képesé teszi a tanulókat a világ valóságáé észlelésére, információk befogadására, megórzására és feldolgozására. A gyakorlás folyamán, a kognitív képesség alpműveleteit szem előtt tartva növelhetjük a tanulók intellektuális kapacitását. A matematikai fejlesztés során olyan képességek fejlesztése történik, amely képessé teszi tanulóinkat más tantárgyakban, illetve a mindennapi életben jelentkező problémák megoldására is. Segítve ezzel a személyiségük fejlődését, valamint a társadalomban elfoglalt helyük, szerepük objektív megítélését, növelve ez által cselekvési képességük hatékonyságát.

A műveltségi terület kiemelt habilitációs/rehabilitációs feladatai

- a) A tanulás eszközeinek célszerű használata.
- b) Kíváncsiság ébrentartása, az önbizalom folyamatos megerősítése.
- c) Ismeretek mozgósítása bemutatott analóg helyzetekben, alkalmazás a próbálgatások szintjén.
- d) Cselekvésben jelentkező problémák segítségével, majd segítség nélkül való felismerése, megbeszélése, megoldása próbálkozással. Az eredmény ellenőrzése.
- e) Tárgyak, személyek, alakzatok, jelenségek, mennyiségek összehasonlítása, becslése.
- f) A matematika tanulásához szükséges fogalmak fokozatos megismerése.
- g) A közös cselekvéshez, munkához szükséges tulajdonságok, képességek felépítése, szokások kialakítása.
- h) A tantárgy iránti tanulási kedv folyamatos szinten tartása. Az önfejlesztés igényének támogatása, értékelése. Az önismeret, az önszabályozás képességének fejlesztése.
- i) Mindennapos probléma megoldásának elképzelése, sejtés megfogalmazása. A képzelt és a tényleges megoldás összevetése.

A Matematika nagyobb témakörei és fejlesztési feladatai

a) Gondolkodási műveletek alapozása

- Tapasztalatok gyűjtése, tulajdonságok megnevezése.
- Válogatás, összehasonlítás, csoportosítás a megadott szempontok alapján (halmazképzés).
- Soralkotás, rendezés, lényeglátás, lényegkiemelés, centrális rendezés (fogalmi gondolkodás).
- Összefüggések feltárása, általánosítás (szabályalkotás).
- A dolgok besorolása a megfelelő logikai osztályba (rendszerezés).
- Tervezés, variálás, kombinálás, megoldáskeresés (alkalmazás, alkotás).
- Állítás, tagadás, következtetés, bizonyítás, véleményalkotás (kritikai gondolkodás).

b) Számtan, algebra

Számfogalom, számköri ismeretek

- Számfogalom kialakításának előkészítése.
- A számfogalom kialakítása a különböző számkörökben.
- A halmazok számosságának megállapítása, számok viszonyítása, sorba rendezése, helye a számegyenesen, rendszerezése a helyiérték-táblázatban.
- Számok írása számjegyekkel és betűvel.
- Természetes számokon túli számhalmazok, racionális számok (negatív számok, törtek, tizedes törtek...) bővítése, csoportosítása, rendezése.

Műveletek

- Halmazok bővítése, szűkítése, egyesítése, különbsége.Élethelyzetek megjelenítése.

Fejlesztési feladatok

A térben és időben, valamint a világ mennyiségi viszonyaiban való tájékozódás saját élményből kiindulva.

A tapasztalatok feldolgozása az egyszerűbb gondolkodási műveletek szintjén.

A domináns pszichés funkciók folyamatos fejlesztése. Az ismeretek rendszerezése.

A megszerzett tudás, az elvont fogalmak, szabályok, összefüggések stb. felhasználása, kezdetben ismert, majd ismeretlen szituációkban.

A problémamegoldó képesség megszerzése a próbálkozás útján, majd racionális szinten.

Az alkotás örömeinek átélése.

Az érzelmi, akarati életük, az együttéléssel kapcsolatos értékek megismerése, elfogadása kezdetben irányítással, később önállóan.

Kérdések megfogalmazásának, állítások bizonyításának, a véleményalkotás képességének kialakítása.

Fejlesztési feladatok

Érzékszervi benyomások, tapasztalatok gyűjtése.

A számok világának leképezése tárgyakkal, rajzokkal, s végül a számok szimbolikus szintjén.

Tájékozódás a határozatlan és a diszkrét halmazok körében.

A kiválogatás, összehasonlítás, csoportosítás gondolkodási műveleteinek segítségével a matematikai fogalmak, a mennyiségi viszonyok, valamint a mennyiségállandóság fogalmának kialakítása.

A halmazok számosságának megállapítása. Számok rendezése, tízes számrendszerben történő rendszerezése, a számkör bővítése.

Számok bontása valamennyi számkörben.

Természetes számokon túli számhalmazok bővítése.

Fejlesztési feladatok

- Szóbeli majd írásbeli műveletek megoldása az egyre bővülő számkörökben eszközökkel (tárgyak, pénz), rajzban, számjegyekkel.
- Összeadás, kivonás, szorzás, osztás, bennfoglalás értelmezése.
- Műveleti jelek bevezetése, alkalmazása.
- Műveleti tulajdonságok, műveletek közötti kapcsolatok ismerete.
- Műveletek a természetes számokon túli számhalmazokkal.
- Százalékszámítás.
- Gyakorlati mérésekkel kapcsolatos számítások.

Szöveges feladatok

- Történetek eljátszása, kirakása, rajzolása, megfogalmazása, közös megoldáskeresés.
- Egyszerűbb, később összetett szöveges feladatok megjelenítése, lejegyzése, megoldása, ellenőrzése.
- A szöveges feladatokban lévő mennyiségi változások megjelenítése rajzban, eredmények becslése.
- Nyitott mondatok alkotása a szöveges feladat megoldásához, feladatvégzés önállóan, az eredmény ellenőrzése, összehasonlítása a valósággal, válaszadás.
- Több megoldás keresése, illetve több megoldási út keresése, ennek tudatosítása; szöveges feladatok alkotása.
- Fordított szövegezésű szöveges feladatok megoldása, szöveges feladatok racionális számokkal.

c) Geometriai mérések

Geometriai alakzatok, tulajdonságaik

- Geometriai alakzatok létrehozása.
- Geometriai alakzatok tulajdonságainak megfigyelése, a tulajdonságok szerinti csoportosítása.
- Geometriai alakzatok megnevezése, rendszerezése megadott szempontok alapján.
- Síkbeli helyzetek megfigyelése, megfogalmazása, létrehozása.
- Térbeli helyzetek megfigyelése, megfogalmazása, létrehozása.
- Síkidomok rajzolása szabadkézzel.
- Térelemek tulajdonságai, térelemek kölcsönös helyzete.
- Síkidomok transzformációjának megfigyelése négyzethálón, az eredmény megfigyelése.
- A geometriai alakzatok elemzése az alkotó elemek szerint.
- A kerület és a terület fogalmának előkészítése lefedéssel, a felszín fogalmának előkészítése, testek építése a testhálók segítségével.

Gyakorlati mérések, mértékegységek, számítások

- Folytonos, majd diszkrét mennyiségek összehasonlítása, összemérése.
- Mérés választott mértékekkel (arasz, lépés, marok, pohár ...) később mértékegységekkel (hosszúság, tömeg, űrtartalom ...).
- Tájékozódás térben és időben.
- A lemért mennyiségek felbontása kisebb egységekre.

Mennyiségi változások megfigyelése, megértése és megfogalmazása.

A feladatok gyakorlása a manipuláció szintjén tárgyakkal, majd képekkel.

A feladatok megadott logikai szabályok szerinti végzése.

A számolási készség fejlesztése változatos és értelmes feladatok segítségével.

Az ismeretek alkalmazása, a feladat adta problémák megoldása, tudástartalmak bővítése, az alkotó képzelet fejlesztése a becslés (eredményjóslás) vagy az új műveleti fogalmak bevezetésekor.

Műveletek írásban való végzése, a szóbeli számoláson túl a műveleti sémákra (analógiákra) való emlékezés. Becslés, önellenőrzés, elvonatkoztatás műveletvégzés közben.

Fejlesztési feladatok

Történetek megismétlése, visszamondása, elemzése, a mennyiségváltozás felfedezése a történetekben.

Szövegértés, lényegkiemelés; adatok csoportosítása, műveletek sorrendjének megállapítása, elvonatkoztatása a nyitott mondatokban.

Cselekvési sorrend tervezése; megoldáskeresés:

lehetséges megoldások kiválasztása, megoldása készen kapott sémák szerint, algoritmusok segítségével, később alternatív gondolkodás mentén.

A feltételezés és a valóság összehasonlításának a képessége az eredmény „jóságának” megítélésében.

A segítségkérés és -elfogadás képességének fejlesztése, kialakítása.

Fejlesztési feladatok

A saját testen való tájékozódástól, tapasztalatok összegzése.

A gyakorlatban megfigyelt tulajdonságok megnevezése, a lényeges jegyek kiemelése.

A látottak elemzése, összehasonlítása, a különbségek felfedezése.

A térelemek szintézise, síkban történő leképezése.

A térelemek síkban megadott tulajdonságainak transzformálása, a megadott tulajdonságok alapján a sík elképzése.

Fejlesztési feladatok

A mennyiségek összehasonlítása, folytonos, majd diszkrét mennyiségek összemérése.

A tájékozódási képesség fejlesztése térben, időben és a mennyiségek között a gyermek ismereteihez igazodva. „Láthatatlan” mennyiségek elképzése, cselekvéshez, történéshez fűződő megfogalmazással.

A mértékegységek analízise és szintézise, a mérés

- Adatleolvasás, adatrögzítés.
- A távolság, a mennyiség és az időtartam változásának „átjárás”.
- Érzékelése, következtetések levonása.
- A mérés kiterjesztése a síkok meghatározására lefedéssel, rajzzal, majd számolással.
- Kisebbségi mértékek beváltása nagyobb mértékekre, következtetések levonása.
- A mérés kiterjesztése a terek mérésére egységkockákból, majd számítással.
- A mértékegységek összehasonlítása, összefüggések megállapítása.
- Szakmaorientált feladatok végzése.

Szerkesztések

- Derékszögű vonalzó és körző használata különböző helyzetű szakaszok, négyzet, téglalap, illetve különböző sugarú körök rajzolásához.
- Tükrözés eszközökkel, kicsinyítés, nagyítás négyzethálón.
- Tételek rajzolás, másolása, tükrözése négyzethálón.
- Tételek, síkidomok szerkesztése, transzformálása.
- Kerület mérése körzővel, majd számítással.
- Terület mérése szabványegységekkel, majd számítással.
- Testek hálózatának rajzolása négyzethálós papíron, majd szerkesztéssel.
- Testek vetületének rajzolása.

d) Összefüggések, függvények, sorozatok

- Összefüggések felismerése, kifejezése rajzzal, jelekkel, személyek, tárgyak, helyzetek, geometriai kapcsolatok, a halmazok számszáma között.
- Relációk megfogalmazása, párosítás.
- Ciklikus sorok, növekvő-csökkenő számsorok folytatása.
- Jelölések használata, elemek egymáshoz rendelése.
- Szabályjátékok logikai készlettel, számokkal, alkalmazása számolási műveletekkel.
- Állandó különbségű sorok folytatása egy-két, majd változó különbséggel.
- Egy- és kétbemenetelű táblázatok kiegészítése a felismert szabály szerint.
- Hiányos sorozatok kiegészítése.
- Szabályok leolvasása nyíldiagramról.
- Relációk a racionális számok körében.
- Hányados-sorozatok megadott szabály szerint, majd a szabályok felismerésével, a sorozat folytatása.
- Kapcsolatok megfogalmazása szöveggel, nyitott mondattal, táblázattal, grafikonnal.
- Adatkiegészítés, adatpárok, egyenes arányosság ábrázolása derékszögű koordináta-rendszerben.
- Függvények jellemzése grafikonok segítségével.

e) Valószínűség, kombinatorika, statisztika

- Események megfigyelése, adatok gyűjtése, rendszerezése a közvetlen környezetből.
- A biztos, a lehet és a lehetetlen megkülönböztetése, értelmezése.
- Statisztikai adatok értelmezése oszlopos diagramról való leolvasással, a koordináta-rendszer értelmezése helymeghatározással.
- Események gyakoriságának megfigyelése,

rendszerének megértése, a mértékegységek közötti

„átjárás”.

Az ismeretek alkalmazása sok eszközzel való megsegítéssel a legegyszerűbb, konkrét feladatokkal, majd az eszközök fokozatos elhagyásával.

A feladatok tudatos végzése.

Fejlesztési feladatok

A finommotorika, a térlátás, a szem-kéz koordináció fejlesztését igénylő gyakorlatok, a szerkesztéssel kapcsolatos tételek helyzetének érzékelése, fogalmi ismeretnek alapozása.

A szerkesztéshez szükséges eszközök készség szintű használata.

Leképezés analógiák segítségével, majd az alkotás, a problémamegoldás szintjén.

Fegyelmezett munkavégzés, figyelemkoncentráció, pontos végrehajtás a gyakorlás folyamán.

Az ismeretek alkalmazása, algoritmusok pontos betartása, önszabályozás, önirányítás.

Fejlesztési feladatok

A tulajdonságok kiemelése, a tulajdonságok összehasonlítása, a különbségek felismerése. Megadott szempont szerint összefüggések keresése a látszólag különböző dolgok között.

A gondolati cél, szándék megismerése, feltárása, következtetés az ok-okozati összefüggésekre, cselekvéssorok folytatása.

Az azonos típusú feladatok végzése, a gondolatmenet ismétlése, az általános törvényszerűségek levonása.

Szabályok megfogalmazása, feladatmegoldás egy-, majd többféle módon.

Összefüggés feltárása, megoldási alternatívák felismerése.

Több elem bevonásával történő összefüggés-keresés, az ismeretek rendszerezése, a függvényszerű gondolkodás kialakítása.

Fejlesztési feladatok

A tapasztalatok gyűjtése alapján kérdések megfogalmazása.

Az ítélőképesség fejlesztése.

Több valószínűséget tartalmazó statisztikai adatok gyűjtése, következtetések.

A biztos, lehet és a lehetetlen megtapasztalása, szabályjátékok.

Hagyományos és új logikai játékok, a kombinatorikus

összehasonlítása, következtetések levonása a valószínűség megállapítására.
- Gyakorlati feladatok, átlagszámítás.

gondolkodás fejlesztése.
A statisztikai adatok gyűjtése, értékelése, a valóság objektíve megismerése.

5.6.3.4. Ember és társadalom. Történelem és társadalmi ismeretek

A műveltségi terület középpontjában az ember világa áll. A múlt kiemelkedő történelmi eseményeinek, történelmi személyiségeinek megismerése hozzájárul a nemzeti és az európai identitástudat kialakulásához, elmélyítéséhez.

A társadalmi ismeretek tartalmai sokoldalúan tárják a tanulók elé a szűkebb és tágabb közösségekben élési lehetőségeit. A tanulókat hozzásegíti ahhoz, hogy tájékozódni tudjanak a körülöttük lévő társadalmi, gazdasági, politikai jelenségek között.

Lehetőséget kapnak a legalapvetőbb társadalmi tevékenységek, a legfontosabb állampolgári ismeretek elsajátítására.

A tartalmak elsajátításakor figyelembe kell venni a tanulók gyógypedagógiai-pszichológiai jellemzőit, ezért előnyben kell részesíteni a sajátélményű tevékenységeket. A személyes élmény segíti annak a belátását is, hogy a jelen eseményei nagymértékben a múlt eseményeinek eredményei, és mai életünk hatást fog gyakorolni a jövő nemzedékek sorsára is, azaz a történelemnek, a társadalom eseményeinek mi magunk is részesei vagyunk.

A fejlesztés kiemelt területként kezeli a személyiség és az emberi jogok tisztelésére nevelést, a szociális érzékenységet, az értékvdő magatartás kialakítását, a környezetért érzett felelősséget.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- Az időészlelés fejlesztése, az emberöltő, az évtizedek, évszázadok, évezredek megértése.
- Az idő múlása és a korok emberének, társadalmának, környezetének változása, összefüggések felfedeztetése.
- Emberi magatartásformák és élethelyzetek megfigyelésének, az információgyűjtés technikájának fejlesztése.
- A tér és idő kapcsolatainak bemutatása, ezek felfedeztetése.
- A kommunikációs képességek fejlesztése.
- A képzelet, a kreativitás alakítása, fejlesztése.
- Tapasztalatok szerzése a valós, a lehetséges és a lehetetlen megítéléséhez, a valóság és a fikció közötti különbség érzékeltetése, szemléletes bemutatása.
- A megtartó emlékezet, az akaratlagos figyelem fejlesztése.
- Az önálló tanulás képességének fejlesztése.

A Történelem és társadalmi ismeretek nagyobb témakörei és fejlesztési feladatai

a) *Környezetünk történelmi és társadalmi jellemzői*
A családi, az iskolai közösség múltja, története, jelene.
A lakóhely jellemzői, értékei, a helyi közösségek.
Hazánk Európában és a nagyvilágban.

b) *A múlt történelme és társadalmi*
A történelem nagy korszakainak, a jellemző társadalmak életének, a magyar nép történelmi múltjának - fontosabb eseményeinek, kiemelkedő személyiségeinek - megismerése.

c) *Korunk történelme és társadalmi*
A demokratikus intézményrendszer kialakulása.
A mai magyar társadalom.
Az állam, az önkormányzatok működése.
Állampolgári jogok és kötelességek. A gazdaság, a munka világa.

Fejlesztési feladatok

Ismeretszerzés személyes beszélgetésből, tárgyak, épületek, képek közvetlen megfigyeléséből.
Régen és ma érzékelése, események beazonosítása saját élményből.
A saját szerep, a saját feladat, a saját felelősség felismerése.

A különböző közösségekben való létezés formáinak, lehetőségeinek ismerete.

Fejlesztési feladatok

Az időben végbemenő, egymást követő változások folyamatának érzékeltetése.
Tájékozódás az időszalagon, térképen, összefüggések felismerése, megfogalmazása egyre nagyobb önállósággal.
Ismeretszerzés a szabadság, felelősség, emberi helytállás jelentőségéről.
Történelmi események okainak és következményeinek elemzése fokozatosan csökkenő segítségnyújtás mellett.

Fejlesztési feladatok

Beszámoló, vázlatkészítés a tömegkommunikációs eszközök felhasználásával.
Elemzések tanári segítséggel.
Költségvetési, gazdálkodási ismeretek a családi költségvetéstől az államháztartásig.

5.6.3.5. Ember a természetben

A műveltségi terület természettudományos nevelést alapoz meg. A nevelés-oktatás során lehetőség nyílik tapasztalatok, korszerű - a gyakorlatban is felhasználható - ismeretek átadására az anyagokról, a természeti környezet kölcsönhatásairól, folyamatairól. A műveltségi terület tudatosítja a tanulóknak, hogy az ember része a természetnek, így felelős a természeti környezetért, az emberiség jövőjéért. Formálja gondolkodásmódjukat, a természethez, a családhoz és önmagukhoz való viszonyukat, felkészíti arra, hogy a megszerzett ismereteket miként alkalmazzák a tanulásban, az önálló életvezetésben.

A tanulók ismeretsajátításában a természeti-környezeti világ elemi megismerésének lehetősége tűzhető ki célul. Ugyanakkor nagyobb hangsúlyt kap a szemléletformálás, a természethez való pozitív viszonyulás megteremtése, az egyén és a társadalom számára fontos konstruktív magatartás- és viselkedésformák elsajátítása.

E területen szerzett műveltség fontos eszköze az egészséges életmóddal, életvitellel, környezettudatos viselkedéssel kapcsolatos szabályok elsajátításának is.

A műveltségi terület kiemelt habilitációs/rehabilitációs feladatai

- Figyelem, emlékezet fejlesztése, a kíváncsiság, az érdeklődés felkeltése.
- Kérdésfeltevés, kérdések megfogalmazásának tanítása.
- A kommunikációs képességek és készségek fejlesztése.
- A térérzet alakítása, megerősítése, viszonyszavak pontos használata, az idő múlásának érzékelése, felfogása, a változás - időben, térben - észlelése, értelmezése.
- A gondolkodási funkciók, műveletek fejlesztése.
- Szokások, szokásrendszerek kialakítása.
- A tanulási szokások (megfigyelés, vizsgálódás, lejegyzés, feladatmegoldás, értelmezés, irányított ismeretszerzés) kialakítása, megerősítése.

Az Ember a természetben műveltségi terület nagyobb témakörei és fejlesztési feladatai

I. Környezetismeret - bevezető és kezdő szakasz

a) A természet vizsgálata. Tájékozódás az élő és élettelen természetről

- Egyszerű megismerési módszerek elsajátítása: megfigyelés, megismerés.
- Az érzékszervek bekapcsolásával becslés, mennyiségek mérése, elemi kísérletezés, kérdésfeltevés.
- Test és anyag. Anyagfajták különbözőségei - anyagnevek. Anyagok a hétköznapi életben - csoportosításuk megtapasztalható tulajdonság szerint. Anyagfajta és használat közötti összefüggés felismerése.
- Halmazállapotok bemutatása: folyékony - szilárd - légnemű. Konkrét halmazállapot-változások megtapasztalása.
- Élő és élettelen összehasonlítása. Életjelenségek.
- Az élőlények egyszerű csoportba sorolása: állat, növény, gomba. Ismerkedés példákon keresztül növényi fajtákkal és állati fajokkal - konkrét tapasztalatokból kiindulva az ember környezetében előfordulókkal.

b) Tájékozódási alapismeretek

- A térérzet tudatosítása - egyszerű téri és időbeli reakciók felismerése, megnevezése.
- Tájékozódás a közvetlen környezetben.
- Ismerkedés a természet könnyen megfigyelhető, érzékelhető ciklusaival a mindennapok szintjén: napszakok, évszakok, a hét napjai.
- A mozgásban megnyilvánuló állandóság (periódusok, ciklusok, szekvenciák) és a változások felfedezése

Fejlesztési feladatok

- Tájékozódás a tudományos megismerésről
- Érdeklődés, motiváció felkeltése, inspiráció a kérdésfeltevésre.
- Egyszerű, játékos megfigyelések, összehasonlítások, csoportosítások, elképzelések, hiedelmek megfogalmazása.
- Egyszerű becslések, mérések.
- Jellemzők számbavétele, változás felismerése.
- Elemi képi és szöveges információk értelmezése irányítással, segítséssel.
- Anyagok és halmazállapotok megkülönböztetése a hétköznapi élet példáival.
- Az élőlényekkel kapcsolatos fogalmak gazdagítása, csoportokba sorolás, életműködés felfedeztetése konkrét példákon.
- Az élőlények érzékelhető jegyeinek megállapítása - összehasonlítások, elvonatkoztatások.

Fejlesztési feladatok

- Tájékozódás az élettelen természetről
- Tájékozódás a térben - térérzet megerősítése, irányok, távolságok, hosszak, nagyságrendek becslése, mérése - meghatározása.
- Tapasztalatok, ismeretek gyűjtése a természet könnyen megfigyelhető és felfogható ciklusaival kapcsolatban; a mindennapok időviszonyai.
- A helyváltoztatás és az eltelt idő kapcsolat a saját

egyszerű példákkal.

- Lakóhely és környéke: megtapasztalható, megfigyelhető felszíni formák.
- A valóság és annak ábrázolása bemutatással.
- Világtájak, az iránytű.
- Egyszerű megfigyelések a Nap járásáról.

c) Testünk és egészségünk

- Az ember testrészei. Érzékszervek és védelmük.
- A mozgás, a táplálkozás, a tisztálkodás, az öltözködés szerepe az ember egészségének megőrzésében.
- Önellátási, egészségóvó szokások megerősítése.
- Egészséges életkörülmények - a környezetünk állapota.
- A születéssel, az egyedfejlődéssel kapcsolatos elemi ismeretek (a gyermeki elképzelések, előzetes tudások felszínre hozása).
- Betegségek - gyermekbetegségek -, fertőző betegségek saját élettapasztalat szerint.
- Egészségvédelem, orvosi ellátás.

történéseire, életterére vonatkoztatva.

- Állandóság és változás felfedezése irányítással, egyszerű példákkal.
- Elemi tájékozódás a közvetlen környezetben, a szűkebb lakóterben, lakóhelyen.
- Elemi ismeretek a földrajzi környezetről konkrét tapasztalatokból merítve.

Fejlesztési feladatok

Tájékozódás az életről

- Az élő és élettelen közötti különbség, az életjelenségekhez kötött élet-értelmezés elemi ismeretei.
- Az ember testrészei, érzékszervei - példák, konkrét tapasztalatok gyűjtésével.
- Törekvés az ember számára fontos egészségmegőrző szokások elsajátítására: egészséges táplálkozás, tisztálkodás, mozgás.
- Néhány könnyen felfogható példa a környezetnek az ember egészségére gyakorolt hatásáról.
- Gyermek- és fertőző betegségek, orvosi ellátás a saját tapasztalat alapján - a történetek elemzése, tudatosítása.

II. Természetismeret - alapozó szakasz

a) Az élő és élettelen természet ismeretei

- Az anyag legfontosabb tulajdonságai szerinti csoportosítás.
- Az anyagok kölcsönható képessége: a hőhatás, a mechanikai hatás, a gravitáció.
- Az égés, a fényjelenségek értelmezése példákkal.
- Halmazállapot-változások kísérleti megfigyelése, összekapcsolása az időjárási jelenségekkel.
- Ismerkedés konkrét, hétköznapi folyamatokban az energiával, az energiahordozók jelentőségével a hétköznapi életben.
- Az élő természet - az ember kulturális környezete.
- Termesztett növények: szántó, zöldségeskert, gyümölcsös. Házi és házkörüli állatok. Állatvédelem.
- A hazai tájak életközösségei: erdők, mezők-rétek, vizek-vízpartok életközössége. Természetvédelem, nemzeti parkok.

b) Földrajzi - környezeti alapismeretek

- Az időjárás elemei: a napsugárzás, a hőmérséklet, a szél, a csapadék fogalma.
- Halmazállapot-változások a természetben. A víz körforgása.
- Az éghajlat fogalma.
- A felszínformák. Folyóvizek, állóvizek.
- Térképi alapismeretek. Tájékozódás Magyarország domborzati térképén.

Fejlesztési feladatok

Tájékozódás a tudományos megismerésről

- Rendszeres megfigyelés, vizsgálódás.
- Egyszerű becslés, mérés elvégzése, önállóan és csoportban is.
- A tapasztalatok megfogalmazása segítséggel.
- Különböző információhordozók használata csoportmunkában - irányítás mellett.
- Tájékozódás az élő és élettelen természetről
- A használati tárgyak anyagainak felismerése, az anyagfogalom biztos használata.
- Egyszerű játékok, kísérletek a kölcsönhatásra, a hő, a fény terjedésére, a mágnesességre.
- A hétköznapi folyamatokban előforduló energiatípusok és energiahordozók bemutatása példák segítségével.
- Az élővilág változásának bemutatása.
- Az ember kulturális környezetének értelmezése a növénytermesztésben, az állatok nevelésében.
- Konkrét példák az életközösségek bemutatása során.
- Az életközösségekben működő kapcsolatrendszer érzékeltetése jól megtapasztalható példákon keresztül.

Fejlesztési feladatok

Tájékozódás a közvetlen földrajzi környezetben

- Egyszerű megfigyeléseken, tapasztalatokon alapuló időjárás-megfigyelés, a változások értelmezése.
- Alapvető mérések elvégzése, a folyamatokban megmutató oksági kapcsolat felismerése tanári irányítással.
- Az időjárás és a halmazállapot-változás közötti kapcsolat felfedezése segítség mellett.
- Tapasztalatok gyűjtése a környezet felszíni formáiról.
- Ismeretek a térképi ábrázolásról, egyszerű tájékozódási gyakorlatok a térképen.
- Képi információk, rövid, szemléletes leírások felhasználásával a földrajzi, domborzati, térképi elsődleges képzetek kialakítása.

III. Természetismeret. A biológia, fizika, kémia ismeretei - fejlesztő szakasz

a) Biológiai ismeretek

Az élőlények csoportjai

Távoli tájak természetes életközösségei

- Élőlény és környezete.
- Életközösségek szerveződése, táplálkozási kapcsolatok, táplálkozási szintek.
- A trópusi esőerdők földrajzi helye, életfeltétele, életközössége.
- A szavanna életközössége - példák segítségével.
- A tajga kiterjedése, életfeltételei, életközössége példákkal.
- A tundra földrajzi helye, éghajlata, életfeltételek. A sarkvidékek jellemző élőlényei.
- A tenger, mint élőhely. A nyílt vizek élővilága.
- A növényi sejt és szövet. A növény anyagcsere folyamata és szaporodása.*
- A növényi és az állati sejt összehasonlítása. Példák az állati sejtre, szövetek felépítésére.
- Az állatok táplálkozása, mozgása, légzése, szaporodása a szárazföldi, a vízi életformában.

Az emberi test működése és egészsége

- Az emberi szervezet felépítése: a bőr, a mozgás, a keringés, légzés, kiválasztás, szaporodás, az idegrendszer.
- Az érzékszervek.
- Az egyes szervek, szervrendszerek fontosabb, gyakoribb betegségeinek megelőzése, gyógyítása. Gyógymódok.
- Az egészség és a környezet összefüggései. A szennyező anyagok, óvatos bánásmód megismerése.
- A saját test változásának ismeretei.
- Hasznos és káros szenvedélyek, szenvedélybeteg.

b) Fizikai ismeretek

A mozgás kísérleti vizsgálata

A mozgás mérése, mozgásállapot-változások.

- Egyszerű kísérletek, tapasztalatok a tehetetlenség megnyilvánulására.
- Az erő, a súly értelmezése. Erő a két test közötti kölcsönhatásban - a munka értelmezése.
- Egyszerű gépek és használatuk a mindennapok gyakorlatában.
- A hőmérséklet mérése. A testek felmelegedése, a hőtágulás jelenségei a mindennapokban.
- A halmazállapot-változások hétköznapi példákkal.
- Energia, energiamegmaradás észlelése egyszerű példákon.
- A nyomás értelmezése egyszerű kísérletek alapján. Nyomás folyadékokban kísérletekkel, vizsgálódásokkal történő értelmezés.
- Közlekedőedények működése egyszerű kísérlettel. Gyakorlati példák a közlekedésből, a saját környezetből a gázok nyomására.
- A felhajtóerő, úszás, lebegés, elmerülés megfigyelése.

c) Kémiai ismeretek

- A kémia, mint tudomány.

Fejlesztési feladatok

Ismeretszerzés, tanulás

- Nagyobb önállóság a megfigyelésekben, vizsgálódások, egyszerű kísérletek, mérések végzésében; páros, csoportos feladatok az információszerzésben, az információhordozók kezelésében segítségadás mellett.
- Vázlatok, rajzok, feljegyzések készítése.
- Szóbeli, írásbeli beszámolás, egyszerű leírás, jellemzés.
- Tájékozódás az élő természetről
- Az élővilágról szerezhető információk jelentősége, kíváncsiság, érdeklődés felkeltése.
- Az egymásrautaltság, a kapcsolatrendszer felfedezése az élőlények együttélésében.
- Az élővilágban működő egyensúly szerepének bemutatása az életből vett példákon keresztül.
- Ismeretek bővítése az életjelenségek körében - növények, állatok tekintetében.
- Az életközösségek leírására vonatkozó módszerek elsajátítása - algoritmusok, analógiák alkalmazása.

Fejlesztési feladatok

Tájékozottság az emberi szervezet működésében

- Ismeretszerzés saját szervezete működéséről, felépítéséről - megfigyelések, vizsgálódások, konkrét tapasztalatok segítségével.
- A saját és mások tapasztalatainak elemi szintű értelmezése, egyszerű következtetések.
- A gyakoribb betegségek megelőzése, a gyógyítás mindenki számára elérhető módozatainak ismerete, a környezet és az egészség közötti kapcsolat felismerése, az emberi szervezetet veszélyeztető anyagok hatásainak megismerése.
- Önismeret, önelfogadás, egészségmegővő készségeinek fejlesztése.

Fejlesztési feladatok

Természettudományos megismerés

- Fokozódó igény és kíváncsiság a kísérletezés, a vizsgálódás, a folyamatok megértése iránt.
- Gyakorlottság megteremtése az ábrák értelmezésében, az eszközök működésének megértésében, egyszerű szóbeli, írásbeli leírásában.
- Változások felismerése, okok keresése irányítás mellett.
- A háztartás, a környezet ismert és használt egyszerű gépeinek működtetése, a fizikai ismeretek alkalmazása a működtetés során.
- A fizika és a többi természettudomány közti szoros kapcsolatot felismerése - tanári irányítással.

Fejlesztési feladatok

Természettudományos megismerés

- Felfedezők, kutatók, tudósok.
- Az anyagok csoportosítása - természetes anyagok, vegyipari termékek.
- Szervetlen és szerves anyagok.
- Változások jellemzői: fizikai és kémiai változás.
- Keverék és vegyület. Oldás, a víz mint oldószer.
- Az égés feltételei. Az oxidáció. Gyors és lassú égés.
- Belső energia.
- Nem fémes elemek - a víz, a levegő -, hidrogén, oxigén, klór, nitrogén - megismerésük kísérletek útján.
- Nem fémes elemek és vegyületeik - szén, gránit, gyémánt.
- Fémes elemek: vas - vasgyártás, acél, alumínium, arany, ezüst, réz. Korróziós jelenségek a mindennapokban - korrózióvédelem.
- További elemek, szervetlen anyagok a természetben: nátrium, kálium, kalcium-karbonát.
- Szervetlen tisztítószer: hipo, sósav. Mosószer a háztartásban.
- Környezeti kémia: energiagazdálkodás, az emberi szervezet energiahordozói zsírok, szénhidrátok, fehérjék (egyben építőanyagok).
- A levegőszennyezés, a víz szennyezése, szennyvíz, hulladékok, csomagolóanyagok.
- Az ismeretszerzés iránti igény felkeltése, fenntartása.
- Gyakorlottság az önálló kísérletezésben az egyszerű ártalmatlan anyagok, folyamatok megfigyelésénél.
- Gyakorlatot szerezni a lényegkiemelésben, csoportosításban, összehasonlításban, az elemzésben.
- Ismeretek szerzése a környezetben előforduló anyagokról, biztonságos, szakszerű használatukról a hétköznapokban.
- A környezetszennyezés káros következményeinek megértése, szokásrend, viselkedésrend megerősítése.
- A tudatosság erősítése az életvezetésben, az egészségük megőrzésében, a háztartásvezetésben.

IV. Természetismeret. A biológia, fizika, kémia ismeretei - megszilárdító szakasz

a) Biológiai ismeretek

Az ember szervezete és egészsége

- A hormonok szerepe az emberi szervezet szabályozásában, a hormonhiány vagy -túltermelés következményei.
- A pajzsmirigy, a hasnyálmirigy, a mellékvese legfontosabb hormonjai.
- Hormonok az ivari működés szabályozásában.
- Az emberi szexualitás. Párkapcsolat: fogamzásgátlás, genetikai tanácsadás, családtervezés, terhesség. Az embrió fejlődése, a szülés, csecsemőápolás. A felnőttek szerepe, felelőssége a gyermek egészséges felnevelésében.
- Az immunitás. Védőoltások.
- Vércsoportok.

Környezet- és munka-egészségtani ismeretek

- Az egészség megőrzése a családban: szűrővizsgálatok, rendszeres fogászati szűrés, házi orvosi ellátás.
- Egészséges életvezetés: mozgás, táplálkozás, pihenés, tisztálkodás.
- Az egészséget veszélyeztető szokások, káros szenvedélyek: a dohányzás, alkoholizmus, kábítószer. A felelőtlen szexuális kapcsolatok veszélyei, az AIDS.
- Feszültségek, konfliktusok a családban.
- A leggyakoribb betegségek tünetei. Házi betegápolás orvosi ellenőrzés mellett.
- Fertőző betegségek, járványok.
- Idős ember a családban.
- A gyógyszerek tárolása, kezelése, használatuk szabályai.
- Egészségügyi intézmények: házi orvos, szakorvos, szakrendelés, kórházi ellátás.
- Az egészségbiztosítás rendszer, társadalombiztosítási ellátásra való jogosultság.

Fejlesztési feladatok

- Tapasztalatok az emberi szervezet működéséről, egészségéről
- Példákon keresztül felismertetni az ember szabályozó szervrendszerének működését; megismertetni a tanulókat nemi szervek egészségét biztosító személyi higiénés tennivalókkal; vélemények, tapasztalatok gyűjtése az abortusz társadalmi megítéléséről.
- Felhívni a figyelmet az anya terhesség alatti életmódja és a születendő gyermek egészségi állapota közötti összefüggésre.
- Megismertetni a korán kezdett nemi élet veszélyeit.
- Szituációs, kommunikációs szerepjátékokon át bemutatni a kockázatos, veszélyes viselkedési módok elkerülését, élethelyzetek megoldását; elsajátíttatni az egészségmegővő szabályait, az egészségügyi intézmények használatát, a gyógyszerfogyasztás és -kezelés szabályait.

b) Fizikai ismeretek

Fény- és hangtani ismeretek

- A fény tulajdonságai.
- A fény visszaverődése síktükörről és gömbtükörről. A fénytörés.
- Fénytani lencsék, optikai eszközök.
- A színek.
- A hang jellemzői. A hang terjedése - hullámmozgás. A hallószerv védelme.
- A hangszerek fizikája.

Elektromos alapjelenségek. Az anyag részecskéi, szerkezetük

- Az elektromos töltés kísérleti megfigyelése.
- A testek elektromos állapota.
- Az elektromos áram, az áramkör - tanári demonstrációval.
- Fogyasztók soros és párhuzamos kapcsolása.
- Az elektromos feszültség elemi fogalma.
- Az elektromos munka és teljesítmény.
- Az elektromos ellenállás.
- Az elektromos és mágneses mező kölcsönhatásai.
- Az elektromágneses indukció gyakorlati alkalmazása.

Elemi atomfizikai ismeretek

- Mivel működik az atomerőmű?
- Miért pusztít az atombomba?
- Miért veszélyes a sugárzás? Káros és hasznos sugárzások.
- Sugárvédelem.

c) Kémiai ismeretek

Anyagszerkezeti ismeretek

- Anyagszerkezet és periódusos rendszer értelmezése.
- Környezetünk néhány fontos anyaga: a víz, a levegő, szénmonoxid, kéndioxid a levegőben.
- Az üveg és az építőanyagok.
- Háztartási vegyszerek és használatuk.

A szerves kémia

- Szerves vegyületek, anyagok és felhasználásuk: szén.
- Szénvegyületek, kőolaj, alkohol.
- Fontosabb természetes szénvegyületek: szénhidrát, szőlőcukor, répacukor.
- Tápanyagaink: olajok, zsírok, fehérjék, vitaminok.

A műanyagok

- A természetes és a mesterséges műanyagok csoportjai.

Fejlesztési feladatok

- Tapasztalatok a fizikai folyamatokról
- Tapasztalatokon alapuló tudásbővítés az anyagokról.
- A gondolkodási képesség, a gondolkodási műveletvégzés fejlesztése.
- A megfigyelő, kísérletező, problémafelismerő, összehasonlító, cselekvési, döntési és önálló tanulási képesség alakítása.
- Az iskolai kísérletekben tapasztaltak összekapcsolása a mindennapok történéseivel.
- A fizika társadalmi hasznosságának felismertetése.
- A fizikában tanultak széles körű kiterjesztése az ember egészségének és környezetének védelmére, a károsító tényezők, hatások megelőzésére.
- A modern fizikatudomány eredményeinek, de veszélyeinek is ismerete.

Fejlesztési feladatok

- Tájékozottság az anyagokról és felhasználásukról
- Tudatosság a célirányos megfigyelésekben, elemzésben, az adatok lejegyzésében.
- A tanuló fejlettségének megfelelően a jelenségek, folyamatok közötti hasonlóság, különbség észrevétele, megfogalmazása szóban és írásban a tanult szakkifejezések használatával.
- Példákon keresztül bemutatni, hogy a kísérletekben realizált elméleti ismeretek miként vannak jelen a mindennapokban.
- Felismertetni a kémiai ismeretekhez kapcsolódó környezeti problémákat.
- A háztartási szerek használatával, tárolásával kapcsolatos elővigyázatossági szabályok megismerése.

5.6.3.6. Földünk és környezetünk

A Földünk és környezetünk műveltségi terület ismereteket nyújt a tanulóknak a lakóhelyükről, a hazájukról. A hazai az európai földrajzi környezetből kiindulva lineárisan táguló térben szerezhetnek elemi ismereteket a távoli földrészekről és a bolygókról. A mindennapokban is jól használható gyakorlati példákön és tapasztalatokon keresztül sajátíthatják el a földrajzi térben történő eligazodás alapvető eszközeit, módszereit.

Az egyszerű, elemi földrajzi ismeretek átadása, az általános és a speciális képességek fejlesztésére, a specifikumokra figyelve történik - a rehabilitációs, rehabilitációs célokat, feladatokat hordozva.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- A gondolkodási funkciók fejlesztése: megfigyelés, elemzés, összehasonlítás, elvonatkoztatás, problémafelismerés, ok-okozat összefüggés meglátásának képessége.
- A rövid és a hosszú távú figyelem és emlékezet fejlesztése.
- A rész-egész viszony a valóságban, a térképi ábrázolásban. A valóság és térkép összefüggéseinek felismerése.

- Biztos tájékozódás megteremtése a közvetlen térben. Tájékozódás biztonsága a síkban, a jelek, a szimbólumok világában.
- Tájékozódási feladatok, téri viszonyok felismerése, megértése; valamely tárgy, objektum tényleges és viszonylagos helye, helyzete.
- Az idő észlelés fejlesztése. Időrend, periódus a természetben, a folyamatokban.
- Kommunikációs képességek - kérdezni tudás, szakkifejezések használata.
- Tanulási szokások megerősítése: térképek, információhordozók használata, önálló ismeretszerzés egyszerű szövegből, a tankönyv, a feladatlap, munkalap használata.

A Földünk és környezetünk műveltségi terület nagyobb témakörei és fejlesztési feladatai

a) Ismeretek a térképről

- A térkép és a valóság. Domborzati, közigazgatási és tematikus térkép.

- Tájékozódás a földgömbön, a világtérképen.

b) Ismeretek a hazáról és a lakóhelyről

- A lakóhely természetföldrajzi adottságai.

- Hazánk természeti, társadalmi, gazdasági jellemzői.

- A földrajzi környezet hatása a gazdálkodásra, a településre, az életmódra.

- Nemzetközi kapcsolataink.

- A magyar nép tájtörténeti tagozódása.

c) A lakóhelytől a bolygónkig

- A Föld alakja.

- Természetföldrajzi folyamatok.

- Elemi ismeretek az éghajlati övezetekről.

- Kontinensek, óceánok.

- Tipikus tájak, tájegységek és jellegzetességeik.

- Speciális térségek. Az egyes földrészek jelentősebb országai.

- A Kárpát-medence és Európa.

- Európa természet- és társadalomföldrajzi képe.

- Az Európai Unió.

- A Kárpát-medence földrajza - természeti, gazdasági jellemzői.

d) A Föld természetföldrajzi képe

- A Föld természetföldrajzi képe.

- A napfogyatkozás.

A világ gazdasági és társadalmi képe

- A világnépesség változása, települések különbségei, változások a gazdasági folyamatokban.

- A társadalmi-gazdasági összefüggések felfedezése.

- Globális környezeti problémák. Népesedési, élelmezési, egészségügyi gondok. Természetkárosítás, tájpusztítás. A fogyasztói társadalom veszélyei.

Fejlesztési feladatok

- Ismeretszerzés, tanulás - a földrajzi környezetben történő eligazodás képességének fejlesztése, információk szerzése, kezelése.

- Tájékozódás a földrajzi térben és időben.

- Tájékozódás földrajzi-környezeti kérdésekben, folyamatokban.

- Tájékozottság a hazai földrajzi-környezeti folyamatokban.

Fejlesztési feladatok

- Ismeretszerzés, tanulás - a jellemző természeti, társadalmi, környezeti összefüggések felfedezése, felismerése.

- A hétköznapi életben felhasználható földrajzi-környezeti tudás elemeinek elsajátítása, folyamatos gyarapítása.

- Tájékozottság a földrajzi-környezeti kérdésekben.

- Európa és más kontinensek, tipikus tájak, természeti-társadalmi-gazdasági értékeinek megismerése.

Fejlesztési feladatok

- Tájékozottság a földrajzi térben a környezet anyagaiban

- Tájékozottság a regionális és globális földrajzi-környezeti kérdésekben - a természetföldrajzi övezetesség társadalmi-gazdasági életben való megnyilvánulásainak felismertetése példákön keresztül.

- A világgazdaság működésének a napi életünkre gyakorolt hatásai - példák segítségével.

5.6.3.7. Művészetek

A műveltségi terület olyan élményszerű ismeretek nyújtását állítja középpontba, melyek hozzájárulnak a képességek fejlesztéséhez, a harmonikus személyiség kialakulásához. Jellemzője az érték közvetítés és értékörzés mellett az aktív befogadásra és alkotásra készítés. Hozzájárul a szellemi, lelki tulajdonságok gyarapításához, az esztétikai fogékonyság, a fantázia, az érzékenység fokozásához. Az iskolai nevelés, oktatás rehabilitációs célú feladatainak megvalósításában kiemelt szerepe van a gyakorlati tevékenységeknek, mert általuk az ismeretek élményszerűvé válnak, segítik a mélyebb megismerést, fejlesztik a kreativitást. A tevékenységek, az alkotások széles körű kínálata lehetőséget teremt az egyéni adottságok kibontakoztatására, a differenciális megvalósítására.

A műveltségi terület kiemelt habilitációs/rehabilitációs feladatai

- Önismeret, önértékelés, társas kapcsolatok, a pozitív alkalmazkodóképesség, kapcsolatteremtő és együttműködési képesség fejlesztése.

- Képzelet, kifejezőkészség, kreativitás fejlesztése.

- Harmonikus mozgás kialakítása, fejlesztése.

- A figyelemkoncentráció, a tartós figyelem és az emlékezet fejlesztése.

- Az esztétikai érzékenység készségeinek alapozása, fejlesztése.
- A térlátás fejlesztése, pontos képzetek kialakítása a valós térről, időről, az anyag, forma, funkció, szerkezet, szín, fény és mozgás viszonyairól.
- A kommunikációs képességek fejlesztése szóban, ábrázolásban, befogadásban.
- A finommotorika, a kreativitás, az eszközhasználati készség fejlesztése.
- Az ismeretszerzési, a tanulási képességek fejlesztése.
- Az érzékszervi tapasztalatszerzés fejlesztése, az érzelmi nevelés, érzékszervi kultúra gazdagítása.

A Művészetek műveltségi terület részterületei és fejlesztési feladatai

Ének-zene

- Az éneklési öröm felkeltése, a szép, kifejező éneklés technikájának megismerése. Az értelmi, érzelmi kifejezés gazdagságának, az éneklés, a hangszeres játék élményt nyújtó funkciójának bemutatása.
- A tanult ritmus, dallam, tempó és formai elemek alkotó módon történő felhasználása, értelmezése, együttes megszólaltatása.
- A zeneirodalom értékes alkotásainak megismerése, különféle zenetörténeti stílusok és korszakok jellegzetességeinek megfigyelése.
- A melodikus hallás (egyszólamú dallam) a harmonikus hallás (együtthangzó zenei hangok) felismerése és reprodukálása.
- A zenei élményből kiindulva a zene alapvető összetevőinek: a ritmus, a dallam alkotóelemeinek jelölése, ezek felismerése és csoportos megszólaltatása, különféle zenei jelrendszerek megismerése.

Dráma és tánc

- Az énekes körjátékok, táncos kifejezési formák tanulásával a mozgás, az egyensúly- és térérzés, valamint, a ritmusérzék fejlesztése. A párral és a csoporttal történő együttműködése gyakorlása, mozgásos önkifejezés, improvizáció gyakorlása.
- Érzékelő, utánzó és memóriafejlesztő játékok. Népi mondókák, gyermekjátékok, népszokások, dramatizált mesék.
- Történetek, dramatizált elbeszélések, népszokások földolgozása a dráma eszköztárával. Fantáziajátékok. Színházi, bábszínházi előadás megtekintése.

Vizuális kultúra

- Az érzéki tapasztalás, a környezettel való kapcsolat erősítése, az anyagokkal való érintkezés tudatosítása.
- A látás, hallás, a tapintás, a mozgás - a kéz célszerű működtetésének, a manuális készségek életkornak, fejlettségnek megfelelő fejlesztése.
- A vizuális közlések felfogása, értelmezése.
- A vizuális nyelv alapelemeinek - pont, vonal, folt, forma, szín, tónus tudatos alkalmazása a közlésben, az alkotásban.
- Téri helyzetek, időbeli folyamatok értelmezése, megfogalmazása, megjelenítése az oktatásban.
- Művészeti alkotások elemzése, a megértés, a feldolgozás segítése.
- Alkotó kifejezés - a fejlettségnek megfelelő mód és technika alkalmazásával.
- Az átélt élmény megjelenítése dramatizálással, reflektálás irodalmi, zenei, filmes élményekre - gondolatok, érzelmek, hangulatok kifejezése a képi, a

Fejlesztési feladatok

- Az ének, a zene megszerettetése, a zenei kifejezőeszközök megismerése.
- A ritmusérzék, a hallási figyelem fejlesztése.
- A dalos játékokkal a téri percepció, a nagy és finommozgások, a magabiztosság fejlesztése.
- Az észlelés, a kifejezés képességének fejlesztése; a hangzó zene és a kottakép megfeleltetése egymásnak.
- A daltanulással, közös énekléssel a kommunikációs, metakommunikációs képességek fejlesztése.
- A szociális kapcsolatok erősítése az együttes énekléssel, mozgással, szerepléssel.
- Saját képességeinek megismertetése, sikerélményhez juttatás, bátorítás önmaga fejlesztésének vállalására.
- A kreativitás és a fantázia fejlesztése a megismert zenei kifejező eszközök felhasználásával.
- Térbiztonság, mozgásbiztonság, harmonikus mozgás fejlesztése mozgással, táncal.

Fejlesztési feladatok

- A csoportos játékok, mozgások együttes élményével az alkotó- és kapcsolatteremtő képességek kibontakoztatása.
- A testi, térbeli mozgás, valamint az idő- és ritmusérzék, az énkép fejlesztése.
- A fantázia, a koncentráció, az észlelés finomságának fokozása.
- Személyiségfejlesztés improvizációs játékokkal, többféle kommunikációs helyzetben, elképzelt és valóságos helyzetek megjelenítésével.

Fejlesztési feladatok

- A közvetlen érzékszervi tapasztaláson alapuló élmények biztosítása, feldolgozása a környezetben, a lakóhelyen, a műalkotások, a természeti látványok területén.
- Az azonosságok, a különbségek tudatosítása.
- Téri helyzetek leírása szóban, megjelenítése szabadkézi rajzban.
- A mozgásélmény megfogalmazása, az időbeli folyamatok, változások megfigyelése, tudatosítása.
- Egyszerű közlő ábrák értelmezése.
- Segítségadás a művészeti alkotások szépségének, üzenetének befogadásához, megértéséhez, átéléséhez.
- A kezdeményező, az alkotó magatartás kialakítása, fejlesztése.
- Fokozott önállóság a feladatok megoldásában - rutinok, készségek, jártasságok kialakítása, fejlesztése.
- Változatos technikák alkalmazása az önkifejezésben, az alkotásban.
- Tapasztalatok gyűjtése a természetes és a mesterséges

plasztikai műfajokból tanult módszerek, eszközök alkalmazásával.

- Használati tárgyak készítése, az anyag-forma-funkció egysége a tárgykészítésben.

- A díszítő formálás elemei, mintái, csomagolástechnikák.

- A tárgykészítés folyamata, gondolati és kivitelezési terv.

- Az építészettel, a lakótérrel és berendezéssel kapcsolatos alkotó és elemző tevékenységek.

környezetről.

- Egyszerű tárgyak készítésének készségei, kifejezőeszközeinek megismertetése, az anyag-funkció-forma egysége.

- A tárgyhasználó és a fogyasztói magatartás alakítása.

- Az egyéni ízlés, stílus érvényesítése a saját tárgy készítésében.

- A tervező, az alkotó, a konstruáló képességek fejlesztése.

Fejlesztési feladatok

- A megfigyelés, a tájékozódás, a rendszerezés, a kommunikációs és együttműködési, a

problémamegoldó és készség, képesség fejlesztése.

- A művészi alkotásokban megismert konfliktusok

értelmezésével a toleráns, másokkal szemben empatikus személyiség kialakításának segítése.

- Az életvezetés során adódó krízishelyzetek humánus kezelését szolgáló képességek fejlesztése.

Mozgókép-kultúra és médiaismeret

- A tanulók fejlettségének megfelelő műsorok, illetve azok részleteinek csoportos/kiscsoportos megtekintése.

5.6.3.8. Informatika

A műveltségi terület - igazodva az informális társadalmi elvárásokhoz - középpontjába a munkához, az életvitelhez kapcsolódó praktikus ismeretszerzést és készségfejlesztést állítja.

A mindennapi élet szerves részeként jelenlévő informatikai ismeretek, illetve az informatikai ismerethordozók használatának készsége, az esélyegyenlőség megteremtése, az életvitel céljából is kiemelkedő jelentőségű. A tanulóinknak képessé kell válniuk az informatika eszközrendszerének alapvető használatára. Ez ad lehetőséget számukra gyors, korszerű ismeretszerzésre, ügyintézésre.

A műveltségi terület kiemelt habilitációs/rehabilitációs feladatai

- Érzékszervi megismerések.

- Térbeli, időbeli tájékozódó képesség fejlesztése.

- Összehasonlítás, azonosítás, megkülönböztetés műveleteinek gyakorlása.

- Szabályfelismerés, tervező, rendszerező, döntési képesség fejlesztése.

- Csoportosítások, következtetések.

- Algoritmikus és problémamegoldó gondolkodás fejlesztése.

- A gyors, pontos, koordinált mozgásos reagálóképesség fejlesztése.

- A figyelem, az emlékezet, az akarat, az alkotó képzelet fejlesztése.

- Felismerő, rendszerező képesség, szerialitás fejlesztése.

- Analízis, szintézis.

- Felismerő, rendszerező képesség, szerialitás fejlesztése.

Az Informatika nagyobb témakörei és fejlesztési feladatai

a) Számítástechnika

- A számítógép története, magyar vonatkozásai; az elektronikus számítógépek fejlődése.

- A kalkulátor használata; Számítógép-kezelési alapismeretek.

Fejlesztési feladatok

- Ismeretek bővítése, módszerek elsajátítása, eszközök és rendszerek használata.

Számítógép-kezelési alapismeretek

- Operációs rendszer megismerése, futtatás, keresés, másolás; mágneslemez formázása.

- A számítógépes információ tartalma, adat és jel közötti összefüggések.

Fejlesztési feladatok

- A számítógép működési elvének megértése, műveletek alkalmazása a feladatok megoldásához.

- Adatbázisok eszközszintű kezelése.

- A folyamatok megértése.

- Technológiák alkalmazása.

- A rendszerek közötti átjárás problémamegoldás szintű használat.

Algoritmusok

- Algoritmusok leírása szöveggel, rajzzal - játékos számítógépes környezet alkalmazásával.

- Egyszerű algoritmus kódolása, kipróbálása kész

Fejlesztési feladatok

- A számítógépes technika felhasználása a tudás bővítésére, kezdetben segítséggel, később önállóan is.

programokban.

- Gyakori problémák algoritmusai.

Dokumentumkészítés

- Ismerkedés alapvető dokumentumformákkal, szoftverekkel; ikonok használata, egyszerű szöveg- és rajzkészítés.

Adatkezelés

- Az iskolai élet adatai, adatállományának elkészítése, az adatkezelés etikai szabályai.

Táblázatkezelés

- Kész táblázat gépbe vitele.
- Adatmódosítás a táblázatban.

Számítógéppel segített problémamegoldás

- Paraméterek változtatása: matematikához, fizikához kapcsolódó paraméterek közötti kapcsolatok.

Számítógépes hálózat

- A számítógépes hálózat funkciója, információszerzés egyszerű keresőprogrammal.

b) Könyvtárhasználati ismeretek

Dokumentumismeret

- Különböző dokumentumfajták megismerése, csoportosítása.
- Ismerkedés a könyvtári nyilvántartás számítógépes adatbázisaival; keresés kijelölt feladatra, dokumentum választása adott tantárgyi feladathoz.
- Az osztály életével kapcsolatos dokumentumok létrehozása, nyomtatása.

Általános könyvtárhasználati ismeretek

- A szabadpolcos kézikönyvtár használata, lexikonok, enciklopédiák.
- A betűrendes katalógus használata szerző és cím szerint.
- Az önálló könyvtári ismeretszerzés főbb lépesei, rendszerezése az aktuális érdeklődéshez igazodva.

Fejlesztési feladatok

- A rendelkezésre álló eszközök célszerű használatának elsajátítása.
- A technológiák megismerése az esztétikus alkotások készítéséhez.
- Adatok gyűjtése a dokumentumok tartalmának bővítésére, pontosítására, színesítésére.

Fejlesztési feladatok

- Eszközök, technikák mozgósítása az adatok gyűjtésében.
- Adatbázisok megismerése, az etikai normák betartásának tudatosítása.

Fejlesztési feladatok

- Az adatok célnak, feladatnak megfelelő feldolgozása.
- Statisztikai adatok gyűjtése, bővítése.
- Becslések megállapítás, a következtetések összehasonlítása a valósággal.
- Helyi adatok összevetése országos adatokkal.

Fejlesztési feladatok

- Egy adott probléma megoldásához a megszerezhető ismeretek mozgósítása, segítséggel, majd önállóan.

Fejlesztési feladatok

- A hálózat eszközként való használata ismeretek gyűjtéséhez, kapcsolatok építéséhez, problémák megoldásához.

Fejlesztési feladatok

- Gyakorlati problémák megoldása a dokumentumok készítésével.
- Annak megtanulása, hogy a kész alkotások egy átlátható rendezett formában legyenek tárolva a későbbi felhasználás, illetve a könyvtár bővítése érdekében.

Fejlesztési feladatok

- Eligazodás a logikai rendben meglévő információforrások között, használatuknak megtanulása, szokások kialakítása.

5.6.3.9. Életvitel és gyakorlati ismeretek

A műveltségi terület az ismeretek és fejlesztési feladatok tekintetében szintetizáló feladatot tölt be. Életmóddá, szokás-, viselkedés- és magatartásformává szervezi a fejlesztés kiemelt területeit, az ismeretek halmazát. A közvetlen környezetben szerzett tapasztalatokból kiindulva a technika, a társadalom, a munka világában történő pontosabb, tudatosabb eligazodást szolgálja. A tanuló egyediségének, megváltozott tulajdonságegyüttesének figyelembevételével hozzájárul az énkompetencia, a cselekvési, a szociális, a kommunikációs kompetenciák kialakításához. A sérülésspecifikus jegyek figyelembevételével épít a NAT ezen műveltségi területen megfogalmazott alapelveire, kiemelt fejlesztési területeire, fő témaköreire, feladataira.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- A gondolkodási funkciók, műveletek fejlesztése: azonosságok, különbségek, csoportosítások, szabálykeresések, analógiák, felismerése, összefüggések megoldása, ok-okozat felfedezése.
- A problémafelismerő, a tervező, alakító, konstruáló képesség fejlesztése, kíváncsiság, motiváltság ébrentartása.
- A cselekvőképesség fejlesztése, önellátás, környezetellátás technikáinak elsajátítása, alkalmazása.

- Motorikus képességek fejlesztése, szabályozott akarati mozgások, mozdulatok továbbfejlesztése. A kar-kéz sebességének és ütemének alakítása.
- A munkához való helyes viszonyulás, az érzelem, akarat, kitartás céltudatos fejlesztése.
- A reális énkép, önismeret kialakítása, távlati lehetőségek felismerése, az önfejlesztő magatartás elfogadtatása.
- Szociális képességek fejlesztése.

Az Életvitel és gyakorlati ismeretek nagyobb témakörei és fejlesztési feladatai

a) Egészség- és szabadidő-kultúra

- Az ember életvitele, az egészséges életmód, az életkornak, egészségi állapotnak megfelelő korszerű táplálkozási ismeretek, szokásrendek.
- Öltözködés, tisztálkodás, ön- és környezetellátó technikák, káros szenvedélyek és következményeik.
- A szabadidő tevékenységei - sport, szórakozás, játék, művelődés, társas kapcsolatok.

b) Munka- és termelés-kultúra

- Az anyag. Elemzés, tervezés, döntés, szervezés, kivitelezés.
- Anyagmegmunkálás ismeretei, eszközei, műveletei, gazdaságossága.
- A termelés, elosztás, szállítás, fogyasztás, a gazdálkodás ismeretei.

c) Közlekedés- és környezetkultúra

- A közlekedés eszközei, szabályai, a közlekedés rendszere, története, változásai.
- A természeti, a tárgyi, az épített környezetünk értékei, változásai.
- A gazdálkodás, a termelés hatása a környezetre, környezetvédelem, környezetgazdálkodás.

d) Háztartás- és fogyasztói kultúra

- A háztartás feladatai, háztartási munkák, munkafolyamatok, háztartási gépek, a lakás, lakáskultúra, a lakókörnyezet, a háztartási energia, a takarékoság.

Fejlesztési feladatok

- A saját élményen, tapasztalaton alapuló egészségmegővés problémakörének felismerése, személyes lehetőség és szerep az életvezetésben, az egészség megővésében, életvezetési problémák felismerése a családi környezetben, a testi-lelki-szociális egészség megőrzésében.
- Az életmód és a munka világának összefüggései, az életmódból adódó problémák.
- A szabadidő mint szükséglet, egyensúly a munka-tanulás-szabadidő szervezésében.
- Információgyűjtés segítséggel (ismeretterjesztő források, dokumentumok, zsebkönyvek, szakkönyvek, lexikonok).

Fejlesztési feladatok

- A munka és technika szükségessége és haszna az ember életében.
- Tapasztalatszerzés a mesterséges környezetről, szabálykövető magatartás a mesterséges környezetben, anyagok, formák, egyszerű szerkezetek megfigyelése, az anyagalakító tevékenység műveletei.
- Az építő-szerelő-konstruáló folyamat, a munkahely rendje, időbeosztás, monotonia a különböző pályaterületeken.
- Gazdálkodás az anyaggal, energiával, a munkával és az idővel.
- A jó testtartás, elemi kézügyesség, jártasság az eszköz nélküli anyagalakításban, jártasság a legegyszerűbb eszközhasználatban.
- Az egyéni tulajdonságok és eredményesség összefüggései a tervezés, szervezés, kivitelezés során.
- Önértékelő-, ítélőképesség, az individuális különbségek megfogalmazása.

Fejlesztési feladatok

- Ismeretszerzési és problémafelismerés képesség
- Tapasztalatok gyűjtése a közvetlen környezet közlekedéséről, eredményes térbeli tájékozódás a lakóhelyen, a gyalogos és tömegközlekedés szabályainak megismerése, elsajátítása, a figyelem, az elővigyázatosság a közlekedésben, konkrét példák a helyes döntésekre különféle közlekedési helyzetekben.
- Érzékenység a környezet állapota iránt, a modernizáció pozitív és negatív hatásai, a személyes biztonság iránti igény és a magatartás, viselkedés összefüggései.

Fejlesztési feladatok

- Tervezés, kivitelezés a háztartási és egészségi tevékenységben
- A napi ismétlődő háztartási feladatok felismerése, tevékenységek ön- és környezetellátásban, gyakorlottság az egyszerűbb háztartási munkában, szerszámok, gépek használatában, a szolgáltatások

e) Pályaorientáció

- Egyéni különbségek szerepe a pályaválasztásban, pályaterületek, munkavégzés és kezűgyesség összefüggései, eszközhasználati jártasság fontossága, a tanulás szerepe a sikerben, a pályacél, a folyamatos fejlődés lehetősége.

igénybevételében.

- Tapasztalat a jövedelem beosztásában, tudatosság a takarékoságban.
- Érzékenység a közvetlen környezet, a lakás formai, esztétikai világában, az otthon nyugalmanak, mint értéknek, örömforrásnak elfogadása, szükségletek és lehetőségek felismertetése egyéni sajátosságok szerint.
- A minőség, a tudatos fogyasztás ismeretei, reklámok értelmezése, szelektálás, viszonyulás.

Fejlesztési feladatok

A munka és tanulás az ember életében

- Az egyéni adottságok megismerésén alapuló önismeret fejlődése, tapasztalatok a legfontosabb pályákról, a hozzájuk vezető utakról, lehetőségekről, valóság és a vágyak, valamint a realitások összehangolása.
- A gazdálkodási, munkaképesség, mint érték, példák a pályamódosítással kapcsolatosan.

5.6.3.10. Testnevelés és sport

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók igen eltérő képességekkel és fejlettségi szinttel kerülnek az iskolába. Mind az értelmi, mind a fizikai képességek területén nagy különbségeket mutatnak. Gyakori a helytelen testtartás, mozgásos ügyetlenség, a diszharmonikus, az inkoordinált mozgás. A tanulók egy részénél mozgásfogyatékoság nehezíti a cselekvéses tanulást, aktív mozgástevékenységet. Mindezek szükségessé teszik, hogy az általános testnevelés körét kibővítve, a gyógypedagógia és ezen belül a szomatopedagógia eszközei segítsék eljuttatni a tanulókat a rendszeres testedzés, a mozgásos játéktevékenység öröméhez, a mozgásbiztonsághoz.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- Erősítse a mozgásigényt, a kezdeményezőkézséget, bátorítson mozgásos feladatok, gyakorlatok elvégzésére.
- Tanítson mozgásos játékokban való együttműködésre, szabálytartásra, a játék örömére.
- Fejlessze a mozgásos alapttechnikák elsajátításának képességét, a kitartást, az állóképességet. Kiemelt feladat az általános kondicionálás, a test hajlékonyságának, a végtagok ügyességének fejlesztése, a gyorsaság, az ugró, a dobó, az egyensúlyozó képesség alakítása, a tanuló biológiai állapotának, terhelhetőségének függvényében.
- A saját testen való biztonságos tájékozódás kialakítása (függőleges és vízszintes zónák), a téri viszonylatok pontos felismerése, viszonzszavak felfogása, használata, a téri biztonság erősítése.
- A szép testtartás, a harmonikus mozgás fejlesztése.
- A tartós figyelem, a fegyelmezett feladat-végrehajtás fejlesztése, a felelős magatartás beláttatása.
- Önismereti képesség fejlesztése, önállóság, a versenyszellem erősítése.

A Testnevelés és sport műveltségi terület nagyobb témakörei és fejlesztési feladatai

Témakör

a) Rendgyakorlatok

- Állások, testfordulatok, menet- és ellenvonulás, alakzatok, alakzatváltatások.

b) Gimnasztika

- Egyszerű: nyak-, kar-, törzs-, lábgyakorlatok.
- Összetett gyakorlatok, előkészítő, nyújtó és ernyesztő hatású gyakorlatok, kéziszerezés nélkül és kéziszerezéssel.

c) Természetes gyakorlatok

- Járások, futások. Ugrások, dobások, emelések,

Fejlesztési feladatok

- A foglalkozások rendjének és a fegyelem szükségességének felismerése saját élményen és tapasztalaton keresztül.
- A szervezett forma elfogadása, a rendgyakorlatok pontos kivitelezése és a helyes testtartás összehangolása, az önfegyelem növelése, a közösségben elfoglalt hely megtalálása, megtartása.
- A mozgásszervek általános képzése, előkészítése, életfontosságú készségek fejlesztése, mozgáskoordináció alapjainak kialakítása.
- A szervezet sokoldalú előkészítése, foglalkoztatása, általános kondicionálása, erőnlét megszerzése, fenntartása, állandó fokozása.
- A törzs és a végtagok mozgatórendszerének kiterjedt fejlesztése, a mozgásérzékelési képesség csiszolása.
- A test valamennyi izomcsoportjának, valamint az egész szervezetnek általános fejlesztése.

hordások.

- Küzdőgyakorlatok, kúszás, mászás, függeszkedés.
- Egyensúly- és támaszgyakorlatok.

d) Atlétika

- Járás tempóváltásokkal.
- Futások: iram-, kitartó, akadály-, kanyar- és terepfutás. Váltófutás.
- Rajtgyakorlatok: álló-, térdelőrajt.
- Ugrások: távolugrás, magasugrás.
- Dobások tömött labdával. Kislabdahajítás, súlylökés.

e) Torna

- Testhelyzetek, támaszok talajon és szereken.
- Függések, egyes helyzetek, mozgásos elemek, erő- és lendületi elemek.

f) Labdagyakorlatok

- Egyedül: fogás, dobás, elkapás, labdavezetés kézzel, lábbal.
- Gyakorlatok párban és társakkal. Páros gyakorlatok két labdával.

g) Testnevelési sportjátékok, testnevelési játékok

h) Természetben űzhető sportok (helyi lehetőségek függvényében)

i) Könnyített testnevelés

- Mozgáskorrekciót szolgáló gyakorlatok egyénre szabottan, valamint a helyi tantervben rögzítettek közül a nem ellenjavallott tananyagok.

j) Úszás (lehetőség szerint)

- A mell- és gyorsúszás rávezető gyakorlatai, a mell- és gyorsúszás technikája, kapcsolódó rajt- és fordulótechnikák, vízi játékok.

- Helyzet- és helyváltoztatások társakkal, tárgyakkal is.
- Egyensúlyozó gyakorlatok nehezedő feltételekkel - vastagság, magasság.

- Az erő, az állóképesség, a gyorsaság, az ügyesség növelése.

- Jellemtulajdonságok - akarat, bátorság - fejlesztése.

- A megfelelő futótechnika kialakítása.

- A nehézségi erőt legyőző képességegyüttesek megalapozása, gazdaságos erő kifejtés tökéletesítése, a testi képességek harmonikus fejlesztése.

- A helyes ugró- és dobótechnikát fejlesztő gyakorlatok, fizikai erőt fokozó feladatok.

- Mozgáskészségek megszilárdítása, a motoros képességek fejlesztése, ízületi mozgékonyág növelése, célirányos kondicionálás, koordinációs képességek tökéletesítése.

- Jó izomérzékelés, az egyensúly- és ritmusérzékelés képességének optimalizálása.

- Az alapvető fizikai képességek komplex módon, valamint külön-külön történő fejlesztése, mozgásműveltség fejlesztése.

- A személyiség formálása csoport-, illetve csapatjátékokon keresztül.

- Az adott sportág technikai, taktikai elemeinek bevésése.

- Mozgékonyág, rugalmasság fokozott trenírozása.

- A megosztott figyelem képességének automatizálása.

- Helyzetfelismerő képesség fejlesztése.

- Egyéni, páros és csoportos ügyességfejlesztő feladatsorok, ellenállóképességet, edzettséget növelő szervezett játékok.

- Tartásjavító és korrigáló gyakorlatok, prevenció és rehabilitációs feladatok, sporteszközök alkalmazásával is.

- Önállóan végezhető mozgásfejlesztő, kondicionáló biztositó gyakorlatok.

- Hidrogimnasztikai elemek, vízbiztonsági gyakorlatok, úszásnemhez tartozó technikai elemek, ciklikus mozgássorok automatizálása, távnövelő gyakorló feladatok, egyéni, páros és csoportos vízi ügyességi játékos feladatok.

6. A középúlyos értelmi fogyatékos tanulók iskolai fejlesztése

6.1. A középúlyos értelmi fogyatékos tanuló

A középúlyos értelmi fogyatékos tanulók igen eltérő egyéni adottságokkal bírnak, fejlesztésük során egyénenként is eltérő nevelési, oktatási igények és szükségletek jelentkeznek. A fejlesztés szokásos útjait, módszereit jelentősen módosítja a kommunikáció és a beszéd fejlődésének sajátos útja, a megismerő funkciók késleltetettsége, a lassúbb tanulási tempó, a figyelem ingadozása, az alacsonyabb fokú terhelhetőség. Mindezek konkrétan megfigyelhető és mérhető fejlődésbeli elmaradást okoznak ép kortársaikhoz viszonyítva.

6.1.1. A középúlyos értelmi fogyatékos tanulók nevelési, oktatási szempontú jellemzői

A testi és a lelki fejlődés közötti ütembeli eltérés az iskoláskort elért gyermeknél szükségessé teszi a korai fejlesztés és óvodai nevelés során alkalmazott fejlesztő eljárások folytatását.

A tanulók eredményes fejlesztése - együttműködve a szülői házzal - folyamatos, egymásra épülő gyógypedagógiai tevékenységet igényel. A nevelésnek elsődlegesen a kommunikációs és szocializációs képességek, a pszichés funkciók fejlesztését és a mozgásállapot javítását kell biztosítani. A sikeres tanítás-

tanulás feltétele a jól átlátható, tagolt és ösztönző tanulási környezet, a kis lépésekben történő haladás, a gyakori ismétlés.

Optimális fejlesztést csak az egész életre szóló védő-irányító, de az önálló személyiséget is kibontakoztató nevelés biztosíthat, amely arra törekszik, hogy a tanulók képességeik maximumát ériék el.

A gyógypedagógiai nevelésnek támaszkodnia kell a tanulók meglévő képességeire, pozitív tulajdonságaikra és érzelmi kötődéseik gazdagságára. Ezek folyamatos fejlesztése, aktivizálása valamennyi nevelési helyzetben az alábbiak figyelembevételével történik:

a) Az ismeretszerzés, a feldolgozás és alkalmazás során vezetésre, segítségre, folyamatos irányításra van szükség.

b) A tanulók fogékonyabbak a szenzorikus és mozgásos közlések befogadására, ezért a fejlesztés eredményesebb szemléletes képi rávezetéssel, cselekvésbe ágyazott ismeretszerzéssel.

c) Az ismeretszerzés tervezésénél számolni kell a tanulók rövid idejű odafordulásával és tevékenységi kedvével, a figyelemkoncentráció zavarával, a verbális tanulás nehezítettségével, az alacsony motiváltsággal.

d) A tanulási tempó, a bevésés jelentős változása, a tanulási helyzetekhez való kötődés, a bizonytalan megőrzés, a pontatlan felidézés igényli a fejlesztés idejének növelését, a fokozott mennyiségű és eltérő helyzetekben végzett gyakorlást.

e) A fejlesztés, nevelés során folyamatosan szem előtt kell tartani a szociális képességek területén jelentkező akadályozottságok (pl. a normakövetés képességének zavara, a kooperatív készségek és az önfegyelem hiánya, a kommunikációs zavarok, a kritikátlanság) korrekcióját.

f) A fejlesztést nehezítő külső tényezők (hospitalizáció, nem elfogadó szülői magatartás, a diszharmonikus személyiségfejlődés következményeként fellépő magatartászavar stb.) esetén különös hangsúlyt kell helyezni az egyéni megsegítésre.

g) Az értelmi fogyatékosághoz társuló egyéb fogyatékoságok, betegségek (pl. érzékszervek működési zavarai, mozgászavar, epilepszia, autisztikus magatartás) befolyásolják az egész személyiség fejlődését.

h) A felnőttkori élet - egyénileg különböző - behatárolt lehetőségei.

A nagymértékű egyéni különbségek miatt a tanulócsoportok összetétele rendkívül heterogén lehet. Ez a tanulók képességeihez igazodó egyéni fejlesztési programok, pedagógiai többlétszolgáltatások (habilitációs, rehabilitációs foglalkozások, gyógytorna, logopédia, különféle terápiák) biztosítását teszi szükségessé. A pedagógiai folyamat során tág teret kap a hátrányok leküzdése, az egyéni bánásmód.

6.2. A középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók iskolai fejlesztése

6.2.1. A középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók fejlesztésének alapelvei, célja és kiemelt feladatai

A középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók oktatásának és nevelésének legalapvetőbb célja a szociális beilleszkedés megvalósítása. Ennek érdekében a nevelés-oktatás feladata:

- a) a személyiség harmonikus fejlődésének biztosítása,
- b) a szocializációs képességek kiemelt fejlesztése,
- c) a tanulói aktivitás serkentése, a folyamatos motiváció biztosítása,
- d) gyakorlatorientált képzés,
- e) az életvezetési technikák elsajátíttatása, gyakorlása,
- f) a képességek korrekciója és fejlesztése egyéni és kiscsoportos formában,
- g) egyénre szabott terápiás eszközök, eljárások alkalmazása a hátrányok csökkentésére,
- h) az épen maradt, kevésbé sérült részképességek feltárása és fejlesztése,
- i) a személyiség gazdagítása: az önelfogadásra, mások elfogadására, toleráns magatartásra való nevelés,
- j) az eredményes társadalmi integrációra törekvés.

A képzés során a tanulók egyéni képességeihez igazodva kell elsajátíttatni minden olyan tevékenységet, amellyel az iskolai oktatás befejeződése után találkozhatnak.

A személyiség alakítására a játék van a legnagyobb hatással. Nevelő, fejlesztő hatása a tanulás és a munka tevékenységébe is beágyazódik. Ezért fontos az alkalmazása a képzés minden területén.

6.2.2. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

6.2.2.1. Alapfokú nevelés

- a) Bevezető szakasz: 1-2. évfolyam.
- b) Kezdő szakasz: 3-4. évfolyam.
- c) Alapozó szakasz: 5-6. évfolyam.
- d) Fejlesztő szakasz: 7-8. évfolyam.

6.2.2.2. Középfokú oktatás

Megszilárdító szakasz: 9-10. évfolyam.

A cél elsősorban az ismeretek megerősítése, szintetizálása, a tudáselemek rendszerbe illesztése, alkalmazása, a védő-irányító, de az önálló személyiséget is kibontakoztató fejlesztés.

6.2.2.3. Szakképesítés megszerzésére felkészítő szakasz

Az életkezdéshez való felkészülést, a munkába állást lehetővé tevő egyszerű betanulást igénylő munkafolyamatok elsajátítását nyújtó szakképzési évfolyamok száma kettő: 11-12. évfolyam. A cél olyan ismeretek és készségek elsajátítása, amelyek elősegítik, hogy a tanulók az iskoláskort követően önmagukat minél jobban el tudják látni, környezetükben képesek legyenek tájékozódni és tevékenykedni, képességeikhez mérten munkavállalóvá válni.

6.3. A középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók integrált nevelésének és oktatásának szempontjai

Megfelelő testi, lelki és értelmi fejlettségi szint elérése esetén a középsúlyos értelmi fogyatékos tanuló oktatása-nevelése elképzelhető integrált körülmények között is. Ebben az esetben a befogadó intézménynek rendelkeznie kell a középsúlyos értelmi fogyatékos tanuló hátrányainak leküzdéséhez megfelelő eszközökkel, módszerekkel, eljárásokkal és szakemberekkel.

A vonatkozó jogszabályokban előírt szolgáltatásokon túl a középsúlyos értelmi fogyatékos tanuló számára lehetőséget kell teremteni a tanteremben a testi fejlettségnek megfelelő bútorzat használatára, habilitációs foglalkozásokon történő részvételre, tartalmi, módszerbeli differenciálásra a célok és követelmények terén, a differenciált segítségadásra. A fejlesztés alapja az alkalmazkodás az egyéni tanulási tempóhoz, az állandó megerősítés, gyakorlás, pozitív visszajelzés biztosításával.

Fontos a tanuló folyamatos aktivizálása, a figyelem, az érdeklődés felkeltése és fenntartása.

Az integrált oktatás megvalósítását nagymértékben segíti a támogató szülői házzal történő kapcsolattartás.

Az integrált képzésben részt vevő tanuló értékelésénél elsődleges a tanuló önmagához képest elért fejlődése.

6.4. A pedagógiai és egészségügyi célú habilitáció, rehabilitáció

A pedagógiai és egészségügyi célú habilitáció, rehabilitáció célja, hogy az iskolai fejlesztés során jelentősen csökkentse a fogyatékból eredő szomatikus és pszichés hátrányokat, elősegítse a szociális érést. Az egyéni fejlesztéshez szükséges tartalmak, eszközök, módszerek megtalálásának, az egyéni fejlesztési program kidolgozásának alapja a pedagógiai diagnózis.

A rehabilitációs célú foglalkozások célja - a meglévő képességelőnyökre építve - az eredményes személyiségfejlesztés, a képességek, készségek terápiás fejlesztése.

Kiemelten:

- az érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, koncentráció, grafomotoros ügyesség, tájékozódás, gondolkodás, vizuomotoros koordináció fejlesztése,
- a bazális stimuláció, a logopédia, a szociális és kommunikációs tevékenységek segítése,
- a művészeti foglalkozások során a dráma, a zene, a tánc, az ábrázolás személyiségfejlesztő hatásának érvényesítése,
- a mozgásállapot javítása, sporttevékenység.

6.5. A középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók fejlesztését átfogó területek

A középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók nevelése, oktatása a NAT-ban meghatározott műveltségi területek helyett fejlesztési területek - *Anyanyelv és kommunikáció, Társadalmi környezet, Életvitel és gyakorlati ismeretek, Természeti környezet, Művészetek, Testi nevelés* - alapján szerveződik. A fejlesztés középpontjában olyan képességek kialakítása áll, amelyek elősegítik, hogy

- a) a tanulók az iskoláskort követően önmagukat minél jobban el tudják látni,
- b) környezetükben képesek legyenek tájékozódni és tevékenykedni,
- c) fejlődjenek szociális és kommunikációs képességeik, megfelelően tudják azokat használni,
- d) ismerjék meg közvetlen tárgyi és személyi környezetüket, és képesek legyenek azt alakítani is.

Mindezekben céltudatra és az egyéni sajátosságaihoz alkalmazott önállóságra tegyenek szert - tudjanak dönteni is.

6.5.1. Ajánlás a fejlesztési területek százalékos arányára

Fejlesztési terület	Bevezető szakasz	Kezdő szakasz	Alapozó szakasz	Fejlesztő szakasz	Megszilárdító szakasz
Anyanyelv és kommunikáció	20-40	30-45	30-40	20-30	15-30
Társadalmi környezet	10-25	10-25	10-25	20-25	20-25
Életvitel és gyakorlati ismeretek	5-25	5-25	10-25	20-30	25-40
Természeti környezet			5-15	5-15	5-10
Művészetek	20-30	15-25	15-25	15-25	10-15

6.5.2. *Képesség szerint differenciált csoportok szervezése*

A középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek különböző fejlődési útjai miatt a tanulók képesség szerinti differenciált foglalkoztatása válik az egyéni képességek fejlesztésének egyik legfontosabb eszközévé. A harmonikus személyiségfejlődés érdekében a különböző képességek mellett is fontos a közel azonos életkori csoportok megtartása. A tanulók értékelését, minősítését, az egyes évfolyamoknál való továbbhaladás feltételeit a helyi pedagógiai program szabályozza.

6.5.3. *Nevelési és oktatási alapelvek és célok fejlesztési területenként*

6.5.3.1. *Anyanyelv és kommunikáció*

Célok és fejlesztési feladatok:

A fejlesztési terület célja, hogy megalapozza és befolyásolja valamennyi fejlesztési terület tartalmainak megismerését, elsajátítását, ugyanakkor az anyanyelvi és kommunikációs képességek fejlesztése valamennyi fejlesztési terület feladata. Az anyanyelvi és kommunikációs nevelés során fejlődik a kapcsolatteremtő, a közlő és informáló képesség, lehetővé válik a verbális és nem verbális kommunikáció alapelemeinek elsajátítása. Hozzájárul a tiszta és helyes hangképzéshez, a beszédkézség fejlesztéséhez, a beszéd általi további ismeretszerzés képességének kialakulásához és megszilárdulásához.

A fejlesztési terület feladatai:

- az olvasás-írásához szükséges alapkészségek kialakítása és fejlesztése,
- a csoportba való harmonikus beilleszkedés elősegítése,
- az egyénre szabott minél nagyobb fokú önállóság kialakítása az olvasás és írás területén,
- önálló eligazodás írásos anyagokban,
- a kulturált kommunikáció minden formájának gyakorlása különböző élethelyzetekben.

a) *Beszédfejlesztés javasolt témakörei*

- Testünk ápolása; ruházat; család; étkezés; iskolai élet; növények, állatok; lakás; utca, közlekedés; üzletek, vásárlás; foglalkozások; ünnepek; időbeli tájékozódás; intézmények; társas érintkezés.

Fejlesztési feladatok:

- Saját élményekből, tapasztalatokból kiindulva a környezet tárgyainak, jelenségeinek, folyamatainak, ok-okozati összefüggéseinek felismerése.

b) *Olvasás*

- Térorientációs gyakorlatok.
- Emlékezet-, gondolkodás- és figyelemfejlesztés.
- Értő olvasás.
- Olvasástechnikai gyakorlatok.

Fejlesztési feladatok:

- Alapkészségek kialakítása és fejlesztése: vizuális, akusztikus, mozgásos és szeriális érzékelés és észlelés fejlesztése.

- A figyelem fejlesztése.
- Az emlékezet fejlesztése.
- A gondolkodás fejlesztése.
- A térbeli viszonyok gyakorlati alkalmazása.

c) *Írás*

- Térorientációs gyakorlatok.
- Finommozgások előkészítése.
- Szem-kéz koordinációjának fejlesztése.
- Vonalvezetési gyakorlatok.
- Íráskészség megalapozása.

Fejlesztési feladatok:

- Érdeklődés kialakítása az írásos információk iránt.
- Spontaneításra törekvés az írás területén.

6.5.3.2. *Társadalmi környezet*

Célja a környezet iránti érdeklődés felkeltése és fenntartása.

A fejlesztési terület feladatai:

- a tér- és időbeli tájékozódás kialakítása és gyakorlása,
- mérések különböző mértékegységekkel,
- pénzzel kapcsolatos ismeretek nyújtása, gyakorlati életben történő alkalmazása,
- logikai összefüggések felismertetése,

- társadalmi környezet megismerése,
- szociális készségek elsajátítása,
- feladattudat, felelősségérzet fejlődése.

a) Számolás-mérés

- Elemi tapasztalatok gyűjtése a tárgyak kiterjedéséről, formai tulajdonságairól.
- Térbeli és időbeli tájékozódás, mennyiségek felismerése, összehasonlítások, viszonyítások.
- Mennyiségekkel végzett műveletek.
- Mértékegységek, mérések.
- Pénz.

Fejlesztési feladatok:

- Szükséges alapkészségek kialakítása.
- Alapvető tér- és időbeli relációk alkalmazása, gyakorlása.
- Tárgyak mennyiségi és formai tulajdonságainak megismerése.
- Különbségek, változások érzékelése, mennyiségfogalom kialakítása.
- Tárgyak tulajdonságok szerinti csoportosítása.

b) Társadalmi ismeretek

- Személyi adatok.
- Vásárlás.
- Közlekedési ismeretek.
- Ünnepek, szokások megismerése.
- Szociális és társadalmi szituációs gyakorlatok, társas kapcsolatok.
- Lakóhelyismeret.
- Előkészület a felnőtt életre.

Fejlesztési feladatok:

- A beszédfejlesztés tantárgy keretében megtanult ismeretek alkalmazása.
- A tanuló segítése önmaga és társai mind teljesebb megismeréséhez, tágabb környezete felfedezéséhez.
- A gondolkodás fejlesztésének segítése az ismeretek rendszerezésével.

6.5.3.3. Életvitel és gyakorlati ismeretek

Célja, hogy a tevékenységeken keresztül a tanulók önkiszolgálási foka érje el a teljes vagy részleges önállóságot.

A fejlesztési terület feladatai:

- az egészséges életmód szokásainak kialakítása,
- a rendszeret megalapozása,
- az alapvető szociális képességek kialakítása, fejlesztése és gyakorlása,
- az alapvető munkavégző képesség kialakítása,
- az öltözködés, ruházat, környezet iránti igényesség kialakítása,
- a szocializált, kulturált életvitelre való képesség kialakítása,
- a mindennapi tevékenységek fokozódó önállósággal történő elvégzése.

a) Önkiszolgálás

- Az öltözködés, a személyi higiénia, az étkezés, a környezetrendezés, környezetmegóvás és gondozási tevékenységek kultúrája.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- A nagymozgások, a megfigyelőképesség, a szem-kézkoordináció, a motoros képességek, a lateralitás fejlesztése, gyakorlása.

- Testrészek meghatározása, megnevezése, felismerése.
- Tér- és időbeli fogalmak megnevezése.
- Használati tárgyak, eszközök nevének elsajátítása.

b) Életvitel és gondozási ismeretek

- Textilmunkák.
- Konyhai munkák.
- Takarítás.
- Önkiszolgálás.
- Ruhagondozás.
- Vásárlás.
- Piktogramok értelmezése.
- Természetes anyagok és alakításuk.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Különböző anyagok tulajdonságainak megismerése.

- Jártasság szerzése egyszerű alakítási tevékenységekben (darabolás, vágás, tépés, varrás, ragasztás, csomózás, kötés stb.).
- A gazdaságosságra való törekvés kialakítása a vásárlás során, a választások mérlegelésének gyakorlása.
- Takarítási, mosási, főzési technológiák megismerése, gyakorlása mind nagyobb önállósággal.

6.5.3.4. Természeti környezet

Célja, hogy a tanulóban alakuljon ki az igény a természet- és környezetvédelemre, a környezettudatos magatartásra.

A fejlesztési terület feladatai:

- alapvető egészségügyi ismeretek kialakítása élő és élettelen környezetünkről,
- a test megismerése, ápolása, az egészség védelme,
- az egészséges életmód szokásainak és a tiszta környezet iránti igény kialakítása,
- a helyes táplálkozási szokások kialakítása,
- az élőlények és környezetük kölcsönhatásainak megismerése.

a) Környezetvédelem

- Az élőlények, a környezet főbb összetevői, ártalmi.
- Természeti ismeretek.
- Alapvető környezetvédelmi ismeretek.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Alakítsa ki és gyakoroltassa a tanulókkal a környezetkímélő és természetvédő szemléletet és magatartást.

- Fejlődjön a tiszta és rendezett környezet iránti igény.
- Növények, állatok, természeti környezet megfigyelése.
- Mesterséges környezet megfigyelése.
- A környezet főbb összetevőinek megismerése (víz, levegő, talaj stb.).
- Egyszerű kísérletek végzése.
- Védett növény- és állatfajok megismerése.
- Hazánk és a távoli tájak megismerése.

b) Egészségvédelem

- Az emberi test, öltözködés, egészséges életmód és veszélyek.
- Ismeretek az egészségügyi intézményekről.
- Balesetvédelem, segítségnyújtás.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Testrészeink felismerése, érzékszervek funkcióinak ismerete, a test működése.
- Saját ruhák kiválasztása, a tisztasági és higiénés szabályok betartása.
- Helyes és helytelen táplálkozási szokások kialakítása.
- Betegségek, balesetek megelőzése, a betegségek, balesetek bekövetkeztekor szükséges teendők megismerése.
- Az egészségügyi intézmények rendszerének és igénybevételének megismerése.
- Az egészség és egészségvédelem mindennapi életben szükséges és hasznosítható összefüggéseinek megismerése.

6.5.3.5. Művészetek

Célja, hogy hozzájáruljon a harmonikus személyiség fejlesztéséhez, a féltékenység, a szorongás, a gátlás leküzdéséhez.

A fejlesztési terület feladatai:

- a tanulók esztétikai érzékének fejlesztése, érzelmek gazdagítása,
- az alkotásvágy kialakítása, a manuális képességek fejlesztése,
- az önkifejező képesség, képzetek, a pozitív énkép kialakulása, az önismeret fejlődése,
- a művészeti befogadóképesség fejlesztése.

a) Ének-zene

- Gyermekjátékok, gyermekdalok, népdalok.
- Ünnepkörök dalai.
- Ritmus- és hallásfejlesztés.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Egyenletes lüktetés megéreztetése, mondókák, dalok ismeretének bővítése.
- Ritmikus gyakorlatok végzése a tempó, a dinamika figyelembevételével.
- Közös éneklés, zenélés az ép társakkal is.
- Ritmushangszerek megismerése és adekvát használata.
- Alapvető zenei művek megismerése ünnepkörökhöz, különleges alkalmakhoz kapcsolódva.

b) Dráma és tánc

Dramatikus játékok.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Kapcsolatteremtő képesség ön- és társismeret fejlesztése a dramatikus játékokra építve.
- Dramatizálható dalok, dalszövegek megismerése.
- Szituációs és felelgetős játékok előadása.
- Versek, dalok táncos, mozgásos megjelenítése.

c) Ábrázolás-alkatás

- Formázás különféle anyagokból, építés, papír formálása, alakítása.
- Vizuális ábrázolás, komplex alakító tevékenységek.
- Népművészet.
- Ismeretek művészeti alkotásokról.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Tárgyak, mozdulatok megfigyeltetése.
- Eszköz- és anyagismeret.
- Anyagok tulajdonságairól tapasztalatok gyűjtése.
- Ecset- és ceruzahasználat fejlesztése.
- Színek felismerése és megismerése.
- Képzőművészeti alkotások megismertetése.
- Ábrázolási-alkatási technikák megismerése és gyakorlása.
- Népművészeti technikák, motívumok, jellegzetességek megismerése.

6.5.3.6. Testi nevelés

Célja a rendszeres fizikai aktivitással segített motorikus képességfejlesztés, a mozgásos cselekvési biztonság megszerzése.

A fejlesztési terület feladatai:

- a gyermek személyiségének kibontakoztatása, alkalmazkodóképességének fejlesztése,
- a mozgásvágy megalapozása,
- mozdulatok utánzása, reprodukálása,
- a mozgáskedv iránti igény felkeltése,
- az elemi munkavégzéshez szükséges fizikai és szociális képességek kialakítása,
- térbeli irányok, viszonyfogalmak megerősítése,
- mozgásos emlékezet, állóképesség fejlesztése,
- a testi fejlődés zavarainak korrekciója terápiák alkalmazásával,
- ügyesség, gyorsaság, edzettség, akarat, kitartás, bátorság fejlesztése,
- alapmozgások fejlesztése,
- szabályok betartása.

a) Játékra nevelés

- Gyakorló, konstrukciós, didaktikus, szabály- és szerepjátékok, valamint spontán és szabadban játszható játékok.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- A gyermek olyan pozitív személyiségjegyeinek alakítása, mint a türelem, a kitartás, a segítőkészség, egymás megbecsülése.

- Önálló kezdeményezési készség kialakítása.
- Esztétikai érzék fejlesztése.
- Játéktárgyak adekvát használatának segítése.
- Alkalmazkodás a csoport igényeihez.

b) Testnevelés

- Rendgyakorlatok.
- Téri tájékozódás.
- Alapmozgások, alapvető testhelyzetek.
- Testrészekkel végezhető szabad- és kéziszer-gyakorlatok, légzőgyakorlatok, dobások, labdás gyakorlatok, játékos versenyek.
- Gimnasztikai alapformák, képességfejlesztő gyakorlatok, sportjátékok elemei, terápiák.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Elemi mozgások megtanítása és gyakoroltatása, sokoldalú mozgásos tapasztalatszerzés.
- Alapmozgások (futás, ugrás, dobás) gyakorlása.
- Mozgás-összerendezettség javítása. Mozgásos sikerélmények szerzése, a tanulók önbizalmának, önismeretének fejlesztése.
- Pozitív személyiségjegyek - pl. akarat, kitartás, gyorsaság, állóképesség, ügyesség - megerősítése.

- Egyensúlyozó-képesség javítása.
- Testtudat, testséma, lateralitás megerősítése, térbeli irányok és viszonyfogalmak alkalmazása.
- Testtartási rendellenességek kialakulásának megelőzése, a testi fejlődés zavarainak korrekciója.
- Tornaszerek adekvát és egyre önállóbb használata.
- A sportok iránti érdeklődés felkeltése, a rendszeres mozgás igényének kialakítása.

6.5.4. A halmozottan sérült középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók oktatása

A képzés során, a helyi tanterv készítésénél az iskolának a társuló testi, érzékszervi fogyatékoság által megkívánt fejlesztési szükségleteket, rehabilitációs célokat és feladatokat is meg kell jelenítenie.

A helyi tanterv a tanulók egyéni sajátosságait figyelembe véve - indokolt esetben akár az egyes tanulóra lebontott - egyéni tantervi (fejlesztési) követelményeket állapíthat meg.

Tanórai keretben a figyelemfelkeltés, a cselekedtetés, az ismeretek közvetítése és megerősítése, az értékelés differenciált formában történik.

A nevelés-oktatás során alkalmazni kell minden olyan segédeszközt, amelyet a tanuló használni képes, figyelemmel kell lenni a gyógyászati segédeszközök használatának megtanítására, az igénybevétel folyamatosságára, a balesetvédelemre és a biztonságra.

7. A beszéd fogyatékos tanulók iskolai fejlesztésének elvei

7.1. A beszéd fogyatékos tanuló

Beszéd fogyatékos az a tanuló, akinél veleszületett vagy szerzett idegrendszeri működési zavarok és a környezeti hatások következtében jelentős mértékű a beszédbeli akadályozottság. Ennek következtében átmeneti, illetve tartós zavarok léphetnek fel a nyelvi, kommunikációs és tanulási képességekben, a szociális kapcsolatok kialakításában. Az akadályozottság megmutatkozhat a beszédhangok helyes ejtésének, a beszédészlelés és -megértés zavaraiiban, a beszédritmus sérülésében, a grafomotoros és a vizuomotoros koordináció éretlenségében, valamint az általános beszédgyengeséggel együttjáró részképesség-kiesésben. A különböző jellegű diszfóniák, a hangadás kóros elváltozásai szintén a beszéd fogyatékos körébe sorolhatók.

A beszéd fogyatékos tanulónál a fentiek - az egészen enyhe eltérésektől az érthetetlen beszédig - minden változatban előfordulhatnak. A súlyos beszéd fogyatékos tanulónál a kommunikációs nehézségek miatt különböző másodlagos pszichés eltérések (magatartási zavar) alakulhatnak ki. A fenti tünetek együttesen tanulási akadályozottságot is kiválthatnak.

Amennyiben a beszéd fogyatékos a kisiskolás kor kezdetére tartósan fennmarad, a tanuló a továbbiakban is folyamatos gyógypedagógiai ellátásra szorul. Az iskolai oktatás, a pedagógiai, logopédiai ellátás, valamint az egészségügyi rehabilitáció a beszédbeli akadályok jellegétől függ. Ezek az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- a) megkésett beszédfejlődés,
- b) diszfázia,
- c) diszlália,
- d) orrhangzós beszéd,
- e) beszédritmus zavara (dadogás, hadarás),
- f) diszfónia,
- g) disarthria,
- h) mutizmus,
- i) diszlexia,
- j) diszgráfia,
- k) súlyos beszédészlelési és beszédmegértési zavar,

vagy ezek halmozott előfordulása.

A dadogás, a hadarás, a diszfónia serdülőkorban is jelentkezhet. Különös figyelmet érdemel ebben a korban a felnőtt beszédhang fokozatos kialakulásának óvó-segítő rendszere, ennek beépítése a pedagógiai teendők sorába.

7.1.1. A halmozottan beszéd fogyatékos tanuló

A beszédzavarok egy-egy tanulónál halmozottan is előfordulhatnak. A leggyakrabban a megkésett, illetve akadályozott beszédfejlődés, a komplex nyelvi fejlődési zavar jelenik meg a tünetek sokféleségével tarkítva.

Nem ritka a megkésett/akadályozott beszédfejlődés-hadarás-dadogás együttese. Az iskolai szakaszban ennek olvasás-, írászavar-kihatása is megmutatkozik. A tünetek megjelenhetnek párhuzamosan, de előfordul a tünetváltás jól ismert jelensége is, amikor pl. a kiejtés javítását, javulását követően dadogás, hadarás lép fel. Ilyen esetekben a fejlesztési elvekre épülő terápiák tudatos alkalmazása a rehabilitáció döntő tényezője.

7.2. A beszédfigyatelkos, beszéd- és nyelvi fejlődésben akadályozott tanulók iskolai fejlesztése

7.2.1. A beszédfigyatelkos, beszéd- és nyelvi fejlődésben akadályozott tanulók iskolai fejlesztésének alapelvei, célja és kiemelt feladatai

A beszédfigyatelkos tanuló iskolai fejlesztésében, speciális nevelési igényeinek kielégítésében elsőbbséget kell biztosítani az ép beszélő környezetben integráltan történő oktatásnak a különleges gondozási igény feltételeivel is rendelkező többségi általános iskolában. Ez biztosíthatja a tanulók számára a felfelé nivellálást segítő pedagógiai környezetet.

Nagyon súlyos esetekben - főként az intenzív rehabilitáció érdekében - szükség lehet a beszédfigyatelkos tanuló elkülönített - az e célra létesített gyógypedagógiai intézményben, osztályban történő - iskolai nevelésére, oktatására. Ennek időtartama azonban ésszerű időhatárok között átmeneti, a terápia eredményességétől függő, a család helyzetétől, terápiás együttműködésétől befolyásolt gyakorlat. A külön iskolákban törekedni kell arra, hogy a tanuló minél előbb visszakerüljön a többségi oktatásba, és különleges gondozása az intenzív rehabilitáció után, integrált oktatása mellett legyen biztosítva.

a) A beszédfigyatelkos tanulók fejlesztésében törekedni kell a pszichológiai és fiziológiai tényezők összhangjára, a személyiség és a beszédműködés kölcsönhatására, funkcionális összefüggésrendszerére.

b) A fejlesztés legyen tudatos és tervszerű, melynek során a beszéd állapotának felmérésétől a terápiás terv meghatározásán át a tudatos módszerválasztáson túl a komplexitás és a folyamatkövetés is megvalósul.

c) A módszerek megválasztásakor az életkor, a pszichikai sajátosságok, a beállítódás, az értelmi képesség, a beszédhiba típusának és súlyosságának, és a korrekció adott szakaszának figyelembevétele szükséges.

d) A fejlesztésében meghatározó a sokoldalú percpációs fejlesztés, melynek során a kinezteziás, a hallási, a látási, a beszédmozgási benyomások egymást erősítve fejlődnek.

e) Fontos a transzferhatások tudatos kihasználása. Mivel a különböző beszédműveletek számos azonos, illetve közös elemből tevődnek össze, a fejlesztés a különböző átviteli megoldásokkal eredményesebbé tehető.

f) A beszédfigyatelkos tanulók nevelése, oktatása megköveteli az egyéni és csoportos foglalkozások változatos szervezeti kereteit.

g) A súlyos beszédfigyatelkos tanulók fejlesztése intenzív és folyamatos.

h) A fejlesztést a szülők támogató együttműködése segíti. A terápiában - a minél gyorsabban automatizált jó beszédsszint elérése érdekében - a tanulóval kommunikáló valamennyi felnőtt legyen partner.

7.2.2. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A tanulók iskolai fejlesztésének pedagógiai szakaszai megegyeznek a NAT-ban alkalmazott szakaszolással. A helyi tantervben a bevezető szakasz időtartamának megnövelése - általában az első évfolyam tananyagának két tanévre történő elosztásával - indokolt lehet.

7.2.3. A NAT alkalmazása

A beszédfigyatelkos tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges.

7.2.3.1. Kiemelt fejlesztési feladatok

A beszédfigyatelkos tanulók nevelésében a NAT-ban leírt fejlesztési feladatok, az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak és fejlesztendő képességek az irányadóak, de azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama módosulhat.

Énkép, önismeret

A személyiség fejlesztésében hangsúlyozott szerepet kap a szociális kapcsolatrendszer kommunikációs bázisa, a kommunikációs szándék tudatos megvalósítására nevelés.

Információs és kommunikációs kultúra

Az információszerzésben, tanulásban, szociális-kommunikációs fejlesztésben az informatikai eszközök segítő szerepe kiemelkedő. A számítógép írástechnikai segédeszközként tanulási és munkaeszköz a beszéd útján nehézségekkel kommunikáló tanuló számára.

Tanulás

Az informatikai eszközök tanulás során történő megfelelő és tudatos alkalmazásának különösen az írás- és olvasási nehézséggel küzdő tanulók esetében van kiemelt szerepe.

Testi és lelki egészség

A nevelésnek, oktatásnak átfogó képet kell nyújtania arról, hogy a tanuló miként viszonyuljon beszédfigyatelkosságához. Kiemelt feladat a tanuló motiválása a beszédhibája leküzdésére, ugyanakkor felkészítése az esetleges visszaesésekre, azok kezelésére, valamint arra, hogy a maradandó tünetekkel később is együtt tudjon élni.

7.2.4. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők. Ha a tanuló állapota akadályozza, akkor az Irányelvben megadott módosítások figyelembevételével javasolt a helyi tanterv elkészítése.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

Magyar nyelv és irodalom

A műveltségi területhez kapcsolódó tananyagtartalmat, a fejlesztésre fordított időt a sérülés jellege, mélysége, prognózisa befolyásolhatja. A Magyar nyelv és irodalom, a Művészetek, a Testnevelés és sport, valamint az Élő idegen nyelv fejlesztési feladatainak megvalósítása kíván nagyobb figyelmet, a beszédfigyafatékosság típusától függően az egyes témakörök között hangsúlyeltolódások válhatnak szükségessé. Néhány szempont azonban általánosítható:

- olvasás-, írástanítási módszerként beszédfigyafatékos tanulók esetében a hangoztató-elemző, illetve a diszlexia-prevenációs olvasástanítási módszer ajánlott;
- a súlyos beszédfigyafatékos tanulók anyanyelvi fejlesztésében hosszabb begyakorlási, érési szakaszok tervezendők;
- az anyanyelvi fejlesztés, gondozás a nevelés minden színterén és helyzetében, az oktatás teljes időtartama alatt központi szerepet játszik.

Művészetek. Testnevelés és sport

Mindkét műveltségi terület jól szolgálja a fejlesztés másik nagy területének, a téri orientáció, mozgás-, ritmus-, beszédkoordináció követelményeinek megvalósítását. A dráma és a tánc kiemelt szerepet kap a rehabilitációs célú feladatok megvalósításában is.

Élő idegen nyelv

A beszédfigyafatékosság típusához igazodó módszerek - pl. dadogók esetében az írásbeliség, diszlexiás tanulóknál pedig az auditív módszerek - elsőbbségét szükséges biztosítani.

7.2.5. Pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció

7.2.5.1. A pedagógiai rehabilitáció ajánlott tevékenységformái

- Logopédiai egyéni és csoportos terápia.
- Szenzoros integrációs tréningek és terápiák.
- Kommunikációs tréningek.
- Bábterápia.
- Drámaterápiás foglalkozások.

7.2.5.2. Az egészségügyi rehabilitáció formái

- Foniátriai vizsgálat és ellátás.
- Gyermek-neurológiai vizsgálat és ellátás.
- Pszichológiai vizsgálat, pszichoterápia.
- Gyógyúszás.
- Gyógytorna.
- Relaxációs tréningek.

7.2.6. Logopédiai egyéni és csoportos terápia a leggyakoribb kórformák esetében

A beszédfigyafatékos tanuló - függetlenül attól, hogy az iskolai nevelésben, oktatásban integráltan vagy szegregáltan részesül-e - az iskolai oktatás keretében, annak részeként vesz részt a beszéd technikai és tartalmi fejlesztését szolgáló logopédiai terápiás foglalkozáson. A beszédfigyafatékosság eltérő kórformái szerint a rehabilitációs feladatok is eltérőek.

7.2.6.1. A beszédészlelés és beszédmegértés zavara

A beszédfeldolgozási folyamat zavaráról akkor beszélünk, ha az elhangzott közlések azonosítása korlátozott, nem pontos, megértésük bizonytalan, akadályozott, az értelmezés kérdéses, gátolt. Nagyon súlyos a zavar, ha a beszédfeldolgozás a gyermek, tanuló biológiai életkorához képest több mint 3 év, és a beszédfeldolgozás összes részfolyamatát érinti.

A terápia célja:

Az elmaradott, illetőleg zavart beszédmegértés korrekciója, azaz az életkornak megfelelő folyamatműködés kialakítása, a következményes problémák csökkentése, megszüntetése.

A fejlesztés menetét meghatározó tényezők: az életkor, a beszédprodukción, a beszédészlelési és beszédmegértési zavar mértéke, a következményes problémák jelenléte és mértéke (olvasási, helyesírási nehézségek).

A rehabilitációs tevékenység GMP-diagnosztikára épül. Tartalma célzott beszélgetések és célzott verbális feladatok megoldása egyénileg, illetve kiscsoportban.

7.2.6.2. *Megkésett/akadályozott beszédfejlődés*

Az ép értelmű és ép érzékszervű gyermek beszédfejlődése elmarad a megfelelő beszéd szinttől.

A terápia célja:

A nyelvi közlés többszintű összetevőjének (szókincs, helyes ejtés, nyelvtani rendszer, szóbeli és írásbeli szövegalkotás) sokoldalú, intenzív differenciált fejlesztése, amely specifikusan egyéniesített jellegű.

A logopédiai terápia feladata:

- a beszédre irányuló figyelem fejlesztése,
- a mozgások speciális fejlesztése,
- az aktív és a passzív szókincs bővítése,
- a beszédészlelés és -megértés fejlesztése,
- a prognosztizálható olvasás-/írászavar megelőzése.

7.2.6.3. *Dadogás*

A beszéd összerendezettségének zavara, amely a ritmus és az ütem felbomlásában és a beszéd görcsös szagatottságában jelentkezik. A dadogás terápiája komplex (logopédiai, orvosi, pszichológiai), egyénre szabott terv alapján zajlik.

A logopédiai terápia feladata:

- a test és a beszéd szervek laza izomműködésének kialakítása,
- helyes légzéstechnika kialakítása,
- cselekvéshez kötött beszédindítás,
- relaxációs gyakorlatok,
- mozgás- és ritmus koordináció fejlesztése,
- a beszéd automatizált elemeinek technikai fejlesztése és javítása,
- a beszédhez szükséges motiváció megteremtése, az önismeret és önértékelés fejlesztése.

7.2.6.4. *Hadarás*

A beszéd súlyos zavara, melyre a rendkívüli gyorsaság, a hangok, a szótagok kihagyása, a pontatlan hangképzés, a monotonia és a szegényes szókincs jellemző. A hadaráshoz gyakran társul a könnyen elterelhető érdeklődés.

A logopédiai terápia feladata:

- a figyelem fejlesztése,
- beszédterápia, helyes légzéstechnika kialakítása,
- mozgás- és ritmuskorrekción és -fejlesztés

7.2.6.5. *Diszfónia*

A zöngképzés, az ún. primér hang területén megjelenő hangképzési zavar. A diszfóniások beszédéből hiányzik, vagy torzult formában van jelen a zöng.

A logopédiai terápia feladata:

- a tiszta egyéni beszédhang kialakítása és a folyamatos spontán beszédbe való beépítése,
- a hangminőség és az anatómiai-élettani viszonyok további romlásának megakadályozása.

7.2.6.6. *Orrhangzós beszéd*

Legsúlyosabb esetei az ajak- és szájpadhasadékok következtében alakulnak ki. A szájpadhasadékkal gyakran együtt jár az enyhe fokú nagyothallás. A beszédfejlődés, majd a mondatok megjelenése is késhet, azok hiányosak, diszgrammatikusak lehetnek.

A logopédiai terápia feladata a nyelv minden szintjére kiterjedő beszéd-, illetve nyelvi fejlesztés.

8. Az autizmus-spektrumzavarokban szenvedő (autisztikus) tanulók iskolai fejlesztésének elvei

8.1. Az autisztikus tanuló

8.1.1. Általános jellemzők

Az autizmus-spektrumzavarok az idegrendszer igen korai, nagy valószínűséggel veleszületett ártalmának, illetve a genetikai, egyéb biológiai és környezeti tényezők együttes hatásának következményei. Az iskoláskor eléréséig - vagy tovább - kezeletlenül maradt fejlődési zavar és szélsőséges viselkedésformák gyógyító és fejlesztő célú ellátása a gyermek növekedésével egyre nehezebbé válhat, bár a nevelhetőség, taníthatóság időszaka belenyúlik a felnőttkorba, így sosem túl késő a fejlesztést elkezdeni. Az autizmus-spektrumzavarok lényege a társas viselkedés, a kommunikációs és sajátos gondolkodási képességek minőségi károsodása, amely jellegzetes viselkedési tünetekben nyilvánul meg.

Az autisztikus tanulóra legjellemzőbb a kölcsönösséget igénylő társas viselkedési készségek területén tapasztalható gondolkodási képesség sajátos hiányosságai, a beszéd szintjéhez képest károsodott kölcsönös kommunikáció, a rugalmas viselkedés szervezés és kivitelezés képességének minőségi sérülése és az egyenetlen képességprofil.

Az alapvető gondolkodási és viselkedési képességek spontán elsajátításához szükséges képesség hiányok egész életen át jellemzően megmaradnak, de a speciális intenzív terápiás és pedagógiai ellátás segítségével jelentős fejlődés érhető el. A hiányzó képességek (deficitiek) okozta elsődleges és másodlagos viselkedési tünetek az igen súlyostól a jól ellensúlyozott állapotokban csaknem tünetmentessé fejlődhetnek, változhatnak, és az élet különböző szakaszaiban különböző formákban jelentkezhetnek. Új helyzetben, váratlan események, körülmények hatására felerősödhetnek a típusos tünetek. A tünetek változatossága mellett a tanuló autizmusának súlyossága széles skálán szóródik.

8.1.2. A halmazottan sérült autisztikus tanuló

Az autizmus-spektrumzavarok gyakran társulnak egyéb problémákkal, amelyek az ellátási szükségletet, taníthatóságot és a gyermek jövőjére vonatkozó előjelzéseket jelentősen befolyásolják.

Ezek lehetnek:

- értelmi fogyatékoság (mint a leggyakoribb társuló fejlődési zavar),
- beszéd-, érzékszervi, mozgás- vagy egyéb fogyatékoság,
- viselkedésproblémák (főleg, ha azok súlyosak, pl. agresszió, önbántalmazás).

A fejlesztésnél szem előtt kell tartani, hogy a tanítás lehetséges módszertanát illetően a tanuló autizmusa az elsődlegesen meghatározó tényező. Általában a szükségletek egyéni kombinációjához kell a járulékos zavar speciális szempontjait és az autizmus-specifikus pedagógiai módszereket összehangolni.

8.1.3. Az autisztikus tanulók pedagógiai szempontú jellemzése

Gyakorlati célból a társas viselkedési készségek, szociális viselkedés szerint az autisztikus spektrumon elhelyezhető sokféle személyiségű és viselkedésű tanulók négy típusba sorolhatóak.

8.1.3.1. Izolált típus

Társas kapcsolatokat nem kezdeményező, a kezdeményezést, társas helyzeteket kerüli, elutasítja, nem érti. Általában értelmi fogyatékos, gyakoriak a szenzoros ingerfeldolgozás zavarai is. A legrosszabb prognózisú, legnehezebben tanítható alcsoport.

8.1.3.2. Passzív típus

Szociálisan nem kezdeményező, a közeledést passzívan elfogadja, gyakran jól irányítható. A legjobban tanítható, legjobb prognózisú a későbbi beilleszkedés lehetősége szempontjából is. Passzivitása, együttműködési készsége miatt nehéz észrevenni, amikor már nem követi a tananyagot, csak jelen van, illetve rugalmatlanul, formálisan „tanul”.

8.1.3.3. Aktív, bizarr típus

Szociálisan aktív. Viselkedése gyakran a helyzethez nem illő, szokatlan módon, esetleg sokat kezdeményező. Kapcsolatteremtése egyoldalú, a partner személyiségét, szándékát nem veszi tekintetbe, saját érdeklődési körbe tartozó témákra, kérdésekre szorítkozik.

8.1.3.4. Merev, formális típus

Főként a serdülő- és felnőttkorban, a legjobb értelmű és beszéd szintű autisztikus személyekben alakulhat ki a jellegzetes viselkedés, amelynek hátterében erős kompenzációs igyekezet áll.

A gyermekek fejlődésük során többször is típust válhatnak.

8.1.4. Az autisztikus tanulók - a tanítás, illetve a hagyományos tanítási módszerek és tervezés módosítása szempontjából - kiemelkedő jelentőségű tulajdonságai

a) A másik személy szándékának, érzéseinek, gondolatainak, szempontjainak (pl. az információátadás szándékának) meg nem értése, az önmagára vonatkoztatás hiánya. Legsúlyosabb esetben képtelenség arra, hogy az embereket, mint a valóság egyéb elemeinél fontosabbakat, a tárgyaktól megkülönböztesse.

b) A szociális megerősítés jutalomértékének, illetve a belső motiváltságnak - gyakran teljes - hiánya. Többnyire nagyon kevés vagy szokatlan dolog okoz számukra örömet.

c) A beszéd korlátozott megértése, még látszólag jó beszédprodukciónak mellett is, amelyet nehezítenek a beszéd érzelmi, társas viselkedési sajátosságai, mint pl. a hanghordozás.

d) Egyenetlen képességprofil, pl. a szigetszerű ismeretek, képességek és az önellátás vagy a mechanikus és a személyes memória közötti szakadékszerű különbség.

e) Hiányzó vagy korlátozott belátás, pl. saját tudásával, az ismeret forrásával, módjával, a szubjektív jelentőséggel kapcsolatban.

8.1.4.1. Típusos erősségek, amelyekre építeni lehet

- A megfelelő szintű vizuális információ általában jól értelmezhető.
- Tanult rutinokhoz, szabályokhoz való alkalmazkodás.
- Jó mechanikus memória.
- Megfelelő környezetben, érdeklődésének megfelelő témáknál kiemelkedő koncentráció, kitartás.
- Egyes, nem szociális tartalmú tantárgyi területeken - pl. szó szerinti tanulás, nem szöveges számtan, földrajz, zene - viszonylag jó képességek.

8.1.4.2. Típusos nehézségek és kognitív problémák, amelyekkel számolni kell a tanítás során

- Az érzékszervi ingerfeldolgozás zavarai (hallás, látás, fájdalom stb.).
- Figyelemzavar gyakorisága.
- Az utánzási képesség kialakulásának hiányosságai.
- Ingerfeldolgozási, vizumotoros koordinációs problémák.
- Tér-idő értelmezés interiozációjának gyengesége, esetleg hiánya.
- Analízis (sorrendiség)-szintézis műveleteinek problémája.
- A lényegkiemelés, problémamegoldó gondolkodás deficitje.
- Az általánosítás, a tanultak új helyzetben való alkalmazásának sérülése.
- Emlékezetfelidézési problémák (speciális szociális tartalmaknál és személyes élményeknél).
- Ismert tananyagban váratlan nehézség felmerülése szociális elem bevezetésével vagy új körülmények közötti alkalmazás során.
- A feladat céljának nem értése, reális jövőre irányultság hiánya.
- A szimbolikus gondolkodás (pl. játék) fogyatékosága.
- A valóság téves értelmezése, felfogása.
- Realitás és fantázia összetévesztése.
- A szóbeli kérések, közlések félreértése, különösen a többértelmű, elvont kifejezések, többrészes utasítások esetén.
- Képességek, ismeretek önálló változatos alkalmazásának hiánya (még beszédhasználatban is).
- Gyermekközösségekben áldozattá, illetve bűnbakká válás, más esetekben szociálisan a helyzetnek nem megfelelő viszonyulás a kortársakhoz.
- Szabadidőben passzivitás, kudarcokból eredő viselkedésproblémák megjelenése.
- Félelmek, fóbiák, szorongás.

8.2. Az autizmus-spektrumzavarokban szenvedő tanulók speciális fejlesztésének elvei, céljai, feladatai és módszerei

8.2.1. Az autisztikus tanulók fejlesztésének általános céljai, feladatai

- A legáltalánosabb távlati cél az egyéni képességek, fejlettség szintjén elérhető legjobb felnőttkori szociális adaptáció és önállóság feltételeinek megteremtése: ennek alapja a szociális, kommunikációs és gondolkodási készségek hiányának speciális módszerekkel történő kompenzálása és a meglévő készségek fejlesztése.

- A hiányzó készségeket pótló, helyettesítő kompenzációs-habilitációs kezelése a fejlődési elmaradás, a másodlagos (pl. viselkedés-) problémák leküzdése érdekében. A fogyatékos készségek kompenzálása különös jelentőségű a tanulási, szociális és munkahelyzetekbe való beilleszkedés és viselkedés elsajátításához.

- Az iskolai és a mindennapi gyakorlati életre felkészítő tananyag speciális módszerek segítségével történő elsajátítása.

- A jellegzetes gondolkodási nehézségek, rugalmatlanság miatt - a továbblépés előtt - külön kiemelt fejlesztési feladat az elsajátított ismeretek alkalmazásának, általánosításának tanítása, az ismeretek

folyamatos használata a fenntartás biztosítására, valamint a változatos, problémamegoldási módszerek tanítása.

- A tananyag kiválasztásának legfontosabb szempontja a tanított képesség egész életen át megfelelő alkalmazhatósága. A tanuló túlterheltségének elkerülése érdekében a felesleges információkat szűrni kell, mert az egészséges gyermek által spontán, ösztönösen elsajátított nagy mennyiségű információ és készség az autisztikus gyermek számára nehéz tananyagot jelent.

A kognitív viselkedésterápiás, fejlesztési és tanítási célokat a fenti szempontok alapján fontossági sorrendben kell értelmezni, és e szerint kell a tervekbe iktatni.

Az autisztikus tanulók fejlesztési céljai hierarchikus rendben helyezkednek el abból a szempontból, hogy mennyire szükségesek a gyermek szociális alkalmazkodása és önszabályozása kialakításához (az egyéni fejlettségének szintjén). A típusos egyenetlen fejlődés azt jelenti, hogy a hiányzó vagy elmaradó készségek spontán fejlődésére nem építhetünk: minden egyes hiányzó részfunkció, illetve korábbi fejlődési szakaszból hiányzó alapozó funkció fejlesztését be kell illesztenünk ebbe a hierarchiába. Pl. a veszélyeztető viselkedések kezelése, más, elfogadható viselkedések kialakításával, viselkedésterápiával a célok hierarchikus rendjében így alakul:

- az ön-(esetleg köz-)veszélyes viselkedések kezelése,
- a családi életet akadályozó viselkedések kezelése,
- a taníthatóság és a csoportba való beilleszkedés kialakítása,
- az iskolán kívüli környezethez való adaptív viselkedés kialakítása.

8.2.2. Speciális módszerek az autisztikus tanulók fejlesztésében

- A nevelés, fejlesztés tervezése a mért szociális alkalmazkodás, fejlettségi kor, illetve a mért intelligencia szintje és a kommunikációs színvonal alapján történik, az egyenetlen képesség- és készségprofil, valamint tanulási képességek miatt egyénhez igazodó módon és a fejlődés erre alkalmas eszközzel (pl. fejlődési kérdőív) való folyamatos követésével.

- Protetikus, segédeszközökkel berendezett környezet és eszköztár kialakítása (az időbeli és téri tájékozódás, vizuális információhordozók augmentatív kommunikációt segítő eszközrendszer kialakítása).

- Speciális, egyéni motivációs és jutalmazási rendszer kialakítása.

- Vizuálisan segített kommunikációs rendszer, a speciális környezetben belül és személyek között: beleértve a gyermek felé irányuló minden kommunikációt.

- A szociális fogyatékossággal összefüggő tanítási nehézség miatt keresni kell az információ átadására a gyermek szintjének megfelelő és szociális vonatkozásoktól leginkább független módszereket és médiumokat (pl. írott utasítás, folyamatábra, számítógépes oktatás stb.). Ugyanakkor a tanítási helyzetek szociális vonatkozásainak elfogadása, illetve megértése fontos tanítási cél (pl. a csoportos, illetve „frontális” tanítási helyzetben való tanulás).

- A fejlesztésben, tanításban és a viselkedésproblémák kezelésében alapvető kognitív viselkedésterápia módszereinek alkalmazása.

8.2.3. A speciális fejlesztés szervezési feltételei

8.2.3.1. A fejlesztés formái

- Speciális csoportban: egyéni és kiscsoportos formában.
- Többségi iskolában integráltan.

8.2.3.2. Speciális csoportosajátosságok

- A szükséges pedagóguslétszám függ a csoportlétszámtól, a csoporttagok közti hasonló szükségletektől, az egyéni fejlesztési szükséglettől és a viselkedésproblémák súlyosságától, gyakoriságától.

- Törekedni kell a csoport homogenitására. Az egyéni fejlődési eltérések az általános értelmi, önállósági, beszédképességi szint, illetve a viselkedésproblémák jellege szerint további csoportbontást tehetnek szükségessé.

8.2.4. Az autisztikus tanulók fejlesztésének pedagógiai szakaszai

Az autisztikus tanulók iskolai fejlesztését a szociális-kommunikációs készségek fejlesztése és a rugalmasabb viselkedéscsoporthoz kialakítása határozza meg. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai általában módosításokkal egyeznek meg a NAT-ban és a kerettantervekben rögzített pedagógiai szakaszokkal és tartalmakkal. A módosításokat a helyi tantervekben és egyéni fejlesztési tervekben kell meghatározni a gyermekek egyéni szükségleteinek, fejlettségének megfelelően. Az 1-4. évfolyam elvégzéséhez általában hosszabb időkeretre van szükség.

A jó értelmi és nyelvi képességekkel rendelkező tanulók esetében előfordulhat, hogy az egyes műveltségi területeken meghatározott tartalmak jelentős részét a NAT-ban meghatározott életkorban képesek

elsajátítani. Ezekben az esetekben egyéni fejlesztési terv alapján a szociális-kommunikációs és speciális kognitív készségek párhuzamosan fejlesztése szükséges.

Az alábbi szakaszolás az autisztikus gyermekek speciális fejlesztésének általános vázlata. Tartalmazza azokat a többlettartalmakat, amelyeket az egyéni fejlesztési tervekbe szükséges beépíteni.

A fejlesztését minden gyermek esetében az első szakaszban kell kezdeni. Az egymásra épülő szakaszok időtartama előre nem határozható meg. A fejlesztés üteme és a tanuló továbblépési lehetősége függ a fejlődés mért eredményeitől, azaz: a gyermek képességeitől és a szakszerű képzés intenzitásától.

8.2.4.1. Első szakasz

Fő célja a rehabilitáció. A gyermek formális és informális megfigyelésének tapasztalataira alapozva, egyénre szabott hosszú, közép- és rövid távú tervre épül.

Célja a tanuló elemi beilleszkedési készségeinek: adaptív viselkedésének kialakítása. Ennek érdekében:

- a szociális/kommunikációs alapkészségek célzott fejlesztése,
- az autizmusból és a társuló fogyatékoságokból eredő fejlődési elmaradások lehetséges célirányos kompenzálása,
- az ismétlődő, sztereotip, helyzetnek nem megfelelő viselkedés kialakulásának megelőzése, illetve rendezése,
- fogyatékoság-specifikus vizuális információhordozókkal segített ún. protetikusan, segédeszközökkel felszerelt ún. augmentatív környezet, eszközök és módszerek/rutinok, viselkedési normák, szokások kialakítása és használatának elsajátíttatása.

Fejlesztési területek:

a) Kommunikáció/szociális viselkedés

- Beszéd előtti csecsemőkori kommunikáció elemeinek tanítása.
- Szociális kapcsolatteremtés elemeinek tanítása (pozitív megerősítéssel).
- Beszéd vagy - beszéd kialakulásának hiányában - alternatív vizuális eszközzel történő kommunikáció használatának tanítása.
- Tanítási helyzetben szükséges elemi szociális viselkedés kialakítása.
- Augmentatív kommunikációs eszközök (nem kizárva pl. az olvasást) használatának tanítása napi rutinokban.

b) Fejlődési funkcióelmaradások, önkiszolgálás

- Alapvető készségek kialakítása (étkezés, szobatisztaság, tisztálkodás, öltözködés).

c) Kognitív fejlesztés

- Elemi ismeretek, fogalmak.
- Elemi logikai műveletek és összefüggések tanítása.
- Szociális kognitív készségek fejlesztése.
- Egyszerű aktivitásformák kialakítása strukturált keretek között (pl. játék-, használati és munkaeszközök célszerű használata).
- Általánosítás képességének fejlesztése.
- Az elsajátított képességek önálló használatának tanítása.
- Az elsajátított képességek más összefüggésben való használata.
- Képességek alkalmazása más, elsősorban otthoni környezetben stb.

d) Viselkedésproblémák kezelése

- Viselkedésproblémák megelőzése.
- Alternatív viselkedések kialakítása.
- Meglévő viselkedésproblémák kezelése.

8.2.4.2. Második szakasz

Célja az elsajátított ismeretek bővítése és a változatos aktivitásokban való minél önállóbb részvétel iskolai, otthoni és egyéb iskolán kívüli környezetben.

Fejlesztési területek:

Az előző szakasz területei bővülnek az alábbiakkal:

- képességek szinten tartása az önállóság fejlesztésével,
- szociális/kommunikatív, kognitív fejlesztés,
- önellátás körének bővítése,
- házimunka,
- munkára nevelés megalapozása.

8.2.4.3. Harmadik szakasz

Cél a felnőtt korban egyénileg elérhető legmagasabb szintű adaptáció, önállóság és munkavégző képesség elérésének megalapozása.

Fejlesztési területek:

Az előző szakasz területei bővülnek az alábbiakkal:

- képességek szinten tartása,
- tantárgyi ismeretek a NAT-ban és a kerettantervekben meghatározott tartalmak adaptálásával, az egyén képességeinek megfelelően,
- önszervezés, önállóság, tárgyú szociális integráció,
- munkára nevelés, pályorientáció.

8.2.5. A NAT alkalmazása

Az autisztikus tanulók csoportja rendkívül változatos, de a központi sérülés azonos jellege miatt meghatározhatók közös szükségletek és egységes módszertani javaslatok.

A NAT kiemelt fejlesztési feladatai, műveltségi területei esetükben is alkalmazhatóak a sérülés típusának megfelelő adaptációval. A NAT szakaszaihoz rendelt fejlesztési feladatok elérésére szükség esetén hosszabb időtartamot kell biztosítani. A kerettantervek adaptálása szempontjából az autizmus súlyosságát, az intelligenciát és a nyelvi képességeket kell figyelembe venni. A tananyagot mennyiségi és minőségi szempontból módosítani és redukálni kell az autisztikus tanulók speciális szükségletei szerint. Az egyes műveltségi területekre vonatkozó sajátos eltéréseket a helyi tantervben és az egyéni fejlesztési tervekben kell rögzíteni. A tananyag elsajátításához speciális módszerek és eszközök használata szükséges.

8.2.5.1. A NAT kiemelt fejlesztési feladatai

Énkép, önismeret

Az autisztikus tanulók fejlesztésében hangsúlyos szerepet kap a saját személyiség, a külső és belső tulajdonságok megismertetése, a saját viselkedés kontrolljának, a kooperációnak, szociális normáknak direkt tanítása, mivel azok intuitív megértésére, spontán elsajátítására korlátozottan számíthatunk. A sikerélményeket biztosító, a gyermek érdeklődését és motivációját fenntartó oktatási környezet kialakítása kulcsszerepet játszik a reális önértékelés és pozitív énkép kialakításában.

Hon- és népismeret

Kiemelkedően fontos a közvetlen társadalmi és természeti környezet ismerete, az azokkal való harmonikus kapcsolat. Az autisztikus tanulók elsősorban saját, közvetlen élményeiken keresztül, esetleg speciális érdeklődési körüknek megfelelően ismerhetik meg nemzeti kultúránk értékeit. Ezen a területen rendkívül nagy egyéni különbségekre számíthatunk. A történelmi időszemléletet, képzelőerőt, valamint elvont, szociális jelentést hordozó fogalmak megértését kívánó tartalmak elsajátítása általában nehézséget jelent.

Európai azonosságtudat - egyetemes kultúra

Az autisztikus tanulók számára közvetlen, látható, megtapasztalható élmények (pl. művészi alkotások, ismeretterjesztő filmek) segítségével nyújthatunk ismereteket e téren. A sajátos érdeklődési körök (pl. térképek, közlekedési eszközök, különféle adatok, tények gyűjtése) számos tanulót közelebb visznek a terület ismeretanyagához.

Környezeti nevelés

A környezet célzott megfigyelése, felfedezése a pedagógus aktív közreműködése nélkül elképzelhetetlen. A fejlesztés a közvetlen, mindennapi élettel kapcsolatos tapasztalatokon alapul. Elsődleges a helyes szokásrend és a személyes biztonságra való törekvés kialakítása.

Információs és kommunikációs kultúra

Elsődleges cél a kölcsönös, hatékony, közérthető kommunikáció kialakítása. Az információszerzésben, tanulásban, szociális-kommunikációs fejlődésben nagy szerepet kapnak a vizuális eszközrendszerek. Az informatikai eszközök segítő szerepe kiemelkedő.

Tanulás

Az autizmus számos speciális kognitív nehézséggel és a kommunikáció sérülésével jár együtt. A tanulási folyamatban az élő nyelv és a szociális közvetítés megnehezíti, míg a vizuális információhordozók alkalmazása segíti a világ megismerését. Az állandósághoz való ragaszkodás oldása, valamint az egyén motivációs lehetőségeinek ismerete kulcsfontosságú a tanulás szempontjából.

Testi és lelki egészség

A helyes étkezési, alvási, önápolási szokások, a rendszeres mozgás iránti igény kialakítása elsődleges fontosságú. A helyes szokásrend kialakításakor alapozhatunk a tanulók merev, szabálytartó viselkedésére. A megfelelő szexuális viselkedés kialakításában a családok számára hatékony segítséget kell nyújtania az iskolának. A viselkedésszabályok megelőzése és hatékony kezelése kiküszöbölheti a gyógyszeres kezelést, ami fontos az egészség megőrzése szempontjából.

Felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Az egyén által elérhető legnagyobb fokú önállóság megteremtése minden esetben kiemelkedően fontos. Ennek szintje nagy egyéni eltéréseket mutat. A pályorientáció során a munkaképességek mellett a szociális-

kommunikációs fejlettséget és a munkaviselkedés színvonalát is figyelembe kell venni. Fontos cél, hogy a tanuló lehetőség szerint a speciális érdeklődési köréhez kapcsolódó szakmát választhasson.

8.2.6. A NAT és a kerettantervek alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

Az autisztikus tanulók oktatása a NAT műveltségi területeit követi. Valamennyi műveltségi terület oktatását átszövik a rehabilitációs tartalmak. A kerettantervek tantárgyi témaköreinek elnevezése, tartalma specifikus módosításokkal alkalmazható, követelményeik módosíthatók, átcsoportosíthatók. A halmozottan sérült, az autizmus mellett a tanulásban vagy értelmileg akadályozott gyermekek esetében az Irányelv értelmi sérült gyermekekre vonatkozó tantárgyi rendszerét az autizmusra adaptálva javasolt alkalmazni.

Magyar nyelv és irodalom

A fejlesztés fő célterülete a kommunikáció, mint a kapcsolatteremtés és fenntartás, valamint az információcsere eszköze. Az alapvető probléma nem a beszéd hiánya vagy fejlődési zavara, hanem a kommunikációs szándék, illetve a kommunikációs funkció megértésének sérülése. Minden autisztikus gyermeknél - függetlenül verbális képességeik színvonalától - elsődleges cél az egyén képességszintjének megfelelő kommunikatív kompetencia megteremtése. A cél eléréséhez szükséges lehet alternatív kommunikációs eszközrendszerek alkalmazására.

Élő idegen nyelv

Az élő idegen nyelv oktatását azoknál az autisztikus tanulóknál érdemes megkezdni, már kommunikatív módon, változatos kontextusokban és funkciókban használják anyanyelvüket. Gyakran egyedi megítélés alapján javasolni kell az autisztikus gyermekek értékelés alóli felmentését.

Matematika

Kiemelkedő jelentőségű a megismerési képességek fejlesztése, az önellenőrzés tanítása, az ismeretek önálló, gyakorlati alkalmazásának segítése, a problémamegoldás menetének tanítása. Különös hangsúlyt kap az oktatás szemléletes és konkrét jellege, a cselekvéses tanulás alkalmazása.

Ember és társadalom

Előtérbe kerül az önismeret és a közvetlen szociális környezet megismerése, a társas viselkedés elemi szabályainak ismerete, betartása. A történelmi időszemléletet, képzelőerőt, valamint az elvont, szociális jelentést hordozó fogalmak megértését kívánó tartalmak elsajátítása általában nehézséget jelent.

Ember a természetben. Földünk és környezetünk

Az autisztikus tanulók jellegzetesen sajátos speciális ismeretszerzési nehézségei miatt a tanítás során nem számíthatunk a gyermekek előzetes megfigyeléseire, élményeire, ezért a közvetlen tapasztalásra nagy hangsúlyt kell fektetni.

Művészetek

A műveltségi területen megjelenő valamennyi fejlesztési feladat fontos terápiás lehetőséget jelent. A művészeti tevékenységek a szabadidő tartalmas eltöltésében is jelentős szerepet játszanak.

Informatika

Az informatikai eszközök lehetőséget nyújtanak az élő nyelv és a szociális közvetítés helyettesítésére, a kölcsönös kommunikáció segítésére, az önálló ismeretszerzésre. A későbbi munkavállalás szempontjából is szerepe lehet az informatikának, mivel számos autisztikus tanuló mutat érdeklődést e terület iránt.

Életvitel és gyakorlati ismeretek

A műveltségi terület rendkívül nagy hangsúlyt kap, mivel az önállóságot és a munkavállalás lehetőségét alapozza meg. Kiemelt cél a megfelelő munkaviselkedés kialakítása, a változásokhoz való rugalmasabb alkalmazkodás fejlesztése, valamint az elsajátított tevékenységek, munkafolyamatok önálló elvégzése.

Testnevelés és sport

A testi egészség megóvása, az erőnlét, az állóképesség és az ügyesség egyénre szabott fejlesztése mellett a legfontosabb fejlesztési feladatok általában a következők:

- A testséma ismeretének kialakítása.
- A testmozgások célszerű összehangolásának tanítása különféle terekben és aktivitásokban.
- A különböző társas helyzetekben való megfelelő mozgásformák kialakítása.
- Annak tanítása, hogy a gyermek saját ellenőrzése alatt tudja tartani mozgásos sztereotípiáit.

8.3. A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció

Céljai és feladatai a kötelező oktatás, fejlesztés minden szakaszában folyamatosan jelen vannak, és elsősorban egyéni, kisebb részben kiscsoportos formában valósíthatóak meg.

Módszertanilag az autizmus-specifikus módszerek és eszközök alkalmazása mellett kognitív és viselkedésterápia, intenzív gyógypedagógiai fejlesztés, gyógytestnevelés alkalmazása szükséges.

Tartalmilag a hiányzó készségek, a másodlagos fejlődési elmaradás, a másodlagos viselkedésproblémák és tünetek speciális módszerekkel való rehabilitációs és rehabilitációs célú kezelését soroljuk ide, a következő területeken:

- elemi szociális-kommunikációs készségek,

- viselkedésproblémák (dührohamok, auto- és heteroagresszió, sztereotip viselkedések stb.),
- figyelem, utánzás, gondolkodási készségek, énkép, önismeret stb.,
- érzékszervek és testhasználat, nagy- és finommozgások, testtartás, izomhypotonia korrigálása,
- elmaradt pszichoszomatikus elemi funkciók,
- önkiszolgálás, önellátás,
- saját speciális segédeszközeinek mindennapi helyzetekben való rutinszerű használata,
- lakókörnyezetben való közlekedés, tájékozódás, élethelyzetek begyakorlása,
- szociális tapasztalatszerzés, társas kapcsolatok formáinak kialakítása,
- iskolában, munkahelyen munkavállalóként, illetve hivatalos helyen való viselkedés szabályainak elsajátítása,
- a halmozottan fogyatékos autisztikus tanulók speciális ellátása.

8.4. Az autisztikus gyermekek integrációja

A tudatosan tervezett, és nem kényszermegoldásként alkalmazott integráció csak akkor indokolt, ha egyértelműen az autisztikus gyermek javát szolgálja. A mérlegelés jellemzően a harmadik szakaszban nevelt tanulók egy részénél reális. Az integráció szükségességének megítéléséhez az alábbi tényezők alapos mérlegelése szükséges, úgy, hogy a feltételek együttesen és perspektivikusan legyenek adottak.

A tanuló részéről átlagos vagy átlag feletti intelligencia, enyhe fokú autisztikus fogyatékoság, jól kompenzált, minimális viselkedésproblémák.

A családtagok részéről egyértelmű szándék a szakemberekkel való szoros együttműködésre és a gyermek intenzív támogatására.

Az iskola részéről

- a) a speciális módszertanban jártas pedagógus és asszisztens,
- b) jól előkészített, ütemezett fejlesztési terv,
- c) speciális eszközök, módszerek és környezet,
- d) együttműködés a családdal és/vagy a diáktalánossal,
- e) a befogadó gyermekcsoport felkészítése a pozitív hozzáállásra, folyamatos támogatása,
- f) szakértői csoporttal való intenzív kapcsolattartás.

Szakértői csoport, amely rendelkezésre áll a szülők felvilágosításában, a pedagógusoknak nyújtandó szakmai tanácsadásban, problémakezelésben, a fejlesztés irányának kijelölésében, követésében.

Az integrált autisztikus gyermek legyen elégedett az iskolai élettel, fontos, hogy jól érezze magát.

A fenti feltételek mellett is szükséges az integráció fokozatos megkezdése, a szociális, kommunikációs és kognitív deficitek figyelembevétele, az egyénre szabott mérés, tervezés, fejlesztés, a tananyag szűrése (egyes tantárgyakból felmentés), továbbá a fogyatékoságot kompenzáló alternatív eszközök, módszerek igénybevétele egyéni szükségletek szerint (pl. kézírás helyett gép használata, szóbeli felelet helyett írásbeli beszámoló vagy fordítva).

9. A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanulók iskolai fejlesztésének elvei

9.1. A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanuló

A súlyos tanulási, beilleszkedési és magatartási zavarok háttérében részképességzavarok, kóros hyperkinetikus vagy kóros aktivitászavar és/vagy figyelemzavar, az iskolai teljesítmények eléréséhez szükséges pszichikus funkciók kialakulatlansága, fejletlensége vagy a felsoroltak halmozott előfordulása áll fenn. Nem határozhatunk meg egységes jellemző jegyeket; az egyes állapotok a tünetek/tünetegyüttesek komplexitásától függően a funkciógyengeségtől a komplex személyiség-, illetve általános tanulási zavarig terjedhetnek. A percepció bázis többdimenziós érintettsége miatt az olvasás, írás, számolás elsajátításában különböző súlyosságú akadályt jelent, az enyhe zavartól egészen a funkcióképtelenségig.

a) A részképességzavarok körébe az iskolai teljesítmények - elsősorban az alapvető eszköztudás (olvasás, írás, számolás) - elsajátításának nehézségei, a képességek deficitje, valamint az általuk kiváltott, következményes magatartási és/vagy tanulási zavarok komplex tünetegyüttese tartozik. Jellemző, hogy az adott részképességben az intelligencia szintjének ellentmondó súlyos teljesítménybeli elmaradás mutatkozik, valamint teljesítményszóródás mutatható ki az intelligenciafaktorok, a mozgáskoordináció és a beszéd szintje között. A részképességzavarok tüneteit mutató tanulók általános jellemzője a számukra nehéz iskolai feladatok iránti feltűnő közömbösség, érdektelenség, amely a nehézségek következtében fokozatosan elmélyül, és a tanulással kapcsolatos tevékenységek (olvasás, írás, számolás) elutasításában fejeződik ki.

b) A kóros hyperkinetikus vagy kóros aktivitászavar, a figyelemzavar megléte esetén az érintett tanuló rövidebb ideig tud a feladathelyzetben megmaradni, az általánosnál sokkal több cselekvéses tanulási

helyzetet igényel. Azok a tanulók, akik súlyos figyelemzavaruk (helyzetidegenség, hibás-hiányos helyzetfelismerés) vagy fejletlen önirányítás, gyenge önértékelési képesség miatt nem tudnak a tanulási szituációba beilleszkedni, állandó személyes kontrollra, megerősítésre szorulnak.

Míg a részképességzavarok gyakran ép érzékszervek esetén is az érzékszervi fogyatékoság (gyengénlátás, enyhe nagyothallás) látszatát kelthetik, addig a hiperaktivitás, a nyugtalanság, a túlmozgások, a figyelemzavar előfordulásakor a tanulók általánosan gyenge képességűnek, értelmi fogyatékosnak tűnhetnek.

Az idegrendszer csökkent terhelhetőségének, érési lelassulásának jelei a tanulási, magatartási zavar tüneteit mutató tanulóknál az alábbiak:

- általában érzékenyebbek a meteorológiai változásokra,
- fáradékonyabbak az átlagnál, nehezen tűrik a zajokat, nehezen viselik el a várakozási feszültséget,
- gyakrabban van szükségük pihenésre, szünetre, egyedüllétre,
- fokozottabban igénylik a tevékenységet meghatározó állandó kereteket, érthető és követhető szabályokat.

9.2. A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanulók iskolai fejlesztése

9.2.1. A fejlesztés alapelvei

- A részképességzavar tüneteit mutató tanulók sajátos nevelési igényeinek kielégítése gyógypedagógiai tanár, terapeuta és/vagy pszichológus közreműködését igényli. A rehabilitációs célú órakeretben a tanulók fejlesztése egyéni terápiás terv alapján történik.

A kialakulatlan részképesség jellegének megfelelően az iskolai oktatásban érvényesíteni kell a számonkérési, értékelési, esetleg - indokolt esetben, a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság javaslata alapján - az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből az értékelés és minősítés alóli mentesítés lehetőségét.

- A részképességzavar tüneteit mutató tanuló egyéni fejlesztése, külön oktatása intenzív terápiás céllal szervezett átmeneti formának tekinthető, melyet csak súlyos állapotok esetén célszerű alkalmazni, és amelynek célja, hogy a tanuló minél előbb visszakerüljön az őt integrálni képes környezetbe.

- Az iskolai nevelés, oktatás során kiemelt feladat:

- a) az egészséges énkép és önbizalom kialakítása,
- b) a kudarc-tűrő-képesség növelése,
- c) az önállóságra nevelés.

9.2.2. A fejlesztés kiemelt céljai, feladatai

9.2.2.1. Diszlexia, diszgráfia

A diszlexia a tanulási zavarok fogalomkörébe tartozó, intelligenciaszinttől független olvasási és helyesírási gyengeség. Háttérben a központi idegrendszer sérülései, organikus eltérései, érési késése, működési zavara, örökletesség, lelki és környezeti okok különböző összefonódásai találhatók meg, valamelyik dominanciájával. Általában differenciálatlan az aktív szókincs, és gyenge a verbális emlékezet. A tanuló az új szavakat nehezen jegyzi meg, megmásítja, torzítja, jó értelmi képesség esetén új szót alkot helyette, vagy körülírja a fogalmat. Az olvasás tanulása során nehezen alakul ki a hang-betű kapcsolat, gyakori és makacs betűtévésztesek fordulnak elő, a sorrendben átvetések tapasztalhatók, a hosszabb szavak áttekintése rendkívül nehéz. Hibás kombinációk, felületes akusztikus képzetek előhívása észlelhető. Nehéz a figyelem megosztása az olvasási technika és a szöveg tartalma között, pontatlan a toldalékok olvasása, lassú az olvasási tempó, gyenge a szövegértés.

A súlyos olvasás-írászavar irreverzibilis, maradványtünetei a közép- és felsőfokú oktatásban, illetve a felnőttkorban is feltűnnek és fennmaradnak.

Diszgráfia esetén az írómozgásokban, azok kivitelezésében jellemző a rossz kéztartás, az íróeszköz helytelen fogása, a görcsösség. Más tananyagokban való előrehaladáshoz viszonyítva nagyon lassú az írás megtanulásának folyamata.

Az írómozgás egyenetlen, ritmusa és lendülete töredezett lesz, az optimális mozgássor csak nagyon lassan valósul meg, ezért fáradékonyabbak a diszgrafiás tanulók.

A fejlesztés célja:

Az olvasás-, írászavarok javításának feladata az iskolás korban, hogy kialakítsa a tanulóban az intellektusának és mindenkorosztályfokának megfelelő értő olvasás-írás készséget, fejlessze kifejező képességét, segítse az olvasás, írás eszközzé válását az ismeretek megszerzésében.

A fejlesztés feladatai:

- a) a testséma biztonságának kialakítása,

- b) a téri és időrelációk kialakítása praktikus és verbális szinten,
- c) a vizuomotoros koordináció gyakorlása,
- d) a látás, hallás, mozgás koordinált működtetése,
- e) az olvasás, írás tanítása (szükség esetén újratanítása) lassított tempójú, nyújtott ütemű, hangoztató-elemző, szótagoló, a homogén gátlás elvét figyelembe vevő, valamint a vizuális és auditív észlelésre alapozó módszerrel,
- f) az olvasás, írás készségének folyamatos gondozása, fejlesztése a tanuló egész iskolai pályafutása alatt,
- g) a kompenzáló technikák alkalmazása valamennyi tantárgy tanulása során,
- h) az élő idegen nyelv oktatása speciális módszerekkel, auditív megközelítéssel,
- i) az olvasásképtelenség esetében a tanulás segítése a szövegek auditív tolmácsolásával, gépi írással, szövegszerkesztő használatának megtanításával és alkalmazásával.

9.2.2.2. Diszkalkulia

A diszkalkulia különböző számtani műveletek, matematikai jelek, kifejezések, szabályok megértésének, a számjegy, számkép felismerésének, egyeztetésének, grafikus ábrázolásának, a számok sorrendiségének, számneveket szimbolizáló vizuális alakzatok azonosításának nehézsége más iskolai teljesítmények (pl. olvasás, írás, idegennyelv tanulás) jó színvonalával mellett. Háttérben általában valamilyen idegrendszeri sérülés húzódik meg, amelynek következtében zavart az érzékelés-észlelés folyamata, sérült a gondolkodás. Neheztette válik a szimbólumok felismerése és tartalmi azonosítása, akadályozott a fogalmak kialakulása, sérülnek a fogalmakkal végzett gondolkodási műveletek, a sor- és szabályalkotás, a téri és síkbeli viszonyok érzékelése, illetve zavart szenved az emlékezet és a figyelem.

A diszkalkuliás tanulóknál általában hiányzik a matematikai érdeklődés, kialakulatlan a mechanikus számlálás képessége, a mennyiség-állandóság. Súlyos elmaradásaik vannak a matematikai nyelv használatában, a matematikai relációk verbális kifejezésében.

A fejlesztés feladatai:

- a) az érzékelés-észlelés, a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás és a beszéd összehangolt, intenzív fejlesztése,
- b) a testséma kialakítása,
- c) a téri relációk biztonsága,
- d) a relációk nyelvi megalapozása, a matematikai nyelv tudatosítása,
- e) a szerialitás erősítése,
- f) segítő, kompenzáló eszközök használatának megengedése,
- g) a fogalmak, így a szám- és műveletfogalom kialakításakor a manipuláció előtérbe helyezése, a megfigyelés és a megértés érdekében a matematikai eszközök használata, a képi, vizuális megerősítés,
- h) a fokozott mennyiségű gyakorlás során az egyéni sajátosságokhoz igazított, megjegyzést segítő technikák, eljárások megtalálása és alkalmazása.

9.2.2.3. A kóros hiperkinetikus vagy kóros aktivitászavar, a figyelemzavar

Hiperkinetikus zavarok

Már az első öt évben kialakuló tünetegyüttes, melyet jellemez a tevékenységek csapongása, a figyelmetlenség, a nagyfokú impulzivitás, a szabályok gyakori megszegése, megfontolatlanság, többszöri konfrontálódás a társakkal. Gyakori a kognitív működések zavara, illetve a nyelvi és motoros képességek fejlődésének késése. Másodlagos szövődménye az aszociális viselkedés és csökkent önértéktudat.

Magatartási zavarok

Jellemzői a visszatérő és tartós disszociális, agresszív vagy dacos magatartássémák. A viselkedés erősen eltér az adott életkorban elvárhatótól, a szociális elvárásokat durván áthágja. Sokkal súlyosabb lehet, mint egy gyermekcsíny vagy egy serdülőkori lázadás és hosszan tart (hat hónap vagy annál hosszabb ideig). Jellemzi még: nagyfokú harcosság, társakkal, tárgyakkal, állatokkal szembeni durva bánásmód, fenyegető erőfitogtatás, indulatkitörések, iskolakerülés, hazudozás.

A fejlesztés elvei, módszerei, feladatai:

- a) A tanuló optimális helyének megválasztása a pedagógus kommunikációs jelzéseinek megfelelő érzékelésére.
- b) Az egyénhez igazított követelmények kialakítása a gyermek képességeinek, érdeklődésének, terhelhetőségének ismeretében.
- c) A tanuló viselkedésének (kommunikációjának, önbizalmának, magabiztosságának, önérvényesítésének, cselekvéses, illetve verbális megnyilvánulásainak) megismerése siker vagy kudarc esetén. Ennek alapján a tanuló alkalmazkodásának, a kortárs csoportba való beilleszkedésének segítése.
- d) Együttműködés a családdal és más szakemberekkel.
- e) A fejlődés segítése gyakori pozitív visszajelzésekkel, a sikerélmény biztosítása.

9.2.3. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A tanulók iskolai fejlesztésének pedagógiai szakaszai nem térnek el a NAT-ban rögzítettektől. A helyi tantervben indokolt lehet az első évfolyam két tanévi időtartamra történő széthúzása. Ebben az esetben az első tanév az intenzív prevenció, a szakszerű funkciófejlesztés, a pszichés gondozás, a megfelelő motiváció és a feladattudat kialakításának az időszaka a gyógypedagógiai korrekciós-kompenzáló-terápiás módszerek alkalmazásával.

9.2.4. A NAT alkalmazása

A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges.

9.2.4.1. Kiemelt fejlesztési feladatok

A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban leírt fejlesztési feladatok az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) módosulhat.

Kiemelt szerepet kap az Énkép és önismeret, a Kommunikációs kultúra, a Testi és lelki egészség, a Felkészülés a felnőtt lét szerepére.

9.2.4.2. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók egyéni fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők, a tanítási-tanulási folyamat azonban zömében speciális pedagógiai módszerrel és eszközzel irányított.

A helyi tanterv kiemelten kezelje az önismeretet, a reális önértékelés kialakítását, a kommunikáció fejlesztését. E feladatok minden műveltségterületen meg kell, hogy jelenjenek. Célzottan szerepet kaphat az Ember és társadalom, a Művészetek és ezen belül a Dráma és tánc fejlesztési feladatai között.

A beszédészlelés és beszédmegértés, a verbális figyelem és emlékezet intenzív fejlesztése, az olvasásértés fejlesztése a Magyar nyelv és irodalom műveltségi terület fejlesztési feladatai között kap kiemelt szerepet.

Az élő idegen nyelv tanításánál a nyelvtanítás auditív módszereinek előtérbe helyezése javasolt.

A Művészetek műveltségi területen belül a komplex művészeti terápia, a drámapedagógia, az akusztikus és vizuális észlelés fejlesztésének kiemelt szerepe van.

A Testnevelés és sport műveltségi terület fejlesztési feladatainak megvalósítása során szenzoros integrációs programok és terápiák beállítása és/vagy gyógyújszás, valamint logopédiai ritmika alkalmazása is javasolt. A Matematika területén a kompenzációs lehetőségek, speciális módszerek alkalmazása segíti az eredményes fejlesztést.

Azoknál a tanulóknál, akiknél a sajátos nevelési igény oka a hiperaktivitás, a figyelemzavar, indokolt a korszerű, rugalmas szervezeti keretek és módszerek előtérbe helyezése a helyi tanterv készítésénél.

9.3. Egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitáció

9.3.1. Az egészségügyi célú rehabilitáció elsősorban a pszichés fejlődési zavar jellegének, tüneteinek kivizsgálásakor megállapított diagnózisnak megfelelő szakorvosi ellátást, annak folyamatosságát, kontrollját, valamint a pedagógiai rehabilitációt segítő egészségügyi terápiákat foglalja magába.

Ebből a szempontból fontos a gyermekneurológiai, a füleszeti, valamint a szemészeti vizsgálat, szükség esetén az érzékszervi gyógyítás.

9.3.2. A gyógypedagógiai tanár/terapeuta által vezetett pedagógiai rehabilitáció a funkcionális képességfejlesztő programok külön alkalmazásával, a fejlesztések során tanultak elmélyítésével szolgálja az eredményes iskolai előmenetelt.

3. számú melléklet a 2/2005. (III. 1.) OM rendelethez

A Súlyos és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatásának irányelve

A súlyos és halmozott fogyatékoság meghatározása

A súlyos és halmozott fogyatékoság az egész élet során fennálló állapot, amelyre jellemző, hogy a testi struktúrák károsodása következtében a speciálisan humán funkciók - mint a kommunikáció, a beszéd, a mozgás, az értelem és az érzékelés-észlelés - minimálisan két területén súlyos vagy legsúlyosabb mértékű zavar mutatható ki. Ennek következtében az érintett személy pszichofizikai teljesítményei extrém mértékben eltérnek az átlagtól, így tevékenységeiben erősen akadályozottá válik, és társadalmi részvételében jelentősen korlátozott lehet. A súlyos és halmozott fogyatékoság hátterében rendszerint a korai életszakaszban bekövetkező, a központi idegrendszert érintő komplex károsodás áll. A fogyatékoságok a legkülönbözőbb kombinációkban és súlyossági fokozatokban, esetleg eltérő időben jelenhetnek meg.

A fenti fejlődésbeli eltérések és tevékenységbeli akadályozottságok a pedagógiai megsegítés, nevelés, oktatás, fejlesztés szempontjából *sajátos nevelési igényként* jelentkeznek. E tanulók speciális segítséget igényelnek szükségleteik kielégítése, egészségük megtartása, az emberi, a dologi és természeti világhoz való viszonyuk kialakítása és a társadalom életében való aktív részvétel érdekében. Egész életükben a környezet fokozott mértékű és folyamatos, komplex segítségére, támogatására utaltak; személyiségük kibontakoztatása és életminőségük javítása érdekében fejlesztő iskolai oktatásra van szükségük.

Az Irányelv célja

Az Irányelv annak biztosítását szolgálja, hogy

- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a szükségleteiknek és fogyatékoságaik struktúrájának megfelelő nevelésben, oktatásban és fejlesztésben részesüljenek;
 - a fejlesztés a számukra megfelelő és szükséges tartalommal történjék, segítse a lehetőség szerinti legnagyobb önállóság elérését és a társadalomba való mind teljesebb beilleszkedést;
 - az elvárások az egyéni teljesítőképességnek megfelelően kerüljenek megfogalmazásra, és igazodjanak a fejlődés lehetséges üteméhez;
 - a fejlesztő iskolai oktatás keretében kiemelt hangsúlyt kapjon az egyéni fejlesztés, törekedve azonban a kortárs kapcsolatok kihasználására a szocializációs folyamatban;
 - a fejlesztő terápiák programjai váljanak a rehabilitációs pedagógiai program tartalmi elemeivé.
- Ennek érvényesítése érdekében az Irányelv
- meghatározza a fejlesztő iskolai oktatás kiemelt céljait és alapelveit,
 - a fejlesztés legfontosabb területeit,
 - szempontokat ad a fejlesztő iskolai oktatás szervezéséhez és tervezéséhez.

Az Irányelv alkalmazása a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő iskolai oktatásának valamennyi szervezeti formájára és színterére kiterjed.

A rehabilitációs pedagógiai program és az egyéni fejlesztési terv

A fejlesztő iskolai oktatás alapdokumentuma a rehabilitációs pedagógiai program és a tanulók egyéni fejlesztési tervei.

A rehabilitációs *pedagógiai program* elkészítésénél az iskolák figyelembe veszik

- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók pedagógiájának alapelveit, a gyógypedagógia tudományelméletét, filozófiáját, módszereit, eszközeit, gyakorlatát,
- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatásának Irányelvét,
- a szülők elvárásait, a nevelés és oktatás helyi célkitűzéseit és lehetőségeit,
- az intézmény fenntartójának minőségfejlesztési programját vagy a maguk választotta minőségfejlesztési eszköztárat.

A rehabilitációs pedagógiai program alapján készített *egyéni fejlesztési terv* célja, hogy a tanuló szükségleteit és fejlődéstörténetét figyelembe véve megalapozza a gyermek nevelésének, oktatásának személyre szabott tervezését, és meghatározza nevelésének, oktatásának és fejlesztésének súlypontjait. Az egyéni fejlesztési terv valamennyi fejlesztési terület feladataira kiterjed.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt céljai és sajátosságai

A Nemzeti alaptantervben meghatározott kiemelt fejlesztési feladatok a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelése, oktatása, fejlesztése során úgy értelmezhetőek, hogy azok a tanulók

személyiségállapotához igazítottan, elsősorban a szükséges képességek és készségek megalapozása, kialakítása útján valósulnak meg. Ennek során az alábbiakat szükséges figyelembe venni.

Tanulás

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatása során a tanulás és tanítás hagyományos felfogása nem alkalmazható. A tanuló és a gyógypedagógus *közös tanulási folyamaton* megy keresztül, amelynek során egymás jelzéseit, kettejük személyes viszonyát, egymás megértésének lehetőségeit tanulják, és a másikat önmaguk jelzéseinek megértésére, kifejezéseik helyes értelmezésére tanítják. Erre alapozva - ezzel párhuzamosan - válik lehetségessé a tanulás és tanítás olyan megközelítése is, amelynek célja az egyes képességek, funkciók fejlődésének elősegítése és adott tevékenységek megtanítása.

Ennek során folyamatosan szem előtt kell tartani:

- a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiájának alapvető tételeit, és
- a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tanulási sajátosságait.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiájának alapvető tételei

- A tanulás és tanítás kezdeti lépéseinek a tanulók legalapvetőbb szintű - akár vegetatív, a fizikai állapotváltozás legelemibb szintjén zajló - megnyilvánulásainak értelmes közlésként való felfogása és értelmezése

- A tanuló és a gyógypedagógus közti partneri kapcsolat fokozatos kialakítása
- Következetes együttműködés,
- Kommunikációs lehetőségeik kipuhatólása, feltárása és kiaknázása
- Hétköznapi cselekvésekre alapozottság
- A tanulás része és színtere az alapszükségleteik kielégítése is

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tanulási sajátosságai

Kötődés a tárgyakhoz és a jelenhez

A gyermek figyelmét és érdeklődését elsősorban azok a tárgyak és jelenségek kötik le, amelyek térben és időben közel vannak hozzá, tartalmilag pedig „testközeliek”, azaz leginkább közvetlenül rá vonatkoznak. Elsődleges feladat a világ tárgyainak, jelenségeinek és személyeinek „elérhető” közelségbe vitele, a különböző tevékenységeknek a fogyatékos gyermek számára értelmessé, jelentőségteljessé tétele a tevékenység végrehajtásához elengedhetetlen motivációs szint megteremtése érdekében.

Cselekvéses tanulás és komplex (totális) kommunikációs beágyazottság

Minden élethelyzetben és minden tevékenység során biztosítani kell az aktív nagymozgásos vagy finommotoros részvétel lehetőségét, hogy lehetővé váljon a szemléletes-cselekvéses tanulás „megfigyelés-próba-szerencse-utánzás” útján. A tanulási szituációt és tartalmakat több oldalról megerősítő, szemléltető - nem verbális, metakommunikációs és verbális - jelzésekkel lehet kiegészíteni. A tevékenységek rögzítése és emlékezetbe idézése hatékonyabb, gyorsabb, ha az adott helyzetet és tartalmat - a gyermek számára a tevékenységet érthetőbbé, megragadhatóbbá, felfoghatóbbá tevő - komplex kommunikációs stratégiákkal erősítik meg. Az egyénileg kialakított gesztus vagy hangjelzésektől kezdve a különböző kép-, jel-, szimbólumrendszereken keresztül a verbális kommunikáció bármely formája használható.

Tevékenységtanulás kis lépésekben

A tevékenységeket kis lépésekre kell bontani. Egy-egy tevékenység elsajátítása során a gyermek apró részleteken akadhat el, mely lehetetlenné teheti az egész tevékenység végrehajtását. Nem célszerű az egyes mozzanatok izolált gyakoroltatása, mert a szituációhoz és a tárgyhoz való kötődés miatt azt a gyermek nem fogja tudni célzottan és tudatosan beépíteni a mindennapos tevékenységekbe. A mindenkori tevékenység-láncolatot (például öltözködés, főzés, terítés, étkezés stb.) teljes egészében célszerű tanítani, s ebből érdemes kiemelni egy-egy részletet, amit aktuálisan célzottan lehet gyakoroltatni. Később építhetők fel a tevékenység további elemei. A tevékenység akkor nem veszíti el értelmét, jelentését és összefüggéseit a gyermek számára, ha a teljes folyamatot látja és tapasztalja.

Tevékenységtanulás segítségével - speciális irányítás és vezetés biztosítása a problémás tevékenységelem aktív végrehajtásához

A pedagógus csak és kizárólag annyi segítséget nyújtson, amennyi feltétlenül szükséges. Első a verbális segítségadás, szükség szerint non verbális jelzésekkel - gesztusok stb. - kiegészítve. Ezt követi a bemutatás és az utánzásra ösztönzés. A komolyabb motoros problémákkal küzdő gyermekeknél a bemutatás utáni próbálkozás már kiegészül motoros segítségadással. A vezetett aktív tevékenységen belül a segítségnyújtás fokozatai a határozott mozgásvezetéstől az „emlékeztető” jellegű kontrollig

A spontán tanulási szándék gyengesége

terjedhetnek. A személyes segítségadás mellett - szükség esetén - döntő jelentősége van a rehabilitációs segéd- és segítő eszközöknek, melyek kiválasztása személyre szabottan, a cselekvési kompetenciát és a tevékenység jellegét szem előtt tartva történik. A segítségnyújtást fokozatosan kell csökkenteni. A cél, hogy a gyermek a cselekvésláncolatot képes legyen néhány verbális vagy egyéb kommunikációs jelzésre végrehajtani.

Kiemelt jelentősége van a megfelelő tanulási motiváció kialakításának, melynek legfontosabb feltétele a jó kapcsolat kialakítása és a tanuló ismerete (hiányosságai, meglévő képességei, erősségei). Ez megalapozza a reális célok kitűzését, a túl alacsony elvárások tanulást lassító, a túl magas követelmények frusztráló hatását.

A tevékenységeket célirányosan, értelmes szituatív összefüggésekbe helyezve célszerű gyakoroltatni. A tanulási és cselekvési motiváció eredményes, ha a tevékenység elvégzésének hatása a gyermek által várt újabb tevékenység. Ehhez társul a pedagógustól kapott pozitív megerősítés, melynek közvetlenül a tevékenységmozgáson sikeres befejezése után kell következnie, mert a fejlődésnek ezen a szintjén a késleltetett jutalomnak nincs hatása a tevékenységre. Fontos, hogy összhang legyen a pedagógus verbális megnyilvánulásai és az azokhoz kapcsolódó nem verbális és metakommunikatív jelzések között. A megerősítés kezdetben intenzív, később - amikor a tevékenység végrehajtása már sikerélményhez juttatja a gyermeket - a külső megerősítés fokozatosan leépíthető, és csak a befejezés után kell nyugtázni a sikert.

Az énkép, az önismeret kialakulása és a környezet fokozatos megismerése

A személyiség fejlődésének és kibontakozásának alapfeltétele, hogy a tanulóban kialakulhasson az identitástudat, önmagukat autonóm személyként, az emberi és dologi világ aktív résztvevőjeként tapasztalják meg. A személyes identitás elsőként a test megéléséhez, differenciált érzékeléséhez és észleléséhez, a saját személyiségnek a másiktól való elkülönítéséhez, önmaga egyedi, autonóm személyként való megtapasztalásához kötődik. Az önazonosság kialakulásában mindezen túl meghatározó szerepet játszanak a személyes élmények és történések, amelyek az érintett személy egyedi élettörténetének alkotóelemeit adják. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében az identitás kialakulásának pszichofizikai feltételei jelentős mértékben korlátozottak lehetnek. Ezért a nevelés-oktatás kitüntetett és komplex feladata, hogy a tanulók pozitív tapasztalatokat szerezzenek saját testükről és legszűkebb környezetükről s e kettő egymáshoz való viszonyáról. Meg kell tanulniuk elkülöníteni magukat más személyektől, s a testséma kiépítése révén meg kell tapasztalniuk testük és - ezzel párhuzamosan - személyiségük határait. Mivel a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a környezet eleinte a másik ember testi jelenlétéként élhető meg, a tágabb emberi, dologi és kulturális jelenségekre tagoló világ számukra fokozatosan válik megismerhetővé. Ezért a fejlesztő iskolai nevelés-oktatás során az egyes tartalmakat koncentrikusan, egymásra építve, egymásra vonatkoztatva és egymásból kifejtve kell tanítani úgy, hogy a gyermekek a tágabb környezet megismerése során mindig saját közvetlen tapasztalataikra és a már korábban megismert szűkebb környezetre támaszkodhassanak. Lehetővé kell tenni számukra az eltérő szenzoros modalitások (látás, hallás, tapintás, ízlelés, szaglás) közötti összefüggések megtapasztalását, illetve az ugyanazon modalitások által közvetített eltérő tartalmak elkülönítését. Szükséges, hogy megtanulják felismerni az életük különböző szinterein, eltérő időpontokban szerzett tapasztalataik közötti kapcsolatokat, az azonosságokat és különbözőségeket, valamint megtapasztalhassák az események ok-okozati összefüggéseit.

Az önrendelkezés elismerése, a gyermekkor megélésének biztosítása és felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Az a tény, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók személyiségfejlődése jelentősen nehezített, és életük folyamán számos akadállyal kell megküzdeniük, nem változtat azon, hogy a növekedés és érés folyamatában megjelennek azok a szükségletek és igények, amelyek általában az egyes életszakaszok jellemzői. A tanulóknak a gyermek- és pubertáskort, az ifjú- és felnőttkort, végül az időskort jellemző tulajdonságok kibontakoztatásához segítségre van szükségük, hiszen számukra csak igen korlátozottan adóttak a változó életszakaszokkal fellépő szükségletek és igények kielégítéséhez szükséges képességek. Az önállósodás, az autonóm döntéshozatal, a szociális kapcsolatok kiszélesedése, a párválasztás és a sexualitás világba való belépés a tanulók emberi jogai közé tartoznak. Mivel a kiszolgáltatottság mértéke nem értelmezhető az önrendelkezésre való képesség mutatójaként, a lehető legszélesebb körben - a mindennapi élet helyzeteiben is - biztosítani kell a tanulók számára a választás és önálló döntéshozatal lehetőségét.

Testi és lelki egészség

A testi és lelki egészség a személyes életminőség és jóllét egyik meghatározó eleme. A súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek életében a károsodások komplex együttese, valamint ezek pszichofizikai kihatásai alapvető módon befolyásolják az életvezetést és az életkilátásokat, hiszen a meglévő szükségletek kielégítésének eszköztára csak korlátozottan áll rendelkezésre. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók pedagógiájának - különösen a fejlesztő iskolai oktatás kezdetén - központi feladata az alapszükségletek kielégítése, a jó testi és lelki közérzet megteremtése, amelynek minden eleme az iskolai nevelés-oktatás alapvető, pedagógiai jelentőséggel bíró feladata is. Magában foglalja az elemi szükségletek kielégítését (a fejlesztési folyamatba épített ápolási és gondozási teendőket), a megfelelő testi és pszichés közérzet kialakulásának támogatását, az emberi alapszükségletek elismerését az élet minden területén. Hozzá tartozik a szükségletek megélését és differenciált kielégítését szolgáló alapfeltételek megteremtése, kielégítésük kommunikatív, pedagógiai és terápiás elősegítése, az önállóság és az egészséges életmódra nevelés feladatainak programba építése.

Információs és kommunikációs kultúra

Az információs és kommunikációs technikák a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek életében és életvezetésében egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert. A tanulóknak kommunikációjukban, a szabadidő eltöltése és a művelődés terén, valamint későbbi életük során egyaránt szükségük lehet a modern informatikai és számítástechnikai eszközökre, amelyeknek különösen nagy jelentőségük van az alternatív és augmentatív kommunikáció (a hiányzó kommunikációs készségek kompenzálása során) terén, a mindennapos helyzetekben való eligazodás, a személyi függetlenség és az önállóság biztosításában. Ezért különösen indokolt, hogy nevelés, oktatás, fejlesztés során kellő súlyt kapjon - a megfelelőképpen akadálymentesített, azaz hozzáférhetővé tett - informatikai és számítástechnikai eszközök megismerése, használata.

Hon- és népismeret - európai azonosságtudat - egyetemes kultúra

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a világot mindenekelőtt testi tapasztalataikon keresztül ismerik meg. Ezért fejlesztésükben kitüntetett helyet foglal el a kommunikáció, a szociális interakció, a másik ember megértésének és önmaguk kifejezésének kölcsönösen egymásra épülő fejlesztése. Ennek során számos tanuló számára lehetségessé válhat, hogy a kultúra alapvető fontosságú értékeit, annak számukra közelebb hozható részeit megismerjék és megértsék. A képzőművészeti alkotásokról, zeneművekről, irodalmi művekről szereshető tapasztalatok a fejlesztő iskolai oktatás részét képezik. A súlyos és halmozottan fogyatékosokból fakadóan különös jelentősége van az európai kultúra számukra talán legfontosabb elemének: az alapvető emberi és állampolgári jogok megismerésének és megértésének. Ennek az ismeretkörnek az elsajátítása előkészíti a tanulókat arra, hogy saját jogaikat a lehető legmagasabb fokon tudják képviselni és érvényesíteni.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelésének-oktatásának alapelvei

A kommunikáció és az interakció elve

A kölcsönös kommunikációs akadályozottság a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek egyik központi problémája. A fejlesztő tevékenységet áthatja a kommunikatív megközelítés. A nevelési folyamat kölcsönös párbeszédre alapuló interperszonális kapcsolatként épül fel. A kommunikáció és az interakció kiegészíti és erősíti egymást, csökkenti a pedagógus és a tanuló közti távolságot. A világ jelenségeit, tárgyait, személyeit, eseményeit *intenzív testi kontaktuson* keresztül kell a tanuló felé közvetíteni. Az emberi és dologi világ feltárulása, a tanulás, a fogalomalkotás kezdeti lépései és a gondolkodás elemi műveletei csak az érzékelésésszlelésen keresztül, a testtel megragadott tárgyak, személyek és élethelyzetek közegében, a kommunikatív szituációkra építve lehetségesek.

A nevelés-oktatás - személyes kapcsolatként értelmezett - folyamatában a gyógypedagógusnak fel kell fedeznie a fogyatékos személy legegyszerűbb életműködéseiben, vegetatív megnyilvánulásaiban is a kommunikatív szándékot. Az interakció és a kommunikáció teszi lehetővé a szociális kapcsolatokat, a kommunikatív viszony emberhez méltó alakulását, hozzájárul a csoportban történő nevelés megvalósításához, és segít a tanulóhoz szükséges motiváció kialakulásában és fenntartásában.

A normalizáció és a participáció elve

A fejlesztő iskolai oktatásnak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára olyan életfeltételek és életmodellek váljanak hozzáférhetővé, melyek a lehető legjobban megközelítik az életkoruknak megfelelő és társadalmilag érvényes mintákat.

Ezek:

- a napi, heti, éves ritmus, tapasztalatok az egyes életszakaszokról;

- az emberi méltóság tiszteletben tartása;
- a szexualitás világába történő belépés előkészítése a felvilágosítás és a visszaélésekkel szembeni védekezés megismertetése útján.

Míndezt a pedagógiai tevékenységgel szemben a követelményt támasztja, hogy segítse elő a képességekhez mért lehető legjobb szintű társadalmi beilleszkedést. Ehhez nemcsak a fogyatékos tanuló hiányzó képességeit kell pótolni, hanem életkörülményeit szükséges úgy alakítani, hogy abban képességeinek maximumát nyújtva teljes emberi életet élhessen, illetve részt vehessen a társadalom életében. A részvételt, beilleszkedést befolyásolja a fogyatékos személy életkora.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek nevelésének az általánosan elfogadott nevelési elveken kell nyugodnia.

Ha a tanuló fejlődése során bebizonyosodik, hogy magasabb követelmények teljesítésére is képes, lépéseket szükséges tenni a fogyatékoság típusának megfelelő gyógypedagógiai intézményben történő továbbhaladásra.

A komplexitás, a személyiségközpontúság, a szükségletorientáltság és a rehabilitáció elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknak speciális, átfogó, egymást kiegészítő fejlesztő, támogató, valamint gondozó eljárásokra, komplex pedagógiai szolgáltatásra van szükségük. Komplex formában valósul meg a hagyományos értelmű oktatás, fejlesztés, nevelés, terápia, az ápolás és a gondozás. A pedagógiai tevékenység a személyiséget komplexen - minden megmaradt és akadályozott funkciót, a tanuló egyedi szükségleteit egyidejűleg figyelembe véve - közelíti meg.

Egyénileg történik a képességek, szükségletek és igények felmérése, a fejlesztési folyamat megtervezése, megvalósítása és értékelése. A pedagógiai tevékenység kiindulási, vonatkoztatási, összehasonlítási és ellenőrzési pontját a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanuló személyisége jelenti.

A sokoldalú, komplex fejlesztés, nevelés és oktatás megvalósításának alapfeltétele a szakemberek magas szintű felkészültsége (a szükséges egészségügyi, gyógypedagógiai, pszichológiai és más tudományterületekről eredő ismeretek szintetizálása, integrálása).

A fejlesztés figyelembe veszi a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanuló élethelyzetét, a múltbeli tapasztalatokat, élményeket, a jelen állapotot és az érintettre váró jövőt: a múltat építve a jelenben a jövőre készít fel. Nem csupán az aktív fejlesztés és képzés számít nevelésnek, idesorolhatók a részvétel, az átélés, a befogadás, az élmény pedagógiai hatásai is.

A kooperáció és a tudatosság elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a legtöbb tevékenységben külső segítségre szorulnak, a cselekvés hibátlan és/vagy teljes kivitelezéséhez szükségük van egy partnerre. A kooperáció - együttműködés - legjellemzőbb sajátossága, hogy a pedagógus és a tanuló közösen vesznek részt a tanítási-tanulási folyamat eseményeiben. Partnerek, akik egy közösen kitűzött cél érdekében, cselekvésük tervezését és kivitelezését egymástól függően és egymáshoz viszonyítva koordinálják.

A kooperáció elve vonatkozik a fogyatékos tanulókkal foglalkozó valamennyi személy (szülők, pedagógusok, segítők stb.) folyamatos információ- és tapasztalatcseréjére.

A mindennapos tevékenységek a fejlesztés alapját képező és az azt átfonó kommunikáció gyakorlása úgy eredményes, ha következetesek és egységesek az elvárások. Az egységes elvárások a tanulók számára könnyebben követhetők és biztonságérzetüket is növeli.

A differenciálás és az individualizáció elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tapasztalati és aktivitási lehetőségeik szempontjából heterogén csoportot alkotnak, ezért a nevelés-oktatás folyamán megfelelő differenciálásra van szükség. A differenciálás egyrészt pedagógiai szemlélet: amely az érzékenységet fejezi ki az egyéni különbségek iránt; másrészt: pedagógiai gyakorlat, amely a különbségekhez való illeszkedést próbálja megvalósítani minden rendelkezésre álló eszközzel.

A differenciálás egyik formája az egyéni tanulás, az individualizálás. A tanítás-tanulás az egyéni gyógypedagógiai diagnosztizálás alapján, egyéni (individuális) tanulási terv - egyéni fejlesztési terv - szerint zajlik, amelyben egyénre szabott a célkitűzés, a didaktikai-metodikai elemek kiválasztása, a feladatok megvalósítása és az értékelés.

A csoportban differenciáltan zajlik a feladatok gyakorlati megvalósítása. Lehetőséget kínálnak erre a kreatív, a zeneterápiás, a játék-foglalkozások, a közös étkezések, kirándulások, szabadidős és más programok, melyek során a fogyatékos tanulók olyan ismereteket szereznek, képességeket és készségeket sajátítanak el, olyan élményekhez és tapasztalatokhoz jutnak, amelyeknek a szociális kapcsolatok fejlődésére is hatásuk van.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatásának legfontosabb területei és a fejlesztés feladatai

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt területei csak didaktikai szempontból választható el egymástól, a nevelés, oktatás folyamatában egymást áthatva, komplexen érvényesülnek. Az egyes fejlesztési területek céljainak meghatározása és a pedagógiai tevékenység feladatainak összegzése a konkrét nevelési-oktatási helyzetekben rugalmasan, a tanulók egyéni sajátosságainak, a fejlődés egyéni ütemének megfelelően alakul.

A fejlesztés területei

Kommunikáció

A másik ember megértése, az önkifejezés és az interakció fejlesztésének elősegítése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók az iskolai oktatás kezdetén alig rendelkeznek kommunikációs eszközökkel, gyakran elszigeteltek saját környezetüktől is, és rendkívül nagy nehézséget jelent számukra önmaguk kifejezése. Ezért a fejlesztés elsődleges célja a gyermekek és környezetük közötti kapcsolat kialakítása, a kommunikációs lehetőségek alapfeltételeinek feltárása és megteremtése, az önálló kommunikációs repertoár fokozatos kiépítése, amely által képesek lesznek kifejezni szükségleteiket és igényeiket, kapcsolatba lépni más emberekkel és hatást gyakorolni környezetükre.

Ebből eredően a fejlesztő iskolai oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

1. Bármely megnyilvánulás és testi - akár valamely vegetatív funkcióval összefüggő - állapot értelmes közlésként való értelmezése, és annak a testi kommunikáció eszközeivel való megválaszolása

A megnyilvánulások közlésként való értelmezése	A tanulók minden megnyilvánulása, nehezen értelmezhető cselekvéseik - vegetatív jelenségek, sztereotip mozgások, nagyfokú zárkózottság, passzivitás, autoagresszív vagy agresszív megnyilvánulások, inadekvát tünő nevetés, eltérő sírasi hangok, izomtónus-változás, megváltozott légzésritmus, artikulatlan hangok, bármilyen színezetű indulatkitörések - fejlődéstörténetükre és a konkrét helyzetükre vonatkozó jelentőséggel bírnak, értelmezik helyzethez való viszonyukat, kifejezik emocionális állapotukat. A helyzet elemzésével, tanulmányozásával a gyógypedagógus megértheti az aktuális jelentést, felismerheti a kommunikatív célt és/vagy tartalmat, és képes lehet az adekvát válasz megadására.
Az egészségi állapotban bekövetkező változások kommunikatív megközelítése	A tanulók különösen kiszolgáltatottak a betegségeknek, ennek hátterében elsősorban orvosilag feltárható okok állnak. A betegségek - mint bármely más életmegnyilvánulás - azonban számos esetben összefüggésbe hozhatók a gyermekek emocionális állapotával és élettörténetével (pl. a szülők látogatásának elmaradása, a megszokott rutinok megbomlása, váratlan esemény bekövetkezése stb.), szükséges ezek hátterét megismerése és - a lehetőségek függvényében - a beavatkozás.
Testi kommunikáció	A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók kommunikációjának elsődleges eszköze a testük, hiszen számukra a világ és a másik ember ezen a szinten válik megélhetővé. Ezért az oktatási tartalmakat azok testi dimenziójában kell hozzáférhetővé tenni.

2. A tanulók és a gyógypedagógus közti bizalmas, bensőséges kapcsolat kialakítása, valamint a kommunikáció iránti igény felkeltése és megerősítése

Bizalmas és bensőséges kapcsolat kialakítása	A tanulók kommunikációs motiváltságának felkeltéséhez a tanulók és a velük foglalkozók között bizalmas, partneri és baráti (semmiképpen sem a gyermek-szülő kapcsolat mintáira épülő) kapcsolat kialakítására van szükség, melynek alapja a személyi állandóság.
A kommunikációs igény felkeltése, megerősítése	A bizalomteljes kapcsolat megtapasztalása a gyermek igényeihez illeszkedően - pl. néven szólítás, kézbevétel, simogatás, a gyermek jelzéseinek figyelembevétele és az arra adott válaszok - biztosítható. A gyógypedagógus - törekedjen a tanulók figyelmének megtartására a tanulók által feldolgozható

- jelekkel (a szem- és testkontaktus folyamatos fenntartásával, a gyermekhez intézett beszéddel);
- adjon adekvát, megfelelően időzített feleletet a tanulók reakcióira, hangadásaira (sírás, gögicsélés, gagyogás), mozdulataira (mosoly, gesztikuláció);
 - kísérje az egyes helyzeteket beszéddel, folyamatosan visszatérő elemekkel (jelzésként szolgáló mozdulatok, a helyzet megnevezése, ismétlődő testhelyzet felvétele, a szituációra jellemző tárgy megmutatása stb.);
 - adjon megfelelő időt és segítséget a tanulóknak a helyzet megértésére és az orientálódásra.
- A gyógypedagógus
- forduljon a tanulók felé újra és újra minél több kommunikációs csatorna kihasználásával (szólítsa meg őket, beszéljen hozzájuk, kérdezzen tőlük, énekeljen nekik, vegye kézbe őket stb.);
 - fejezze ki önmagát, saját érzéseit és gondolatait, és erősítse meg a tanulóknak azt az érzést, hogy érdemes kommunikálniuk és kifejezniük magukat;
 - minden megnyilvánulásnak tulajdonítson értelmet, és adekvát módon feleljen ezekre;
 - a kommunikáció folytonosságát igyekezzen biztosítani oly módon is, hogy tapasztalatait rendszeresen megosztja a gyermekekkel foglalkozó többi személlyel, így a szülőkkel is. Ezzel teremtsen meg a lehetőségét annak, hogy a tanulók kommunikációs jelzései valóban integrálódhassanak mindennapjaikba, a kommunikáció fejlesztésének eredményeként ne csak napjaik egy-két órája, hanem egész életük lehetőséget kínáljon számukra gondolataik közlésére vagy környezetük jelzéseinek megértésére.

A kommunikáció
folyamatossága

3. A tanulók szükségleteinek kommunikációval (hangdialógussal, beszéddel, jelekkel, tárgyakkal, gesztusokkal, testkontaktussal) kísért kielégítése, a gondozási folyamatokban a pedagógiai és terápiás szempontok érvényesítése (fejlesztő gondozás)

Az alapszükségletek kielégítése A mindennapos tevékenységek:

- személyi higiéné (fürdés, zuhanyozás, mosakodás, hajápolás, száj-, láb- és körömápolás),
- öltözés, vetkőzés, levegőztetés,
- táplálkozás (etetés, evés, itatás, ivás),
- ürítés

biztosítása, támogatása, alkalmi pedagógiai jelentőséggel bírnak, és az oktatás szerves részét képezik. Az alapvető fizikai szükségletek kielégítése során a gyógypedagógus és munkatársai személyi segítőként (semmiképpen sem szülőként) legyenek jelen, és adjanak lehetőséget arra, hogy a tanulók alapvető, egyidejű tapasztalatokat szerezzenek saját testükről és a másik emberrel való kommunikatív együttlétről.

Az alapvető biológiai szükségletek kielégítése során a gyógypedagógus és a személyi asszisztens kiszélesítheti a gyermekek élményhorizontját, segíthet stabilizálni szociális kapcsolataikat, és színteret adhat a szituációhoz kötött tevékenységtanulásnak, gyakorlásnak. A fejlesztő gondozás során alakul ki az érzelmi kötődés, az elemi szociális kapcsolatok, a kommunikáció és az én, a személyes identitás első körvonalai.

A fejlesztő gondozás

Az alapvető szükségletek kielégítésének alkalmában mindig kommunikációval kell kísérni a cselekvést, a folyamatot komplex - egyénre szabott -, totális kommunikációs jelzésekkel kísérve a szokások kialakítására kell törekedni. A rituálék és szokások segítik a tanulókat a szituáció felismerésében, mely az adekvát együttműködés feltétele.

Minden apró kommunikációs jelzést észre kell venni, melyek a tanulók aktuális szükségleteire utalhatnak.

4. Az elemi kapcsolatfelvétel formáinak kialakítása, a mindennapos rutinhelyzetekben való tájékozódás elősegítése, a választás lehetőségének felkínálása, az igen-nem elkülönítése és alkalmazása

Kapcsolatfelvétel és üdvözlés A gyógypedagógus

- alakítson ki stabil szemkontaktust a tanulókkal. Amennyiben a tanulók vizuális információ-felvétele organikus és/vagy funkcionális okból akadályozott, a

kapcsolatfelvétel egyéb, kölcsönösen működőképes módjának kidolgozása szükséges, mely a tanulók számára érzékelhetővé teszi nyitottságát és készségét közléseik fogadására. Készítse elő az ehhez szükséges testhelyzet felvételét, és kommunikációjával közvetítse a tanulóknak, hogy mindig kész közléseiket és megnyilvánulásait figyelemmel kíséri,

- egyénre szabott módon alakítsa ki a tanulók számára érthető üdvözlés és köszönés formáit, amelyet a tanulók is használni tudnak, és amelyet mások is alkalmazhatnak.

Mindennapos rutinhelyzetek egyezményes kifejezése Egyes szituációkra egyezményes, minden esetben azonos - a tanulók számára érthető, de lehetőleg minél szélesebb körben ismert - jelzések, szimbólumok használata, amelyek a tanuló számára minden esetben felismerhetővé teszik e helyzeteket.

A kommunikációs alapszabályok elsajátításának elősegítése A figyelem felkeltésének és megtartásának képessége, a kommunikációs szerepek megértése, a kommunikációs funkciók értelmezése, a közös figyelem kialakítása, a kiváras képessége mind alapjai a működőképes interakciónak. A gyógypedagógus teremtse minél több lehetőséget a tanulóknak arra, hogy a kommunikáció alapvető szabályrendszerét megismerjék, és ezeket alkalmazzák is tudják.

Az önálló döntéshozatal előkészítése A gyógypedagógus
- biztosítson lehetőséget, hogy a tanulók akár szóban, akár bármely más kommunikációs eszközzel igent és nemet mondjanak, kifejezzék elutasításukat egy helyzettel, személlyel vagy tárggyal kapcsolatban. Különös jelentősége van a visszautasítás szociálisan elfogadható módjai megtanításának,
- teremtse választási helyzeteket, amelyben a tanulók megérthetik, hogy szükségleteik kielégítésére két vagy több módon is lehetőség nyílik. Ennek az a jelentősége, hogy minden tanuló megtapasztalhatja a környezete feletti kontrollt. A tanuló azon élménye és tapasztalata, hogy képes a kívánsága szerint befolyásolni a környezete történéseit, a legerőteljesebb motiváló eszköz. Az alternatívák közötti választásra bármely, a tanuló által alkalmazott kifejezési forma - mozdulat, ránézés, hangadás stb. - alkalmas lehet.

5. A nyelvi kommunikáció bevonása a nevelés-oktatás folyamatába, ezzel a valóság nyelvi birtokbavételének, a beszélt és írott kommunikációs formák elsajátításának előkészítése

A nyelvi eszközök folyamatos alkalmazása A gyógypedagógus
- a nevelési-oktatási helyzeteket beszéddel vagy énekkel kísérrje, a tárgyakat, eseményeket és személyeket nevezze meg, szem előtt tartva a „mindig ugyanazt, mindig ugyanúgy” szabályát. Ezzel előkészítheti, hogy a nyelvi közlések a későbbiekben a konkrét helyzetekről leválva is értelmezhetőek legyenek. Így fokozatosan lehetővé válik a tanulók számára a világ jelenségeinek fogalmi szintű megértése,

- figyeljen arra, hogy a nyelvet kísérő metakommunikatív és paranyelvi mozzanatok (hangsúly, hanglejtés, dallam, ritmus) emocionális tartalmakat közvetítenek, és hitelesítik - vagy éppen cáfolják - a beszéd tartalmát. Amennyiben van olyan tanuló a csoportban, aki esetében az auditív információ felvétele nehezített, a pedagógus a nevelési-oktatási helyzeteket a tanuló számára érzékelhető gesztusnyelvvvel vagy egyéb alternatív kommunikációs formában kísérrje. Az emocionális tartalmak közlésére ebben az esetben is fektessen hangsúlyt. A beszédet ebben az esetben se hagyja el, mert azzal egyrészt lehetőséget teremthet, hogy a tanuló az auditív információk feldolgozása terén fejlődjön, másrészt a tanuló izoláltsága csökkenhet, mivel környezete számára is érthetővé válik kommunikációjának tartalma.

A gyógypedagógus önkifejezése A gyógypedagógus
- fejezze ki saját véleményét („Én szeretnék ezzel a labdával játszani. És te?”), ezzel minden egyes tanulózt ösztönözzön kommunikációra,
- és tegye lehetővé, hogy a tanuló reagáljon, kifejezze saját attitűdjét, tiltakozását vagy beleegyezését,
- az önkifejezéssel és a tanulók kommunikációjának motiválásával teremtse lehetőséget arra, hogy a gyermekek saját cselekvéseiket egyre inkább a beszélt nyelv kontextusában ismerjék fel.

6. Alternatív és augmentatív kommunikációs lehetőségek feltárása, a kommunikációs eszköztár egyénre szabott kiválasztása

Kommunikációs eszköztár kiválasztása	Figyelembe véve a tanuló mozgásállapotát, érzékszerveinek működését, kognitív képességeit, motiválhatóságát, kommunikációs igényét és szintjét, a gyógypedagógus válassza ki a tanuló számára legmegfelelőbb kommunikációs eszköztárat.
Konkrét helyzethez kötődő eszközök alkalmazása	A tárgyak, képek, testjelek, gesztusok vagy hangok beillesztése a nevelési és oktatási folyamatba lehetővé teszi a tanulók számára, hogy a mindennapos helyzetekben, a konkrét szituációhoz kötötten - de azoktól egyre függetlenebbé válva - kifejezzék szükségleteiket, és hatást gyakoroljanak környezetükre. A magasabb absztrakciós képességet igénylő kommunikációs eszközök (például kép- és jelképrendszerek, gesztusnyelv, jelnyelv) alkalmazása elsősorban azoknál a nem súlyosan értelmi fogyatékos tanulóknál eredményes, akik súlyos beszédzavaruk miatt nem képesek magukat beszéddel kifejezni. Ezek az eszközök lehetővé teszik számukra, hogy nyelvtanilag összetett, absztrakt mondatokat alkossanak, amelyek jelentése független lehet a konkrét szituációtól, illetve, hogy kifejezzék magukat, kommunikáljanak környezetükkel, és - ha képességeik lehetővé teszik - a későbbiekben elsajátítsák az írott nyelvet, illetve annak elemeit.
Elvont kommunikációra alkalmas eszköztárak alkalmazása	

7. A tanulók egymás közti kommunikációjának ösztönzése: egymás üdvözlése, közösen végzett feladatok és játékok alkalmazása, a csoportos foglalkozások során a tanulók cselekvéseinek egymás számára is értelmezhetővé és hozzáférhetővé tétele, a társakkal való test-, szemkontaktus formáinak megtapasztaltatása

Csoportos foglalkozások	Az intézményi rehabilitációs pedagógiai programba épített csoportos foglalkozások (például reggeli kör, közös étkezések, közös fejlesztő foglalkozások) és közös aktivitások (adott témáról való beszélgetés, közös éneklés stb.) lehetőséget teremtenek a közösség kialakulására.
Az egymásra figyelés ösztönzése	A gyógypedagógus ösztönözze, hogy egymást megismerjék, egymás nevét tanulják meg. Serkentse őket, hogy figyeljenek mások cselekvéseire, és hívja fel az egyes tanulók figyelmét arra, hogy a többiek mit és hogyan csinálnak az osztályban.
A tanulók közti közvetlen kommunikáció támogatása	A gyógypedagógus egymás felé is közvetítse a tanulók megnyilvánulásait, a többi tanuló számára is kommentálja közléseiket, tegye lehetővé, hogy a tanulók egymással is kapcsolatba kerüljenek.

8. A tágabb - idegen - környezetben való kommunikáció megtanulása, a nagyobb önállóság és a szélesebb kulturális közösség életében való aktív részvétel lehetőségének megteremtése

A tágabb világra vonatkozó tartalmak közvetítése	Az iskola tegye lehetővé, hogy az oktatásban a tágabb világra vonatkozó tartalmak (természeti jelenségek, társadalmi jelenségek) is megismerhetők legyenek.
Iskolán kívüli foglalkozások szervezése	Az iskolán kívüli foglalkozások, kirándulások, más iskolák tanulóival való találkozás, közösségi tanulási és játéklehetőségek felajánlásával a gyógypedagógus teremtsen lehetőséget a tanulóknak, hogy minél szélesebb körű tapasztalatokat szerezzenek az emberi, kulturális és természeti világról.
Integrált programok szervezése	Integrált programok szervezésével az iskola biztosítsa a tanulók számára azokat a tapasztalatokat, amelyek a tágabb világ és a társadalom megismerését szolgálják, és lehetőséget teremtenek a megtanult kommunikációs formák új helyzetekben való kipróbálására és gyakorlására.

Mozgásnevelés

A testséma kialakítása, a mozgás örömeinek átélése és az önálló cselekvés ösztönzése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek, tanulók többsége - túlnyomó részben a központi idegrendszeri (agyi) sérülés domináns jelenlétéből fakadóan - súlyos fokban mozgáskorlátozott. E területen a nevelés, oktatás, fejlesztés célja a tanuló testsémája kialakulásának elősegítése, a mozgásszerv-rendszer optimális működésének biztosítása, a károsodott tartási és mozgási funkciók korrekciója, kompenzációja, az

állapotromlás megelőzése, és a mindennapos tevékenységek, valamint a tanulás, játék- és munkatevékenységek motoros feltételeinek kialakítása.

Ebből eredően a fejlesztő iskolai oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. A szenzomotoros depriváció csökkentése, a szenzomotoros területen kialakult fejlődési elmaradások pótlása célzott ingerléssel, passzív mozgatóssal (mozgásérzékelés) és facilitált mozgások kiváltásával; az önindította mozgások ösztönzésével, a célirányos, akaratlagos mozgások optimális feltételeinek megteremtése érdekében a testkép, testséma kialakítása és fejlesztése

A saját test megélése és a testséma kialakítása	A saját test megélésének és a testséma kialakításának elősegítése érdekében lehetővé kell tenni - a test érzékelését mozgás közben, nyugalmi állapotban, a lazítás és feszítés állapotaiban, - a test térbeli helyzetének érzékelését különböző testhelyzetek felvételével és ezek megváltoztatásával, - az egyes testrészek differenciált érzékelését különböző szomatikus és vibratorikus ingerek biztosításával, - a rendelkezésre álló térben, annak eszközeit kihasználva a saját testnek az emberekhez és a dolgokhoz viszonyított helyzetének a térben való érzékeltetését, - a test pozitív megélését és a mozgás fejlődését az alapvető szükségletek kielégítése során - a fejlesztő gondozás módszerét is alkalmazva.
A tér és a téri viszonylatok megélése és tudatosítása	A tér és a téri viszonylatok megélésének és tudatosításának elősegítése érdekében lehetővé kell tenni, hogy a tanulók aktív és passzív módon is megtapasztalhassák a különféle téri viszonylatokat. Az önálló mozgásaktivitásra képes tanulók mozgásra ösztönzésével (gurulások, csúszások, forgások stb.) a gyógypedagógus segítse őket abban, hogy saját mozgásukról szenzoros visszajelzést kapjanak. A súlyosan mozgáskorlátozott tanulóknak is biztosítani kell a mozgás lehetőségét: rendszeres időközönként gondoskodni kell helyzetük megváltoztatásáról annak figyelembevételével, hogy ennek során megtapasztalhassák a mozgás élményét és a téri viszonyok alapformáit (közel-távol, alul-felül stb.).
Testi kommunikáció alkalmazása	A saját test érzékelésének közvetlen testi kontaktuson, testi kommunikáción keresztül (légzés, érintés, masszázis stb.) történő érzékelésének lehetővé tétele. A szomatikus, vestibuláris, vibratorikus, akusztikus, vizuális, taktilis és haptikus ingerek biztosítása során az aktív motoros válaszadásra történő ösztönzés, kihasználva a tanulók mozgásos reakcióit az aktivitás kialakulásához és fejlődésének támogatásához.
Aktivitás felkeltése, motoros válaszadás ösztönzése	

2. Pozicionálás, testhelyzet-korrekción, a helytelen testtartás és testhelyzet megszüntetése, a kóros mozgásminták gátlása, a különböző tevékenységekhez szükséges stabil és biztonságos testhelyzetek kialakítása

Helyes testhelyzetek felvétele	A helyes testhelyzetek (fekvés, ülés) kialakítása és alkalmazása - az általános testi funkciók (pl. légzés, emésztés stb.) javítása, - a következményes tünetek (pl. decubitus, kontraktúrák, deformitások stb.) megelőzése, - a mindennapos (önkiszolgálási) tevékenységek lehető legönállóbb kivitelezése (vizelet- és székletürítés, tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés stb.), - légzés, hangadás, tekintet, mimika, gesztusok, mutatás valamely végtaggal stb. optimális pozíciójának megtalálása és gyakoroltatása a kommunikáció motoros feltételeinek javítása érdekében.
Gyógyászati és rehabilitációs segédeszközök alkalmazása	A tanulók szükségleteinek megfelelően a pozicionálás (fekvő, ülő és álló testhelyzetek váltakoztatásának) lehetővé tétele különböző segédeszközök alkalmazásával.

3. A mozgásfejlődés elősegítése a fizioológias mozgássor szem előtt tartásával (a fej kontrolltól a felállásig)

Fej- és törzskontroll, testhelyzetek kialakítása, megtartása	A fej- és törzskontroll kialakulásának segítése az érintett testtájak ingerlésével, az izomzat erősítésével, a szükséges mozgáselemek facilitálásával, a kóros mozgásminták gátlásával. A statikus testhelyzetek minél önállóbb megtartásának segítése segédeszközzel
--	--

	vagy anélkül (hason, háton és oldalfekvés, ülés különböző eszközökön, állás segédeszközzel vagy anélkül).
Helyzet- és helyváltoztatás	A helyzet- és helyváltoztató mozgások kialakításának előkészítése, segítése a szenzomotoros ingerlés eljárásainak felhasználásával, a motoros aktivitás fokozásával.
	A helyzetváltoztató mozgások kialakítása és fejlesztése a fordulás, a végtagok emelése, a fej- és törzskontroll facilitálásával.

4. A kézhasználat, manipuláció motoros feltételeinek javítása, kialakítása és fejlesztése

A manipuláció fejlesztéséhez szükséges előfeltételek	A helyes testhelyzetek kialakításának segítése, megteremtése a kézhasználat feltételeinek megteremtése, a manipuláció fejlesztése érdekében. A végtagok átmozgatása, kilazítása a kézhasználat feltételeinek megteremtése érdekében.
A kézfelület érzékelés-észlelésének fejlesztése	A taktilis, vibratorikus, vizuális ingerlés alkalmazásával a kéz érzékelésének, észlelésének elősegítése annak testsémába való stabil beépülése és a kézhasználat kialakítása érdekében.
Koordináció fejlesztése	A szem-kéz, száj-kéz és két kéz koordinációjának kialakítása és fejlesztése a különböző testhelyzetekben.
Kézhasználat gyakorlása szituációhoz kötötten	Az elsajátított kézfunkció beépítése a mindennapos tevékenységekbe, célzottan fejlesztve az önellátást és önkiszolgálást a tanult mozgások tudatos felhasználásával: - a kézhasználat gyakorlása a tanulók számára „értelmes” és jelentőséggel bíró tevékenységek során, - a kézhasználat gyakorlása a kommunikációs funkciók javítása érdekében, - a kézhasználat, manipuláció lehetőségeinek kihasználása az irányított játék-, tanulási, kreatív és munkatevékenységek során. - a rehabilitációs foglalkoztató (ergo-) terápia elemeinek beépítése a kézhasználat, a manipuláció fejlesztésébe.
Segédeszközök	A kézhasználat és a manipuláció javítása érdekében a tanulók szükségleteinek megfelelően gyógyászati és rehabilitációs segédeszközök alkalmazása.

5. A kommunikáció motoros feltételeinek javítása, kialakítása és fejlesztése

Pozicionálás	A megfelelő (megfelelően ellazított) testhelyzetek kialakítása a kommunikációs funkciók gyakorlásához.
Mozgásgyakorlatok végzése a kommunikáció kialakítása érdekében	A gyógypedagógus az alkalmazott (alkalmazható) kommunikációs csatornától és/vagy eszköztől függően a foglalkozások során - segítse elő a mutatóra alkalmas testrész [fej, felső végtag(ok), alsó végtag(ok)] célirányos mozgásainak kialakítását és gyakoroltatását, és - javítsa a beszédszervek funkcióit (légzőgyakorlatok, fonáció, szájmotórium funkcióinak fejlesztése orális ingerléssel, masszázzsal, evésterápiával stb.).

A dologi, az emberi és a természeti világjelenségeinek megértése. Az érzékelés-észlelés és az értelem fejlesztése, a valóság kognitív birtokba vétele

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók dologi világhoz való viszonya a fejlesztő iskolai nevelésoktatás kezdetén sok esetben szinte csak a táplálékfelvétellel, a testápolással és az öltöztetéssel kapcsolatos passzív élményekben merül ki. Kezdetben ez jelenti a világot, melyben otthon érzik magukat, amelyet észlelni képesek és uralni tudnak. Az ebből eredő, kényszerű befelé figyelésük megakadályozza őket abban, hogy felfedezzék a világot. Ezért a fejlesztés feladata az érzékelhető és észlelhető világ megnyitása, a dologi és emberi világ rendjének felfedeztetése és a valóság-megismerés tágítása a magasabb rendű kognitív folyamatok bekapcsolásával. Ebből eredően az oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. A valóság megragadásának segítése, a szenzomotoros funkciók fejlesztése

a) A külvilág felé való fordulás és a dologi világ megélésének elősegítése

Az első feladat, hogy egy elszigetelt világból a közös világba segítse eljutni a tanulót, majd olyan új tapasztalatok megszerzését tegye lehetővé számára, melyek a kifelé fordulásra ösztönzik.

Közös irányultság egy közös világra	Cél a kifelé fordulás, a tanuló figyelmének a közös világra való irányítása. Olyan élmények biztosítása, amelyek felkeltik érdeklődését, és amelyekre
-------------------------------------	---

	<p>pozitív módon reagálhat. Ez tanulónként más és más módon valósulhat meg, a meglévő képességtől függően változhatnak az előnyben részesített ingerek és tevékenységek.</p>
<p>Ösztönzés az aktivitásra, a külvilág aktív felfedezésére</p>	<p>A gyermekek önmagukat általában a környezet aktív explorálása során tevékenységük és észlelésük forrásaként élik meg, azonban a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a világ megélése és alakítása a motoros akadályozottságból eredően részben eltérő feltételek között zajlik. Az aktivitásra ösztönző környezet kialakítása figyelemfelkeltő és könnyen mozdítható, működésbe hozható eszközök használatával valósítható meg. Különböző eszközök és anyagok segítségével - szociális interakcióba ágyazottan - a figyelem felkeltésére, újra és újra a világ felé fordulásra és annak aktív megtapasztalására ösztönöző ingerek biztosítása szükséges. Alkalmazni kell a mozgásnevelés során kialakított testhelyzeteket, a fejkontrollt és a manipulációt elősegítő segédeszközöket.</p>
<p>A szenzoros funkciók fejlesztése</p>	<p>Szükséges minden érzékelési - vizuális, auditív, taktilis, kinesztetikus, proprioceptív, olfaktórikus és az ízleléssel összefüggő - terület fejlesztése a következő szinteken: figyelem, érzékelés, észlelés, differenciálás, emlékezet, szerialitás.</p> <p>A szenzoros funkciók fejlesztése történhet</p> <ul style="list-style-type: none"> - a bazális stimuláció vagy más, a tanuló szükségleteinek megfelelő módszer és eszköz alkalmazásával, - cselekvésbe ágyazottan, felhasználva a mindennapi tevékenységek adta alkalmakat (például a szaglás és az ízérzékelés fejlesztése, az ízekre való figyelés, a különböző ízek, szagok, illatok megkülönböztetése, az ezekre való visszaemlékezés természetes helyzetben, étkezés és evésterápia során is). <p>A gyógypedagógus</p> <ul style="list-style-type: none"> - használja ki az alapvető szükségletek kielégítésének alkalmait a tanulók testérzékelésének fejlesztéséhez, - biztosítson különféle akusztikus ingereket a zeneterápia eszköztárának alkalmazásával. Az érdekes, különleges akusztikus ingerekre - kutyaugatás, fűrészhangja, csörömpölés stb. - külön fel kell hívni a tanulók figyelmét, ösztönözni kell őket a hangingerre való figyelésre, differenciálásra s az előzőekkel való összehasonlításra, - tegye lehetővé figyelemfelkeltő és személyre szóló, egyszerű vagy éppen összetett vizuális ingerek észlelését. Helyezzen fényes, csillogó, élénk, színes, mozgó vagy éles kontrasztos tárgyakat a gyermek látóterébe. A látásnevelés eszközei (színes lámpák, mozgó fények, fényorgona stb.) is használhatók a vizuális észlelés fejlesztésére. <p>A taktilis érzékelés a bazális terápia eszközeivel, cselekvésbe ágyazottan minden manipuláció során fejlesztendő (a tanulók figyelmének felhívása a tapintott anyag minőségére, felületére, hőmérsékletére). Ösztönözni kell őket arra, hogy a tapasztaltakat eddigi emlékeikkel összehasonlítsák).</p> <p>A proprioceptív és a kinesztetikus észlelés témakörét a mozgásnevelés tartalmazza, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy a saját test helyzetének és mozdulatainak érzékelése és érzékeltetése a mindennapi tevékenységek során is folyamatosan megtörténhet (öltözködés, tisztálkodás stb.). A tanulók kapjanak verbális és vizuális megerősítést is saját testük helyzetéről, mozdulataikról. (Érdemes például nagy tükröket használni az öltöző- és tisztálkodó helyiségekben, valamint a tornaszobában.)</p>
<p>A szenzoros és a motoros működések összekapcsolása</p>	<p><i>b) Az önindította mozgás elősegítése és annak következményei</i></p> <p>A gondolkodás későbbi műveletei az érzékszervi és a mozgásos struktúrák összekapcsolódásából erednek. Az észlelés és a mozgások koordinációjában a tanulás fontos szerepet játszik.</p> <p>Ehhez a tanuláshoz elengedhetetlen az önindított mozgások minél gyakoribb kivitelezése. Ezáltal a tanulók önmagukat a cselekvés végrehajtójaként ismerik fel, és szándékosan kezdenek cselekedni.</p> <p>A cél az érzékelés és a mozgás (például a látás, a nyúlás és fogás, a hang irányába fordulás vagy a hangforrás keresése) összerendeződésének elősegítése.</p> <ul style="list-style-type: none"> - A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknál az önindított mozgás gyakran nehezen kivitelezhető. Ezért a teret, eszközöket a tanuló adottságaihoz

	<p>kell adaptálni, különös tekintettel arra, hogy a manipulálható tárgyaik legyenek számukra elérhető közelségben, vagy biztosítva legyen a tanuló számára a helyváltoztatás lehetősége. A manipulációt, fejkontrollt segítő testtartás és a segédeszközök használata - a tanulók szabadon történő közlekedése a csoportban - legyen természetes.</p> <p>- A segítség szükség szerint irányulhat a figyelemfelhívó inger felé történő fordulásra, az ingerkibocsátó tárgy megérintésére, megtapogatására, az azzal folytatott manipulációs tevékenységre, a mozdulat helyes kivitelezésére, elegendő időt hagyva a mozgásos tapasztalatszerzésre s a tapasztaltak feldolgozására, beépítésére.</p> <p>Míg az állandó befelé figyelés egyben a tér mellőzését jelentette, a cselekvéssel, a térben való manipulálással, mozgással kezdetét veszi a téri irányok és térbeli viszonyok megismerése. Feladat a minél többértű térbeli tapasztalat megszerzésének biztosítása.</p> <p>A testhelyzetek gyakori változtatása, a különböző vestibuláris ingerlést adó játékok még az önindított mozgásra nem képes tanulóknak is segítségükre lehetnek, ha minél többször megtapasztalják az alapvető téri viszonyokat, mint a „fent” és a „lent”, az „előre”, a „hátra” és az „oldalra”.</p> <p>A fejlesztés, a térbeli tapasztalatszerzés lehetséges eszközei:</p> <ul style="list-style-type: none"> - elegendő tér a mozgáshoz, - olyan megmászható, felborítható, gurítható puha tárgyak, amelyekbe bele lehet bújni, alá, mögé lehet mászni, bele lehet dobálni és ki lehet venni belőle dolgokat, - szabadtéri játékok, játszóterek és a természet rendszeresen látogatása. Megfelelő számú segítő személyzettel és személyre szabott adaptációkkal kivitelezhetők a fel- és lemászások, a forgások, gurulások, lengések. <p>A világ felé fordulással az idő strukturálódása is kezdetét veszi. Az örömmel végzett cselekvéseket már lehet várni, s több örömteli cselekvésnek sorozata is lehet. Törekedni kell a napi és heti rendszerességre, az időbeli tájékozódás - mely a kis egységektől halad a nagyobb egységek felé - megkönnyítésére. A napok sorrendje érzékeltethető az egyes napokra jellemző tevékenységek váltakozásával.</p> <p>A gyógypedagógus erősítse meg az időbeli tájékozódást a tanulókkal alkalmazott - egyénre szabott, vizuális vagy taktilis - kommunikációs módszer segítségével is. Az aktuális tevékenység jelzéséről fokozatosan térjen át az elmúlt, az aktuális és az elkövetkező tevékenység jelzéséig. Ezután fokozatosan az egész nap tevékenységeit jelző napirendről térjen át a hetirendre. Ha a tanuló képességei lehetővé teszik, ezután vezethető be a havi, majd éves terv, naptár közös áttekintése. Ezt a folyamatot nagymértékben segíti, ha minden napnak, hónapnak egy-egy egyedi eseményét emeli ki a gyógypedagógus, melyet a közösen készített naptárban jelez, a tanuló számára érzékelhető vizuális vagy taktilis módon. Az elmúlt, átélt élmények felelevenítésével - fényképek, képeslapok, videó segítségével - a megismerés határai a múlt felé tágíthatók, míg a tervezett események elővételezésével a jelenből a jövő felé tekinthet ki a tanuló.</p> <p>Az idő strukturálásának legalapvetőbb egységeit a természet változásai (napszakok, évszakok, állatok, növények és emberek fejlődése, növekedése stb.) adják, ezért a fejlesztő iskolai oktatás biztosítsa annak lehetőségét, hogy a tanulók közvetlen tapasztalatokat szerezzenek a természeti világ jelenségeiről, és a velük kapcsolatos tevékenységeket maguk is végezhessék (évszakoknak megfelelő játékok, szokások).</p>
A tér felfedezésének elősegítése	
Az idő strukturálásának elősegítése	
A természeti világ megismerése	

2. A szemiotikai funkciók megjelenésének, a valóság ábrázolásának segítése

A világot alkotó tárgyak és jelenségek rendszeres és gyakori megtapasztalásával a tanulóknak először emlékezeti képek alakulnak ki, majd állandósuló sémák, melyek a képzelet segítségével előkészítik a fogalmak kialakulását. A fogalmak lehetnek a hasonló valóságmozgások egész osztályát tükröző konkrét, illetve a kognitív fejlődés magasabb szintjén elvont fogalmak és az ezekkel történő gondolkodási műveletek. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók, különösen, ha az értelmi fogyatékoság súlyos fokban jelen van, rendszerint ezen a konkrét fogalmi szinten tudnak leginkább értelmi műveleteket végezni. Ha erre a szintre eljutottak, utalni tudnak a jelen lévő, a jelen nem lévő, az elmúlt vagy még meg sem történt eseményekre, dolgokra. A valóság ábrázolását mozdulatokkal, szimbolikus játékkal, tárgyakkal, képekkel, taktilis jelzésekkel és verbalitással szükséges elősegíteni.

Az utánzás tanítása, utánzásragyógypedagógus végezzen olyan gesztusokat, mozdulatokat, amelyeket a tanuló készíthet	A megfelelő mozgásos utánzásához rendszeres, önindított mozgásra és utánzásra érdemes mintára van szükség. Az utánzás ismételtetéssel kezdődik. A - még bizonyos idő elteltével is - maga is végre tud hajtani. Kezdetben a gyógypedagógus is utánozhatja a tanulót, ezzel könnyebben előhívhatja és megértetheti az utánzást.
Szimbolikus játékok alkalmazása	Alkalmazni kell azokat a mozgásnevelés során kialakított testhelyzeteket, amelyekben a gyermek szabadon tud mozogni. A fejkontroll kivitelezése és a szemkontaktus felvétele esetleg segédeszközök használatát is igényli. A közös éneklés, a reggeli kör alkalmával sok lehetőség nyílik mozdulatokkal kísért mondókák tanulására. A mozdulatok mindig a már ismert, gyakran végzett cselekvésekre utaljanak. A funkcionális (sokszor sztereotíp) játékhasználatból a gyógypedagógus segítse a játéktárgyak beépítését egy szerepsituációba (például a korábban csak ide-oda tologatott autó építőanyagot, vagy ennivalót szállítson). Alkalmat kell teremteni arra, hogy a tanulók a különböző mozdulatokkal, hangokkal, tárgyakkal jelölhessék és lejátszhassák a képzeletükben, emlékeikben élő valóságot, a szimbolikus játékon keresztül feldolgozhassák feszültségeiket is. A szerepjáték (babázás, fodrász játék, főzőcskézés, boltos játék) így fontos része lesz a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő iskolai oktatásának. Nem kell mindig ragaszkodni az élethű játéktárgyakhoz: a „mondjuk, hogy ez a...” fordulat fokozatos bevezetésével, az egyre sablonosabb, a valóságostól eltérő külsejű tárgyak használatával a tanulók előrébb juthatnak az elvonatkoztatásban.
A rajzolás elősegítése, a rajz fejlesztő hatása	A rajzolás mint funkció kialakításához szükség van egyéni segítségnyújtásra (pozicionálás, adaptált segédeszközök stb.). A rajzolás lehet egyszerűen egy örömszerző tevékenység, magasabb szinten nem tudatos önkifejezési forma, kommunikációs eszköz. „Nyomot hagyni a papíron” egyéb eszközökkel is lehetséges. Figurás nyomdával pl. egész események megjeleníthetők. Ha egy tanuló már legalább két dolog közül tud választani, a nyomda önálló kiválasztása után a papíron az általa megjelölt helyre segített mozdulatokkal nyomdázhat. A formarészletek színeinek variálásával egyedivé, sajátjává teheti munkáit. Az önálló mozgásra képes gyermekek kapjanak lehetőséget az önálló rajzolásra. A ceruzát foghatják kézben, szájban, lábujjak között, de felszerelhető a csuklóra, fejpálcára vagy egyéb segédeszközökre, amelyeknek már kismértékű elmozdításával is önállóan tud alkotni a gyermek. Becsüljük meg ezt az alkotást, díszítsük vele a csoportszobát vagy az iskolát. Azokkal a tanulókkal, akikenél a vizuális információfelvétel akadályozott, tárgyakkal, tárgyrészletekből készíthetőek képek, melyek a számukra lényeges taktilis információfelvételt segítik, fejlesztik.
A verbális - vagy alternatív és augmentatív eszközökkel segített - önkifejezés	A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknál a verbális kifejezések helyett sok esetben alternatív kommunikációs formákra van szükség, mely minden esetben a tanuló egyéni adottságaitól függően alakítandó ki. A jelek, szimbólumok, ábrák megértésének tanítása egyúttal az absztrakciót és a gondolkodást segíti. A kommunikációs forma építőköveinek alkalmasnak kell lenniük arra, hogy azokkal a tanuló saját világát leírhasse, gondolatait megjeleníthesse, s környezete felől érdeklődhessen. A tanulók egyéni adottságaitól függ, hogy a számukra választott kommunikációs rendszer mekkora nyelvi egységeket tartalmaz. E nyelvi egységek a fejlesztés során tudatosan bővíthetők.

3. Az elemi gondolkodási funkciók fejlesztése

Átmenet a ténylegesen elvégzett cselekvés és a csak fejben végzett értelmi műveletek szintje között. A tanulók ezen a szinten már képesek eligazodni az általuk ismert helyeken, eltalálnak az épület egyik pontjából a másikba, de nem képesek lerajzolni vagy más úton visszaadni, hogyan is találnak el oda. Emlékeik még mozgásosak, a reprezentáció új síkján még nem képesek rekonstruálni, amit a cselekvés síkján már megszereztek. Ha az önálló helyváltoztatás nehezített, a téri megismerés elhúzódik, s a téri reprezentáció megjelenése is sokáig várat magára vagy teljesen el is maradhat.

Ebben a szakaszban a fejlesztő iskolai oktatás feladatai a következők:

A téri megismerés interiorizálásának elősegítése	<p>A téri megismerés segítése személyre szabott segítség biztosításával.</p> <p>A bejárt, megismert teret jelölhetővé, lejátszhatóvá kell tenni. Kis lépésekben haladva, például a „hol van?” „merre találok?” „hová rajzoljam?” kérdések tudatosításával és sikeres megválaszolásának elősegítésével.</p> <p>A térben történt változások felfedezését, megértését segíti a tér ábrázolása makettekkel, terepasztallal, rajzokkal, mozgásos feladatokkal.</p>
A több szempontú gondolkodás elősegítése	<p>E szakasz kezdetére jellemző, hogy a tanulók még nem képesek egyszerre több szempontot figyelembe venni, egyszerre csak egy kiválasztott szempont szerint értékelik a jelenségeket. A fejlesztés feladata annak kialakítása, hogy a tanulók egyszerre több szempontot is figyelembe és számba tudjanak venni.</p> <p>A fejlesztés célja a térre, időre, mennyiségre, távolságra, magasságra stb. vonatkozó decentráció, az egyéni helyzettől független gondolkodás</p>
A decentráció elősegítése	<p>kialakulásának segítése (például annak belátása, hogy az asztal előttem van, de másnak balra esik), a relációkat képviselő jelek és viszonyfogalmak megismertetése, használata.</p> <p>A közös játék alkalmas arra, hogy a játéktevékenységek során az eltérő szempontok, a többi tanuló perspektívája felismerhető, belátható legyen, és a tanuló megértse, hogy más szemszögből másképpen mutatkozhat meg ugyanaz a dolog.</p>

A konkrét műveletek és a formális műveletek konstrukciójának elősegítése, a cselekvések logikai struktúrájának kialakítása, a tér, az idő és a tartam, a sorozatok, halmazok elemi fogalmainak elsajátítása

A halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatásának a cselekvéses tanulás az alapja, de a meglátszóbbodott vagy zavart motorium miatt számolni kell az érés esetleges időbeli elhúzóásával. Ebben a szakaszban a tanulók fokozatosan megtapasztalják az anyag és a súly állandóságát, és ismereteket szereznek a tömeg fogalmáról. A gondolkodás fejlődésével mód nyílik a téri viszonylatok absztrakt megismerésére is. Kialakulnak azok a minőségi műveletek, melyek a teret strukturálják: térbeli, egymást követő sorrend és szakaszok vagy távolságok elkülönítése; a hosszúság, a felszín stb. megmaradása. Összekapcsolódnak az időrendi összefüggések (előtt, után) a tartam összefüggéseivel (rövid vagy hosszú ideig). Egyszerre több tulajdonság alapján osztályozzák a tárgyakat és a fogalmakat, és több szempontból is képesek csoportosítani azokat. A számfogalom és a matematikai gondolkodás kialakulásában jelentős szerepet játszanak az absztrakt műveletek. Ha a tanulók képesek ennek elsajátítására, akkor e terület fejlesztésénél irányadónak lehet tekinteni a *Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében* foglaltakat.

A formális gondolkodás szakaszába jutott tanuló képes olyan elvonatkoztatásra és általánosításra, amelynek nincs szükségszerű kapcsolata a valósággal vagy a tanuló saját elgondolásával. Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek között általában kevesen jutnak el ebbe a szakaszba. Az ő esetükben az egyén számára legmegfelelőbb fejlesztés érdekében a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében foglaltakat kell irányadónak tekinteni, és a megfelelő gyógypedagógiai intézményben történő iskoláztatásukat kell kezdeményezni.

Kreativitásra, játékra, szabadidős tevékenységekre nevelés.

Az emberi lét esztétikai dimenziójának megtapasztalása és a kreatív tevékenységek ösztönzése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a műalkotások hozzáférhetővé tétele és azok önálló létrehozása, illetve az ehhez kapcsolódó feladatok a fejlesztő iskolai oktatás integráns részét képezik. A zenei, mozgásos, képzőművészeti és irodalmi alkotások megtapasztalása és önálló létrehozása lehetővé teszi a tanulók számára a befogadás, a megértés komplex emocionális és kognitív formáinak megtapasztalását, valamint a kreatív alkotás, létrehozás lehetőségét nyújtja számukra. Fontos, hogy a tanulók megtapasztalják, hogy maguk is képesek pozitív módon *adni* valamit a világnak.

Ebből eredően a fejlesztő iskolai oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. Az emberi lét esztétikai dimenziójának megnyitása, az elemi művészeti tapasztalatok hozzáférhetővé tétele, ezek örömforrásként való megtapasztalásának segítése

Elemi esztétikai élmények	<p>Az elemi esztétikai élmények rendszeres megtapasztalásának segítése a fények, hangok, hangdialógusok, zeneművek közvetítése, megmutatása által, a mozgás (a tánc elemeinek beépítése) hozzáférhetővé tételével.</p> <p>Célja:</p>
---------------------------	--

- a tanulókat segítse abban, hogy saját testükön és a másik emberrel való együttlétben - a légzés, a szívverés, a beszédritmus, a mozdulatok, az egész test egyes mozgásainak ritmikus ismétlődése, a hangdialógusok, énekek, mondókák, illetve ezek összekapcsolódása során - ritmust ismerjenek fel;
- a műalkotásokkal vagy annak elemi formáival való találkozás során a tanulók számára lehetővé tegye a felfedezés, a rácsodálkozás örömeinek, az újdonság élményének megtapasztalását, a műalkotásokhoz kapcsolódó érzelmek (boldogság, szomorúság, meglepődés stb.) átélését;
- segítse az új tapasztalatok összevetését, ezek egymás közötti kapcsolatainak, eltérő jellegének felismerését, használja ki az egyes művészeti tevékenységek több érzékszervre hatást gyakorló jellegét (például a zene akusztikus és vibratorikus modalitásainak összefüggéseit, a zene mint hallható, tapintható - akár számítógép segítségével - látható tulajdonságait);
- a foglalkozások kezdetének vagy végének, valamely cselekvéssor megkezdésének, tevékenységek zenei aláfestésének alkalmazásával az esztétikai elemek - akár rituálészerűen végzett - nevelési helyzetekbe illesztésével lehetővé tenni a tanulók számára egyes zenei motívumok, képek, mondókák ismétlődő felismerését.

Minden tanulónál törekedni kell annak felmérésére, hogy melyek azok az élményforrások, melyek később beépíthetők szabadidős tevékenységének tartalmas eltöltésébe, és mely élményekből kiindulva lehet segíteni a tanulót a szabadidős tevékenységek kiválasztásában, a pihenésben, relaxálásban.

A gyógypedagógus

A tevékenységekről felerősített - a szenzoros visszajelzések segítése, utánpótlása, a különböző érzékelési szenzoros visszajelzések adása modalitások összekapcsolása által segítse a tanulókat saját cselekvéseik érzékelésében, észlelésében, az egyes aktivitások felerősítésének;

- tegye lehetővé, hogy a tanulók a zenehallgatás során, a zene ritmusát követve mozoghassanak, táncolhassanak: testüket ritmusra mozgassák, azon doboljanak; alkalmazzon erre a célra kialakított hangszereket vagy használati tárgyakat, természetes anyagokat.

A tevékenységek során a tanulók minél több alkalommal kapjanak lehetőséget a választásra annak érdekében, hogy egyre tudatosabban vegyenek részt a foglalkozásokon, majd azok egyes elemei beépüljenek a szabadidős tevékenységbe vagy az önálló játékba is.

2. Az aktív cselekvés ösztönzése, elemi művészi tevékenységek végzése és a közös kreativitás élményének megtapasztalása

Művészi tevékenységek hozzáférhetővé tétele

A gyógypedagógus ösztönözze a tanulókat önálló vagy közösen végzett cselekvésre, tegye lehetővé számukra, hogy elemi művészeti tevékenységeket végezzenek, vagy ezekben részt vegyenek; ennek során aktívan kipróbálhassák az alkotás, a kreatív tevékenykedés élményét, és megtapasztalhassák, hogy befolyással vannak a dologi és emberi világra.

A fejlesztő iskolai oktatás

- tegye lehetővé zenei élmények megélését a zeneművek meghallgatása, az önálló vagy közös zenélés során: speciálisan kialakított hangszerekkel, közös, táncos improvizációval, énekléssel, a zenéhez kapcsolódó élmények és érzelmek megbeszélésével;

- a tanuló befogadóképességének megfelelően tegye lehetővé az irodalmi alkotások (ritmus, hanglejtés, hangulat, mondókák, versek, mesék, rövid történetek) megismerését, a megismert alkotásokkal kapcsolatos érzelmek, események, személyek helyzetének, dilemmáinak megismerését és átélését;

- nyújtson segítséget abban, hogy a tanulók - amennyiben képességeik ezt lehetővé teszik - elsajátítsák a kézműves technikák alapvető fogásait;

- tegye lehetővé, hogy a tanulók különböző játékos tevékenységek során (festéssel csöpögtetni, kézzel, lábbal, szájjal képeket rajzolni, színes port húzni, grafitot szédörzsölni, gyurmát szétnyomni) érzékelhessenek különböző formákat, tér- és színhatásokat, és közreműködhessenek különböző formák, terek (dobozokból házat építeni, sátrat verni stb.) létrehozásában;

- használja ki, hogy a közösen kialakított terek lehetőséget nyújtanak számos tapasztalat (szoros, tágas, otthonos, csendes stb.) megélésére;

	- tegye lehetővé, hogy minél többet kísérletezhessenek a tanulók a különböző anyagokkal, technikákkal önállóan is, a későbbiek során pedig ezek jelenjenek meg, mint önálló szabadidős tevékenységek.
A művészeti tevékenységek közösségi dimenziójának kiaknázása	Lehetővé kell tenni, hogy a tanulók megosszák egymással a kreatív tevékenységek során felmerülő gondolataikat, kifejezhessék a társaik alkotására vonatkozó érdeklődésüket, véleményüket (a tanuló vagy a gyógypedagógus mutassa be a csoportnak az elkészült művet, a foglalkozás végén közösen nézzék át és beszélgessenek róla stb.). Olyan helyzeteket kell teremteni, amelyben a tanulók megélhetik a közösen végzett kreativitás, az együttgondolkodás kihívásait és élményét. A közösen készített műalkotásokon, közösen végzett művészeti tevékenységeken - együtt festett kép, közös zenélés, éneklés, csoportos meseszöveg stb. - keresztül a tanulók megtapasztalják az együttalkotás közösségi jellegét és azt, hogy az így létrehozott alkotás különbözik az egy ember által létrehozott műtől. A közös mesehallgatás és történetészöveg - akár külső szakember bevonásával - a dramatikus játékok eszköztárának, a drámapedagógia elemeinek beépítésére ad alkalmat. A közös mesélés, meseszöveg örömforrás, szabad alkotás, amely közelebb viszi a tanulókat saját élettörténetük megértéséhez, feldolgozásához, és lehetőséget teremt rá, hogy önmagukat egy közösség történetének szereplőjeként, döntések meghozójaként tapasztalják meg.
A tágabb kulturális művészeti és esztétikai világ hozzáférhetővé tétele	Lehetővé kell tenni, hogy a tanulók tapasztalatokat szerezzenek a mások által létrehozott - akár egyetemes jelentőségű, akár a magyar és az európai kultúrát meghatározó - műalkotásokról, valamint részt vegyenek a helyi közösség életében jelentőséggel bíró kulturális eseményeken. A helyi nevezetességek és rendezvények (múzeum, koncert, természeti értékek stb.) meglátogatása lehetőséget ad a tágabb kulturális világ megismerésére, és egyben az integrált, közösségi programokban való részvétel lehetőségét, illetve az elsajátított kommunikációs készségek gyakorlását is jelenti.

Érzelmi és szociális nevelés, az én pozitív megtapasztalása, megnyílás a közösség felé, a kommunikáció kulturált formáinak elsajátítása

A személyes érzelmek kifejezése és a másik ember érzelmeinek megértése, a másokkal való együttműködés kialakulásának segítése az iskolai oktatás alapvető - a kommunikáció fejlesztésével szoros összhangban álló - feladatai közé tartozik. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a szűkebb és tágabb közösségi életben való részvétel az egyik legnehezebben teljesíthető feladatot jelenti. A tanulóknak kezdetben lehetővé kell tenni, hogy önmagukat egyedi, autonóm lényként tapasztalják meg, és ilyenként képesek legyenek belépni egy közösségbe, és részt venni annak életében.

1. Az „én” és a „nem én” elkülönülése, a másik személy valóságának és egyediségének megtapasztalása

Az anyáról való leválás kísérése, segítése	A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermek és édesanyja többnyire szoros együttélésben léteznek, a fejlesztő iskolai oktatás-nevelés kezdetén bizonyos esetekben még az „én” és a „nem én” elkülönülése sem megy végbe a gyermekben. Saját magát anyja részeként, anyját önmaga kiterjesztett énjeként ragadhatja meg, fizikai és érzelmi állapotuk gyakran egymás tükörképe. A tanuló közösségbe kerülése az anyáról való leválás kezdeti állomása is lehet, ezért az iskola feladata, hogy figyelembe vegye az ebből a helyzetből fakadó feszültségeket, és minden eszközzel segítse a szülőket és a tanulót.
Az emberi viszonyok kialakításának segítése	Az iskolai nevelésnek meg kell adnia azt a biztonságot és védettséget, ami felbátoríthatja a gyermeket arra, hogy az általa megélt világtól a dologi világ s az abban élő személyek felé forduljon.
A különböző élethelyzetekre adott érzelmi reakciók gazdagítása	A gyógypedagógus igyekezzen megérteni a tanuló érzelmi reakcióit, és tanítsa a differenciált érzelmek kifejezését (tetszik - nem tetszik, szeretem - nem szeretem, fájdalom, félelem, büszkeség, szomorúság, lelkesedés, öröm stb.).

2. Az „én” pozitív megélésének segítése, a szociális kapcsolatok megnyílásának támogatása

Minden megnyilvánulás megválaszolása	A gyermekek minden megnyilvánulását énjük kifejeződésének kell tekintetni, és ügyelni kell arra, hogy szubjektív szükségleteik megértésre, felelősségteljesen kielégítésre kerüljenek.
--------------------------------------	--

A tanuló néven szólítása	A tanulóknak a nevükön történő megszólítás tudatosíthatja, hogy az egyes helyzetekben róluk van szó. Törekedni kell annak tudatosítására, hogy társainak, akik körülötte vannak, is van nevük, és közösen tevékenykednek a nap folyamán.
A saját testiség megélése és az én megtapasztalásának segítése	A saját testiség lehetővé teszi a másik énjével való találkozást, és ez egyben az én kifejeződésének egyik első formáját adja. A gyógypedagógus feladata, hogy a saját test megtapasztalásának sokféle formája útján gondoskodjon az én pozitív megéléséről és megtapasztalásáról.
Az én megélése az önindította mozgásban és a passzív mozgás során keletkező élményekben	Az önálló mozgás az én kifejeződése. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a mozgás gyakran erősen akadályozott vagy biztonsági okokból mesterségesen korlátozott. A fejlesztés feladata a mozgás ösztönzése, segítése. Minden lehetőséget meg kell ragadni az önindított mozgás kivitelezésére. A súlyosan mozgáskorlátozott tanulók számára a testmozgást és a helyváltoztatást segítséggel kell biztosítani.
Az aktív explorációs tevékenység segítése	Azáltal, hogy a tanulók környezetüket saját aktivitásukkal vizsgálják, és eközben megkülönböztetik azt, amit érdekesnek, s azt, amit érdektelennek tartanak, saját énjüket közlik a körülöttük élők felé. A gyógypedagógus feladata, hogy segítse a tanulókat a világ jelenségei felé fordulásban, az élmények befogadásában, az érdeklődésüknek megfelelő emberek, dolgok és események megismerésében.

3. Kapcsolatfelvétel és közös tevékenység, a szociális kapcsolatok pozitív jellegének megélése, a kommunikáció közösségi formáinak ösztönzése

Az örömteli szociális kapcsolatok megtapasztalásának elősegítése	A közös játék, a mindennapi testápolás során szerzett pozitív tapasztalatokkal ösztönözhetőek a tanulók arra, hogy újra és újra megnyíljanak környezetük felé. A másokkal teremtett biztonságos és örömteli kapcsolatok kialakítására minden alkalmat ki kell használni.
A spontán kapcsolatfelvétel alkalmainak megteremtése	Olyan helyzeteket teremtése szükséges, amelyekben a tanulóknak alkalmuk nyílik arra is, hogy egymással kapcsolatot teremtsenek. A tanulók mintaadással és rávezető játékokkal is motiválhatók.
A szociálisan elfogadható jelzések megerősítése, a nem elfogadhatók leépítése	Az akadályozott tanulók kommunikációjában gyakran megfigyelhető, a környezet számára kellemetlen jelzéseket célszerű fokozatosan leépíteni, s helyettük olyan jelzéseket kialakítani, amelyeket a környezet is szívesen fogad, tudomásul vesz, és szívesen reagál rájuk. A gyógypedagógus feladata a jelzések és kifejezési formák fokozatos, az egyéni sajátosságokat figyelembe vevő alakítása, továbbfejlesztése. Ennek sikere azonban attól is függ - s erre a környezetnek figyelemmel kell lennie -, hogy mennyire veszi újra meg újra figyelembe a leépítésre szánt jelzéssel közölt tartalmakat.
A tanulók egymás közti kommunikációjának ösztönzése	A tanulók az iskolába lépéssel új közösségbe kerülnek. A közösségben a megfelelő pedagógiai segítségadással a csoporttagok kapcsolatot teremthetnek egymással. A testi kontaktus, egymás tevékenységének látványa, egymás hangjának meghallása hatással van a csoporttagokra. Lehetővé kell tenni, hogy a csoport életében természetessé váljék a kapcsolatteremtés és az egymással folytatott kommunikáció.

4. A közösségi kommunikációs formák megtanulása, alkalmazása

A figyelemfelkeltés lehetőségének biztosítása	A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók kezdetben ritkán rendelkeznek olyan szociálisan is elfogadható jelzésekkel, melyekkel felhívhatnák magukra társaik és nevelőik figyelmét. A mozgás sokszor olyan súlyos fokban akadályozott, hogy a másik megközelítése, megérintése - hacsak nem közvetlenül egymás mellett vannak - sem lehetséges, a fejkontroll hiánya vagy a vizuális érzékelés zavara miatt a szemkontaktus felvétele is akadályokba ütközhet. A gyógypedagógus feladata, hogy tanulónként olyan szociálisan is elfogadható jelzést találjon és alakítson ki, amely alkalmas arra, hogy a tanuló felhívja magára a figyelmet.
Az üdvözlés formáinak tanítása	Az üdvözlés a kapcsolatteremtés és a kommunikáció része. Jelzés a másiktól arról, hogy „itt vagyok én is, és látom, hogy te is itt vagy”. Az üdvözlés: nyitás a másik felé. A gyógypedagógus feladata, hogy a megfelelő pozicionálás után olyan jelzést találjon a tanulóknak, amivel önállóan és érthetően tudják üdvözölni a környezetükben lévőket.

A kommunikáció fenntartásának segítése	Kommunikáció közben az érdeklődést fenn kell tartani. A gyógypedagógus feladata, hogy a tanulóknak megtanítsa, hogyan tarthatják fenn a figyelmet kommunikáció közben (például gyakori visszajelzés hangjelzéssel, szempillantással, egyéb metakommunikatív eszközzel stb.), hogyan kommunikálhatnak minél hatékonyabban, ami elengedhetetlen a szociális kapcsolatok kialakításához.
Az érzelmek megnyilvánításának segítése, a konfliktusok kezelése	A gyógypedagógus segítse a tanulókat érzelmeik differenciált kifejezésében és mások érzelmeinek, hangulatainak érzékelésében és megértésében. A kapcsolatokban előfordulhatnak félreértések, egyet nem értések, konfliktusok, ezért a tanulókat meg kell tanítani arra, hogyan viselkedjenek konfliktus során. A konfliktuskezelés természetét a tanuló képességeihez, adottságaihoz kell mérni.
Csoporton belüli aktivitás ösztönzése	A csoporton belüli aktivitást befolyásolja a tanuló személyisége, önmagáról alkotott képe, csoporton belül elfoglalt helye, csoporton belüli kapcsolatai, aktuális egészségi és érzelmi állapotai, és kommunikációs hatékonysága. Mindezen tényezők fejlesztésével, optimalizálásával segítse a gyógypedagógus a tanulót, hogy minél aktívabban vehessen részt a csoport életében.

5. A közösségben való viselkedés formáinak tanítása, a szűkebb és tágabb világ kommunikációs normáinak megtanulása és gyakorlása

A közösségi alkalmakban való aktív részvétel segítése	A tanulóknak meg kell tanítani a kulturált együttlét szabályait, az ezek során alkalmazható kapcsolatteremtés lehetőségeit. A közösségi alkalmakat - reggeli kör, étkezések, közös programok stb. - úgy kell kialakítani, hogy a kapcsolatteremtésre, ha igénye van rá, minden tanulóknak módja legyen.
A megfelelő kapcsolatteremtés formáinak kialakítása	A csoportban való létezés, az ott kialakított kapcsolatok után fokozatosan kell megtanítani a gyermekeknek, hogy mi a különbség az ismerősökkel és idegenekkel való kapcsolat között. A közvetlen és a távolságtartó magatartás jellemzőit, az ismerkedés elfogadható formáit kell megtanítani nekik.
A tágabb világban való viselkedés szabályainak elsajátítása	Az iskolán kívüli színterekre jellemző viselkedési formákat segíteni kell elsajátítani. Más és más az elfogadható viselkedés a játszótéren, a könyvtárban, az áruházban, uszodában, étteremben, vendégségben vagy éppen egy szalonnasütés alkalmával stb. Az oktatás során ezeket a normákat is közvetíteni kell a tanulók felé.

Önkiszolgálás, egészséges életmódra nevelés, az önállóság és önellátás képességének elsajátítása, az emberi szükségletkielégítés kultúrájának megismerése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók testi szükségleteinek kielégítése, valamint az e területeken való önállóság megszerzésének elősegítése alapvető pedagógiai jelentőséggel bír, és nagymértékben hozzájárul a tanuló kommunikációjának, kognitív képességeinek - különösen az érzékelés és észlelés funkcióinak - fejlődéséhez. Az önkiszolgálás és az egészséges életmódra nevelés magában foglalja az alapvető biológiai szükségletek kielégítésének - a kommunikáció fejlődése szempontjából alapvető jelentőséggel bír - kezdeti lépéseit, a mindennapos tevékenységek tanítását és gyakorlását, valamint az emberi szükségletek életkoronként változó jellegének elismerését és megélésének segítségét, illetve azok kulturális vonatkozásainak elsajátítását.

Az önkiszolgálásra, egészséges életmódra nevelés célja az önellátás szintjének emelése, a személyi függőség és kiszolgáltatottság csökkentése, a mindennapos tevékenységekhez kapcsolódó alapvető életmódbeli ismeretek elsajátítása, valamint az emberi szükségletek kezelésének, kontrolljának és kulturált kielégítésének megtanulása. E területek a megtanult készségek kitüntetett gyakorlóterepai, a rögzülés és általánosítás eszközei, s a természetes kommunikációs helyzetek legjobb modellhelyezetei.

Az önkiszolgálásra és egészséges életmódra nevelés célkitűzéseinek megvalósítása érdekében a testi higiénia biztosításához, az öltözés-vetkőzés, az étkezés segítéséhez a *fejlesztő gondozásnak* nevezett gyógypedagógiai tevékenység elvei, feladatai és eljárásai alkalmazhatók. A fejlesztő gondozás megtervezése a gyógypedagógus és a szakmai team kompetenciája, míg gyakorlati megvalósításában a személyi és/vagy (gógy)pedagógiai asszisztensek is közreműködnek. A fentiekből eredően a fejlesztő iskolai oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

1. A kiválasztási folyamatok (vizelet- és székletürítés) érzékeltetése, együttműködés kialakítása az ehhez kapcsolódó tevékenységekben (pelenkázás), szobatisztaságra nevelés

Megfelelő táplálék biztosítása	Súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a kiválasztás, valamint a vizelet- és székletürítés megkönnyítéséhez megfelelő étrend szükséges. A rendszeres és bőséges folyadékbevitel, a rostokban gazdag, változatos étrend biztosítása hozzájárul a mozgásszegény életmódból és a gyomor-béltraktus környékén tapasztalható izomműködési zavarokból fakadó ürítési problémák csökkentéséhez.
Pozicionálás és masszázs	Krónikus székrekedés esetén szükség lehet székletlazító termékek alkalmazására is, melyek nem károsítják a bélrendszert, de megkönnyítik az ürítést. A gyógypedagógus feladata az a vizelet- és székletürítéshez szükséges optimális testhelyzet kialakítása. A tanuló mozgásállapotától függően ez lehet háton fekvés (ellazítást biztosító, reflexgátló testhelyzet), oldalfekvés, legcélszerűbb azonban az ülő testhelyzet kialakítása és megfelelő stabilizálása (segédeszközzel vagy anélkül). A függőleges testhelyzet önmagában jelentősen megkönnyíti a vizelet- és székletürítést. A székletürítés segítésére az alhasi régió átmozgatása, a behajlított lábak váltakozó hashoz nyomása (biciklizó mozgás), a vastagbél lefutását követő körkörös stimuláló masszázs szükséges lehet. A vizeletürítés segítésére a gyógypedagógus végezhet a hólyag felett kopogtató masszázst.
Szobatisztaság előkészítése és kialakítása	A szobatisztaság kialakulásához megfelelő testi érzékelésre, megfelelő testhelyzetre, lazítási képességre és bizonyos szintű kommunikációs készségre van szükség. Feladat a lassú, óvatos, fokozatos vécére (bilire) szoktatás: Térben (mindig ugyanott) és időben (rendszeres időközönként) strukturált tevékenység-végrehajtás szükséges a szokássá váláshoz. Ugyanakkor érzékenyen észlelni kell a gyermek jelzését, ha sürgősen vécére kell mennie. A hely legyen megfelelően felszerelt a szükséges testhelyzet felvétele és stabilizálása érdekében, legyen megfelelő hőmérsékletű. Kezdetben a tanuló közelében kell maradni, esetleges fizikai segítségnyújtással támogatni a cselekvés sikeres végrehajtásában. Minden önállóságra való kezdeményezést, törekvést értékelni kell, és követni a fokozatosan csökkenő segítségnyújtás elvét.

2. A testápolás, mint örömet adó élmény és a külső segítség elfogadása, együttműködés kialakítása, alapvető tisztálkodási szokások kialakítása (fürdés, zuhanyozás, hajmosás, mosakodás, fogmosás, körömvágás), a tisztálkodás helyzeteiben a testi érzékelés, a dologi és emberi világról szerzett tapasztalatok biztosítása

A tisztálkodási szituációk kialakítása	A tisztálkodási helyzeteket úgy kell kialakítani, hogy azokat a gyermek pozitív élményként élhesse meg. Az egyes lépéseket azonos helyszínen, azonos sorrendben, azonos eszközökkel (ismert mosdókesztyű, szivacs, fogkefe), azonos mozdulatokkal (határozott, könnyen észlelhető mozdulatokkal) kell végezni, ezzel is segítve a szituáció felismerését, elfogadását, később pedig az aktív közreműködést.
Pozicionálás és segítő eszközök alkalmazása	A tisztálkodási helyzetek ideje illeszkedjék szorosan a napirend tevékenységeihez (étkezés előtt és után kézmosás, étkezés után fog- és arcmosás stb.), hogy a gyermekek számára értelmet nyerjenek, kellő motiváció alakuljon ki. Fürdetéskor legfőbb feladat a biztonságos, stabil testhelyzet kialakítása, mely lehetővé teszi a megfelelő ellazulást, valamint a testi érzékelést. Szükség esetén kádba helyezett ülőkék, csúszásgátló alátétek, fejpárnák, kapaszkodók alkalmazása segíti a testhelyzet kialakítását. A megfelelő ellazulás szükséges a testi ingerek optimális felvételéhez.
A testápolás kihasználása az egészség megőrzésében, az egészséges életmód kialakításában	Zuhanyozáshoz előnyös a zuhanyzószék vagy lehajtható ülőke használata, kapaszkodókkal kiegészítve. A törölközéshez stabil és kemény felület szükséges, esetenként peremmel ellátott pelenkázó, öltöztető hely, de a baleset-megelőzés érdekében mindez megoldható a talajon, megfelelő matrac alátéttel. Kéz-, arc- és fogmosáshoz a legcélszerűbb az ülő testhelyzet (mosdókagyló előtt) kialakítása és megfelelő stabilizálása, hogy a gyermek a tevékenységre tudjon koncentrálni, és abban részt tudjon venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását. A testápolás tevékenységei közben rendszeresen lehetőség nyílik a gyermek bőrének megtekintésére, így az esetleges felfekvés-veszélyeztetett területek (nyomásponatok, hajlatok) felfedezésére. A testápolás során ezeken a területeken felfekvés megelőzése, illetve kezelése végezhető (hideg-meleg kezelés, masszázs, krémezés, hajlatok szárítása, szellőztetése, hintőporozása).

A fürdés, zuhanyozás a hőmérséklet változtatásával, szomatikus ingerlés, víz alatti masszázss alkalmazásával nemcsak a komfortérzetet javítja és a testséma kialakulását, és differenciálódását segíti, hanem lazítja az izmokat, javítja a keringést. A tisztálkodást követő krémezés a bőr egészségének megőrzését segíti elő.

A fog- és szájjápolás hangsúlyozottan fontos a szájjár nehézségeivel küzdő, illetve a nem rágó gyermekeknél. A fogmosás biztosítja a megfelelő szájhigiénét, elektromos fogkefe használata fokozottan masszírozza a fogínyt. A hatás fokozására szájvíz használata is javasolt.

3. Az öltözés, vetkőzés tevékenységeiben való együttműködés kialakítása és önállóságra nevelés

Az öltözés, vetkőzés optimális körülményeinek biztosítása	Az öltözés, vetkőzés ideje szorosan illeszkedjék a napirend tevékenységeihez (levegőzés előtt felöltözünk, pelenkázás előtt levetkőzünk), hogy a gyermek számára értelmet nyerjenek, kellő motiváció alakuljon ki a tevékenységek vonatkozásában. Az öltözés, vetkőzés során mindig elegendő időt kell biztosítani az egyes mozdulatok gyakorlására.
Pozicionálás és segítő eszközök alkalmazása	A tevékenység megkezdése előtt minden szükséges ruhadarab legyen előkészítve, hogy a folyamatot ne kelljen félbeszakítani. Az öltözésben, vetkőzésben megcélzott egyre nagyobb önállóság elérése érdekében fontos a könnyen kezelhető, praktikus és kényelmes ruházat kiválasztása, amit a tanuló valóban önállóan fel-, illetve le tud venni. A ruhadarabok nyitásának, zárásának módja feleljen meg a tanuló kézhasználati szintjének (pl. gombok helyett tépőzár, cipzár; gumis derekú nadrág stb.). Az öltözéshez, vetkőzéshez stabil és kemény alátámasztási felület szükséges, esetenként peremmel ellátott pelenkázó asztal, öltöztető hely, de a baleset-megelőzés érdekében megoldható a talajon, megfelelő matrac alátéttel. Célszerű az ülő testhelyzet kialakítása és megfelelő stabilizálása (segédeszközzel vagy anélkül), hogy a gyermek a tevékenységre tudjon koncentrálni, és abban részt tudjon venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását.
Az öltözés, vetkőzés kihasználása az egészség megőrzésében, az egészséges életmód kialakításában	Ha a tanuló kommunikációs jelzései nem minden esetben megbízhatóak, fokozottan ügyelni kell a megfelelő öltöztetésre a betegségek, és az időjárás okozta problémák elkerülése érdekében. Fokozottan ügyelni kell a ruházatra abból a szempontból is, hogy ne gyűrődjön, ne szorítsa a tanuló derekát vagy végtagjait, mert ez felfekvéseket, keringési problémákat okozhat. A ruházat legyen lehetőleg jó minőségű anyagból, a jó nedvszívó, természetes alapanyag a komfortérzet biztosítása mellett a bőrirritációk, felfekvések megelőzését is segíti. A ruházaton ne legyenek felesleges zsinórok, zsinórzáró műanyag darabok, mert ezek balesetet (lenyelés, fulladás) okozhatnak. Az öltözés, vetkőzés során folyamatosan alkalom nyílik a tanuló ismereteinek bővítésére, az egészség megőrzésre vonatkozóan is. A rendszeresen ismétlődő események, az évszakok váltakozása biztosítja az ismeretek folyamatos gyakorlását és ismétlő felidézését. A tanuló megérti, hogy mikor, milyen ruhadarabot kell viselni és miért. Fokozatosan megtanulja, hogy mi a teendő, ha süt a nap, esik az eső, fúj a szél, esik a hó. Eközben folyamatosan fel kell hívni a figyelmét, hogy a helytelen öltözködésnek milyen káros következményei lehetnek az egészségére nézve (megfázás, napszúrás, leégés stb.).

4. Az étkezés (evés, ivás) tevékenységeiben való együttműködés kialakítása és önállóságra nevelés

Az étkezés, az evés és ivás nem korlátozható a biológiai értelemben vett táplálékfelvétellel, hanem legalább ugyanekkora arányban jelent lelki és szellemi örömforrást, s ezzel együtt szociális élményt. Félelmeiktől és frusztrációtól terhes szituációban, kommunikációs zavarokkal terhelt kapcsolatban valóban nehezen elképzelhető, hogy a sokszor mindkét fél számára nehézkes étkezést örömteli élménnyé lehet alakítani. A fejlesztő gondozáson belül az étkezés tevékenységeiben a zavarok leküzdése mellett a minél aktívabb közreműködés elérése a cél. Ennek érdekében a következő szempontokat kell figyelembe venni:

Az étkezés optimális körülményeinek biztosítása	Az étkezés (evés, ivás) helyzetét úgy kell kialakítani, hogy azokat a gyermekek pozitív élményként élhessék meg. Az egyes lépéseket azonos helyszínen, azonos sorrendben végezzék, ezzel is segítve a szituáció felismerését, elfogadását, később pedig az aktív közreműködést.
---	---

Pozicionálás és segítő
eszközök alkalmazása

A megfelelő hosszúságú idő, a kellemes légkör és a nyugodt odafordulás lehetővé teszi a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek számára a táplálékfelvétel problémamentességét. Az étkezés elején rá kell hangolódni a tevékenységre. A külső, zavaró körülményeket lehetőség szerint ki kell iktatni.

Az étel minősége, jellege és állaga, a tányéron való tálalás és a felkínált mennyiség mind-mind jelentősen befolyásolják az élményszerűséget.

Az étkezés rendszerint a napirend szerint kötött időpontban történik, ez biztonságot nyújt a tanulók számára, a rendszeresség és az előkészületekben való részvétel segít felkészülni a tevékenység végzésére. Ez növelheti a tevékenységhez szükséges motivációt.

A tanulókkal való közös étkezés egyrészt legyen pozitív közösségi élmény, másrészt a mintaadás módszerével segíthetjük az étkezésben való részvétel fejlődését.

A tevékenység megkezdése előtt minden szükséges alapanyag és eszköz legyen előkészítve, hogy a folyamatot ne kelljen félbeszakítani.

Az evésterápiás eljárásoknak a csoport életében mindig a rendszeres étkezési helyzetekbe ágyazottan kell megvalósulniuk. Az étkezésben megcélzott egyre nagyobb önállóság elérése érdekében fontos a tanuló által könnyen kezelhető eszközök kiválasztása.

Étkezéskor olyan testhelyzetet kell létrehozni, amely a tanuló számára biztosítja a probléma- és félelemmentes táplálékfelvételt. A tanuló mozgásállapota és mozgáskészsége határozza meg, hogy milyen testhelyzetben és milyen segédeszközök (ültető-modulos kerekesszék, kapaszkodók) használatával tudjuk megkönnyíteni a helyes testhelyzet felvételét és megtartását.

A szájmotorium optimális működése, a légzés és nyelés megfelelő koordinálása érdekében (reflexgátló) ülő testhelyzetet kell kialakítani, ezáltal a félrenyelés is elkerülhető. Megfelelő fejtámasz biztosítása szükséges hiányzó fejkontroll esetén.

A testhelyzet legyen a gyermek számára ellazított, a segítő (gyógypedagógus) számára pedig kényelmes, nem fárasztó. Így a gyermek a tevékenységre tud koncentrálni, és abban aktívan részt tud venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a szem-kéz, száj-kéz és két kéz koordinációját, valamint a gyógypedagógus szempontjából a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását.

Tanulónként egyénileg kell meghatározni, hogy milyen edényekből (tányér, pohár), milyen evőeszközökkel (kanál, villa) történjék az evés és ivás.

Iváskor az életkori sajátosságoktól, a tanuló képességeitől függően a cumisüvegtől a pohárig kell a megfelelő eszközt kiválasztani, szem előtt tartva a minél hatékonyabb és minél önállóbb cselekvés-végrehajtást. Ugyanez vonatkozik az evés során a tálalóedények (tányér) és evőeszközök kiválasztására. Az önálló étkezésnél nem baj, ha az étel szétmaszatólik, a gyermek öltöztetésénél és az étkezési helyzet megteremtésénél gondoljuk erre.

Ha a tanuló kommunikációs jelzései nem minden esetben megbízhatóak, fokozottan ügyelni kell az étkezési szituációban a legapróbb jelzésekre, testmozdulatokra, hogy elkerülhetők legyenek az esetleges balesetek (félrenyelés, hányás stb.). A megfelelő sűrűségű, állagú, méretű ételek segítik a rágást, a nyelést és a megfelelő emésztést.

Fontos, hogy gyermekeknek mindig legyen lehetőségük több étel vagy ital közül választani. Ez az autonóm személyiség, az egyéni ízlés és a kognitív képességek fejlődése szempontjából jelentős.

Az ételek kiválasztásánál fontos a változatos és egészséges étrend kialakítása, hogy megelőzzük az emésztési és ürítési nehézségeket (lásd vizelet- és székletürítés).

Törekedni kell arra, hogy a tanuló minél többfajta ételt megismerhessen, hogy minél változatosabb lehessen az étrendje. Fontos figyelemmel lenni arra, hogy a tanuló elutasít, vagy elfogad bizonyos ételeket. Semmilyen körülmények között nem szabad ráerőltetni a gyermekre az „utált” ételt.

Valamely ételre vagy alapanyagra való érzékenység esetén feltétlenül szükséges a megfelelő diéta összeállítása (dietetikus szakember segítségével).

A fogak épségének megőrzése érdekében is fontos a rágás kialakítása és gyakoroltatása, az étkezés utáni fogmosás, az édes ételek és italok, valamint az étkezések közötti nassolás kerülése.

Az étkezés jelentősége az
egészség megőrzésében, az
egészséges életmód
kialakításában

5. Az egészséges életmódra való igény belsővé válása, az egészségtudatos tevékenységek előnyben részesítése, a szexualitással kapcsolatos ismeretek elsajátítása

Az egészséges életmódra való igény belsővé válásának elősegítése A gyógypedagógus értesse meg a tanulókkal az egészséges életmód jelentőségét és azt, hogy felelősek saját egészségi állapotukért. Segítsen nekik abban, hogy, önállóan is tegyenek egészségük megőrzéséért.

A tanulóknak tudatosítani kell, hogy bizonyos ételek, italok, tevékenységek milyen hatással vannak egészségi állapotukra, és hogy milyen speciális szempontokat kell figyelembe venniük a mindennapjaik során.

Rendszeres mozgás és sportolás

Az iskola biztosítsa a tanulóknak a - képességeiknek megfelelő - sportolás lehetőségét, és motiválja őket arra, hogy az iskolán kívüli programjaik során is igyekezzenek sporttevékenységeket folytatni.

Segítségnyújtás a szexualitás megértése terén

Az iskola és a gyógypedagógus ismerje el a tanulók intimitására és szexualitására vonatkozó igényeit, és segítse őket abban, hogy szükségleteiket és igényeiket felismerjék, és megértsék ezek jelentését és jelentőségét.

Az iskola és a gyógypedagógus feladata, hogy segítséget nyújtson a tanulóknak és családjuknak a szexualitással kapcsolatos problémák és feszültségek feloldásában, és - az egyéni adottságoknak megfelelően - támogassa a tanulókat a felnőtt szexuális szerepek fokozatos elsajátításában.

Szempontok a fejlesztő iskolai oktatás tervezéséhez

A pedagógiai munka tervezése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek sajátos nevelési és terápiás szükségleteiből, igényeiből adódóan nem lehet a nevelést és oktatást, sem a tananyag struktúrája, sem tér- és időbeli elrendezése szempontjából egységesen kialakított szerkezetbe rendezni. A differenciált tervezőmunka ezért a nevelés-oktatás fontos elemét képezi. A pedagógiai munka szakaszolása a gyógypedagógiai tevékenység tartalmi kínálatának életkori sajátosságokhoz alkalmazkodó strukturalását, valamint koncentrikus bővítését jelenti, mindenkor szem előtt tartva a gyermek, tanuló adottságait, képességeit, sajátos nevelési igényét.

A tervezés legfontosabb lépése a *tanulók* alapos ismerete, az egyes tanulók, illetve a tanulócsoporthoz *képességstruktúrájának pontos vizsgálata, feltérképezése*. A pedagógiai diagnosztikához számos eszköz (fejlődési skálák, felmérő lapok, kérdőívek) áll rendelkezésre, de a gyógypedagógus saját maga is összeállíthat olyan kérdéssort vagy kérdőívet, amelyet a fejlesztést szolgáló nevelés, oktatás megkezdése előtt minden gyermekről felvesz. A tervezőmunka kezdetekor fontos a szülő és az iskolai nevelést megelőzően a gyermekkel foglalkozó intézmény szakemberei megfigyeléseinek, tapasztalatainak megismerése is. A tanulók diagnosztikus értékelése minden esetben a *pozitívumokra koncentrál*, kiemeli a megmaradt, illetve a meglévő képességeket, funkciókat, ugyanakkor számba veszi a gyermek képességstruktúrájában található hiányosságokat, funkciózavarokat is. A hiányok, zavarok számbavétele a reális célkitűzések megfogalmazását kell, hogy segítse. A pedagógiai *diagnózis célja* annak feltérképezése, hogy *mit tud a* gyermek, és azt *hogyan tudja*, illetve *melyek személyes szükségletei*. Nagyon fontos alapos információk gyűjtése a gyermek megelőző élethelyzetéről, kialakult szokásairól, családi vagy intézményes nevelésük eddig elért eredményeiről és kudarcairól. A tervezés során elengedhetetlen annak figyelembevétele, hogy a tanuló maga és közvetlen környezete mit jelöl meg elsődleges hiányként, illetve milyen igényeket fogalmaz meg. A gyermek korábbi tapasztalatai mellett a diagnózis kitér a tanuló viselkedésének, tanulási és tevékenységi képességeinek elemzésére is természetes és „mesterséges” helyzetben.

A pedagógiai diagnosztika a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében nem egyszeri vizsgálatot, hanem folyamat-diagnosztikát jelent: a korábbi életszakaszra vonatkozó információk megszerzése mellett 8-12 hetes megfigyelési időszaknak kell eltelnie ahhoz, hogy alapos információkat szerezzünk a gyermekről, képességeiről az egyéni nevelési-oktatási terv és pedagógiai program elkészítéséhez, a célok, feladatok meghatározásához, a pedagógiai és terápiás módszerek, eljárások kiválasztásához. Különösen a csoportba, osztályba újonnan érkező tanuló esetében szükséges hosszabb megfigyelési időt szánni az egyéni tervezés előtt. A korábban már ismert tanuló esetében a következő évi egyéni nevelési-oktatási terv összeállítása előtt elegendő lehet rövidebb megfigyelési időszak a tanév kezdetén.

A gyermek folyamat-diagnózisa alapján elkészített *felvételi pedagógiai vélemény* a tanulóról szerzett tapasztalatokat, megfigyeléseket, esetleg teszteredményeket tartalmazza. A pedagógiai vélemény az első megfigyelési időszak alkalmával a legrészletesebb, ez szolgál majd a félévi vagy év végi értékelés elkészítésének alapjául, mely a kiindulási helyzethez viszonyítva tartalmazza a változásokat. A pedagógiai véleményt célszerű minden tanév kezdetén kiegészíteni, hogy a gyermek fejlődése következtében

megváltozott kiindulási helyzet alapján kerüljön sor az adott tanévre vonatkozó célkitűzések meghatározására.

A pedagógiai diagnózis és vélemény szolgáltatják az alapot a *hosszú távú célkitűzések* megfogalmazásához. A hosszú távú tervezés komplex és általános célkitűzéseket tartalmaz, alkalmazkodva a gyermek képességeihez, szükségleteihez, igényeihez, érdeklődéséhez. A hosszú távú célokat *általában egy tanévre* célszerű megadni, de az időintervallum gyermekeként változhat. A célok a gyermek fejlődése alapján módosíthatóak.

Az *egyéni (individuális) nevelési - oktatási - fejlesztési terv* a gyermek pedagógiai diagnózisának eredményeiből, az individuális célkitűzésekből, valamint az egyes tartalmi egységek megvalósítása során alkalmazandó speciális didaktikai-metodikai lépések konkrét megfogalmazásából áll. Az egyéni fejlesztési terv szoros összhangban áll a csoport számára kidolgozott éves és heti tervvel, csupán a módszerek, eszközök tekintetében jelennek meg az eltérések.

Az *éves terv* a nevelés tartalmait szem előtt tartva készül, a *csoport tevékenységeit* tartalmazza. Egy-egy tartalom megtartása legalább két egymást követő évben indokolt, az új elemek bevezetésekor a fokozatosság - egy-egy apró mozzanatot cseréje a programban - szem előtt tartása szükséges. Az éves terv tartalmazza az ünnepeket és az iskola által - de lehetőség szerint a szülők bevonásával - szervezett közös programokat (kirándulás, farsang, nyaralás, múzeum látogatása stb.).

Az éves (helyi döntés alapján féléves, negyedéves szakasztervekre bontható) tervek alapján készül a *hetiterv* vagy *órarend*. Kialakítását meghatározza a *csoport napirendje*, amelyben egyes tevékenységek - pl. reggeli köszöntés, étkezések, a testápolás tevékenységei, pihenőidők - rendszeresen ismétlődnek. Mindez szükséges ahhoz, hogy a gyermekek tájékozódási biztonságérzete kialakuljon, mindig tudják, hogy az egyes tevékenységek hogyan következnek egymás után. Az étkezések és a testi higiénia tevékenységei is a fejlesztési időszak szerves részét képezik. A rendszeresen ismétlődő tevékenységek mellett a hét egyes napjain kerül sor a *tematikus tervezés alapján* kitűzött, különböző tartalmi egységek feldolgozására.

A tanulókkal foglalkozó szakmai team minden félévben és tanév végén készítsen értékelést a gyermek haladásáról. Ez az értékelés lehetőséget nyújt arra, hogy a szakmai team egységbe foglalja tapasztalatait, kontrollálja önmaga munkáját és a pedagógiai tervet. Az értékelés tartalmazza a tanuló minden egyes fejlesztési területen elért eredményeit és nehézségeit, javaslatokat tesz az újabb fejlesztési terv elkészítésére vagy a meglévő kiegészítésére, módosítására. A tanév végi értékelés egyben a tanuló bizonyítványaként is szolgál, melynek egyik példánya a haladási naplóhoz csatolandó, másik példányát a szülő kapja.

A tanítás és tanulás szervezeti keretei, formái

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztése, nevelése és oktatása során egyaránt teret kap a *csoportközösségben, kiscsoportban*, illetve *egyéni* megvalósuló fejlesztés. A csoportban végzett nevelésre, oktatásra, fejlesztésre a tematikus egységek feldolgozása, a szociális kapcsolatok kialakítását segítő „reggeli körök”, valamint a szabadidős és kreatív foglalkozások (művészeti jellegű alkotótevékenység, zene stb.) során nyílik alkalom. A csoportban végzett tevékenységek szükségesek a közösségi élmények átéléséhez, a közösséghez tartozás megéléséhez, a társakkal való együttműködés megtapasztalásához és gyakorlásához, azaz a szociális és érzelmi nevelés alapvető feladatainak megvalósításához. A csoportban és a csoportért végzett tevékenység az egyes tanulók kompetenciaérzését is növeli.

A kiscsoportos és egyéni foglalkoztatás az egyéni képesség- és készségfejlesztéskor indokolt, biztosítani kell azonban, hogy a tanulók egyéni elszájtított képességeiket, készségeiket közösségi szituációban is kipróbálhassák, gyakorolhassák.

A gyermek egyéni képesség- és készségfejlődése határozza meg, hogy a heti óraszámából milyen arányban vesz részt egyéni és milyen arányban, csoportos foglalkoztatásban. Az *egyéni fejlesztő foglalkozások* nyújtanak lehetőséget arra, hogy *speciális gyógypedagógiai és/vagy terápiás segítséget* nyújtsunk a tanulóknak (pl. beszéd- és kommunikációfejlesztés, mozgásnevelés, hidroterápia, gyógylovgálás, bazális stimuláció, rehabilitációs foglalkoztató terápia stb.). A különböző terápiák alkalmazásának lehetősége a tanulók sajátos nevelési igényének, a helyi körülményeknek, valamint a terápiás ellátásokhoz szükséges meglévő, illetve igénybe vett szakembereknek is függvénye. Az egyes tanulók esetében a szakértői bizottság és szükség esetén a szakorvos javaslata alapján - a szülők véleményének ismeretében - az intézmény szakemberei közösen határoznak.